ESEN DOĞANAY

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI VE RÛHU'Ş-ŞÜRÛH

İLÂHİYAT ANABİLİM DALI İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

İstanbul 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI VE RÛHU'Ş-ŞÜRÛH

Yüksek Lisans Tezi

ESEN DOĞANAY

İstanbul 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI VE RÛHU'Ş-ŞÜRÛH

Yüksek Lisans Tezi

ESEN DOĞANAY

Danışman
PROF. DR. MUSTAFA UZUN

İSTANBUL 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ VE SANATLARI Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ESEN DOĞANAY nın ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI VE RUHU'Ş-ŞÜRUH adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2008 tarih ve 2008/12-16 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	**İmzası**
Tez Savunma Tarihi	: 03 / 12 / 2008	
1) Tez Danışmanı :	**PROF. DR. MUSTAFA UZUN**	....
2) Jüri Üyesi :	**YRD. DOÇ.DR. MELİHA YILDIRAN SARIKAYA**	....
3) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. MEHMET FARUK BAYRAKTAR**	....

İÇİNDEKİLER

III. BÖLÜM

ESERİN METNİ

KISALTMALAR

a. g. e.	:	Adı Geçen Eser
a. g. m.	:	Adı Geçen Makale
a. g. t.	:	Adı Geçen Tez
AÜİF	:	Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
bk.	:	Bak, Bakınız
blm.	:	Bölüm
c.	:	Cilt
DİA	:	*Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*
DTCF	:	Dil ve Târih Coğrafya Fakültesi
EAÜİF	:	Erzurum Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
H.	:	Hicrî
haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
Ktp.	:	Kütüphanesi, Kütüphane
M.	:	Mîlâdî
nr.	:	Numara
s.	:	Sayfa
sy.	:	Sayı
tas.	:	Tasavvuf
TDVY	:	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
trc.	:	Tercüme, Tercüme eden
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
vb.	:	Ve benzeri
vs.	:	Ve saire
vr.	:	Varak

ÖNSÖZ

Erzurumlu İbrahim Hakkı, 1703–1780 tarihleri arasında yaşamış, 77 yıllık ömrüne birçok eser sığdırmış âlim ve mutasavvıf bir şâirdir. Eserlerini asıl ve fürû olarak ayırır. Fürû olarak adlandırdıkları, te'lif eserlerinden yapılmış derlemelerle oluşmuştur. Üzerinde çalıştığımız *Ruhu'ş-Şürûh* da fürû saydığı eserlerinden biridir.

İbrahim Hakkı, çok yönlü bir kişiliğe sahip ve günümüzde bile farklı coğrafyalarda rağbet gören bir Osmanlı müellifidir. İbrahim Hakkı'nın, *Mârifetnâme* gibi bazıları dışında, üzerinde yeterli çalışma yapılmadığı ve hakkıyla anlaşılıp tanıtılmadığı gibi, kıymeti yeteri kadar takdîr edilmeyen eserleri, halen yeterince tedkik ve tahkik edilmemiştir. *Rûhu'ş-Şürûh* da, kendisi ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlamadığımız müntehabat nev'inden bir eseridir.

Bu çalışmamızda öncelikle İbrahim Hakkı'nın hayatını ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık. İncelememizin ilk bölümünü müellifin hayatına ve şahsiyetine ayırdık. Atalarının tam olarak nereden geldiği belli olmasa da, bu husustaki kuvvetli olan rivâyetleri aktardık. Aldığı eğitim ve hocaları, "benim en büyük eserim İbrahim Hakkı'dır" diyen şeyhi İsmail Tillovî'nin hayatı, İbrahim Hakkı ve eserlerinin ortaya nasıl çıktığı konusunda aydınlatıcı olacağından bu konular üzerinde durmak gerekli oldu.

Ayrıca bu bölümde müellifin eserleri üzerine eğildik. Bunların nüshalarının bir kısmını ve bu eserlerle ilgili çalışmaları da, diğer araştırmacılara yol gösterici olması için belirttik. Yapılan tezlerden ulaşabildiklerimiz hakkında kısa malumatlar verdik.

II. Bölüm'ü tezimize konu aldığımız *Rûhu'ş-Şürûh*'un incelemesi oluşturmaktadır. Eserin muhtevası hususunda ortaya çıkanlar, onun dînî-tasavvufî niteliğini ortaya koymaktadır. İlâhî aşk üzerine kurulmuş olan bu eserde müellif *Divan*'ından ve iki şâirin birer şiirinden dikkat çekici ve nasihat içeren beyitlerini bir araya toplamıştır. Bu yüzden esere müellif tarafından "şerhlerin rûhu" anlamına gelen "*Rûhu'ş-Şürûh*" adı verilmiştir. Bu kısımda ayrıca eserin edebî özellikleri üzerinde de durduğumuzu belirtmeliyiz.

Son bölümde ise, eserin bilinen tek nüshasının evsâfı, metni hazırlarken takip ettiğimiz yol ve transkripsiyon alfabesini kullanarak hazırladığımız metni bulunmaktadır. Ayrıca eklere de İbrahim Hakkı ile ilgili elimize geçen fotoğrafları

koymayı uygun gördük. Bu fotoğrafları *Aydınlar (Tillo) Siirt*[1], ve *Tillo Evliyâları*[2] isimli eserlerden derledik.

Lisans hayatımın başından beri ilgi ve alâkasını gördüğüm, büyük bir sabır ve itina ile, -yoğun çalışma temposuna rağmen- desteğini benden hiç esirgemeyen; konumuzun seçiminden başlayarak bütün aşamalarında engin bilgi ve birikimi ile yönlendirmelerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Mustafa UZUN'a samimi şükranlarımı arz ediyorum.

Ayrıca kıymetli hocam Prof. Dr. Hasan AKSOY'a, bizlere kapısını açtığı ve engin hoşgörüsüyle değerli bilgilerini bizlerle paylaştığı için minnettarım.

Fakültemizin araştırma görevlisi Ahmet KARATAŞ'a da, metin okumalarındaki yardımlarından ötürü teşekkür ederim.

Hazırladığımız bu çalışma kusurlardan ârî ve mükemmel değildir. Araştırmacıların dikkatli nazarlarının, çalışmamızı kemale erdireceği kanaatindeyim.

---

[1] *Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, Ankara 1997.
[2] M. Nureddin Sancar, *Tillo Evliyâları,* Mutlu Ofset, İstanbul 1993.

GİRİŞ

XVIII. yüzyıl Türk Edebiyâtı, mahallîleşme cereyanının görüldüğü, dilde sadeleşmenin yaşandığı ve Türkçe'nin edebiyâta hâkim olduğu bir devirdir. Daha anlaşılır bir Türkçe ile şiirler yazmak bu devirde iftihar vesilesi sayılmış, Farsça ve Arapça yerine Türkçe ve kolay anlaşılır kelimeler tercih edilmiştir. Bu yüzyılda, Fuzûlî, Hayâlî, Bâkî, Nef'î gibi usta şâirlerin sayısı az olsa da, Osman-zâde Tâib, Nedim, Nahîfî gibi şâirler Divan Edebiyâtı'nın seviyesini yüksekte tutmayı başarmışlardır.[3]

Bu asırda Tekke ve Tasavvuf Edebiyâtı'nda da önemli isimler ortaya çıkmıştır. Mutasavvıf bir kişiliğe sahip, divan şâirlerinden olan ve *Hüsn ü Aşk* isimli mesnevîsi ile bilinen Şeyh Galib, akla ilk olarak gelen kişidir. Onun kadar olmasa da Bursalı İsmail Hakkı, Hasan Sezâî-yi Gülşenî, Süleyman Zati, Cemaleddin Uşşâkî, Üsküdarlı Hâşim Baba gibi mutasavvıf-şâirler de bu zümrenin önde gelen isimleri arasında zikredilebilir.[4]

Osmanlılar döneminde bazı istisnalar dışında, medrese ile tekke çevresi yakınlaşmış, zâhirî ve bâtınî ilimlerde çalışmalar yapan mutasavvıf-âlim şahsiyetler yetişmiştir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı da, döneminin en güçlü ve geniş tesirli âlim ve mutasavvıf şâiridir. *Mârifetnâme* isimli ansiklopedik eserinde astronomiden, coğrafya, matematik ve psikolojiden, tedris usulünden ve tasavvufdan bilgiler vererek ne kadar çok yönlü bir donanıma ve kültüre sahip olduğunu göstermiştir. Dili -halka hitab ettiği ve edebiyâtı halkı irşad için kullandığından dolayı- emsaline nisbeten sade olan ve aynı zamanda şiirleri bir divan teşkil edecek kadar çok olan İbrahim Hakkı, mutasavvıf kişiliğinin de etkisiyle, insanları eğitmek için birçok eser yazmıştır.

İbrahim Hakkı'nın eserlerinin en önemlilerini te'lif eserleri oluştursa da, "evlât eserlerim" dediği, müntehabât nev'inden olan derleme eserleri de istifade edilmeye, incelenmeye değerdir.

Sözlükte "seçme eserler" anlamını taşıyan, "ne-ha-be" (en iyi şeyi seçme, tercih etme) kökünden gelen müntehabât, terim olarak, "İslâm dünyasında geniş hacimli eserlerin içinden belirli kısım veya konuların seçilmesi, tekrarlardan arındırılıp

---

[3] XVIII. yüzyıl divan edebiyâtı ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk. Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi*, İstanbul 2004, II, 237-804. ; İskender Pala, "Osmanlılar (Edebiyat / Divan Edebiyatı)", *DİA*, XXXIII, 556-558.

[4] A. Azmi Bilgin, "Osmanlılar (Edebiyat)", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 559-562.

özetlenerek bazen müelliflerince yeniden düzenlenmesiyle meydana gelen kitaplarla, tanınmış müelliflerin eserlerinden yapılmış derlemeler”[5] şeklinde tanımlanmaktadır. Çalıştığımız *Rûhu'ş-Şürûh* da benzer özellikler taşıdığından müntehabât olarak nitelendirilebilir. Eserdeki “Hâẕihi'l-ebyâtü Münteḥabetün min Tercîʿ-Bendi Rûḥîʾ-i Bağdâdî Kaddesellâhu Sırrahuʾ-l ʿAzîz”, Hâẕihi'l-ebyâtü Münteḫabetün min Muḫammes-i Nâbî Ḳaddesellahü Sırrahu'l-Azîz”, “Hâẕihi'l-mecmûatü ʿİnteḫabeha'l-Ḥaḳḳı Raḥimehullah min Dîvân-ı İlâhî-nâme” şeklindeki başlıklar bunun bir göstergesidir.

Belli konuları ana hatlarıyla işleyen kitaplar, dînî ilimlere dair hacimli kitaplarla çeşitli türlerdeki eserlerden ve süreli yayınlardan derlenerek hazırlanan kitaplar, manzum edebî eserlerden derlenen mecmualar, tanınmış müelliflerin süreli yayınlarda çıkan yazılarının bir araya getirilmesi ile oluşturulan eserler gibi müntehabât çeşitleri vardır. *Rûhu'ş-Şürûh* ise sistemli bir derleme-eser değildir. Müellif, iki şâirden birer şiir almış, ardından kendi divanından belli parçalar ekleyerek yeni bir eser oluşturmuştur. Bu da, İbrahim Hakkı'nın sanat ve şekil gayesi gütmeden, beğendiği ve nasihat verici beyitleri seçerek, dikkati o beyitler üzerinde toplamak istediğini göstermektedir.

Sefîne-i Nûh, Kenzü'l Fütûh, Defînetü'r-Rûh gibi, kendi eserlerinden bölümler seçerek, genellikle üç lisânı da kullanarak (Türkçe, Arapça, Farsça) derlediği bu tür kitaplar, İbrahim Hakkı'nın eserlerinin ne kadar kapsamlı ve kıymetli olduğunun da bir göstergesi sayılabilir.

Derleme yapmak, antoloji hazırlamak; bir konunun veya eserin özünü yakalayıp sunmak, özellikle bir meseleye daha fazla dikkat çekmek ve o meselenin üzerinde yoğunlaşmak demektir. Her ne kadar bu eserler müstakil ve yeni te'lifler sayılmasa da, hazırlanmış olan metinden belli başlı parçaları seçerek yeni bir eser oluşturmak, hem derleme yapılan eserlerin nitelikli ve geniş kapsamlı olduğuna, hem de –İbrahim Hakkı'da olduğu gibi- o kişinin zekâsının, bilgisinin ve kabiliyetinin azametine delâlettir.[6]

---

[5] Mustafa Uzun, “Müntehabât”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 28-30.

[6] Derlemeler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Akay, “Antolojiler: Şiirin Güldesteleri”, *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. 6, s. 7-32; Turan Karataş, “Antoloji/Seçki Kitapları Üzerine Bir İnceleme”, *a.g.e.*, sy. 9-10. s.338-358.

I. BÖLÜM

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI'NIN HAYATI
VE
ŞAHSİYETİ

A) Hayatı

1) Doğumu

XVIII. yüzyılın mutasavvıf, şâir ve âlim şahsiyetlerinden İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*'de bizzat belirttiğine göre 2 Muharrem 1115 (18 Mayıs 1703) cuma günü, şâirin Kalʿa-i Ahsen diye andığı, Erzurum'un Hasankale ilçesinde dünyaya gelmiştir.

"Ey aziz, mâlûm olsun ki, çünkü Derviş Efendi merhum umûrunda mütehayyir ve mağmûm kalmıştır ve târih-i hicret bin yüz on beşinci seneye bâliğ olmuştur. Pes ol Muharremin ibtidâ Cuma gecesi tedbîr-i umûr için sıdk ile istihâre kılmıştır. Ve rüyâsında terk-i dünya ve taleb-i Mevlâ ile memur olmuşdur. Uyandıkda seyâhât kılmak ve mürşid-i kâmil bulmak arzusuyla dolmuştur. Ve ol sabâh-ı yevm-i Cuma Zühre saatinde tulû-ı şems ile beraber anın bir oğlu dünyaya gelmiştir ve ismi u resmi İbrahim Hakkı olmuştur ve cân u cismi aşk u şevk ile dolmuştur. Ve küdûrât-ı cismâniyeden ve âfât-ı rûhâniyeden inâyet-i Hak ile selâmet bulmuştur. Ve onun icmâli bu beyitten malum olmuştur:

Hicretin târihi bin yüz on beş oldu ol-bahâr
Kal'a-i ahsende İbrahim Hakkı doğdu zâr"[1]

Bu bilgilerden açıkça onun 2 Muharrem 1115 (18 Mayıs 1703)'de doğduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca İbrahim Hakkı *Divan*'ındaki "Tarih-i Velâdet-i İbrahim Hakkı" başlığı altında zikrettiği;

"**Hakk'a rızâ**" ,	"**Hâdim-i aşk**",	"**Nûr-ı mahz**"
1115	1115	1115

terkipleri de doğum yılını göstermektedir. [2]

---

[1] Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, İstanbul 1330, s. 514.
[2] Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Divan*, haz. Numan Külekçi, Turgut Karabey, Erzurum 1997, s. 530.

2) Ailesi

İbrahim Hakkı'nın babası, H. 1081 / M. 1670 yılında doğan Molla Bekir'in[3] oğlu olan, çoğu zaman Derviş Efendi diye anılan "Osman Hüsnü"dür. Annesi ise, soyu İmam Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidin tarîkıyle Peygamber Efendimiz'e kadar dayandırılan Şerife Hanife hatundur.

Cemaleddin Server Revnakoğlu, "İbrahim Hakkı'nın Soy Kökü ve Ana Tarafı" isimli makalesinde, ana tarafından İbrahim Hakkı'ya bağlanan İbrahim Fevzi Topalak'ın izniyle gördüğü "Tambul" isimli bir defterden bahsetmektedir. Şimdi nerede olduğu bilinmeyen bu defterden anlaşıldığına göre, İbrahim Hakkı'nın baba tarafından birçok kişi, Bağdat sultanının sarayında irşat ve imâmet gibi ilmî ve dînî vazifelerde bulunmuşlar ve uzun süre bu hizmete devam etmişlerdir. Ancak Hülâgü ordularının Bağdat'ı istilâsı sırasında şehirden ayrılmak zorunda kalanlar arasında bulunan İbrahim Hakkı'nın ecdadı da Anadolu'ya gelmişlerdir. Bir müddet Tokat ve civarında ve o zaman buranın bir kazası olan Sivas'a bağlı Kazovası'nda ikamet etmişlerdir. İbrahim Hakkı'nın ataları da bir müddet sonra bazı sebeplerle Sivas'tan Pasinler'e yerleşmiştir.

İbrahim Hakkı'nın büyük dedesi Molla Dursun Muhammed daha sonra Pasinler'in bir ovası olan Hasankale'ye geçerek burada yaşamaya başlamıştır. İbrahim Hakkı burada doğduğundan aslen Hasankaleli sayılmakta ise de, ilçenin bağlı olduğu merkez olan Erzurum'a nisbetle tanınmıştır.

İbrahim Hakkı'nın anne tarafının Oğuz Türklerinin Hasankale'ye ilk yerleşen boylarından oldukları rivayeti de vardır.

Diğer bir rivayete göre ise İbrahim Hakkı'nın baba tarafı Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden aşiretlerle gelerek, bir kolu Iğdır'ın (O yıllarda Kars'ın bir ilçesidir.) Ermenistan tarafında olan kısmında, Kamerli kasabasına yerleşmişlerdir. Kamerli'de kalan amcazâdeleri Ahund[4] oğulları adı ile tanınmışlar, Anadolu'ya geçenlere de "Molla oğlu" denilmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan önce ise Kamerli'de müftülük yapan Ahund oğulları ailesinden birçokları, Pasinler'e yerleşmişlerdir.[5]

Bu bilgilerden, İbrahim Hakkı'nın mensup olduğu sülâlenin birçok kolunun Erzurum civarına yerleştikleri anlaşılmaktadır.

---

[3] Molla Bekir, Azak seferine gitmiş ve bir daha dönmemiştir.
[4] Ahund kelimesi "molla" ile aynı mânâda kullanılmaktadır.
[5] Cemâleddin Server Revnakoğlu, "İbrahim Hakkı'nın Soy Kökü ve Ana Tarafı", *Millî Kültür Dergisi*, İstanbul 1980, s. 33.

İbrahim Hakkı'nın aziz pederi Derviş Osman Efendi, Erzurum'un doğusunda bulunan ve yüksek bir ova olan Hasankale'de, H. 1081 / M. 1670 yılında Rebiülevvel'in on dördüncü günü doğmuştur.[6] Osman Efendi'nin doğumu üzerine babası, Hasankale halkına ziyafet vermiştir.[7]

Babası Molla Bekir gibi, misafire ikram etmesi, fukarayı doyurması, dervişlere hürmet etmesi ile bilinen Osman Efendi, küçük yaştan itibaren çeşitli hocalardan dersler almış ve ömrünün sonuna kadar tasavvufî hayat içerisinde yetişmeye devam etmiştir. Osman Efendi'nin, babası memleketin zengin kişilerinden olduğu için mükemmel bir tahsil gördüğü söylenmektedir.

Yirmi yaşına kadar Hasankale'de Kara Şeyh Oğlu İbrahim Efendi'den sarf-nahiv, fıkh ve ferâiz okumuştur. Tefsir ve ilm-i akâide vâkıf olmuştur. İlmî yönden kuvvetli olmasının yanında güzel ahlâkı ile de tanınmış, bu sebeblerden ötürü "Derviş Efendi" namıyla şöhret bulmuştur. Kındığı Köyü'nden sâdât-ı kiramdan Şeyh oğlu merhum Dede Mahmut'un kızı Hanife Hâtun ile evlendirilmiştir.

Mürşid-i kâmil bulma arzusunda olan Osman Efendi, otuz yaşına geldiğinde (H. 1110 / M. 1698) mizacı bozulmuş, rahatsızlanmıştır. Çocuklarının da henüz doğmadan ölmesi, aynı yıllarda babasını kaybetmesi rahatsızlığını şiddetlendirmiştir. Bir zaman sonra kendine gelse de, bu uğurda eşini, evini bırakıp gitmeye karar vermiştir. Hatta eşine onu boşamayı teklif etmiştir. Eşi Hanife Hatun da, "Talak neden hatıra gelir, ömrün varken eğer bunda ve eğer nerde olursan ol, ancak adın üzerimde olsun!" [8] cevabını vermiştir.

Oğlu İbrahim Hakkı'nın 1703'de doğumundan sonra Derviş Efendi, Hasankale'den Erzurum'a giderek Habib Efendi'den dersler almış[9], bu süre zarfında

---

[6] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme,* s. 513.

[7] İbrahim Hakkı, dedesini, babasının doğumunu ve babası ile ilgili bazı hadiseleri eserinde anlatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 513-514.

[8] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* İstanbul 1973, s. 23.

[9] İlk başlarda ders almayı pek arzu etmeyen Derviş Osman Efendi, hatıra defterinde Habib Efendi'den ders almaya başladığı zamanları şöyle anlatmaktadır:
"Bir gece rüyada Habib efendiyi beyaz bir ihramın altında oturur, bizi de ihramın altına çekip üzerimizi örtüp kolunu boynumuza koyup memaül-bahreyn okuturken gördüm. Bunun üzerine biraz meyl eyledim." Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e.,* s. 17.
Ayrıca babasının Habib Efendi ile ders okumasına dair bilgiler için bk. İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 514-515.

da mürşid arayışlarına devam etmiştir.[10] Sarı Gümrükçü Derviş Efendi, Osman Efendi'yi oğluna aylığı 30 kuruşa[11] hoca yapmak istese de, o bunu kabul etmemiştir.

Bu sırada Habib Efendi, Mehdi mahallesinde bir cami yaptırmış, Derviş Osman Efendi'nin orada imam-hatiplik yapmasını istemiştir. Fakat Osman Efendi bunu kısa bir süreliğine kabul etse de daha sonra bu vazifeyi istememiş, mürşid arayışından vazgeçmemiştir. O esnada Lala Paşa Camii'ne Özbekistanlı bir vaiz gelmiş, Derviş Efendi onu mürşit edinmeyi ve onunla birlikte gitmeyi taleb etmiştir. Vaiz Efendi de ona, büyük bir sahibinin olduğunu ve bu yüzden kendisini kabul edemeyeceğini, sabretmesi gerektiğini söylemiştir.

Bu dönemlerde, İbrahim Hakkı henüz altı yaşında iken annesi Hanife hatun vefat etmiştir (H. 1120 / M.1709). Osman Efendi de, Eyüb Efendi ile birlikte, oğlunu kardeşlerine emanet ederek yola çıkmıştır. H.1122 / M.1710 yılında, Recep ayının başlarında önce Bitlis'e gitmişlerdir Ardından da Siirt taraflarına doğru, hac niyeti ile ilerlemişler, fakat İsmail Fakirullah'ı ziyaret etmek için Aydınlar (Tillo) isimli bir kasabaya yönelmişlerdir. Fakürullah'a iki kişinin geldiği haber verilince o, şu cevabı vermiştir: "Anların biri yine Erzurum'a gidip biri bunda kalacaktır."[12]

Osman Efendi Tillo'ya gelince bedenindeki hararet dinmiş, kalbî sıkıntılarından kurtulmuştur. Orada veli derecesine yükselmiştir. Kabirdekilerin hâllerine muttalî olmuştur. Kalb ziyalarına ulaşmış, hayâlî keşfi bilmiştir.

Tillo'da on yıl boyunca saadet içinde yaşadıktan sonra, H.1132 / M. 1720 Receb ayında âhirete intikâl etmiştir. Cenazesi uzun yıllar hizmetinde bulunduğu şeyhi İsmail Fakirullah tarafından kıldırılmıştır.

3) Eğitimi

İbrahim Hakkı'nın meziyetleri, yetiştiği çevrenin tesiriyle ortaya çıkmıştır. Bu konu hakkında Abdülkadir Karahan'ın şu satırları yeterince açıklayıcıdır:

"İbrahim Hakkı'nın hem yetiştiği çevre, hem de soy kökü, onun tasavvuf alanında ve bilim konularında önemli ve değerli eserler yazmasına vesile olmuştur."[13]

---

[10] Hasankale'den Erzurum'a göçmeleri Ekim 1705'de olmuştur. Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 16.

[11] Sami Önal, "100. Ölüm Yıldönümünde Erzurumlu İbrahim Hakkı", *Türk Kültürü*, sy. 98, Ankara 1970, s. 792.

[12] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 516.

[13] bk. Abdülkadir Karahan, "Mutasavvıf ve Öğretici Şâir Olarak İbrahim Hakkı", *Eski Türk Edebiyâtı İncelemeleri*, İstanbul 1980, s. 217.

İbrahim Hakkı'nın ilk hocası, dindarlığı ve güzel ahlâkıyla çevresinin de dikkatini çeken babası Derviş Osman Efendi'dir. İbrahim Hakkı, gelenek olduğu için beş yaşından itibaren babasından ve Hasankaleli bazı hocalardan ders almaya başlamıştır.

Osman Efendi, hatıra defterinde oğlunun tahsil yılları ve zekâsı hakkında şunları söylemektedir:

"Ol kadar zekâveti var idi ki, 4,5 yaşında iki ay okuttum büyük He'l-atâ'ya[14] çıktı. Cümle ezbere beş kere yüzüne okurdu, bakardın ki ezberlemiş. Ol kadar arzusu vardı ki; çok kez oyunu unutur, durmayıp dinlenmeyip okurdu. Bazı kere ben naz ederdim ki okutmam, gelip elimi öpüp beni okut diye rica ederdi"[15]

İbrahim Hakkı, ona asıl hüviyetini veren eğitimini, Tillo'ya geçtikten sonra babasının da şeyhi olan İsmail Fakirullah'tan alacaktır. O'nun üzerinde etkili olan ve eğitimini kuvvetlendiren, mânevî kişiliğinin gerçekleşmesini temin eden Aydınlar bucağının ilim hayatıdır. İbrahim Hakkı, şeyhi ile ilk kez dokuz yaşında iken karşılaşır ve bu karşılaşmadan çok etkilenir. Şeyhi ona babasından daha ziyade tanış ve biliş gelecektir. Şeyhine "Esselâmü aleyke yâ rûhî" diye hitab etmiştir[16]. Artık ilmî hayatına orada devam edecektir. Babası ile bir süre İsmail Fakirullah'ın yanında, şeyhin evinin tam karşısında inşâ edilen bir hücrede kalması ve babasının şefkati ile şeyhinin cezbesi İbrahim Hakkı'nın mânevî eğitimini kolaylaştırmıştır.

İbrahim Hakkı'nın, astronomi ilmini, babası ile birlikte şeyhinin hizmetinde olan Muhammed Sıhrânî'nin yanında okuduğu, bu konudaki bilgiler arasındadır.[17]

Babasının ölümünden sonra ise Erzurum'a dönerek Müftü Hâzık Efendi'den sekiz yıl boyunca Farsça dersleri alan[18] İbrahim Hakkı, bu süre zarfında amcası Molla

---

[14] Büyük He'l-atâ: İnsan Sûresi.

[15] Şâkir Diclehan, *Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İstanbul 1980, s. 13.

[16] İbrahim Hakkı, şeyhi ile karşılaştığı zamanı eseri *Mârifetnâme*'de şu şekilde anlatmıştır:"… Merhûm Şeyh Ali ammim ben dokuz yaşımda iken beni alıp peder efendiyi bulmuştur ve ibtidâ-ı mülâkâtımız ol vakitte müyesser olmuştur ki hazreti şeyh ile peder efendi salât-ı asrı me'an kılmıştır. Ve ibtidâ-ı görüşmede hikmet-i Bârî ile ol azîzin dîdârı pederimden ziyade bana biliş ve tanış gelmiştir. Hemân ol demde cezbe-i dîdâr ile gönlüm almıştır. Ve aklım anın hüsn-i cemâline ve lutf u makâline ve hulk u kemâline erdiği kadar hayrân olup kalmıştır. Ve peder-i azîzim beni hücredaş edip hilm ü rıfk ile ilim öğretip lutf ile terbiye kılmıştır. Benim ise ol Azize vird-i cânım, Esselâmü aleyke yâ rûhî olmuştur." İbrahim Hakkı, *Mârifetname,* s. 516.

[17] M. Nureddin Sancar, *Tillo Evliyaları*, İstanbul 1993, s. 96.

[18] İbrahim Hakkı'nın torunu Mesih İbrahimhakkıoğlu bu kanaate katılmayarak Hâzık Efendi'nin, İbrahim Hakkı'nın hocası olduğunun kesin olarak söylenemeyeceğini belirtmiştir. İbrahim Hakkı'nın, kendinden on üç yaş büyük olan Hâzık Efendi ile iyi birer arkadaş olduklarını, ara sıra birlikte Hasankale'ye gittiklerini yazmıştır. bk. Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 62.

Mehmed'in yanında kalmış, onun ilminden de faydalanmıştır. Aşağıdaki beyitten, tahsilini tamamlamış olduğunu anlıyoruz:

"İhtiyârı ilm idi tâ sâl bin yüz kırka dek
Aşka düştü ârif oldu vecd-i hâli kıldı kâr"[19]

(H.1140 / M. 1728)

1728'de tekrar Tillo'ya şeyhinin yanına dönen İbrahim Hakkı, şeyhi ölene kadar burada, babasının hücresinde kalmıştır. Şeyhinin halifesi olmadan önce Tekke'de nevniyazcılık, meydancılık, nâkiblik[20] gibi görevlerde bulunmuştur.

3.a) Hocaları

3.a.1. Babası Osman Efendi

İbrahim Hakkı'nın ilk hocası, yukarıda hayatı hakkında kısaca bilgi verdiğimiz, Derviş Efendi diye anılan babası Osman Hüsnü'dür.

3.a.2. Şeyhi İsmail Fakirullah (Tillovî)

İbrahim Hakkı'nın ve babasının şeyhi, ulemâ neslinden ve şâfî mezhebinden İsmail Fakirullah, H.1076 / M.1657, Recep ayının regâib kandiline rastlayan Cuma gecesinde doğmuştur.

Babası Molla Kâsım, dedesi Abdülcemal'dir. Molla Kâsım'ın İsmail Fakirullah dışında Ahmed, Muhammed, Mustafa, Abdülkerim ve Hamza isimli çocukları olmuştur.

İsmail Fakirullah, Yirmi dört yaşına kadar babasından dini ve dünyevi ilimleri tahsil etmiş, bu alanlarda üstünlük kazanmıştır. H. 1091 / M. 1680 yılında babasını kaybedince, müderrislikte ve hatiplikte babasının yerini almıştır. Siirt eşrâfından Hacı Muhammed'in kızıyla evlenen İsmail Fakirullah, H. 1097 / M. 1686 yılında annesini kaybetmiştir. İsmail Fakirullah'ın Abdülkadir, Molla Abdullah, Hacı Salih ve Hafsa isimli çocukları yaşamış, bir kızı ise henüz küçükken vefat etmiştir.

---

[19] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 514.

[20] Nevniyazcı: Tarîkate yeni giren dervişlerle meşgul olan kişi.

Meydancı : Tekkelerde meydan adı verilen, zikir yapılacak yerleri temizlemek ve düzenlemek, postları yaymak, çerağların bakımını yapmak gibi işlerle görevli derviş.

Nâkip: Tekkede mukabelede, semada şeyhe vekalet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede, şeyh yardımcısı.

Fakirullah, Helâl ve harama son derece dikkat etmiş, ömür boyu zühd ile yaşamıştır. Kırk yaşına geldiğinde kırk gün boyunca kendinden bîhaber, hiçbir şey yemeden ve içmeden yatmış, kırkıncı gün gözlerini açmış, bir tas su içmiş, bir parça ekmek yemiş ve iyileşmiştir. Bundan sonra, kırk sekiz yaşında haccını edâ etmiş, ilmi ve fazîleti ile örnek alınan, saygı duyulan bir kişi olarak yaşamıştır. Hattâ devlet erkânından daha fazla saygı görmüştür. Son senelerinde Mekke şerifi Mesut ve Sultan I. Mahmut mektup yazarak armağanlar göndermişlerdir. Müridlerinden Molla Muhammet Sıhrânî'nin kendisine bir kasîde yazdığı da bilinmektedir.

İsmail Fakirullah, tevekkül, teslim, rıza, ihlâs, sıdk, tevazu, sabır, hicâb, riyâdan sakınma, cömertlik, kerem, ilim gibi güzel hasletleri ile beğenilmiş ve öğülmüştür.

İbrahim Hakkı hazretlerinin belirttiğine göre, şeyhinin cismî şemâili de güzel yaratılışlıdır. Boyu mutedil, başı büyük, saçları gür ve güzel kokulu, alnı güzel ve kırışıklıkları uzun, kulağı mutedil, kaşları kavisli ve ayrık araları kırışıksız, yüzü nurlu ve mütebessimdir. İsmail Fakirullah'ın rûhânî ve cismânî vasıfları *Marifetnâme*'de uzun uzadıya anlatılmıştır.[21] Ayrıca, şeyhin adetleri, ünsiyet müsaadeleri, elbiseleri[22], kendinden habersiz ve isteksiz sâdır olan harikulade keşf ve kerametlerinden bazıları[23], her hâlinde metaneti, tarîkatte istikâmeti, hakîkatte emaneti, herkesin ondan yardım istemesi, emanet olan hayatında kaldığı müddeti, intikal ve göçüş zamanı[24] da beyân edilmiştir. Ayrıca yine *Mârifetnâme*'de şeyhin evinin planı da çizilmiştir.[25]

İsmail Fakirullah'ın, talebesi İbrahim Hakkı ile ilgili olan kerâmetlerinden bazıları şu şekilde zuhûr etmiştir:

İbrahim Hakkı babasının yanına varıp şeyhinin didarı ile müşerref olunca gece rüyasında gökyüzünün beyaz serçelerle dolduğunu görmüştür. O serçeler halkın üzerine doğru gelmiştir. İbrahim hakkı'nın üzerine gelenleri babası def etse de, bir tanesi sağ koltuğuna sokulmuştur. Rüyanın üzerine rahatsızlanan İbrahim Hakkı, beş gün habersizce yatmış, altıncı gün uyanmış, başucunda şeyhini görmüştür. İsmail

[21] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme,* s. 507-508.
[22] *a.g.e.,* s. 509-510.
[23] *a.g.e.*, s. 517-521.
[24] *a.g.e.,* s. 526-528.
[25] *a.g.e.,* s. 512.

Fakirullah elini kaldırmış ve ona dua etmiştir. Ve ellerini yüzüne sürer sürmez, İbrahim Hakkı sağlığına kavuşmuştur.

Bir diğer hadisede belirtildiğine göre, İbrahim Hakkı ezan için minareye çıkmış ve köyün tarafının bulutlandığını görmüştür. Erkek ve kadınlar yağmurdan korunma tedarikinde acele etmişlerdir. İsmail Hakkı da çatılarındaki bulguru devşirmek için acele etmiş, lakin şeyhi İsmail Tillovî'nin onları tedarikten men ettiğini öğrenmiştir. Akşam namazını eda ettikten sonra bulut ikiye yarılmış, ay kıbleye gelmiş, köy üzerinde zerre kadar bulut görünmemiştir. Oysa etraf köylerde seller olmuştur.

İsmail Fakirullah Hazretleri H.1147 / M.1734 yılının şevval ayı yarısında iç denizine dalmış ve herkes tarafından hasta zannedilmiştir. Sonra bir Cuma günü yatsı sonrası evlât ve ahfâdını yanına çağırıp ilim ve sulh ile vasiyet etmiştir. Türbesi vakıflarına büyük oğlu Abdülkadir'i mütevelli kılmıştır. O gece, 11 Mart 1735(H. 16 Şevval 1147)'de, "Rahim olan Allah'tan söz olarak selam"[26] sadası gelmiş ve şeyh hazretleri vefat etmiştir. Cenaze namazı Abdülkadir isimli oğlu tarafından kıldırılmış, kabri Osman Efendi'nin türbesinin önüne kazılmıştır.

Tillo halkı Şeyh İsmail Fakirullah'a neden hiç eser bırakmamış olmasını sorduklarında şeyh şu cevabı vermiştir: "Benim en büyük ve en değerli eserim İbrahim Hakkı'dır."[27]

İsmail Fakirullah ile ilgili yapılan bir lisans çalışmasında, şeyhin eserleri yazmaktadır. Bunlar şöyledir:

Vasiyetnâme-i Hikem Fakirullah, *Cevâhirü'l-Îman*, *Mesâbih-i Şerif ve Tefsir*.[28]

İsmail Fakirullah'ın ölümü üzerine Sultan I. Mahmut bir ferman göndererek büyük bir kubbenin inşa edilmesini emretmiş, bunun üzerine oğlu Abdülkadir-i Sânî kabrin üzerine bir kubbe yaptırmıştır.[29]

İbrahim Hakkı da, çok sevdiği şeyhi için türbe inşa ettirmiştir. Bu türbede, ilkbaharın ilk gününün (21 Mart) ilk ışıkları İbrahim Hakkı tarafından yaptırılan

---

[26] Yâsin Sûresi, 36/58.
[27] Celalettin Toprak, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve hocası Şeyh İsmail Fakirullah*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, AÜİF, Ankara 1975, s. 72.
[28] Celâlettin Toprak, *a.g.t.* s. 72-73.
[29] M. Nureddin Sancar, *Tillo Evliyaları*, s. 55-56.

"Kal'atü'l-üstad"[30] denilen, 260.cm yüksekliğinde, 580.cm uzunluğunda olan kulenin penceresine varır ve oradan İsmail Fakirullah'ın mezarına birkaç saniyeliğine yansır. Yapılan onarımlar sebebiyle bu özellik günümüzde müşâhade edilememektedir.[31]

İbrahim Hakkı, şeyhine çok kıymet vermiş, zaman zaman "Fakîrî" mahlâsını da kullanmış, mührüne bile şeyhinin adını yazmıştır. Şeyhi ile ilgili şiirleri de vardır:

Sen ʿayn-ı ʿayânımsın vârımdasın ey rûḥî
Bel rûḥ-ı revânımsın yâdımdasın ey rûḥî

Sen baḫt-ı saʿîdimsin hem vâʿd ü vaʿîdimsin
Bel ʿömr-i mezîdimsin kârımdasın ey rûḥî

Sen cân u cihânımsın hem emn ü emânımsın
Bil genc-i nihânımsın dârımdasın ey Rûḥî[32]
...

3.a.3. Müftü Hâzık Efendi

Asıl adı Mehmet olan ve şiirlerinde kullandığı Hâzık mahlâsıyla tanınan müftü efendi, H.1102 / M. 1690 yılında Erzurum'da doğmuştur.[33] Babası ulemadan, İspirli ve "Kara Bekir" adıyla bilinen Ebûbekir Efendi'dir.

Tahsiline babasıyla başlamış ve ilerletmiştir. İhlâsiye medresesi müderrisi Müfti Ömer Efendi ve Kazâbâdi Ahmed Efendi'den de dersler almıştır. Tahsîlini müteâkiben İstanbul'a gelmiş, devrin şeyhülislâmı ile görüşmüştür. İstanbul'u çok sevmiştir.

"Hak nasîb eylerse bir dahî çıkmam Hâzık
Yok Sitanbul kadar cây-ı mezâk ecrâda"

dese de, neticede Erzurum'a dönmüştür. Burada İbrahim Paşa Medresesi ile Hâtuniyye Medresesi'nde[34] müderrislik, Erzurum nakibüleşraflığı ve 1756 yılından

---

[30] Kal'atü'l-Üstad'ın resmi için bk. ek.1.blm. s. 282.

[31] Türbe'nin bu özelliği 1963 yılında yapılan onarım neticesinde ortadan kalkmıştır. Yerli ve yabancı birçok araştırmacı tekrar aynı hadiseyi gerçekleştirmek için çabalasalar da başarılı olamamışlardır. Bilgisayar ve matematik profesörü Aziz Bener bu konuda şöyle bilgi vermiştir: "Bizim elimizdeki ilmi veriler Greenwiche göre belirtilmiş. Oysa sistem Tillo'nun 0 kabul edilmesi sistemine göre yapılmış. 21 Mart'ta Güneş, Dünya, Tillo, kale ve kule bir koordinattan geçirilmiş ayrıca Güneş'te 33 yılda 1 derecelik değişim var. Bizler bunu tesbit edemiyoruz." Özden Gökhan Baydaş, *Tillo'daki Mimari Eserler*, Ankara 2002, s. 42.
Bu ışık hadisesini gösteren temsilî resim için bk. ek.1.blm. s. 282.

[32] bk. Metin Kısmı, s. 240.

[33] ZIyâeddin Fahri Fındıkoğlu, *Erzurum Şâirleri*, İstanbul 1927, s. 39; Hasan Ali Kasır, "*Erzurum Şâirleri*", İstanbul 1999, s. 39.

[34] Bugünkü Çifte Minâreli Medrese.

itibaren de Erzurum müftülüğü yapmıştır.[35] Birçok talebe yetiştirmekle tanınan Hâzık Efendi'nin öğrencilerinden biri de, sonradan iyi bir dostu hâline gelen Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır.

İbrahim Hakkı, babası Osman Efendi'nin ölümü üzerine Tillo'dan Erzurum'a dönünce kendisinden Farsça dersleri almıştır.

Hâzık Efendi kuvvetli ilmî ve edebî birikime sahiptir. Kadı Beyzâvî'nin tefsiri üzerine *Ta'likat Alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* isimli bir eser yazmış ve *Fetvâlar*'ı ile tanınmıştır. Edebî eseri ise *Divan*'dır.[36]

Hâzık Efendi hakkında halk arasında kuvvetli izler bulunmaktadır. Nitekim o yıllarda Erzurum valisi olan Abdullah Paşa, yazamadığı bir beytini tamamlaması için şâiri gece yarısı uyandırmış, Hâzık Efendi beyti tamamladıktan sonra kendisini takdir etmiştir.[37] Ayrıca, câmi, medrese, çeşme ve mezar taşları için yazdığı tarih kitâbeleriyle Erzurum'da ün yapmıştır. Mesela Erzurum'da Gül Ahmed Ağa tarafından Kars Caddesi'nde inşa edilen çeşmeye söylediği;

"Gel gül Ahmed çeşmesinden iç gülâb âsâ suyu"[38] şeklindeki tarih mısraı meşhurdur. İbrahim Hakkı'ya sekiz yıl boyunca ders veren Hâzık efendi, H.1177 / M. 1763-64[39] yılında Erzurum'da vefat etmiş ve Erzincankapı kabristanına[40] gömülmüştür. Mezarlık ortadan kaldırılınca Hâzık Efendi'nin kabri de kaybolmuştur.[41] Erzurumlu İbrahim Hakkı hocasının vefatı üzerine şu tarih manzûmesini yazmıştır:

"Hâzık Efendi ilm ercümendi
Allâme kendi âlem beğendi
Asrında evhad kadriyle emced

---

[35] İbrahim Paşa Medresesi'ni Ziyâeddin Fındıkoğlu, (*Erzurum Şâirleri,* s. 39*)* ve Hasan Ali Kasır, (*Erzurum Şâirleri*, *s. 39.*) vermişse de, Hatuniyye Medresesi Ziyâeddin Fındıkoğlu kaydetmemiştir.

[36] Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde müftü efendinin *Fetvâlar*'ını belirtmemiştir. Eserleri, "*Ta'likat ala Tefsir'ü- Beyzâvî ile matbu Divan vesairedir*" şeklinde geçmektedir. bk. Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul H.1333 / M.1917, I, 280. Hâzık Mehmet Efendi*, Divan*, İstanbul, 1318. bk. M. Seyfettin Özege'nin kataloğunda kayıtlıdır. bk. Seyfettin Özege, *Katalog*, I, 288/4153, İstanbul 1971. Ayrıca bk. Hüseyin Güftâ, *Hâzık Mehmet Efendi'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divan'ının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1992.

[37] Ziyâeddin Fındıkoğlu, *Erzurum Şâirleri,* s. 40.

[38] Bursalı Mehmet Tâhir, *a.g.e.*, I, 281.

[39] Bursalı Mehmet Tâhir, *a.g.e.*, I, 281, Ziyâeddin Fındıkoğlu, *a.g.e.*, s. 40, Hasan Ali Kasır, *Erzurum Şâirleri,* s.40.

[40] Erzincankapı mezarlığı olarak adı geçen yer, günümüzde Erzurum şehir merkezidir. Hüseyin Güftâ, *Erzurumlu Şâir Hâzık*, İstanbul 2001, s. 24.

[41] Hasan Ali Kasır, *a.g.e.,* s. 40.

Seyyid Muhammed nâm-ı bülendi
Hak rahmet etsin ruhuna gitsin
Cennette tatsın bin şehd ü kandı
Hakkı denildi fevtine tarih
"Hakk'a yöneldi Hâzık Efendi"[42] (H.1177 / M. 1763)

3.b) Seyahatleri

3.b.1. Tillo

İbrahim Hakkı, babasının mürşid-i kâmil bulma arzusu ile Tillo'ya kadar gidip, orada Şeyh Fakirullah'a mürid olmasının ardından amcaları ile beraber Erzurum'da kalmış, H.1124 / M.1712'de, dokuz yaşındayken amcası tarafından babasının yanına götürülünce ilk defâ Tillo'ya gitmiştir. Babasının 1720'de ölümü üzerine Erzurum'a dönen İbrahim Hakkı için, sekiz yıl süren bir tahsil devresi başlamıştır. Amcaları[43] ona; "-Sen hemen var ders al otur, hiçbir işe karışma"[44] diyerek onu ilme teşvik ettikleri için H.1141 / M.1728'de tekrar şeyhinin yanına, Tillo'ya dönerek babasının hücresine yerleşmiş ve seyr ü sülûkuna devametmiştir.

1755 yılında yaptığı son İstanbul yolculuğunun ardından Hasankale'ye dönen İbrahim Hakkı, H.1176 / M.1763'te üçüncü kez Tillo'ya gitmiş, orada şeyhinin oğulları Hamza Ganîyullah ve Mustafa Fânî tarafından karşılanmıştır. Aynı yılın sonunda onlarla birlikte hac yolculuğuna çıkmış, ardından tekrar Tillo'ya dönmüştür.

Bir müddet sonra Erzurum'a giden İbrahim Hakkı'nın, Tillo'ya, vefatı ile neticelenecek olan dördüncü ve son yolculuğu H.1185 / M.1771'de olmuştur.

b.2. Erzurum

Erzurum'da doğan ve buraya nisbetle anılan İbrahim Hakkı, zaman zaman Tillo'ya gidip gelse de ömrünün uzun bir bölümünü burada geçirmiştir. 1735'de mürşidi İsmail Fakirullah vefat edince, Tillo'dan Erzurum'a dönerek amcalarının evlerinin karşısında bir ev satın almış, babasının da imamlık yaptığı Yukarı Habib

[42] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 108.
[43] İbrahim Hakkı'nın üç amcası vardır. Bunlar, Molla Muhammed, Ali Çelebi ve Mahmut Emmi'dir.
[44] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 45.

Efendi Câmii'nde[45] de bir süre görev yapmıştır. Babasının yâdigârı sayılan imamlık ve hatiplik görevine bir süre devametse de nihâyetinde bu görevi oğluna bırakacaktır.

İbrahim Hakkı'nın Erzurum'a son gidişi, 1768'deki son haccının ardından gerçekleşmiştir. Hasankale'de üç yıl kaldıktan sonra Tilo'ya dönmüş ve orada vefat etmiştir.

3.b.2. İstanbul

İbrahim Hakkı, H.1160 / 1747'de, I. Mahmut zamanında, çeşitli ziyaretler ve önemli eserleri inceleyip tedkikler yapmak için İstanbul'a gitmiştir.[46] Sultan I. Mahmut ile de görüşmüş, İsmail Fakirullah'ın nakîbi olduğu için bizzat sultan tarafından, saray kütüphanesinden faydalanmasına izin verilmiştir. Bu ziyaretin ardından kendisine Erzurum'daki Abdurrahman Gazi vakfının zâviyedarlığı[47] tevcih edilmiştir. İbrahim Hakkı'nın eserlerinin nüvesi, İstanbul'da incelediği ve faydalandığı eserlerden oluşmuştur denilebilir.

İstanbul'a ikinci gidişi ise, sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın beylik hesaplarını gözden geçirmek için çağırdığı Gümrükçü Derviş Efendi namıyla bilinen Muhammed Sun'ullah Ağa ile gerçekleşmiştir. İbrahim Hakkı, ikinci İstanbul yolculuğuna tarih düşürmüştür:

"Hakkı İstanbul refiki sanma Sun'ullah Ağa
Sâni'i bil söyle tarih eyle sevk u kıl safâ"[48]

(H.1169 / M.1755)

---

[45] Bu camide önce Derviş Osman Efendi, ardından oğlu İbrahim Hakkı, sonra da İbrahim Hakkı'nın oğlu İsmail Fehim Efendi imamlık yapmıştır

[46] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Ankara 1988, s. 4.

[47] Zâviyedar: Küçük tekke şeyhi.
Abdurrahman Gazi türbesinin zâviyedarlığı İbrahim Hakkı'nın isteği üzerine oğlu Fehim'e kalmış, o istemeyince (oğlu kadar sevdiği) amcası oğlu Yusuf Nesim ve küçük oğlu Şâkir Muhammed'e verilmiştir. bk. Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 176.
Abdurrahman Gâzi Türbesi: "Erzurum'un güneydoğusunda, şehir merkezine 4 km. uzaklıkta bulunan Eğerli dağın yamacı üzerindedir. Türbenin batısında Ahmet İzzet Paşa tarafından yaptırılmış olan camii de vardır. Adi taş şöveli kapının üstündeki taşta tarihi kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeye göre türbe, Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe hanım tarafından 1796 yılında yeni baştan yaptırılmıştır. Ancak, türbenin çok daha eskiden var olduğu bilinmektedir. Türbenin ilk olarak ve hangi tarihte yaptırıldığı bilinmemektedir. Bazı tarihi kaynaklara göre, Müslümanlığın Anadolu'da tebliğ edildiği yıllarda, Erzurum'u kuşatmaya gelmiş bir Müslüman-Arap ordusunda bulunan Abdurrahman Gazi isimli bir zat için yaptırılmıştır. Türbe, ortası kemerli iki taş kubbeden müteşekkildir. Kubbelerin altında, uzunluğu 5metreye yaklaşan yerli taştan yapılma bir sanduka ve sarıklı serpuşlu baş taşı olan tek bir mezar vardır. Burası, kutsal bir ziyaretgah olarak bilinir. Özellikle Cuma ve bayram günlerinde çok sayıda insan tarafından ziyaret edilir." Muammer Çelik, *Erzurum Kitabı*, İstanbul 1997, s. 92-93.

[48] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e.,* s. 79.

Bu yolculukla ilgili nakledilen çeşitli olaylar vardır. Bunlardan biri şöyledir:

Yolculuk esnâsında gece bir kahvehânede konaklamışlardır. Kahveci yolculara lüzûmundan fazla izzet ve ikramda bulununca kahvecinin çok iyi bir adam olduğunu düşünmüşler. Ancak ilm-i kıyâfet konusunda geniş bilgisi ve bir de kitabı bulunan İbrahim Hakkı, kahvecinin gözleri, vücud yapısı ile davranışlarının birbirine uymadığını düşünerek onun hakkında farklı bir kanaate sahip olmuş, bir taraftan da adamın iyilikleri karşısında, bilgilerinden şüphe etmeye bile başlamıştır. Bu konudaki çalışmalarının boşa gittiğine de hayıflanıp duruyormuş. Öyle ki bu sebeple uykusu bile kaçmış.

Sabah hesabı görmek isteyen Derviş Efendi, kahveci tarafından, yüksek bir fiyat istendiğini görmüş. Derviş Efendi hesapta bir yanlışlık ve haksızlık olduğunu ileri sürünce kahveci sinirlenip aksileşiyor ve âdeta bambaşka biri oluyormuş. Duruma muttalî olan İbrahim Hakkı:

"-Ver ağa ver! Ne istiyorsa ver. Bu adam az daha bana eserimi yaktıracaktı!" demiş.[49]

Çok seyahat eden İbrahim Hakkı'nın, *Mârifetnâme*'sini bu yolculuktan sonra tamamladığı bilinmektedir.

3.b.3. Hac Yolculukları

İbrahim Hakkı'nın üç kez hacca gittiği bilinmektedir. Bunlardan ilki Yukarı Habib Efendi Câmii'nde görev yaparken 1738 yılı Mart ayında gerçekleşmiştir. İlk haccına şu beyitle tarih düşürmüştür:

"Çü bin yüz elliye tarih yetti
Bu Hakkı evvel ol yıl hacca gitti".[50]

(H.1150 / M. 1738)

1764 yılının Nisan ayı sonlarında şeyhinin oğulları Hamza Ganiyullah ve Mustafa Fânî ile birlikte ikinci defa hacca gider.

İkinci haccını da şöyle kaydeder:

"Ol zaman ki tarih-i hicretin bin yüz yetmiş yedi sâlinde şehr-i muharremin gurresin bulmuşumdur. Tevfik-i Hak refîkim olup Erzurum şehrinden gelip Tillo karyesine duhul edip aziz şeyhim Fakirullah nevverehullâh hazretlerinin tekkesine

---

[49] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 5.
[50] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 49.

gelmişimdir. Ve anın evlâd-ı kirâmıyla ana bedel nâfile hacca gidip avdette gene anların beyt-i şerîfine dâhil olmuşumdur."[51]

H.1181 / M.1768'de üçüncü ve son hac yolculuğunu da oğlu İsmail Fehim'e ve amcaoğlu Yusuf Nesim'e yazdığı mektuptan öğreniyoruz:

"...Andan varıp Rabak'a ihrama girip Beytü'l-Haram'a yüz sürüp Arafat dağında durup andan Müzdelife'ye erip Mina deresine girip andan gene Mekke'ye gelmişizdir. Tavaf, ziyaret ve sa'y edip yevmülid beynessalâteyn tenhaca refik-i şerifimiz ile Beytişşerif'e dahil olup her semte namaz kılmışızdır. Zikir olunan makamlarda ve Hacer-i Esved mukabilinde ve Makam-ı İbrahim ardında ve Mizab-ı Rahmet önünde sizlere ve dostlara adlarınızla çok çok dualar etmişizdir. Hak Teâlâ kabul eylesin. Amin!"[52]

4. Evlilikleri ve Çocukları

İbrahim Hakkı Hazretleri, ilk evliliğini, otuz üç yaşına geldiği zaman kültürlü, hünerli ve güzel bir hanım olarak belirtilen Firdevs hanım ile gerçekleştirmiştir. İsmail Fehim ve Ahmed Nâimî isimli çocukları bu evlilik sonucunda olmuştur. Oğlu ile ilgili verilen bir bilgi şu şekildedir: "İsmail Fehim Efendi, babası İbrahim Hakkı'nın yanında, Cenâb-ı Mevlânâ'nın Hüsâmeddin Çelebisi gibidir. Birçok yazılarını ona yazdırır ve kendi yazdıklarından bir kısmını da ey oğlum Fehim yahud ey oğlum Nesim diye iki oğlundan birine ithâf eder." [53] İlk haccından sonra evini genişletip, H.1155 / M. 1742'de zengin bir aileye mensup olan, Hüseyin Bey'in kızı Fatıma Hanım ile evlenir. Fatıma Hanım ile evliliklerinden olan çocukları yaşamamıştır.[54] İkinci evliliği üzerine Müftü Hâzık Efendi şu beyti söyler:

" Bir şahsa eylese felek-i pîre-zen düzen
Eyler girân nikâh ile pâ-beste-i dü zen."

İbrahim Hakkı da şu nükteli cevabı verir:

"Emvâc-ı kesret içre yem-i vahdeti sezen
Deryâ-dil erdir ol ne keder alsa da se zen."[55]

---

[51] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 108.
[52] *a.g.e.,* s. 128.
[53] Cemâlettin Server Revnakoğlu, "İbrahim Hakkı Hazretleri'nin En Büyük Oğlu Fehim İsmail Efendi" *Çeşitli Yönleriyle Erzurum ve Çevresi*, Ankara 1968, s. 250. Bu makalede diğer çocukların isimleri geçmesine rağmen Şemsâ Âyişe isimli kızından bahsedilmemiştir.
[54] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 4.
[55] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e.,* s.108.

Üçüncü evliliğini Hasankaleli Belkıs Hanım ile yapmıştır. Gülsün isimli bir kız ile Mehmet Şâkir isimli bir erkek çocukları bu evlilik neticesinde dünyaya gelmiş, ayrıca İbrahim Hakkı'nın erkek torunları da bu Mehmet Şâkir Efendi'nin sulbünden devam etmiştir.

İbrahim Hakkı, oğlu Mehmet Şâkir'in doğumuna şu manzûmeyle tarih düşürmüştür:

"Hamdülillâh zâhir oldu nûr-ı şeyh
Âlem içre seyre geldi yevr-ü şeyh
İlimle bulsun kemâli dünyada
Dahî aşka ede irşad pîr-i şeyh
Ârif ola bile hakkı zevk ile
Nûr-ı irfân vere ana fer-i şeyh
Hakkı ile bil gidersin Hakk'a sen
Şâkir isen dâimâ kıl şükr-i şeyh
Doğdu bil sen ol Muhammed sırrı pak
Dedi hâtif tarihini sırr-ı şeyh"[56]

(H.1170 / M.1757)

Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi, birkaç yıl sonra ise Züleyhâ Hanım ile dünya evine girerek dördüncü evliliğini yapmıştır. Bu izdivaçta Osman Nedim isimli çocuğu doğmuştur. Ancak Oğlu Osman Nedim'in genç yaşta ölümü onu derinden üzmüştür. Buna da sabır göstererek şu manzûme ile tarih düşürmüştür:

"Yâ ilâhî aşkın ile verdi can
Bu cihândan bî-murâd olan civân
Rahmetin deryâsına gark et hemân
Ver ona cennette çok hûr-ı cinân
Hasretiyle ağladı halk-ı cihân
Geldi tarih: "Gitdi vay Osman civân."[57]

(H.1172 / M.1759)

1763'te üçüncü Tillo yolculuğunda, ölen ikinci eşi Fatma Hanım'ın yerine, son olarak şeyhinin torunu Azize Hanım ile evlendiği bilinmektedir. Tillo'daki nesli bu

[56] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 92.
[57] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 6.

hanımdan devam etmiştir. Bu eşinden doğan Hanife adlı kızını, kayınbiraderi Şeyh Mustafa Fânî'nin oğlu şeyh Hâmit ile evlendirir.

Bir süre sonra dördüncü eşi Züleyhâ Hanım'ın vefat haberini alır.

"İlâhî huzûrunda kala Züleyhâ
Ve hayrân-ı dîdârın ola Züleyhâ
O rahmet bihârına dala Züleyhâ
Ve cennet safâsıyla dola Züleyhâ
Güzel hulle giysin çü lâle Züleyhâ
Bezenmek murâdın hem ala Züleyhâ
Bu hikmet ki oğlu ile öle Züleyhâ
Anisin de göğsüne sala Züleyhâ
Dua eyle Hakkı ana söyle tarih
De "firdevs-i âlâyı bula Züleyhâ."[58]

(H.1177 / M.1763)

1766 tarihinde Firdevs Hanım'dan olan Ahmed Nâimî yirmi sekiz yaşında Erzurum'da vefat etmiştir. Bu vefatı da şu manzûme ile kaydeder:

"Ahmed Nâimî döndü Azîme
Fer'i değişti asl-ı kadîme
Fevtine Hakkı der bunda tarih
"Gitti Nâimî kasr-ı nâime"[59]

(H.1179 / M.1766)

1768'de son hac seferine çıkan İbrahim Hakkı, dönüşünde ilk eşi Firdevs Hanım'ın vefatıyla karşılaşır.

"Geçti dünyadan garibin ey hoca
Makâmıdır cennet içinde yüce
Söyledi Hakkı anın tarihini
"Cennet-i firdevse bu Firdevs uça"[60]

(H.1181 / M.1768)

Firdevs hanımın vefatı üzerine Hasankale'ye, eşi Belkıs hanımın yanına gidip orada bir süre kalan İbrahim Hakkı, 1771'de oğlu İsmail Fehim ile Tillo'ya gelir.

---

[58] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* s. 107.
[59] *a.g.e.*,s. 119.
[60] *a.g.e.,* s. 129.

Ömrünün sonuna kadar da oradan ayrılmaz. Mârifetnâme' yi bastırmak için Mısır'a gittiği söylense de, bu bilginin doğruluğu hakkında kesin bir belge yoktur.[61] Burada geçirdiği ikinci yılda Azize Fâtımâ Hanım'dan Şemsâ Âyişe isimli bir kızı olur. Bu kızı, kendi vefatından sonra genç yaşında ve evlenmeden ölmüştür.

H.1192 / M.1778'de şeyhinin hatırası olarak gördüğü sevgili eşi Fatma Azize Hanım da vefat eder. Oğlu Şâkir Muhammed ise H.1212 / M.1798 yılında vefat etmiştir

"Benim akıllı, uslu, sabırlı, sıyânetli, kanaatli, nûr-ı dîdem ve rûhum" [62] diye hitâb ettiği oğlu İsmail Fehim, babasının vefatı üzerine önce İstanbul'a, ardından Mısır'a gider. Orada bazı kütüphanelerde çalışma yapar. H.1197 / M.1783 yılının Kasım ayında hac mevsiminde Mekke'ye ve oradan Hindistanlı hacılarla Hindistan'a giden İsmail Fehim'den bir daha haber alınamadığı, kendisi ile ilgili verilen bilgiler arasındadır.[63]

5. Vefatı

1775 yılında rahatsızlanan İbrahim Hakkı, altı-yedi ay süren hastalığı esnasında yatakta kalmış, ancak iyileştikten sonra eski sıhhatine bir daha kavuşamamıştır.

Şeyhinin yâdigârı olarak gördüğü eşi Azize Hanım'ın vefatı onu bir hayli üzmüştür. Ardından ortaya çıkan rahatsızlığı, yaşadığı bazı hadiseler onu tekrar yatağa düşürmüş, son olarak ağır sancılarla geçen bir gün bir gecelik rahatsızlığı[64] neticesinde **H. 19 Cemâziyelâhir 1194 / M. 22 Haziran 1780** [65]'de vefat etmiştir.

Vefat tarihi,. *Fatin Tezkiresi*'nde[66] *Osmanlı Müellifleri*'nde[67] ve *Kâmûsu'l-Âlâm*'da[68] bu tarih **H.1186 / M.1772** olarak gösterilmişken, *Sicill*-i *Osmânî*'de[69]

---

[61] Celâlettin Toprak, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Hocası Şeyh İsmail Fakirullah,* Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1974-1975, s. 15.

[62] Cemâleddin Server Revnakoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 249.

[63] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 197.

[64] Şeyhinin oğlu Mustafa Fânî'nin hatıra defterinde yazdığına göre hastalık ara sıra gelen bir sancı şeklindedir. Mesih. İbrahimhakkıoğlu da bunu apandisit olarak yorumluyor. bk. Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e*., s.184.

[65] Biz de, İbrahim Hakkı, 1777 tarihinde eser tertîb etmiş olduğu için ve torunu Mesih İbrahimhakkıoğlu'nun kaleme aldığı esere dayanarak 1780 tarihini daha doğru bulduk. Günümüzde yapılan birçok araştırmada da bu tarih doğru olarak kabul edilmektedir.

[66] Fatin, *Tezkire-i Hâtemü'l-Eş'âr*, İstanbul H.1271 / M.1854, s. 63.

[67] Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 34.

[68] Şemsettin Sâmi,, *Kâmûsu'l- Âlam*, I, İstanbul, H.1306 / M.1888, s. 567.

[69] Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul H.1308 / M.1890, I, 135.

H.1188 / M.1774, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn*'de[70] ve torunu Mesih İbrahimhakkıoğlu'nun eserinde[71] ise **H.1194 / M.1780** olarak verilmiştir. Günümüzde bu konudaki yayınlar genellikle H.1197 / M. 1780 yılını daha doğru olarak kabul etmişlerdir. İbrahim Hakkı'nın vasiyetnâmesi şöyledir:

"Ey anlayışlı Fehim oğlum!

Zemzem suyuna batırılmış kefenimle yaz, kış giydiğim elbisemden başka bir şeyim yoktur. Eğer şeyhimin köyünde ölürsem onun kubbesi altına beni gömmeyiniz. Onun ayak tarafı evlâdı için kalsın. Beni babam Osman Efendi'nin kabrinin arkasındaki sahrâya defnedin.

Azize'ye bağışladığım Tillo köyündeki evleri, eşyâsıyla birlikte rahmetli de kızları Hanife ve Şemsâ Ayişe'ye vasiyet etmiştir. Tillo'da bağ, bahçe, tarla, hayvan hiçbir şeyim yoktur. Hasankale'sindeki evler senin ve kardeşin Muhammet Şakir'indir. Eşyâsı, içinde oturanlarındır. Ben her şeyden yüz çevirmişim ve tam olarak Hakk'a dönmüşüm. Yüce Tanrı: "Allah kuluna yetmez mi?" diye buyurmamış mı? Bu vasiyetnâme 1192 Ramazanı evvelinde (23 Eylül 1778) yazıldı.

El-fakirü'l-hakîkî
İbrahimü'l-Hakkı"[72]

İbrahim Hakkı vasiyetnamesinde, şeyhi İsmail Fakirullah'ın türbesi altına gömülmeyi istemediğini belirtmiş olsa da, şeyhinin oğlu Mustafa Fânî Efendi İbrahim Hakkı'nın babasının türbesine ve ayak ucuna gömülmesini sağlamıştır.[73]

---

[70] Babanzâde, Bağdatlı İsmail Fehim Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâi'l-Müellifîn*, H.1338 / M.1920, s. 39.
[71] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e.,* s. 171.
[72] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 171.
[73] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 8.

B) ŞAHSİYETİ ve ÖZELLİKLERİ

XVIII. yüzyılın önemli simalarından olan Erzurumlu İbrahim Hakkı, ilgi alanının genişliğiyle dikkat çekmiş, farklı alanlarda verdiği eserlerle tanınmış ve her kesimden insan tarafından okunmuş olmakla birlikte, en fazla öne çıkan yönleri, özellikle ilmî, tasavvufî ve edebî husûsiyetleridir. Bu yüzden daha çok bu özellikleri üzerinde durmayı tercih ettik.

1. İlmî Şahsiyeti

Mârifetnâme, içerdiği dînî, tasavvufî, felsefî, ilmî, fennî ve beşerî (sosyolojik, psikolojik) mevzûlar sebebiyle Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ile de kıyaslanmış, Türk halkının geleneksel İslâm anlayışında etkili olmuş eserler arasında yerini almıştır. *Mârifetnâme,* Hatice Arpaguş'un hazırladığı *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları* adlı çalışmada da Müslüman-Türk halkının İslâmî anlayışının oluşmasında rol oynayan temel eserler arasında gösterilmiştir.[74]

Her sahada bilgi sahibi olan İbrahim Hakkı, âlemin yaratılışından, astronomiden, matematikten, geometriden, yeryüzündeki doğal hallerden, enlem ve boylamlardan, psikolojiden, insani ilişkilerden de bahsetmiştir. Bununla birlikte, ilmin, Allah'ı bilmek için bir vasıta olduğunu belirtmiştir.[75]

Yine bu eserine dayanılarak İbn-i Sina ile karşılaştırılan İbrahim Hakkı, her ilmin kendine has metodu olduğunu, bu metodların birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Eserlerimi, dînî ve pozitif ilimlerin birbirine zıt değil, birbirinin tamamlayıcısı olduğundan hareketle kaleme almıştır.[76]

İlmin cehâletten kurtulmaya, iyi ahlâk sahibi olmaya, kemâle ermeye, hidayete, Hakk'a ulaşmaya bir vasıta olduğunu belirten[77] ve mânevî ilimlerle müsbet ilimleri bağdaştıran İbrahim Hakkı, ilimde eski ile yeniyi de birleştirmiştir. Nitekim Gölpınarlı;

---

[74] Hatice Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İstanbul 2001, s. 44-45.

[75] Birkaç eserinin yazılış amacı da "Nefsini bilen Rabb'ini bilir" hadisini açıklamak, izah etmektir. Nitekim, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak hazırlanan *İrfâniyye* isimli eseri umumiyetle bu hadis-i şerifi konu edinmiştir.

[76] Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Emrullah Yüksel, "Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780)'da Dini ve Pozitif İlimler Birbirini Tamamlar", *EAÜİF Dergisi*, sy. II, Erzurum 1993, s.1-7.

[77] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s.14.

"İbrahim Hakkı, günümüzdeki bazı kişilerin yapmak istediklerinden çok daha mükemmel bir sûrette, çağındaki bilgi inkişâfını, eski telakkî ve inançlarla te'life uğraşmış, bu münâsebetle yıldızların, eski telakkîye göre, hassalarından, tesirlerinden bahsetmekle kalmamış, yeni bilgiye göre de ve oldukça sürçmeden bilgi vermiş, böylece de eski nücûm bilgisiyle yeni kozmoğrafyayı birleştirmeye çalışmış, sosyoloji ve psikolojiyle İlm-i kıyâfeti mezcetmiş, fakat aynı zamanda, insan felsefesiyle İslâmî inancı yoğuran telakkîlerini, birçok esere başvurarak öğrenmek külfetini *Mârifetnâme*'siyle bertarâf etmiştir." diyerek onun bu yönü üzerinde durmuştur.[78]

"Anadolu'daki şehirlerin enlem ve boylamlarını ilk tesbit eden"[79] İbrahim Hakkı, bazılarınca günümüzde evrim teorisi adıyla bilinen anlayışın sahibi Darwin'in fikir öncüsü olarak da görülmüştür. Lakin *Mârifetnâme*'de bir tekâmülden bahsedilse de, bu görüş, evrim teorisinden tamamen farklıdır. [80]

İbrahim Hakkı'da en güzel ifadesini bulan İslâm dünyasındaki evrim anlayışı, Darwinizm'in aksine yalnızca biyolojik bir evrim değil madde ve ruh bütünlüğü içinde bütün ontik gerçekliği kapsayan bir gelişmedir; ayrıca burada gelişim Darwinizm'deki doğal seleksiyon yerine ilâhî irâdeye bağlanmıştır.[81]

İbrahim Hakkı, "İzdivac ve imtizâc-ı anâsırdan ibtidâ-ı mâdeniyye hâsıl olup andan nebâtât peydâ olup, andan hayvânât vücûda gelmiş, hayvânâtın kemâlini

---

[78] Abdülbâki Gölpınarlı, "İbrahim Hakkı Erzurumlu", *Türk Ansiklopedisi*, XIX, 507.
Mârifetnâme'de dînî ve fennî bilgilerin bir arada olması, devrinde yanlış anlaşılmalara da yol açmıştır. Toplanan dînî bir meclisde İbrahim Hakkı'ya, şer-i şerife uygun olmayan bilgiler verdiğini söyleyerek tepki göstermişlerdir. Ekmeleddin İhsanoğlu'na göre İbrahim Hakkı, Mârifetnâme'deki "İslâm Astronomisi" isimli, ilmî olmayan, daha çok halkın inançlarına dayanan bilgilerin yer aldığı bölümü bu tepkiler üzerine esere eklemiştir. bk. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Batı Bilimi ve Osmanlı Dünyası: Bir İnceleme Olarak Modern Astronominin Osmanlı'ya Girişi", TTK *Belleten*, , LVI, sy. 217, 754-755.
Bekir Topaloğlu da konu ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "Müellif, kendi tercihi olan yeni astronomiye dair açıklamalara geçmeden önce muhtemelen cahil ve mutaassıp çevrelerin tepkisini çekmemek için çoğu hurafelere dayanan eski astronomiyi ve yaratılış senaryosunu tanıtma ihtiyacını duymuştur." Bekir Topaloğlu, "Mârifetnâme", *DİA*, XXVIII, 59.
Bize göre, İbrahim Hakkı'nın ilimler arasında herhangi bir tercih yapmış olması söz konusu değildir. O, fennî ve dînî bilgileri bir nevî zenginlik olacağı için bir arada vermiştir. Birçok farklı kaynaktan beslenen İbrahim Hakkı, Allah'ın yarattıklarını farklı yollardan anlatarak onun zenginliğini gözler önüne sermiştir.
[79] Şâkir Diclehan, *Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 38.
[80] Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk., H. Ömer Özden, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya Göre Vâr Oluş", *EAÜİF Dergisi*, , sy. 12, Erzurum 1995, s. 277-288. , Mustafa Yıldırım, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'da Tekâmül Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 21, Erzurum 1995, s. 195-203.
[81] Mustafa Çağrıcı, "İbrahim Hakkı Erzurûmî", *DİA*, XXI, 308.

buldukda insan zâhir olmuştur" cümlesi ile türler arasındaki geçişi değil, türlerin kendi içerisindeki tekâmülünü açıklamıştır. M. Ali Aynî de bu sözleri "Şeyhin bu kavli, tekâmüliyye felsefesinin zübde-i nazariyâtından başka bir şey değildir. Zîrâ tekâmül basitten mürekkebe, mütecânisden gayrı mütecânise, karışık bir hâletten uzvî ve mütemerküz bir hâlete doğru tedricî ve mütemâdî bir sûrette vukûa gelen bir tebeddüldür." şeklinde yorumlamıştır.[82]

Yer kabuğunun hareketleri konusundaki açıklamaları günümüzde "Wegener Teorisi veya plaka tektoniği" olarak bilinen yeni ve 1967 yılında Moskova'da uluslar arası jeofizik kongresinde kabul edilmiş bir konudur. Güneş sistemi, yıldızlar, uzay ve kainatın yapısı hakkında ileri sürmüş olduğu bilgilere ancak kendisinden 100-150 yıl, maddenin temel taşı olan atomla ilgili açıklamalarına ise kendinden 52 yıl sonra ilk defa Dalton'un 1808 yılında yayınlamış olduğu kitabında rastlanılmıştır.[83] İbrahim Hakkı'nın araştırmalarında kullandığı âletleri kendi yapması dikkat çekmektedir. Araştırmalarında, uygulamalarında ve öğrenci yetiştirmede kullandığı aletlerden bazıları ruzname, devr-i daim takvimi, rub'ül-müceyyeb, küre, usturlab'tır.[84]

Bu aletlerin bir kısmını kendi ustalığı ile inşa etmiş olması onun zanaatkâr kişiliğini ve bilime verdiği önemi göstermektedir.[85]

---

[82] M. Ali Aynî, "Şeyh İbrahim Hakkı", *Dârü'l- Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası,* İstanbul 1914, II, 120-121.

[83] Y. İrfan Sağlam, "İbrahim Hakkı Hazretleri ve İlmi Yönü", *Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, Ankara 1997, s. 61-62.

[84] *Devr-i Dâim Takvimi:* Bu alet, güneş ve ay takvimine göre herhangi bir tarihte bulunulan yerin gece ve gündüzün kaç saat olduğunu, günesin doğuş ve batış saatlerini gösterir. Dolap seklinde olduğu için bu alete ***"dolap"*** da denilmektedir.

Rub'ul-Müceyyib: Ceyyip Tahtası (cepte taşınabilir) da denilen bu alet, bulunulan yerin enlemini saatini, kıblenin yönünü, dağların yüksekliğini, nehirlerin genişliğini bulma gibi birçok işlemin yapılmasına imkan vermektedir. Bu aletin kullanımı ile ilgili olarak, bir önsöz, yirmi bölüm ve bir sonsözden ibaret "*Rub'ul-Müceyyib(H. 1180/M.1767)"* Risalesi de yazmıştır. Bu risâle ile ilgili *İbrahim Hakkı Bibliyografyasın'*da verilen bilgiler şöyledir: " Bu risâlede, ceyyib tahtası denilen âletle, bulunulan yerin enleminin, saatin kaç olduğunun, kıblenin yönünün, dağların yüksekliğinin nasıl bulunacağı anlatılır. Eser bir mukaddime, 20 fasıl ve 1 hatimeden ibarettir. Bir nüshası torunlarından Celaleddin Toprak, diğer bir nüshası da Mesih İbrahimhakkıoğlu'ndadır." İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, s. 20. Resmi için bk. blm. Ek.1. s. 283.

Küre: Dünyanın küre şeklinde olduğunu gösteren bir alettir. Resmi için bk. blm. Ek.1. s.284.

Usturlab veya *Saturlab:* Astronomik hareketleri gözlemlemeye yarayan bir alettir. Bu araçla bir takım yıldızların ne zaman ve hangi memleketlerden görüneceği, yerlerin yükseklikleri ve uzaklıkları, memleketlerin enlem ve boylamları, ayrıca iki yerin arasındaki açıklık ölçülür. Resmi için bk. blm. Ek.1. s. 285.

Bu aracın nasıl kullanılacağını gösteren "Risâle-i Usturlab"ı yazmıştır. Risâle ile ilgili *İbrahim Hakkı Bibliyografyası'*nda verilen bilgiler şöyledir: "Usturlab adlı, gök cisimlerinin yerlerini tayin etmek ve ufuktan yükseltisini bulmak için kullanılan âletin nasıl kullanılacağı hakkında yazılmış bir risâledir. Âlet ve risâle Celâlettin Toprak'tadır." İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, s. 23.

(İbrahim Hakkı'nın yapmış olduğu diğer gözlem ve ders araçları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Celâlettin Toprak, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Hocası Şeyh İsmâil Fakirullah*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, AÜİF. Ankara 1975., s. 36-42., Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 66-68; 120-123.)

Bu âletlerin bir kısmı bugün Tillo'daki İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Müzesi'ndedir.

[85] Hayrettin Karadeniz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ahlak Felsefesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2006, s. 12-13.

Fecr-i şimâlî[86] hadisesi vukû bulduğunda temkinli, ileri görüşlü, müceddit, çağındaki keşiflere yabancı kalmayan ve düşüncelerinde oldukça samimi görünen İbrahim Hakkı'nın, bu meteorolojik olayı arkadaşlarıyla birlikte büyük bir dikkatle seyretmesi, bilim tarihiyle uğraşanların önemli kabul ettikleri bir gözlem olarak dikkat çekicidir.[87] Daha çok dînî ilimlerle meşgul olan İbrahim Hakkı, bunun pozitif ilimlerle ilgilenmeye engel olmadığını da göstermiş olmaktadır.

2. Tasavvufî Şahsiyeti

İbrahim Hakkı, şeyhi şâfiî olmasına rağmen[88], Hanefî mezhebine mensupdur. Tarîkat olarak da, Nakşî, Kâdiri veyâ Üveysî[89] tarikatlerine intisâbı olduğuna dair bilgiler vardır. Eseri *Mârifetnâme*'de Nakşîliğe bir bölüm ayırmış olması,[90] onun bu yola daha yakın olduğunu göstermektedir.[91] Mesih İbrahimhakkıoğlu eserinde İbrahim Hakkı'nın şeyhinin ricası ile "fenafillâh" tarîkatine intisâb ettiğini belirtmiştir.[92] Her hâlukârda onun şu veyâ bu tarîkate intisâbından çok Türk toplumu üzerinde bıraktığı etki önemlidir. Eserlerinde tasavvuftan, sûfîlerin hâllerinden, ilâhî aşktan, gönül temizliğinden sıkça bahsetmesi ve hayatı ile ilgili edindiğimiz bilgiler, onun bu konularda derin bilgi sahibi bir mutasavvıf olduğunu göstermektedir.

Ömrünü hemen her konuda bildiği hakîkatleri anlatmaya ve yazmaya adayan İbrahim Hakkı'nın insanlara bu kadar tesir etmesinin en büyük sebebi, söylediklerini bizzat kendi nefsinde yaşamış olması sayılabilir. Kur'ân-ı Kerîm'deki "Niçin yapmadığınız şeyi söylüyorsunuz" mealindeki ayete muhalif yaşamayan İbrahim Hakkı, eserlerine aldığı ve anlattığı fakr, uzlet, tevekkül, tefviz, sabr, rıza gibi halleri yaşamış, ömrü boyunca halk içinde ama Hak ile beraber olmuş, bu tasavvufî esâsı hayatında samîmiyetle tatbîk etmiş görülmektedir. Mala mülke meyletmemiş, sahip olduklarını da henüz hayatta iken yakınlarına bağışlamıştır. En büyük gayesi insanlara hakîkati göstermek olmuştur. Bu uğurda irili-ufaklı pek çok eser kaleme

---

[86] Fecr-i Şimâlî: Kuzey Kutbu'na yakın bölgelerde gökyüzünde beyaz halkalar şeklinde görülen ve bazen günlerce de devam eden aydınlık.

[87] Şâkir Diclehan, *Çeşitli Yönleriyle İbrahim Hakkı*, s. 40.

[88] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 505.

[89] Bu bilgi için bk. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 35.

[90] İbrahim Hakkı, *a.g.e.* Bölümün adı şöyledir: " Havâs-ı Evliyânın Muhtârı Olan Tarîk-i Nakşibendiyye'yi Yedi Nev ile bildirir."s. 443-450.

[91] İbrahim Hakkı'nın, -dönemin şartlarını da göz önünde bulundurursak-, birden fazla tarîkate intisâb etmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

[92] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e.,* s.47. Bu tarîkatin esasları da şu şekilde sıralanmıştır: "*Züht, gönül, tefviz, teslim ü rıza, murakabe, sabır.*" *a.g.e.,* s. 48.

almıştır. Fikirlerini bir propagandacı gibi zorla kabul ettirmeye çalışmamış, bilge bir öğretici, bir yol gösterici gibi davranmıştır.

Erzurum'da -bir zamanlar- çocuklarının zihin açıklığını isteyen ailelerin, İbrahim Hakkı'dan kalan eşyaları çocuklarına giydirmeleri (şeyhlik tâcının giydirilmesi, sırtlarına hırkasının geçirilmesi, boyunlarına da iri taneli büyük tesbihinin dolanması), İbrahim Hakkı'nın insanlar üzerindeki tesirini göstermesi bakımından önemlidir.[93]

İbrahim Hakkı'nın şu şiiri Kâdirî-Geylânî zikir meclislerinde yakın zamana kadar ilâhî olarak okunmuştur.[94]

Cân u dilde hâne kıldın âkıbet
İkisin vîrâne kıldın âkıbet

Ol cünun zencirini tahrik edip
Sen beni dîvâne kıldın âkıbet

Aşk-ı bî-pervâya mahrem eyledin
Akldan bîgâne kıldın âkıbet

Dâne-i bîçâre idim zîr-i hak
Dâne-i yüz dâne kıldın âkıbet

Dâne iken bağ u bostân eyledin
Hâki hem kâşâne kıldın âkıbet

Cümleden kat' eyledin çün gönlümü
Vâsıl-ı cânâne kıldın âkıbet

Hamr-ı vahdetten içirdin tab'ıma
Rûhumu peymâne kıldın âkıbet

---

[93] Bu konuda geniş bilgi için bk. Zeki Başar, *Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları*, İstanbul 1981, s. 192.
[94] Orhan Okay, "İbrahim Hakkı ve Mârifetnâme'ye Dâir", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 109.

Sâkı-i gülzâr-ı cânsın dem-be-dem
Gönlümü meyhâne kıldın âkıbet

Ey Fakirullah bu Hakkı bendeni
Âşık-ı ferzâne kıldın âkıbet[95]

Yunus Emre, Nesîmî, Eşrefoğlu Rûmî, Aziz Mahmut Hüdâyî ve Niyâzî-i Mısrî'den beri süren geleneğin yaşadığı yüzyıldaki temsilcisi olarak görülen müellif, çağdaşları ile kıyaslanarak, kendisinden sonraki devirleri de etkileyen en önemli kişi olarak tanıtılmıştır.[96] Tasavvufî ve öğretici şiirin yanında ansiklopedik bilgi, bilimsel görüş ve çok eser verme yönlerinden de üstünlüğü, onu devrinin İslâm kültüründe ve halk tabakalarını aydınlatmada en güçlü ve tesirli temsilcisi yapmıştır.

Mûsikîye de önem veren ve mûsikî için "aşk ehlinin şehâdetidir[97]" diyen İbrahim Hakkı, oğlu İsmâil Fehim'in kanun ve santur çalıp söylemesine bazı ihtiyarlar tepki gösterdikleri zaman, bir taraftan oğlunu pencereleri kapamadan çalmaması konusunda uyarmıştır, diğer taraftan da "*Ben Allah, Allah sedâsından başka bir şey işitemiyorum",* demiştir.[98]

İbrahim Hakkı, sade bir dil kullanarak ortaya koyduğu eserlerinde, verdiği engin bilgilerle hem halk tabakasına, hem de münevver tabakaya seslenmeyi başarmıştır. Devrinde ve sonrasında kitaplarıyla pek çok kişiyi etkilemiş olan İbrahim Hakkı, araştırmacılar tarafından Mevlânâ ile kıyaslanmış, eserlerinin etkileyiciliği sebebiyle, Mevlânâ gibi kitab sahibi olduğu da belirtilmiştir. Nitekim Abdurrahman Câmî'nin cenâb-ı Mevlânâ için söylediği:

"Nîst Peygamber velî dâred kitâb: Peygamber değildir ammâ kitâbı vardır." sözü İbrahim Hakkı için de söylenmektedir.[99] İbrahim Hakkı'nın Mevlânâ'dan etkilenmiş olduğu söylenebilir. Buna örnek olarak, İbrahim Hakkı'nın Mevlânâ'nın ölüm düşüncesine benzeyen şu beytini verebiliriz.

"Halk ölüm sandığı hoş-vuslat imiş ey Hakkı

---

[95] İbrahim Hakkı, *Divan*, s. 192.
[96] Abdülkadir Karahan , *Eski Türk Edebiyâtı İncelemeleri*, İstanbul 1980, s. 213-214,
[97] bk. Metin Kısmı, s. 189.
[98] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 71.
[99] Cemâlettin Server Revnakoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Mârifetnâme'si*, İstanbul 1961, s. 1-2.

Îd-ı ekberdir o sanma ki memâtım geldi”[100]

Mevlânâ hazretleri de ölümü “şeb-i arus”, yani düğün gecesi gibi karşılamıştır.

Ayrıca, eseri *Mârifetnâme*’ye alınan şiirler gözden geçirilirse, Mevlânâ’nın İbrahim Hakkı’yı etkilemiş olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Bu konu ile ilgili bir makâle hazırlayan Şefik Can, *Mârifetnâme*’de *Mesnevî*’den toplam iki yüz bir tane beyit olduğunu belirtiyor. Bu beyitleri ve bulundukları sayfaları da çalışmasında görüyoruz. Ayrıca *Mârifetnâme*’de, *Mesnevî*’deki gazellerden yirmisinin de manzum olarak Türkçe’ye çevrildiği tesbit edilmiştir.[101] Beyitlerden örnekler de veren Can, Mevlânâ’nın birçok şiirini ezbere bilen ve aktaran İbrahim Hakkı’ya “İbrahim Hakkı-i Mevlevî” denilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kitabı *Mârifetnâme*’den yola çıkılarak müellifin birçok yönü üzerinde yorumlar yapılan İbrahim Hakkı’nın tasavvufî hüviyeti eserinin birçok bölümünden anlaşılabilmektedir.

İbrahim Hakkı’nın mezkur eserinin bilhassa tasavvufî-ahlâkî bölümlerindeki ifade ve üslûp özelliği, onun samimi dindarlığını ve tasavvufî ilkelere gönülden bağlılığını yansıtmaktadır. İbrahim Hakkı'nın Allah'a yükselen aşkı, yaratılmışlara yönelen sevgi ve şefkati daha çok manzumelerinde etkileyici bir atmosfer meydana getirmektedir.[102]

3. Edebî Şahsiyeti

Edebî yönü diğer yönlerinden; nazmı nesrinden sonra gelen İbrahim Hakkı, şiiri halkı irşâd vasıtası olarak değerlendirmiş, daha çok Türkçe kaleme aldığı eserlerinde halkın anlayabileceği bir dil ve üslup kullanmıştır. Sade bir Türkçeyle yazdığı şiirlerinin yanında, Arapça ve Farsça şiirlerinin de bulunması, İbnü’l-Arabî’den, Gazzâlî’den, Akşemseddin’den, Cüneyd-i Bağdâdî’den, Zeynelâbidin’den, Hâfız’dan, Attar’dan, Molla Câmî’den, Nizâmî’den, Hüsrev’den alıntılar yapması onun, doğu kültürüne ve dillerine olan hâkimiyetini göstermesi bakımından da önemlidir.

Rûhu’ş-Şürûh’da bulunan ve bir birinin tercümesi görünümünde olan aşağıdaki beyitler, onun bu dillerde manzume yazabildiğini gösterir:

---

[100] bk. Metin Kısmı, s.237, İbrahim Hakkı, *Divan*, s. 485.
[101] bk. Şefik Can, “Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Mârifetnâme’sinde Bulunan Hazreti Mevlânâ’ya Âit Şiirler”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Konya Turizm Derneği, Ankara 1978, s. 57-59.
[102] Bekir Topaloğlu, “Mârifetnâme”, *DİA,* XXI, 59.

32 El-efʿâlü ulûfün ve'l-fâʿilü vâḥidün
El-eḳvâlü ulûfün ve'l-ḳâʾilü vâḥidün

33 Sad hezâr efʿâl râ fâil-yekîst
Sad hezâr aḳvâl râ ḳâʾil-yekîst

34 Vücûd vâḥidest u muṭlaḳ ey dost
Ne men hestem ne tû hestî heme ost

35 Vücûduñ vaḥdeti muṭlaḳdır ey yâr
Ne ben varım ne sen varsın bir O var[103]

İbrahim Hakkı, Arapça ve Farsça yazdığı beyitleri Türkçe'ye de aktarmıştır. Bu beyitlerle aynı zamanda fikirleri hakkında da bilgi vermektedir. Aynı mânâya gelen bu beyitlerden, İbrahim Hakkı'nın yukarıda zikredilen üç lisanı ustalıkla kullandığı görülmektedir.

Orhan Okay, "*Sanat ve Edebiyat Yazıları*"nda İbrahim Hakkı'da görülen sadeliğin onun aruz veznine tam hâkimiyetine, eserlerinde divan ve tasavvuf kültürünün tezâhürüne mânî olmadığını belirtmiştir. Okay, aynı yazıda İbrahim Hakkı'nın şiirlerinden de örnekler vererek, bunları nesre çevirip çeşitli açıklamalar yapmış, şiirleri bir nevî şerh etmiştir.[104]

Vezin ve nazım şekilleri bakımından divan şiirini, konu bakımından tekke, dil bakımından da halk şiirini kendine örnek alan İbrahim Hakkı'nın sanatkârlık yönü pek güçlü bulunmasa da nazım tekniği açısından sağlam olduğu kabul edilmiştir. Nûman Külekçi; "Birçok mutasavvıf şâire nazaran sağlam bir nazım tekniğine sahip olan İbrahim Hakkı, aruz veznini kullanmada başarılıdır. Genellikle divan şairlerinin sıkça kullandığı kalıpları o da muvaffakiyetle kullanmıştır."[105] demektedir.

---

[103] bk. Metin Kısmı, s. 96-97.
[104] Orhan Okay, "İbrahim Hakkı ve Tasavvufî Şiirleri", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 101-107.
[105] Numan Külekçi, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s.30.

Sadece Anadolu'da değil, bütün Türk dünyasında (özellikle Âzerbaycan'da[106]) tanınan ve eserleri okunan İbrahim Hakkı'nın şiirleri didaktik ve hakîmâne bir tarzdadır. Hem şiirleri hem de nesri, halka seslenir, onlarla sohbet eder gibi içten ve samîmî yazılmıştır.

Mektuplarındaki üslûbu da İbrahim Hakkı'nın insanlara ne kadar kıymet verdiğinin ve insânî ilişkilerde ne kadar hassas olduğunun; samîmiyetinin, içtenliğinin ve inceliğin bir delilidir.[107] Bu tesbiti, mektuplarından aktardığımız şu cümleler aksettirmektedir:

"İzzetli, hürmetli, muhabbetli, hakikatli, adamlıklı, şefkatli, hatırlı, gönüllü, asıllı, usullü, akıllı, izanlı, hünerli, üslûplu, yakışıklı, güzel huylu, tatlı dilli, uzun boylu, ince belli, kıl ayıpsız hatunum, helâlim Firdevs Hatun huzûruna"[108]

…

"Bin tabaka kağıt yazsam seninle sözlerim tükenmez. Hele yavaş, İnşallâhu Taâlâ ramazan geceleri sabahlara değin, sana çok çok, gördüğüm işittiğim hikâyeler söylerim. Her gördüğüm ve işittiğim güzel ve pak şeyleri ve esbapları sizlere lâyık görürüm. Eğer fırsatım olursa alırım." [109]

Eserlerini yazarken birçok klasik kaynaktan yararlanan müellif, başka şâirlerden de iktibaslar yapmış, hatta onların tesirinde de kalmıştır. Şiire zaman zaman ilmî eserlerinde de yer vermiştir. *Mârifetnâme*'de ele aldığı bazı konuları nazma çekerken bu ilmî eserinin daha rahat okunup anlaşılması için şiiri bir araç olarak kullanmıştır. Hatta manzum kitapların ezberlenmesinin daha kolay olduğunu bazı eserlerinde bildirmiştir.[110] Ayrıca hangi eserlerin ezberlenmesi gerektiği konusunda da çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur:

"İlm-i lugatden başlarsın evvel
Manzum kitaplar hıfzıdır eshel

---

[106] Babek Osmanoğlu Kurbanov, "Rönesans Ruhlu Bir Şâhsiyet Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri (1703-1780)" Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 1999, sy. 11, s. 32.
[107] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*'de, insanlar arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dâir mâlumat vermiştir. Bu konuda yapılan bir çalışma için bk. Sebile Özdamar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme Adlı Eserindeki İnsan İlişkileri*, İstanbul 2002, s. 38-43.
[108] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 57.
[109] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *a.g.e,* s. 58.
[110] Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyâtında Manzum Dînî Eserler", *Şükrü Elçin Armağanı*, Ankara 1983, s. 156.

Yûsuf[111] lugat hoş bil bir külli hem
Fehm et ki oldur din için elzem

Andan okursan Münye-Musalli[112]
Tuhfe-fıkıhdan[113] bil bul tesellî

Tâ'limi Muallim[114] hoş fehm edersin
İlmin tarîkin bulur gidersin

Bunlarla hıfz et manzum akâid
Hem şükr-nâme bil bul fevâyid

Bâb-ı Şurût-ı Manzûm-ı Rûmî
Hem oku bu Tertîb-i Ulûm'u

Manzum Hilye Hâkânî'yi[115] bil
Hayriye[116] bil ol her hayra vâsıl

Dîvânî hattın bil ammâ yazma
Dünyaya mâil olup da azma"[117]

Manzum olarak telif ettiği eserlerinde de *Mârifetnâme*'deki konularla ilgili beyitler bulabiliriz. Tekâmül bahsi ile ilgili olarak aşağıdaki beyit buna güzel bir örnektir:

" Kemâl-i hâk nebât u kemâl-i hayvândır
Kemâl-i hayvân insândır oldur asl-ı nüvîd"[118]

---

[111] İbrahim Hakkı'nın amcasının oğlu Yûsuf Nesim.
[112] *Münye-Musalli*: Sadıdüddin Kaşgari'nin (705/1305) Hanefi fıkhına dair yazdığı eserdir. I. Halebi bunu şerhetmiştir. Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Ankara 2002, s. 102.
[113] *Tuhfetü'l-Fukaha*: Alaaddin Semerkandî'nin Hanefi fıkhına dair yazdığı eserdir. Ömer Özyılmaz, *a.g.e.,* s. 102.
[114] *Talimü'l-Muallim*: Burhaneddin Zernuci'nin(620/1223) eğitim usullerine dair yazdığı eserdir. Ömer Özyılmaz, *a.g.e.,* s. 103.
[115] *Hilye-i Hâkânî*: Hakani Mehmed Bey'in hilyesi.
[116] *Akaid-i Hayriye*: Muhammed Vehbi b. Hüseyin el-Hâmidî'nin eseri. Ömer Özyılmaz, *a.g.e.,* s. 105.
[117] Ömer Özyılmaz, *a.g.e.,* s. 213.
[118] Metin Kısmı, s. 129.

İbrahim Hakkı'nın nazma ehemmiyet verdiğini ve şiirin tesirini çok iyi bildiğini, *Tertîb'ü-l Ulûm* adlı ilmî eserini manzum olarak yazmasından da anlıyoruz.[119] Misal verecek olursak, öğrenciye bildiklerini unutmamanın yolunu anlatırken söylemek istediklerini şu beytiyle aktarmaktadır:

"Her ne okursan ger çok ger az
Her bir kitabı sen ders be ders yaz"[120]

Abdülbâki Gölpınarlı *Mârifetnâme* ile ilgili bilgiler verirken, eserin eski mensur eserler gibi ağdalı bir dille ve uzun cümlelerle yazılmadığını, seci'li fakat kısa cümlelerle yazıldığını belirtmiştir.[121] Kelime kadrosunda Erzurum lehçesine uygun sözler olduğu gibi öztürkçe kelimelere de ehemmiyet verildiğini de söylemektedir.

Zaman zaman büyük şâirlerin şiirlerinden alıntılar yaparak güldesteler, antolojiler hazırlayan müellifi en çok etkileyen kişi Yunus Emre'dir denilebilir. Yunus Emre;

"Allah diyelim dâim Allah görelim neyler
Yolda duralım kâim Allah görelim neyler
…

Sen sanmadığın yerde nâgâh açıla perde
Dermân erişe derde Allah görelim neyler"[122]
…

derken, İbrahim Hakkı da, çok okunan ve en fazla bilinen şiirlerinden olan "*Tefviznâme*"de;

---

[119] Bu eserinde, öğrencinin uyması gereken hususlardan, âlet ilimlerinden, sarf, nahiv, belâgat, felsefe, kelam gibi ilimlerin öğretiminden vs. bahseden beyitler mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Tertîbu'l-Ulûm*, Süleymâniye Ktp. Esad Ef. Blm. No: 1438. Ayrıca bk. Ömer Özyılmaz, *İbrahim Hakkı Erzurûmî'nin Tertîb-i Ulûm isimli Eserindeki Eğitimle İlgili Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1986. Bu çalışma, 2002 yılında *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları* adı ile kitaplaşmıştır. bk. Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
[120] Ömer Özyılmaz, *a.g.e.,* s. 82.
[121] Abdülbâki Gölpınarlı, "İbrahim Hakkı Erzurumlu", *Türk Ansiklopedisi*, XIX, 507.
[122] Yunus Emre, *Divan*, haz. Mustafa Tatçı, Ankara 1991, s. 81-82.

“Nâçar kalacak yerde
Nâgâh açar ol perde
Dermân eder ol derde
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler.”[123] demektedir.

Yine Yunus Emre’ye âit olan;
“Milk-i bekâdan gelmişem, fânî cihânı neylerem
Ben dost cemâlin görmüşem hûr u cinânı neylerem

Vahdet meyinin cür’asın mâşuk elinden içmişem
Ben dost kokusun almışam müşk-i Hitânı neylerem”
…
ilâhîsi İbrahim Hakkı’da;
“Cânân ilinden gelmişem fânî mekânı neylerem
Ol mülke meylim salmışam ben bu cihânı neylerem

Aşkın şarâbın içmişem dil gülşenine göçmüşem
Ben varlığımdan geçmişem nâm u nişânı neylerem”[124]
…
olmuştur.

Ayrıca, İbrahim Hakkı’nın, gördüğü bir rüya üzerine Yunus Emre’nin Erzurum Düzce köyündeki mezarını yaptırmış olması, onun Yunus Emre’ye verdiği değerin bir başka göstergesidir. Nitekim köyün güneyinde ve yanında tahta parmaklıkla çevrilmiş iki merkadin biri Tapduk Emre’ye, öbürü Yunus Emre’ye âittir.[125] Taptuk’un mezar taşında, Arap harfleriyle “El-Fatiha Kutbü’l-Arifin Tapduk Emre Kaddasallahu

[123] bk. Metin Kısmı, s. 251.
[124] bk. Metin Kısmı, s. 113.
[125] Yunus Emre’nin mezarı ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Sıtkı Soylu, *Yunus emre: Hayatı ve Mezarı Hakkında İncelemeler,* Karaman 1965. Necmeddin Dinçer, *Büyük Halk Şairi Yunus Emre'nin Hayatı ve Hakiki Mezarı.* İstanbul 1965.

sırrahu-797", Yunus'un mezar taşında ise "El-Fatiha billâh Yunus Emre-Kaddasallahu Sırrahu-797 satırları yazılıdır.[126]

İnsâniyye isimli eserinin Türkçe kısmında Fuzûlî'nin Divan'ından, Leylâ ile Mecnun'undan ve birçok divan şâirinden (Taşlıcalı Yahya, Nef'i, Nabî gibi…) alıntılar yapan müellifin bazı şiirlerini bu şâirlerden aldığı ilhamla yazdığı söylenilebilir. Meselâ Fuzûlî'nin;

"İlim kesbiyle pâye-i rif'at
Arzû-yı muhâl imiş ancak

Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kîl ü kâl imiş ancak"[127]

beyitleri İbrahim Hakkı'da;

"Her ne ki âlemde vâr aşk imiş ey yâr-ı ğâr
Olmuş o leyl ü nehâr ilm ile irfânımız"[128] şekline bürünür.

Ayrıca Abdülkadir Karahan'ın eserinde de bu konuda örnekler aktarılmaktadır[129]

Fuzûlî'nin;

"Gönül yetdi ecel zevk-i ruh-ı dildâr yetmez mi
Ağardı mûy-i ser sevdâ-yi zülf-i yâr yetmez mi"[130]

matla'lı gazeline nazire kabul edilen;

"Sana ey dil iki âlemde bir dildâr yetmez mi
Yeter mağrûr-ı gayr oldun bu yâr-ı gâr yetmez mi"[131]

matla'lı gazeli ve Fuzûlî'nin "Su Kasîdesi"ne benzer "su" redifli gazel de, İbrahim Hakkı'nın Fuzûlî'den etkilendiğine delil sayılabilir.

[126] Abdurrahim Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi ve Anıtları,* İstanbul 1936. s.170-173. Beygu, İbrahim Hakkı'nın ortaya çıkardığı bu mezarın Yunus Emre'ye ait olmasının kuvvetli bir ihtimal olduğunu söylüyor.
[127] bk. Fuzûlî, *Divan*, haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul 1950, s. 217.
[128] bk. Metin Kısmı, s. 153.
[129] Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyâtı İncelemeleri*, s. 215.
[130] Gazelin tamamı için bk. Fuzûlî, *Divan*, haz. Ali Nihat Tarlan, s. 177.
[131] bk. Metin Kısmı, s. 244.

“Kesildi ravza-i dilden hemân su
Gel ey sâki kerem kıl el-emân su

Aceb menbâdır ol kim cünbüşünden
Dolar her dem nice bin nehr-i cân su” [132]
…

İskender Pala bir yazısında İbrahim Hakkı ile Nâbî’yi kıyaslamış, her ikisinin de aynı coğrafyanın insanları olduğunu ve Türk toplumunu nesiller boyu etkilediklerini söylemiştir. Yazar, Nâbî’nin sonsuz hayal dünyası ve fikir birikimini, İbrahim Hakkı’nın geniş kültür ve tecrübesinin karşıladığını belirterek, Nâbî’nin şiirleriyle halkın seviyesine indiğini, İbrahim Hakkı’nın da halk eğitimi için ulvî ilimlere yükseldiğini belirtmiştir. [133]

İbrahim Hakkı’nın şiirini fikirleri için kullandığını belirtip, nesrini övmüştür. Aynı yazıda, *Marifetnâme*’de yer alan Nâbî şiirlerinin, şâirin adı verilmeden kullanıldığı söylenmiş ve bunun birkaç sebebe bağlanabileceğini belirmiştir. İbrahim Hakkı’nın hangi sebeple olursa olsun Nabî’yi zikr etmek istememesinin mümkün olmadığını da söyleyen yazar, amaç aynı olunca vasıtanın da benzer olabileceğini ifade etmektedir.

Şâirler aynı ırmaktan beslenmiş oldukları için, “çaldımsa da mîrî malı çaldım” diyen Şeyh Gâlib gibi, İbrahim Hakkı’nın eserlerinde zaman zaman şâir adı vermeden şiirleri kullanması doğal karşılanmalıdır.[134]

Ayrıca, bazı şiirleri tercümeye benzese de, müellifi sadece mütercim gibi göstermek yanlış olacaktır. Örneğin Fuzûlî’nin;

“Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin”

beytine benzeyen;

---

[132] bk. Metin Kısmı, s. 216.
[133] İskender Pala, *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 152-153.
[134] Önceki dönemlerde insanların şiir konusundaki bilgileri bu döneme kıyasla daha üst seviyede olduğu için, çok bilinen şiirlerden alıntı yapan müellifler zaman zaman şâir adını belirtme gereği duymamışlardır.

Şefik Can da, bu konunun eski şark kitaplarında bir gelenek olduğunu, İbrahim Hakkı’nın o şiirleri kendine mal etmediğini söylüyor. bk. Şefik Can, “Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri’nin *Mârifetnâme*’sinde Bulunan Hazreti Mevlânâ’ya Âit Şiirler”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, Konya Turizm Derneği, s. 55.

"Kendi hüsnün vech-i dilberden hüveydâ kıldı aşk
Çeşm-i âşıktan dönüp anı temâşâ kıldı aşk" [135]

beyti ile, Hayâlî'nin;

"Cihan-ârâ cihan içindedür cihanı bilmezler
O mâhîler ki derya içredür deryayı bilmezler"[136]

beytine benzeyen;

"Hût bahri görmedi tâ çıkmadıkça bahrden
Varlığından çık ki bu deryâdan özge var yok"[137]

beyitleri, bir nevî tercüme havası taşısalar da, bunların İbrahim Hakkı'ya ait olmadıkları söylenemez.

Nitekim Karahan;

"Söyleyiş dâimâ millî karakterde ve şahsî olabilirse, ya da etkisi altında kalınan eser veyâ parçanın güzelliğini aratmayacak kadar Türkçe'de üslup ve edâ başarılı olursa sorun eleştirilme çerçevesinden kurtulabilir"[138] demiştir. Bu sebeple İbrahim Hakkı'nın yazdığı bu beyitler de diğer şâirlerin beyitleri gibi güzel ve başarılı bulunmaktadır.

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'in *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyâtı* isimli eserinde de, Niyâzî-i Mısrî'nin Devriye'sinin *Mârifetnâme*'de, aynen alındığı, bunun bir usta-çırak işbirliği olduğu belirtilmiştir.[139]

Dini-tasavvufî bilgilerini manzum olarak sunan müellif, her alanda ve türde eser verebilecek donanıma sahip, çağının üstünde bir bilgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Zekâsı ile birçok insanı kendisine hayran bırakan İbrahim Hakkı, Müslüman-Türk halkına din ve ahlâk konularında meşâle olmuş, Türk ilim ve fikir hayatının yetiştirdiği ender şahsiyetlerdendir.

---

[135] Metin Kısmı, s. 163.
[136] Gazelin tamamı için bk. Hayâlî*, Divan, haz.* Ali Nihat Tarlan, Ankara 1992, s. 107.
[137] bk. Metin Kısmı, s. 164.
[138] Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyâtı İncelemeleri*, s. 221.
[139] Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyâtı*, Ankara 2006, s. 497.

C) Eserleri

Velûd bir yazar olan Erzurumlu İbrahim Hakkı, muhtelif konularda manzum ve mensur irili ufaklı birçok eser yazmıştır. Bu eserlerini telif, tercüme, nazîre, iktibas, intihab gibi yollarla oluşturmuştur. Ömrünün her döneminde ilim ile meşgul olan İbrahim Hakkı, yaptığı geziler sebebiyle İstanbul'da uzun süre bulunarak, kütüphanelerde önemli eserleri incelemiş, hac seyahatleri ile de farklı çevrelerle tanışmış ve ilmini arttırmış, neticede birçok eser telif ederek kültürümüze katkıda bulunmuştur.

Eserlerinin sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüşse de, İbrahim Hakkı bu sayıyı *Mecmûatü'l-İnsâniyye* ve *Meşâriku'l-Yûh* gibi çalışmalarında -beşi ana, onu evlad olmak üzere- on beş olarak belirtmiştir.

Mecmuatü'l-İnsâniyye'de;

İbrahim Hakkı der ki;

1168/1755 yılında Divan'ım İlâhînâme'yi Türkçe nazmettim.

1170/1757'de kitabım Mâʿrifetnâme'yi gene Türkçe teʿlif ettim.

1174/1761'de mecmuam İrfâniyye'yi altmış kitaptan üç lisandan (Arapça, Farsça, Türkçe) üzerine mensûr cem' ettim.

1176/1763'de mecmuam İnsâniyye'yi yüz kırk kitaptan üç lisan üzerine cem ettim.

1178/1765'de ebyâtım Mecmûatü'l-meâni'yi üç lisan üzerine nazm ettim. Bu asıl beş kitabımı Erzurum şehrinde dört yüz kitaptan te'lif ettim, sonra Tillo karyesine gittim.

1180/1767 tarihinde, Mecmûatü'l-Meânî'den mecmuam Tuhfetü'l-Kirâm'ı Arapça ve Farsça olarak aldım.

1182/1768 tarihinde mecmuam Nuhbetü'l-Kelâm'ı mecmua (Mecmuatü'l-Meânî) ve Mâʿrifetnâme'den aldım.

1185/1771 tarihinde mecmuam Meşâriku'l-Yuh'u yüz kitaptan ve İnsâniyye kitabından üç lisan üzerine seçilmiştir.

1187/1773'de Mecmûatü'l-Meânî'den Sefîne-i Nûh ve üç lisan üzerine nizamlı bulundu.

1188/1774'de İrfâniyye'den mecmuam Kenzü'l Fütûh Arapça ve Türkçe olarak alındı ve nazm edildi.

1189/1775'de Mecmûatü'l-Meânî'den üç lisan üzerine Defînetü'r-Rûh alındı.

1190/1776'da Divan'ım İlâhînâme'den Türkçe olarak mecmuam Rûhu'ş-Şurûh seçildi.

Aynı tarihte Mâʿrifet-nâme'den Arapça olarak kitabım Ülfetü'l-enâm alındı.

1191/1777'de Mâʿrifetnâme'den Arapça ve Türkçe olarak kitabım Urvetü'l-İslâm alındı ve yazıldı.

Yine aynı senede Mârifet-nâme'den, hadis ve tefsirlerden Hey'et'ül-İslâm kitabımı aldım, te'lif ettim.

Beşi usul onu fürû olmak üzere yirmi dört senede on beş kitap te'lif ettim. Furûdan beşi ilm-i hakîkat, beşi ilm-i şeraîttir.O beşten adlarının sonu ح harfi olanlar ilm-i hakîkattir. İsimlerinin sonunda م hari olanlar da ilm-i şeriattir.

1180/1767 ile 1191/1777 tarihleri arasında Tillo'da şeyhim Hazreti Fakirullah'ın evinde beş ana eserden bu on evlat eser doğmuştur. İlk te'lifim İlâhînâme ve sonuncusu Hey'etü'l-İslâm'dır."[140]

Meşâririkü'l-Yûh'da eserlerini şu şekilde tavsif etmiştir:

"İbrahim Hakkı der ki; Târih-i hicretin bin yüz altmışsekiz sâlinde dîvânımız **İlâhînâme** inşâd ve tertîb kılınmıştır. Yetmiş sâlinde kitâbımız **Mârifetnâme** te'lîf olunmuştur. Yetmiş dört sâlinde mecmuamız **İrfâniyye** cem olunmuştur. Yetmiş altı sâlinde mecmuamız **İnsâniyye** intihâb olunmuştur. Yetmişsekiz sâlinde vâridât u ebyâtımız **Mecmûatü'l-Meânî** nazm u cem olunmuştur. Bu beş kitâb usûl-ı hamse bulunmuştur.Bunlar Erzurum şehrinde dört yüz kitabdan alınmıştır. Bâ'de Tillo karyesinde hazreti şeyhimin beyt-i şerîfinde seksen tarihinde mecmûamız **Tuhfetü'l-Kirâm** te'lif olunmuştur. İkinci sâlinde **Nuhbetü'l-Kelâm** intihâb olunmuştur. Beşinci sâlinde **Meşâriku'l-Yûh** intihâb olunmuştur. Yedinci sâlinde **Sefîne-i Nûh** nizâmlı bulunmuştur. Sekizinci sâlinde **Kenzü'l-Fütûh** nazm olunmuştur. Dokuzuncu sâlinde **Defînetü'r-Rûh** cemʿ ü nazm olunmuştur. Doksan tarihinde **Rûhu'ş-Şurûh** intihâb olunmuştur. Yine ol senede **Ülfetü'l-Enâm** tasnîf olunmuştur. Doksan birinci sâlinde **Urvetü'l-İslâm** tertîb olunmuştur. Yine ol senede **Hey'etü'l-İslâm** te'lif olunmuştur. Bu mecmualar fürû-ı aşere kılınmıştır. Ol zikr olunan usûl-ı

[140] İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye,* Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr: 352, vr: 341[b]

hamseden bilinmiştir." [141] diyerek eserlerini mensur bir hâlde beyân etmiştir. Aynı eserinde, bu bölümü;

"Nazm
Fakîr der ki te'lîfâtımız on beş kitâb olmuş
Usûlü beş fürûu adlarıyla on hesâb olmuş

İlâhînâme nazmımdır ve nesrim **Mâ'rifetnâme**
Ve **İrfâniyye İnsâniyye** mecmûa yazıp hâme

Bu beşden on kitâb aldım ki cümle lübb-i mânâdır
Beşi ilm-i şerîattir beşi ilm-i ledünnîdir

Adının âhiri hâ ise ol ilm-i hakîkattir
Adının âhiri mim ise ol ilm-i şerîattir

Kamunun ibtidâsıdır **İlâhînâme** inşâdı
Hem olmuş intihâsı **Hey'etü'l-İslâm**'ın irşâdı

Bu ikinin arasında kamûsu zikr olunmuştur
O tertîb üzere kim te'lifi hem öyle bulunmuştur

Hemân seksenle doksanbir arasında bu on evlâd
Beş andan doğup olmuş bu Hakkı anlar ile şâd"[142] beyitleriyle nazma çekmiştir.

Bu metinlerden hareketle İbrahim Hakkı'nın ana ve evlat eserleri şu şekilde sıralanabilir:

(Ana Eserleri)

1. *İlâhînâme* (H.1168 / M. 1755)
2. *Marifetnâme* (H. 1170 / M. 1757)
3. *Mecmuʿatü'l-İrfâniyye* (H. 1174 / M. 1761)
4. *Mecmuʿatü'l-İnsâniyye* (H. 1176 / M. 1763)

---

[141] İbrahim Hakkı, *Meşârikü'l-Yûh*, Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Ef. blm., nr: 3381, vr:93[b]
[142] İbrahim Hakkı, *Meşârikü'l-Yûh*, vr.93[b]

5. *Mecmuʿatü'l Meânî* (H. 1178 / M. 1765)

(Evlât Eserleri)

6. *Tuhfetü'l-Kirâm* (H. 1180 / M.1767)
7. *Nuhbetü'l-Kelâm* (H.1782 / M. 1768)
8. *Meşârikü'l-Yûh* (H. 1185 / M. 1771)
9. *Sefîne-i Nûh* (H. 1187 / M. 1773)
10. *Kenz-ül-Fütûh* (H. 1188 / M. 1774)
11. *Defînetü'r-Rûh* (H. 1189 / M. 1775)
12. *Ruhu'ş-Şurûh* (H. 1190 / M. 1776)
13. *Ülfetü'l-Enâm* (H. 1190 / M. 1776)
14. *Urvetü'l- İslâm* (H. 1191 / M.1777)
15. *Hey'etü'l-İslâm* (H. 1191 / M. 1777)

Bazı kaynaklarda bu sayı otuz iki, otuz dokuz ya da daha fazla olarak da gösterilmiştir.[143] Bu farklılıklar, bazılarının bölümlerinin müstakil bir eser gibi ayrıca yazılmasından veya basılmasından kaynaklanmaktadır.[144] Eserleri ile ilgili bütün rivâyetler, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası*'nda bir araya toplanmıştır.[145] Yapılan araştırmalardaki bilgiler birbirinin tekrarı olmaktan öteye geçememekte, dolayısıyla bir çalışmada yapılan hata veya açıklanamayan nokta, diğer çalışmalarda da aktarılmakta ve bazı noktalar müphem kalmaktadır.

Bu sebeple İbrahim Hakkı'nın eserleri ile ilgili daha detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır.[146] Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa, *Esmâ'ül Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn* adlı eserinde, İbrahim Hakkı'nın eserlerini şu şekilde sıralamıştır[147]:

---

[143] Mesela Bursalı Mehmet Tahir'in eseri *Osmanlı Müellifleri*'nde bu sayı 39, Bağdatlı İsmail Fehmi Paşa'nın *Hediyyetü'l-Arifin Esmaü'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin* isimli eserinde 32, Celalettin Toprak'ın *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Hocası Şeyh İsmail Fakirullah* isimli çalışmasında da 54'tür.

[144] Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s.23.

[145] Ayrıntılı bilgi için bk. İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası* , Ankara 1977. s. 9-24. Ayrıca eserlerin nüshaları ile ilgili bilgi için bk. Esmâ Çelik, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kenzü'l-Fütûh'u*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 28-29.

[146] İbrahim Hakkı'nın eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk; İsmet Binark-Nejat Sefercioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, Ankara 1977; Âmil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* Hayrettin Karadeniz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ahlak Felsefesi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2006. , Hulusi Özkul, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Eserleri*, AÜİF, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1953.

[147] İstanbul 1951, s. 39-40. Burada, *İlâhînâme* ve *Divan* farklı eserler olarak gösterilmiştir fakat aynı eserlerdir. Ayrıca, *Kût-ı Cân, Nuş-ı Cân* gibi risaleler de İbrahim Hakkı'nın *Mecmuʿatü-l Meânî* isimli eserinden bölümler olmasına rağmen müstakil eser gibi zikredilmiştir. Bu ve benzeri misaller, İbrahim Hakkı'nın eser sayısının kaynaklarda farklı farklı olmasının nedenini izah ediyor.

"El-A'malü'l-Felekiyye, İkbâlnâme, El-Ülfetü'l-Enâm, İlâhînâme,İnsan'ül-Kâmil, Tuhfetü'l-Kirâm, Tezkiretü'l-Ahbâb, Tertîbü'l-Ulûm, Cilâü'l-Kulûb,Hısnü'l-Ârifîn min Fitenü'l-Zaman Fi Külli an Risâle, Divan, Râznâme,Er-Risâletü'l-İnsâniyye, Er-Risâletü'l- İrfâniyye, Sefînetü'l-Rûh min Vâridâtü'l-Fütûh, Şükürnâme, Urvetü'l-İslâm, Kût u Cân, Kitâbü'l-Âlem, Kenzü'l-Fütûh, El-Lübb, El-Lübâb, Mecmuatü'l-Vahdâniyye fi Ma'rifetü'n-Nefsü Rabbâniye, Mir'atü'l-Kevneyn, Mürşidü'l-Müteehhilîn, Mârifetnâme, Müntehibât, Nuhbetü'l-Kirâm, Nuş-ı Cân, Vuslatnâme, El-Hey'etü'l-İslâmiyye."

İbrahim Hakkı, İstanbul ziyaretlerinde kütüphanelerde önemli eserlerden faydalanmış, hac için gittiği Mekke'de farklı kişilerle tanışmış ve çeşitli bilgiler edinmiştir. Eserlerindeki zenginlik bu seyahatlerinden ve çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, İbrahim Hakkı'nın, "Erzurum'a gelen Hintli, Afganlı seyyahlardan pozitif ilimler tahsil ettiğini kabul etmek gerekir"[148] diyenler de olmuştur. Fakat bu konuda kesin bir bilgi yoktur.

Büyük bir zenginlik arz eden bu eserler hakkında kısa bilgiler verelim:

1. Ana Eserleri

a) *Divan*

Oğlu İsmail Fehim için yazdığı bu eserini 1168 tarihinde, altı ayda tamamlamıştır. İbrahim Hakkı, *Divan*'ının sonuna bu tarihi kaydetmiştir:

"Çü sâl-i hicret oldu bin yüz altmışla sekiz besdir
Ey İbrahim Hakkı halka bu güftâr yetmez mi"[149]

Bu süre zarfında "inşad ve tertib kılınmış" olan ve gazel kısmı *"İlâhînâme"* olarak adlandırılan *Divan*, müellifin ilk eseridir.

"İlâhî! Vasf-ı aşkın yazdı çün şevkinle bu ednâ
İlâhînâme nâmıyla kabul et bunu, ey Mevlâ!"[150]

---

[148] Nafiz Uzluk, "Maarifetnâme Nüshaları", *Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi*, Ankara 1968, s. 231.
[149] İbrahim Hakkı, *Divan*, s. 502.
[150] *a.g.e.*,, s. 137.

Bu beyitten, *Divan*'daki gazeliyâtın İlâhînâme olarak adlandırıldığını anlayabiliriz. Bu ilk gazelin en son beytine göre de *İlâhînâme*'nin diğer adı *Vahdetnâme*'dir.

"Bu vahdetnâmenin tenhâ bu mısrâʿ oldu tarihi

İlâhînâme-i Hakkı enîs-i âşık-ı şeydâ"[151]

Bu beyitten aynı zamanda *Divan*'ın tarihini de çıkarabiliriz:

İlâhînâme-i Hakkı enîs-i âşık-ı şeydâ: 1168

Çalıştığımız eserin ana kaynağı olan bu şiirler, şâirin diğer eserlerinde de görülmektedir. Tamamen tasavvufî olan ve ilâhî aşkı anlatan şiirlerden oluşan *Divan*, müstezad şeklinde yazılmış bir tevhid ve iki münâcat kasîdesi ile başlar. Sekiz kaside, Mevlânâ'nın *Aşknâme*'sinin tercümesi olan *Aşknâme*, *Na't* ve *Vasf-ı Hâl* isimli kasîde ile devam eder. Kasîdelerden sonra ise mesnevîler gelir. Ardından gelen, dînî ve tasavvûfî gazellerin bulunduğu *İlâhînâme* olarak adlandırılan bölümde de 366 gazel bulunmaktadır.

İbrahim Hakkı, bu sayıyı da en son gazelde şu beyitle belirtmiştir:

"Gazel yıl günleri veş üç yüz altmış altıya yitmiş

Seni tezkîr içün âlemde bu âsâr yetmez mi"[152]

Ayrıca İbrahim Hakkı'nın;

"Pes ehlullah kelâmın cemʿ edip haddimce nazm ettim

Ki bazı terceme bazı nazîre eyledim inşâ" [153]

beytine dayanarak, Divan'daki şiirlerin tercüme veya nazîrelerle hazırlandığını söyleyebiliriz.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp., [Esad Efendi], nr: 2628.

Süleymaniye Ktp., [Hacı Mahmut Efendi], nr: 3446.

Süleymaniye Ktp., [Uşşâkî Tekkesi], nr:1.

Süleymaniye Ktp., [Fatih], nr: 3765.

---

151 İbrahim Hakkı, *Divan*, s. 137.
152 *a.g.e.,,* s. 502.
153 *a.g.e.,* s. 137.

Erzurum İl Halk Ktp., nr:14132.

Erzurum Müzesi, nr: 1104.

Konya Mevlânâ Müzesi, nr: 2445.

Hacı Selim Ağa Ktp., nr: 990.

Antalya Elmalı İlçe Halk Ktp., nr:3001.

Millî Ktp., nr: 2277

Eser Üzerinde Yapılan Tezler ve Çalışmalar

1) Turgut Ulusoy tarafından eserin sadeleştirilmesi yapılmış ve 1974 yılında basılmıştır.

2) Eserin Numan Külekçi ve Turgut Karabey tarafından da 1997 yılında tenkidli neşri yapılmıştır.

3) Eser, Mustafa Güneş tarafından, tıpkıbasım ve yeni harfler karşılıklı olmak suretiyle 2008 yılında İstanbul'da neşredilmiştir.

4) Sami Önal, *Erzurumlu İbrahim Hakkı, Hayatı, Eserleri, Şâirli ve Seçme Şiirleri*, (Ankara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyâtı Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara 1963

5) Süleyman Solmaz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divan'ında Aşk,* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,), Ankara 1986.

6) Nevin Hakkıoğlu, *İbrahim Hakkı (Erzurumlu) Divan'ında Dini ve Tasavvufi Unsurlar*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1996.

b) *Mârifetnâme*

Müellife asıl şöhretini kazandıran eseridir. H.1170 /M.1757'de Ağustos ortalarında tamamladığı ansiklopedik mâhiyetteki bu eserinde İbrahim Hakkı, Seyyid Şerif Cürcânî'nin *Târifât*'ı, Gazali'nin *İhyâ* ve *Tehâfütü'l-Felâsife*'si, İbn Sinâ'nın *Şifâ*'sı, Fahreddin-i Râzî'nin eserleri, Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-Zeheb*'i, Nasiruddin Tûsî'nin birkaç eseri, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin eserleri, Hâkim Sinâî'nin *Hadîka-i Şerîfe*'si[154] gibi eserlerden faydalandığı bilinmektedir. İbrahim Hakkı, eserini kaleme alma sebebini, Allah'ın iki cihanı insanoğulları için, insanoğullarını da

[154] Hayrani Altıntaş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İstanbul 1992, s. 51-52.

ancak kendisini tanıması için yarattığını; bunun da nefsi bilme ile, nefsi bilmenin bedeni bilme ile, bedeni bilmenin de âlemi bilme ile olabileceğini, eseri bu yüzden kaleme aldığını belirtmiştir. [155]

Eserin baş tarafında bir fihrist vardır. Eser, bir mukaddime, üç fen ve bir hâtime olmak üzere tertiplenmiş; bu beş kısmın her birisi bablara veya fasıllara, fasıllar da nevilere ayrımıştır.

Orhan Okay eser hakkında bilgi verirken;

"*Mârifetnâme*'nin yalnız fihristinin incelenmesi eserin azametini ve ehemmiyetini göz önüne koymaktadır." diyerek eserin içeriğinin ne kadar kıymetli olduğunu vurgulamıştır. Okay, makâlesinin devamında; "Tabiatıyla burada bütün bahisler İslâmî bir çerçeve içinde mütâlâa edilmiş, fakat devrin birçok yeni bilgilerinden de uzak kalınmamıştır." diyerek, eserin çok yönlü oluşu üzerinde de durmuştur.[156]

Birçok baskıları yapılmış olan *Mârifetnâme* hakkında Revnakoğlu, Taşköprülü'nün oğlunun yazdığı Arapça *Mevzuatü'l-Ulûm*'dan sonra bizde Türk kalemiyle yazılmış, zengin kültürlü ilk büyük ansiklopedinin *Mârifetnâme* olduğunu söylemektedir.[157]

"Müellifin ilmî ve fikrî kişiliğini, yetişmişliğini, din ve ilim anlayışını yansıtması yanında dönemin skolastik zihniyetinden kurtulma çabasını yansıtan nâdir örneklerden biri olması bakımından özel bir değer taşıyan"[158] *Mârifetnâme*, Abdülbâki Gölpınarlı tarafından da, müellifin en önemli, hatta bütün eserlerini toplayan kitabı olarak gösterilmiştir. Gölpınarlı bu hususta;

"Bu kitap, gerçekten de pek çok kitap gören, pek çok kitap okuyan, iskolastik bilgiyi iyice kavrayan, çağındaki keşiflere, bilgilere de yabancı kalmayan İbrahim Hakkı'nın, eski ile yeniyi kaynaştırmaya çalıştığı bir kitaptır ve bu bakımdan, değerli bir ansiklopedi mâhiyetini taşır."[159] demektedir.

---

[155] İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 2.
[156] Orhan Okay, " İbrahim Hakkı ve Mârifetnâme'de Dâir", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul 1990, s. 108.
[157] Cemâleddin Server Revnakoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Mârifetnâme'si*, s. 67.
[158] Mustafa Çağrıcı, "İbrahim Hakkı Erzurûmî", *DİA.*, XXI, 310.
[159] Abdülbâki Gölpınarlı, "İbrahim Hakkı, Erzurumlu", *Türk Ansiklopedisi*, XIX, 507.

"Osmanlı tasavvufunun tipik ve canlı bir örneği"[160] olan, Arapça ve Farsça'ya da çevrilen[161] eser hakkında daha onlarca makale yazılmıştır. Eser, günümüzde bile halk arasında okunmaya devam etmektedir.

Nüshaları[162]

Beyazıt Devlet Kütüphanesi [Veliyyüddin Ef.], nr:1783, 10+423 vr.

Süleymaniye Kütüphanesi [Esad Ef.] nr:1902, 366 vr.

Süleymaniye Kütüphanesi [H. Hüsnü Paşa], nr: 787

Süleymaniye Kütüphanesi [Âtıf Efendi], nr: 1934

Süleymaniye Kütüphanesi [Hamidiye] nr: 702.

Süleymaniye Kütüphanesi [Nuri Arlasez], nr: 105.

Süleymaniye Kütüphanesi [H.Hüsnü Paşa], nr: 787.

Süleymaniye Kütüphanesi [İzmirli İ. Hakkı], nr: 1237.

Süleymaniye Kütüphanesi [Mihrişah Sultan], nr:266.

Süleymaniye Kütüphanesi [Pertevniyal], nr: 407.

Süleymaniye Kütüphanesi [Serez], nr: 3767.

Süleymaniye Kütüphanesi [Süleymaniye], nr: 740.

Süleymaniye Kütüphanesi [Tırnovalı], nr: 974.

Süleymaniye Kütüphanesi [Veliyyüddin Efendi], nr: 3988.

Süleymaniye Kütüphanesi [Yazma Bağışlar], nr: 2263.

Köprülü Kütüphanesi [Mehmet Âsım Bey], nr: 191.

Millet Kütüphanesi [Ali Emiri Şry], nr: 948.

Eserin dikkate değer nüshalarından birini de Abdülbâki Gölpınarlı tanıtmaktadır.

"Konya, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde 1673 nr.da kayıtlı nüsha, 1177'de, yani eser, 1170'de telif edildiği cihetle telifinden yedi yıl sonra ve İbrahim Hakkı hayatta iken, onun nezâreti altında Ahmed b. Mustafa tarafından yazılmıştır. Bu nüshada otuz yedi resim vardır. Çoğunda << Amel-i Ahmed Zeki>> imzaları vardır. 98.b deki resimdeki imzadan, bu zâtın Erzurum mahkemesinde mukayyit olduğunu anlamaktayız. Ahmed Zeki, bu nüshayı istinsah eden zâttır ve zannımızca

---

[160] Bekir Topaloğlu, "Mârifetnâme", *DİA.,* XXVIII, 59.

[161] İsmet Binark- Nejat Sefercioğlu, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası,* s. 16.

[162] Eserin nüshalarının tamamını buraya almadık. Önemli gördüğümüz ve incelenmesi gereken nüshaları kaydettik. Nüshalar ile ilgili bilgi için bk. Amil Çelebioğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,*; İsmet Binark- Nejat Sefercioğlu, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası, Ankara 1977,* Nafiz Uzluk, "Marifetnâme Nüshaları", *Çeşitli Yönleriyle Erzurum ve Çevresi,* Erzurum 1968, s. 231-240.

Mârifetnâme'nin en sağlam ve eski nüshalarından biri, belki de ilki bu nüshadır."[163] Birçok baskısı olan bu meşhur kitabın en fazla okunanı Kırımî Yusuf Ziya'nın neşrettiği 564+16=580 sayfalık (Matbaa-i Ahmet Kâmil, İstanbul, H.1330 / M.1912.) nüshadır." [164]

Eser Üzerinde Yapılan Tezler ve Çalışmalar:

1-) Eserin Kâhire (1839) ve Mısır (1835) Bulak matbaalarında ve Kazan Üniversitesi'nde (1845) ve İstanbul'da çeşitli matbaalarda birçok baskısı yapılmıştır. Fehmi Akalın (Ankara 1964), M. Süleyman Teymuroğlu (Ankara 1964) tarafından basılmıştır. Ayrıca Turgut Ulusoy (İstanbul 1972), Durali Yılmaz, Hüsnü Kılıç ve Fâruk Meyan (İstanbul 1992) tarafından günümüz Türkçe'sine aktarılmıştır.

Ayrıca Kıbrıs'da da baskısı yapılmıştır.[165]

2-) Neriman Yavuzer, *İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâmesi'ndeki Tasavvuf Anlayışı* (İstanbul Üniversitesi Eski Türk Edebiyâtı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1948.

3-) Hasan Vahaboğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Hayatı, Eserleri ve Mârifetnâmesi'nin Üçüncü Fenninin Birinci Bâbında Bulunan Türkçe Şiirlerinin Transkripsiyonu*, (Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara 1974.

4-) M. Said Kebeli, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Hayatı, Eserleri ve Mârifetnâmesi'nin Üçüncü Fenninin İkinci Bâbında Bulunan Türkçe Şiirlerinin Transkripsiyonu*, (Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara 1975.

5-) Abdülkadir Aydın, *İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâme'sinde Yeralan Tasavvufî Terimler*, (Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 1995.

6-) Mehmet Kazar, *Mârifetnâme'deki Şiirlerin Tahlili*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyâtı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1996.

---

[163] Abdülbâki Gölpınarlı, "İbrahim Hakkı Erzurumlu", *Türk Ansiklopedisi*, XIX, s. 508.
[164] Hayrettin Karadeniz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ahlak Felsefesi,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2006, s. 27.
[165] İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, s. 17.

7-) Muhammed Erdoğan, *Mârifetnâme'de Din ve Ahlâk Eğitiminin Prensip ve Metodları*, (Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997.

8-) Sebîle Özdamar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâme adlı eserindeki insan ilişkileri,*[166](Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

9-) Yusuf Polat, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme'sinde Tanrı-Âlem İlişkisi* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2002.

10-) Halime Bayram, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâme'sindeki Hadislerin Sıhhat ve Kaynak Açısından Değerlendirilmesi*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı Hadis Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

11-) Perihan Gökpınar, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâme'sinde Tasavvûfî Hayat,* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

c) *Mecmûatü'l-İrfâniyye*

Müellifin ana eserlerinden biridir. Tam adı *Mecmûatü'l-vahdâniyye fî mâ'rifeti'n-nefsi'r-Rabbâniyye*'dir. H.1174/M.1761 tarihinde altmış kitaptan ve üç lisandan (Arapça, Farsça, Türkçe) mensur olarak cem edilmiştir. Abdurrahman Gâzi'den, Attar'dan, Hemedânî'den, Şeyh Kâsım'dan alıntılar vardır. Mârifetnâme'de olduğu gibi bu eserde de müellif, bahislerin ardından manzum parçalar koyarak eserini zenginleştirmiştir. Eser, "Men arefe nefsehu feḳad arefe Rabbeh" (Nefsini bilen Rabb'ini bilir) hadis-i şerifi ile ilgilidir.

Nüshaları:

Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. blm. nr: 2412.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp. vr. 247/b

[166] Bu tezde İbrahim Hakkı'nın hayatı ve eserleri üzerinde durulduktan sonra insan ilişkilerine dair görüşleri *Marifetnâme*'den hareketle incelenmiştir. Çalışmada, *Mârifetnâme*'ye göre akrabalarla, komşularla ve arkadaşlarla, hatta hizmetçilerle ilişkilerin; eğitim-öğretimde hoca-talebe münâsebetlerinin nasıl olması gerektiği ele alınmıştır. Çalışma, Prof. Dr. Faruk Bayraktar'ın danışmanlığında hazırlanmıştır.

Mesih İbrahimhakkıoğlu'nun verdiği bilgiye göre iki nüsha da Fevzi Topalak ile Tillo imamlarından Abdülaziz Toprak'tadır.

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Nurettin Ceviz, "Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerine Ait Bir Yazma: Mecmûʿatü'l-İrfâniyye", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Erzurum 1996, sy. 25, s. 85-97.

d) *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye*

H.1176 / M.1763 yılında tertib edilen bu eserin tam adı, *Mecmûʿatü'l-insâniyye fî mâʿrifeti'l-vahdâniyye*'dir. Ararpça, Farsça ve Türkçe toplam yüz kırk kitaptan seçilmiştir. Manzum olan bu eser, tasavvufî ve didaktik bir mâhiyet taşımaktadır. Edebî örnekler de görülmektedir. Attar, Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ, Sâdî, Hafız Şirâzî, İbrahim Irâkî, Molla Câmî ve Fuzûlî gibi isimlerden alıntılar yapmıştır. Yaklaşık 772 sayfadır. Şeyhi İsmail Fakirullah için yazdığı sekiz kasîde de burada mevcuttur.

Nüshaları:

Süleymaniye Ktp., [Düğümlü Baba] nr: 352.

Ankara Millî Ktp., nr: B-253/1.

Azerbaycan İlimler Akademisi El yazmaları Enstitüsü[167]

İbrahim Hakkı bibliyografyasında verilen bilgiye göre eserin aslı Tillo'da Şeyh İsmail Fakirullah'ın torunlarından M. Ali Fakirullahoğlu'ndadır. İbrahim Hakkı'nın amcası oğlu Yusuf Nesim tarafından yazılmış bir diğer nüsha da, Mesih İbrahimhakkıoğlu'ndadır. Diğer bir nüsha da torunlarından Celâlettin Toprak'da bulunmaktadır.[168]

Eser Üzerinde Yapılan Tezler:

Köksal Selçuk, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın İnsâniyye İsimli Güldestesi'nin muhtevası ve Türkçe kısmının transkripsiyonlu metni.*(Atatürk Üniversitesi, Sosyal

---

[167] Bu bilgi için bk. Babek Osmanoğlu Kurbanov, "Rönesans Ruhlu Bir Şâhsiyet Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* sy. 11, Erzurum 1999. s. 38,

[168] İsmet Binark- Nejat Sefercioğlu, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası* s. 19.

Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyâtı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum, 1996.

e) *Mecmûʿatü'l-Meânî*:

1178 / 1765'de nazm ve cem'olunan eser, Erzurum'da yazılmış olan eserlerin sonuncusudur. Arapça, Farsça ve Türkçe karışık bir eserdir. Kendi eserlerinden ve başka eserlerden (Toplam 55 kitap) muhtelif konularda bazı bölümler alarak bu eserini oluşturmuştur. Eser ayrıca tarihler ve mektuplar (manzum bir mektup) da içermektedir. *Tertîbü'l-Ulûm*[169], *Cilâu'l-Kulûb, Vuslatnâme, Şükürnâme, İnsanü'l-Kâmil* gibi bölümleri de bulunmaktadır.

Nüshaları:

İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., [Said Paşa] nr: 576.

Atatürk Kitaplığı [Osman Ergin Yazmaları] nr: 420.

2. Evlât Eserleri

f) *Tuhfetü'l-Kirâm*

Müellifin H.1180 / M.1765 yılında Aydınlar Bucağı'nda şeyhinin evinde tertîb ettiği mensur bir eserdir. *Mecmuâtü'l Meânî* isimli eserinden derlemiştir. Dili Arapça ve Farsça'dır.

Nüshaları:

Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr: 1438/1.

Beyazıd Devlet Ktp., nr: 3833.

İ.Ü. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları nr. 541-4,6,8

g) *Nuhbetü'l-Kelâm*

H.1182 / M.1768 yılında, *Mârifetnâme* ve *Mecmuatü'l Meânî*'den parçalar seçerek oluşturduğu ikinci evlât eseridir. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmıştır.

---

[169] *Tertîb-i Ulûm*, üzerinde tez çalışması yapılmış olan, öğrenciyi Kur'an ve yazı öğreniminden başlatıp, mütebahhir bir ilim adamı oluncaya kadar, hangi ilimleri ne kadar, hangi metodlarla okuyup öğrenmesi ve talebelik hayatında nelere dikkat etmesi gerektiğini veciz bir şekilde anlatan bir "medrese eğitim programı"dır. Nüshaları: Süleymaniye Ktp: [Nafiz Paşa] nr. 1447/2, [İzmir] nr. 741, [Esad Ef.] nr. 1438/12; İst. Ü. Ktp. [Halis Ef.] nr. 3653. Ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Özyılmaz, *İbrahim Hakkı Erzurûmî'nin Tertîb-i Ulûm isimli Eserindeki Eğitimle İlgili Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1986.

Nüshaları

Erzurum İl Halk Ktp., nr: 23892/2.

Millî Ktp., nr: Fb-555.

h) ***Meşârikü'l-Yûh (Lübbü'l-Lübâb)***

H.1185/ M.1771 yılında *İnsaniyye* ile yüz kadar eserden alınmış, tasavvufa ve çeşitli konulara dâir Farsça, Türkçe ve Arapça olarak hazırlanmış bir antolojidir.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp. [Hacı Mahmut Ef. Blm.] nr: 3381/1.

ı) ***Sefîne-i Nûh***

Mecmuâtü'l-Meânî'den Arapça, Farsça ve Türkçe bölümler alınarak, 1187/1773 yılında hazırlanmıştır. Manzum bir eser olup, kırk bölüm hâlinde tertîb edilmiştir. Eserin tam adı *Sefînetü'n-Nûh ve Hısnü'l-Bedeni ve'r-rûh min Vâridatü'l-Fütûh*'tur.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp.,[Hacı Mahmut Ef. Blm.] nr:3413.

Süleymaniye Ktp.,[Hacı Mahmut Ef. Blm.] nr:3812.

İ.Ü. Merkez Ktp. Türkçe Yazmalar. Nr:6399.

Bir nüshası da Mesih İbrahimhakkıoğlu'ndadır.[170]

i) ***Kenzü'l-Fütûh***

H. 1188 / M. 1774 tarihinde *İrfâniyye* isimli eserden seçilerek hazırlanmış olan bu eser, Arapça, Farsça ve Türkçe tasavvufî ve ahlâkî öğütleri ihtivâ etmektedir. Didaktik mâhiyettedir. Toplam 1054 beyittir. Eserin sonunda dua mahiyetindeki iki manzumede eser ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp., [Hacı Mahmud Ef. Blm.], nr: 3316.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr: 958.

Bursa Yazma ve Eski Eserler Ktp., nr: 4340.

İ.Ü. Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Blm., nr: 1734/2.

---

[170] İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, s. 21.

Eser Üzerinde Yapılan Tezler ve Çalışmalar

1) 1980 yılında Şakir Diclehan tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır.

2) Esma Çelik, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kenzü'l-Fütûh'u*[171], (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslâm Edebiyâtı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

j) *Defînetü'r-Rûh*

H.1189 / M.1775 tarihinde yazılan bu eser, *Mecmuatü'l-Meânî*'den alınmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri muhtevîdir. İçerisinde *Cilâü'l-Kulûb* ve *İnsan-ı Kâmil* risâleleri, üç mektup ve dört yüz beyitlik bir şiir vardır.

Nüshaları

Mesih İbrahimhakkıoğlu, eserin nüshasının kendisinde olduğunu belirtmiştir. [172]

k) *Rûhu'ş-Şürûh*

H. 1190 / M. 1776 yılında, *İlâhînâme*'den seçilen beyitler ile oluşturulmuştur. İki farklı şâirden de birkaç şiir alınmıştır. Eser incelemesi kısmında tafsilatlı bilgi verilecektir.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp. [Hacı Mahmut Ef. Blm.] nr: 3381/2.

l) *Ülfetü'l-Enâm*

H. 1190 / M. 1776 yılında *Mârifetnâme*'den alınarak hazırlanmıştır. Dili Arapça'dır.

Nüshaları

Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Erzurumlu İbrahim Hakkı Araştırma Merkezi Kitaplığı nr: 14.

---

[171] Bu çalışmada İbrahim Hakkı'nın hayatı ile ilgili genel nitelikli bilgiler verildikten sonra, eserin muhtevi ve şekli özellikleri üzerinde durulmuştur. *Rûhu'ş-Şürûh* gibi müntehabât nev'inden olan bu eserde, az da olsa Arapça ve Farsça beyitler de bulunmaktadır. Dini, tasavvufi ve ahlaki öğütleri içeren eserin beş nüshasının edisyon kritiğinin yapıldığı çalışma, Prof. Dr. Mustafa Uzun danışmanlığında hazırlanmıştır.

[172] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s.140.

m)*Urvetü'l- İslâm*

H. 1191 / M.1777 tarihinde tertib edilmiştir. Dînî mâhiyette olan bu eser, daha önce yazılan veya iktibas edilen Arapça risaleler, yer yer Türkçe tercümeleri ve konuyla ilgili bazı şiirler seçilerek oluşturulmuştur. Eserde "Kur'ân'ın büyüklüğü, tecvid kuralları, sünnete uyma, esmâ-i hüsnâ, Hz. Peygamber'in isimleri ve hilyesi, itikad, İslâm'ın şartları, namazın şartları gibi konular"[173] işlenmiştir. Müellif, eserini oğlu Muhammed Şakir için yazmıştır.

Nüshaları

Süleymaniye Ktp. [Hacı Mahmut Ef. Blm.] nr: 1462.

İ.Ü. Merkez Ktp. [Türkçe Yazmalar] nr: 6811.

n)*Hey'etü'l-İslâm*

Evlât eserlerin sonuncusu olan *Hey'etü'l-İslâm*, H. 1191 / M. 1777 tarihinde *Mârifetnâme*'nin birinci fennindeki astronomi bahislerinin eski telakkîlere göre olanları derlenerek oluşturulmuştur.

Nüshaları

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları nr:541/2

Mesih İbrahimhakkıoğlu, eserin nüshasının kendisinde olduğunu belirtmiştir. [174]

[173] Mustafa Çağrıcı, "İbrahim Hakkı Erzurûmî", *DİA*, XXI, s. 310.
[174] Mesih İbrahimhakkıoğlu, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, s. 154.

II. BÖLÜM

RÛHU'Ş-ŞÜRÛH

Rûhu'ş-Şürûh

İbrahim Hakkı, "evlat (furû) eserleri" arasında saydığı bu derlemeyi, H.1190 / M. 1776 yılında, beğendiği şâirlerin eserlerinden ve kendi *Divan*'ından seçtiği şiirlerle oluşturmuştur. *Rûhu'ş-Şürûh*, şâirin kendi beyânına göre "ilm-i hakîkat"e dair olan beyitleri içermektedir.

A) Eserin Genel Özellikleri

Tek nüshası bilinen eser, Bağdatlı Rûhî'nin *Terkîb-i Bend*'inden alınan yirmi beş beyitlik bir bölüm ile başlamaktadır (1^b-2^a). Ardından, İbrahim Hakkı'ya âit Arapça iki beyit yer almıştır (2^a). Derleme, Nâbî'nin *Muhammes*'inden aktarılan üç bend ile devam etmektedir (2^a). Aynı varakta *"Mâ'denü'l-Esrâr"* adlı, Arapça, Farsça ve Türkçe altı beyitlik bir bölüm daha vardır. *Rûhu'ş-Şürûh*, bu kısımdan sonra, "*Hâẕihi'l-mecmûatü 'İnteḫabeha'l-Ḥaḳḳı Raḥimehullah min Dîvân-ı İlâhî-nâme ismuhâ Ruḥu'ş-Şurûḥ ve Emmâ İsmu Resmihâ ve Târîḫu İntiḫâbetihâ Maḫzenü'l-Esrâr 1190"* ifadesi ile başlayan, eserin bir nevî muhtevâsının özeti mâhiyetinde olan, yedi beyitlik bir bölüm ile devam etmektedir. (2^a-2^b). Bu bölümden sonra *Divân*'dan *(İlâhînâme)* seçilen şiirler gelmektedir. *Rûhu'ş-Şürûh* 25^b'de yirmi beyitlik *Mahremü'l-Esrar*, yedi beyitlik *Hayretnâme-i Hakkı* ve üç Arapça, iki Farsça, iki tane de Türkçe beyit ile sona ermektedir.

Eserin en son sayfası kesiktir. Müellifin *Mecmu'atü'l-İnsaniyye* adlı eserinden, kesik olan bölümde olduğunu düşündüğümüz kısımları da çalışmamızın metin kısmına ekledik. Bu kısımda hayret ile ilgili Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere toplam yedi beyit vardır.

1. Eserin Kaynakları

Rûhu'ş-Şurûh, dînî-tasavvufî beyitlerden seçilmiş bir derleme olduğu için, içinde kısmî iktibaslar veya telmihler şeklinde ayet ve hadislere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu sebeble eserin en önemli kaynaklarının başında Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifin zikredilmesi gerekir. Peygamberler, din büyükleri, tarihî ve efsânevî şahıslarla ilgili kıssalar da (Âdem ile Havva, Hz. İbrahim, Veysel Karânî, İbrahim Edhem, Yûsuf ile Züleyhâ, Leylâ ile Mecnun gibi) eserin kaynakları arasında yer almaktadır.

Diğer yönden, Rûhî-i Bağdâdî ve Nâbî *Divan*'ları ile, müellifin kendi *Divan*'ı da esere kaynaklık yapmıştır.

2. Ele Alınan Konular

Müellif, eserin ilk kısmında nelerden bahsettiğini açıklamaktadır. Buna göre derleme, "gönlün hallerini remz eden, aşk ehline âit kelâmı" muhtevîdir. Bunu aşağıdaki manzûmeden anlıyoruz. Diğer adı "*Maḫzenü'l-Esrâr*" olan bu derleme eser;

40 **Bu ol mecmûʿadır kim "Maḫzenü'l-esrâr" nâmıdır**
Göñül aḥvâlini remz ile ʿaşḳ ehli kelâmıdır

41 **Gehî cûʿ u seher faḳr u fenâyı ḥayreti söyler**
Gehî ḳalbi gehî ruḥu gehî ʿaşḳı beyân eyler

2b 42 **Viṣâl-i ʿaşḳ u cânı dilde gâhî ʿaḳla ġamz eyler**
Gehî dil ʿarş-ı aʿẓamdır deyip dildârı remz eyler

43 **Gehî ʿaşḳıñ demiyle cümleniñ ḥayy olduġun söyler**
Yem-i ʿaşḳ enfüs ü âfâḳa Ḥaḳḳ'ı dolduġun söyler [175]

beyitlerinde ifade edildiği gibi özellikle cû[176], seher[177], hayret[178], fakr[179], fenâ[180], kalb[181], ruh[182], aşk[183] hakkında beyitleri içerir.

---

[175] bk. Metin Kısmı, s. 98.
[176] (Şiirdeki tasavvufî unsurların daha iyi anlaşılabilmesi için Süleyman Uludağ'ın *Tasavvuf Terimleri* sözlüğündeki açıklamaları aktardık. Aynı zamanda diğer kaynaklara da işaret ettik.)
Cû: "Açlık. (Tas.) Az yeme, asgari miktarda gıda alma, ruhu güçlendirmek için bedeni beslemekten vazgeçme,", (Süleyman Uludağ, *a.g.e.,*İstanbul 1991, s. 120. Ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *"Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü"*, Ankara 1997, s. 189.)
[177] **Seher Vakti:** "Tan yeri ağardıktan sonra başlayan ve güneşin doğmasına kısa bir süre kalmasına kadar süren zaman. Seher vakti yapılan dua ve ibadetlerin kabul şansı çok fazladır. Veliler seher vaktini ganimet sayar."(Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 418. Ayrıca Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 625.)
[178]**Hayret***:"Şaşmak,şaşırmak.(Tas.)Kalbe gelen bir tecellî sebebiyle sâlikin düşünemez ve muhâkeme edemez hâle gelmesi."*(Süleyman Uludağ,*a.g.e.*,s. 215-216.Ayrıca bk.Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*,s. 338.)
[179] **Fakr***: "Yoksulluk, (Tas.) Dervişlik, sâlikin hiçbir şeye mâlik ve sahip olmadığının şuurunda olması, her şeyin gerçek nâlik ve sahibinin Allah olduğunu idrâk etmesi."*(Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 171. Ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 262-263.)
[180]**Fenâ***:"Yokluk, hiçlik.(Tas.)Kulun fiilini görmemesi hâli."* (Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 175.bk. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 268-270, Abdürrezzak Kâşânî, *"Tasavvuf Sözlüğü",* İstanbul 2004, s. 442-445.)
[181] **Kâlb:** "*Çevirme, döndürme, değiştirme. Gönül, vicdan. (Tas.) İlâhî hitâbın mahalli ve muhatabı. Marifet ve irfan denilen tasavvufî bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahalli."* (Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 274. Ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 422.)

Eserde tafsilatlı bir şekilde görüleceği gibi şâir, bu esere, insan, Allah, kalp, ruh ve ilâhî aşk hakkında bilgiler veren, aşkın ve aşk ehlinin hallerini açıklayan beyitleri almıştır.

Bahsedilen aşk, ilâhî aşktır. İlâhî aşka ulaşmak isteyen kişi az yemeli (kıllet-i taam), az konuşmalı (kıllet-i kelâm), az uyumalı (kıllet-i menâm), seherlerde uyanık olmalı, oruç tutmalıdır. Gönlü dâimâ Hak ile olmalı, O'ndan gayrı kalbindeki her şey silinmeli, sâdece Allah kalmalıdır.

İbrahim Hakkı, tasavvufun önemli pratiklerinden olan az yeme (cû) , az uyuma (seherde uyanık olma) ve az konuşma üzerinde dururken, "ölmeden evvel ölme" kavramını da bunlara katmıştır.

Bu beyitlerden bazılarını görelim:

131 Emr-i "**mûtu ḳable en temûtû**" ṭut **seherle cûʿ**dan
Ḥayrete var yoġ ol andan bul ḥayât-ı tâze sen

***

95 Ṭaʿâm-ı Ḥaḳ'dır **açlıḳ** anı maẖṣûṣ-ı ẖavâṣ etmiş
Bulur **cûʿ** ehli vecd ü ḥâl ü ẕevḳ u ceẕb-i Ḥaḳḳānî

***

656 Faḳr u fenâya erdi eren **cûʿ** u **ṣamt** ile
Devletde bâḳīdir ebedî muʿteberdir ol

***

1272 Ḥaḳḳı yemek **az ye az uyu az söyle**
Can saġlıġı dil ẖoşluġu bul sen öyle
Her ne dilesen göñülde bul ẕevḳ eyle
Kim iki cihân saʿâdetidir böyle[184]

---

[182] **Ruh**: *"Can, nefes, Cebrâil.(Tas.)Mücerred insan latîfesi."* (Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 400. Ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 598, Abdürrezzak Kâşânî, *a.g.e.*, s. 274-277.)

[183] **Aşk**: *"Müfrit muhabbet, aşırı sevgi. (Tas.) Sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi."* (Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 58. Ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 120.)

[184] Örnek olarak buraya aldığımız beyitlerin dışında 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 213, 232, 658, 869, 967, 968, 969, 971, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 1119, 1120, 1122, 1123, 1129, 1134, 1135, 1137, 1241 numaralı beyitler ile; 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1276 numaralı rubâîler, ve 1218 numaralı muhammes, 1192 numaralı müseddes de az yemek, az uyumak ve az konuşmak ile ilgilidir. Toplam elli altı yerde bu konu üzerinde durulmuştur.

Oruç:

Allah'ı arayan, ilim ve hikmete ulaşmak isteyen kişi, az yemeli; gününü oruç ile geçirmelidir:

719 **Oruç**da Ḥaḳḳı bulur ʿilm u ḥilm çok ḥikmet

Bu cism **oruç**la selîm oldu cân daḫî eslem

***

1261 Çok uyumaḳ oldu ʿilm ü fażlı hâdim
Nevvâm ü ukûl olur ʿalîl u nâdim
Şeb-ḳâʾim ü gündüzü daḫî ol **sâʾim**
Tâ menbaʿ-ı ʿilm ü fażl olasın dâʾim[185]

Hayret:

Gerçek âşık, Hakk'ın tecellîleri karşısında hayrete düşer. Böylelikle kulun gönül kapıları açılır:

1065 Feth-i bâb-ı beyt-i dil **ḥayret**dir ey Ḥaḳḳı tamâm

Ḥayrete ver sen seni al mehliḳā-yı hayreti

***

1143 Varlığım ḳuflunu çün açdı kilîd-i **ḥayret**

Fetḥ-i bâb-ı dil olup vaḳt-i temâşâ oldu[186]

Fakr u Fenâ:

Kul, her şeyin mâlikinin Allah olduğunu bilip kendi fakirliğinin, zayıflığının şuuruna varmalı, kendinden geçip yok olmalı, nihayetinde fenâya ermelidir:

255 Ḳo ḫavfı ʿaşḳa fedâ ol **fenâ** bul ey Ḥaḳḳı

Bu naḳdi al yarını beklemekle çekme ʿaẕâb

***

[185] Ayrıca 255 numaralı gazelin tamamı ve 963. beyit de oruç ile ilgilidir.

[186] Müellif 131, 162, 231, 232, 271, 433, 708, 971, 1047, 1957, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1099, 1302, 1313. ve 1314. beyitlerde, 1229 numaralı murabbada, 1197, 1198, 1200 ve 1219 numaralı muhammesde, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1197, 1198, 1200 numaralı müseddesde "hayret"ten bahsetmiştir. Ayrıca 1306-1311 arası beyitler de *"Hayretnâme-i Hakkı"*dır. Toplam kırk bir yerde geçmektedir.

460 ʿAşḳ ile ḫoş dolmuşuz mest-i müdâm olmuşuz

Faḳr u **fenâ** bulmuşuz oldu beḳā şânımız[187]

Kalb:

Allah'ın tecellîgâhı olan kalb (gönül), kirlerden arındırılmalı, dâimâ pak olmalı, dünya ve içindekilerin sevgisinden (mâsivâ) uzak tutulmalıdır.

118 Ḥuẓuẓu nefsi terk et ver ḥuḳûḳun Ḥaḳ-perest ol kim

Dü ʿâlemdir ḥarâm ol **ḳalb**e kim olmuş o Ḥaḳḳānî

İnsan kendi kalbinde seyâhat etmeli, kendini ve Allah'ı orada aramalıdır:

146 **Ḳalb**iñde ḳıl seyâḥat ü ehl-i saʿâdet ol

Ehl-i Saḳardır ehl-i sefer ḳıl sen inzivâ[188]

Ruh:

"Allah'ın kendi nûrundan âdeme üflediği" ruh, aslî güzelliğin kaynağıdır:

369 Beşerdeki ṣuveriñden berî ol ey Ḥaḳḳı

Ki bî-nihâye güzeldir bu **rûḥ** u ʿaşḳ-ı ġayûr

***

442 Üfürdü Âdem'e ṣunʿ ile **rûḥ**-ı ʿaşḳından

Ne ġam ki ʿaşḳ iledir ḫilḳat ü ciyâdetimiz[189]

Aşk:

Derlemede en çok ilâhî aşk üzerinde durulmuştur. Âlemin yaratılış ve yaşayış sebebi olan aşk, canın sultanı, cihanın hakanıdır. Bu sebeple daima ilgili aşkı aramalı, aşkı istemeli, hatta sevgili için canını vermelidir:

[187] Bu beyitlerin dışında, 3, 49, 96, 103, 130, 137, 139, 218, 219, 275, 293, 295, 331, 359, 379, 418, 458, 471, 496, 520, 530, 536, 656, 709, 752, 771, 799, 812, 838, 839, 952, 993, 999, 1021, 1026, 1034, 1035, 1168, 1310, 1311, 1312 numaralı beyitler ile 1276 numaralı rubâî ve 1194. müseddes de "fakr u fenâ"ya dairdir. Böylece fakr u fenâdan toplam kırk beş yerde bahsedilmiş olmaktadır.

[188] 65, 75, 101, 124, 145, 173, 211, 220, 231, 250, 316, 327, 339, 348, 349, 360, 378, 388, 392, 397, 400, 477, 486, 493, 515, 554, 609, 622, 657, 669, 685, 706, 751, 817, 821, 822, 825, 846, 856, 861, 865, 896, 905, 907, 912, 928, 936, 976, 981, 985, 1017, 1023, 1045, 1059, 1083, 1102, 1134, 1138, 1306 . beyitler ve 1272 numaralı rubâî, 1211 numaralı muhammes ve 1192 numaralı müseddes olmak üzere toplam almış dört yerde kalb ile ilgili lâfızlar vardır.

[189] 24, 62, 65, 84, 94, 97, 99, 100, 144, 196, 198, 238, 247, 285, 369, 531, 570, 578, 618, 624, 699, 711, 749, 768, 854, 863, 931, 1069, 1087, 1101, 1118, 1147, 1150, 1169, 1289, 1290, 1292, 1294 numaralı beyitler ve 1201. müseddes ve 1255 murabba da "rûh" ile ilgilidir. Toplam kırk yerde bahsedilmiştir.

127 **ʿAşḳ**ı söyle **ʿaşḳ**ı iste **ʿaşḳ**ı oḳu **ʿaşḳ**ı bil
ʿAşḳ-gûş ol **ʿaşḳ**-pûş ol **ʿaşḳ**-nûş ol **ʿaşḳ**-ḫ^{v}âr

***

831 Ver ey Ḥaḳḳı u **ʿaşḳ**-ı pâke cânıñ
Ki dâʾim **ʿaşḳ** ile pâyendesin sen

Bütün ilimlerin başı da, sonu da aşktır. Alem, aşk ile doludur:

139 Fıḳh-ı faḳr u naḥv-ı maḥv öğren ḥadîs̱-i **ʿaşḳ**dan
Âşinâ-yı **ʿaşḳ** ol andan söyle her dem bî-dehen

***

334 Bu ʿâlem **ʿaşḳ**dan dolmuş mekândır
Bu ṣaḥrâ cümle güldür erġuvândır

Herşeyi insana öğreten, bütün ilimlerin kaynağı aşktır:

126 Ehemm-i ʿilm ʿilm-i dildir anı **ʿaşḳ**dan öğren
Ki pîr-i **ʿaşḳ** remzin añlamaḳdır Ḥaḳḳ'ıñ iḥsânı

Bütün bunlarla birlikte müellif, söylediklerinin de yetersiz; hatta anlamsız olduğunu, çünkü aşkın vasıflarının harfe sese sığmayacağını belirtiyor ve:

736 Ḥaḳḳı ḥarf u ṣavta ṣığmaz vaṣf-ı **ʿaşḳ**
Söyledim bir şemme vaṣfın ve's-selâm

***

672 Ḥaḳḳı meʾâd ü mebdeʾimiz **ʿaşḳ** imiş hemân
Biz ara yerde kes̱ret-i mevhûm ve-s'selâm[190]

---

[190] Müellif, eserine özellikle "aşk" ile ilgili olan beyitleri almıştır. Örnek olarak verdiklerimiz dışında 64, 73, 77, 97, 128-130, 133-138, 143, 147, 149, 151, 157, 158, 161, 162, 168, 169, 170-180, 185, 189, 193, 194, 196, 201, 202, 204, 209, 213, 215, 216, 230, 233, 255, 263, 287, 289, 291, 293, 294, 297, 298, 302-304, 405, 306, 314, 316-318, 321, 323, 325, 327, 328, 333-338, 343, 353, 359, 395, 402, 410, 416, 422, 423, 425, 427, 428, 433-436, 438, 439, 444, 450, 451, 453-455, 457, 459, 460, 461, 463, 468, 477-479, 481-484, 491, 494, 499, 500, 502, 505, 506, 517, 523, 526, 527, 530-536, 637, 538, 542, 544, 545-548, 551, 554, 555, 560, 571, 575, 580, 589, 600-602, 605, 606, 608, 610, 611, 613, 615, 626, 627, 632, 639, 641, 653-655, 657, 660, 670, 671, 673-678, 683, 694, 702-705, 708, 715, 723, 727, 728, 730, 732, 746, 755-758, 760, 768, 769, 774, 767, 779, 811, 815, 818, 827,

diyor.

İbrahim Hakkı, bütün bunların yanında, eserde farklı mevzûlar ile ilgili beyitlere de yer vermiştir:

727 ʿAşḳ ehliniñ şehâdetidir ʿilm ü **mûsiḳī**
Çün müʾminim şehâdet ü îmânı isterim

***

1009 Ḳâmet-i ʿaşḳa sezâdır ki **semâʿ** eyleyesin
ʿAşḳdan ġayrıya sen raḳs u hey-â-huy etme

Ölüm de, -tıpkı Hz. Mevlânâ'da olduğu gibi- kaçılacak, korkulacak bir şey değil, bir nevî bayram olarak görünmektedir:

582 Âyînedir memâtıñ bul anda hep ṣıfâtıñ
Ḥaḳḳı bil anı ẕâtıñ ḫoş-manẓar oldu **ölmek**[191]

***

1128 Ḫalḳ **ölüm** ṣandığı ḫoş-vuṣlat imiş ey Ḥaḳḳı
ʿÎd-ı ekberdir o ṣanma ki memâtım geldi

Müellif, eserinde özellikle bu konuları açıklayan beyitleri almaya dikkat etmiş görünmektedir. Bu derleme, kendi nazmının özünü oluşturan, nazmını özetleyen ve fikriyâtını genel itibariyle şerheden beyitlerin bir araya getirilmiş hâlidir.

Diğer taraftan, seçtiği bu şiirler, İbrahim Hakkı'nın edebî zevkini de göstermiş olmaktadır.

832, 836, 838, 839, 857, 858, 864, 867, 868, 873, 881, 882, 887, 888, 899, 900, 901, 903, 909, 912, 913, 919, 923, 934, 943, 948, 969, 972, 977, 978, 983, 985, 986, 1000, 1005, 1006, 1009, 1010, 1013, 1014, 1016, 1018, 1020, 1031, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1047, 1048, 1056, 1063, 1067, 1068, 1069, 1079, 1080, 1085, 1087, 1092, 1106, 1111, 1114, 1115, 1117, 1118, 1120, 1122, 1127, 1134, 1136, 1139, 1140, 1141, 1145, 1157, 1159, 1160, 1170, 1177, 1189, 1239, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310 numaralı beyitler; 1247, 1252, 1253, 1254, 1255, 1260, 1273, numaralı rubâîler, 1198, 1201, 1204, 1205 numaralı muhammes ve 1192, 1193, 1194, 1195 numaralı müseddes aşkdan, âşıkdan, aşkın ve âşıkların hâllerinden bahsetmektedir.

[191] Bu beyitin dâhil olduğu 209. gazel "ölmek" rediflidir.

3. İktibaslar ve Telmihler

İbrahim Hakkı'nın bu eserindeki beyitlerde, kısmen veya tamamen iktibas ettiği ve telmihte bulunduğu ayet ve hadislere de işaret etmek, bir bakıma onun faydalandığı kaynakları göstermiş olacaktır:

Eserde yer alan, İslâmî Edebiyat'ın temel kaynağı olan ayet ve hadislere aşağıda işaret edildi.

3.a) Ayetlerden İktibaslar ve Ayetlere Telmihler

Kur'an ve Hadis, eski şâirlerimize ilham kaynağı olmuştur. Türk-İslam Edebiyâtımız'da, aynen veya kısmen alınan ya da telmihlerde bulunularak hatırlatılan ayetler ve hadisler şiire -hem anlatıma hem de mânâya kolaylık sağladığı gibi- zenginlik katmış, şiirin anlamını kuvvetlendirmiştir.

3.a. 1. Ayetlerden İktibaslar

89 Çü sensin **"aḫsen-i taḳvîm"** u ḥarfiñ ebced-i âdem
Seniñle oldu müstaḫrec ḥisâb-ı çarḫ-ı devrânı[192]

Beytindeki "en güzel biçimde" mânâsına gelen **"*Aḥsen-i taḳvîm*"** ibaresi, *"leḳad ḫalaḳna'l insâne fî* ***aḥsen-i taḳvîm****"* (et-Tin, 95/4)"Biz insanı en güzel biçimde yarattık."[193] ayetinden iktibas edilmiştir.

***

135 **"Len tenâlü'l-birra ḥattâ tünfiḳū"** der Ẕü'l-celâl
ʿAşḳa ver maḥbûb-ı cânı yoġ ol aṣlâ deme ben [194]

Beytindeki "(Allah yolunda) harcamadıkça "iyi"ye eremezsiniz." mânâsına gelen *"Len tenâlü'l-birra ḥattâ tünfiḳū"* ibaresi *"Len tenâlü'l-birra ḥattâ tünfiḳū mimmâ tuḥibbûne vemâ tunfikû min şey'in fe'innallâhe bihî ʿalîm"* (el-Âl-i İmran, 3/ 92.) "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir."[195] ayetinden iktibas edilmiştir.

---

[192] bk. Metin Kısmı, s. 103.
[193] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 512.
[194] bk. Metin Kısmı, s. 108.
[195] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 58.

***

137 **"Küllü şey'in ḫâlikuñ"** evvel kesr-i nefs et bul fenâ

Pes beḳā-yı ʿaşḳdan mesrûr ol olma bü'l-ḥazen[196]

Beytindeki "Her şeyin hâlıkıdır, yaratıcısıdır" anlamına gelen ***"Küllü şey'in ḫâliḳuñ"*** ibaresi "*Allâhu* ***ḫâliḳu kulli şey'in*** *ve hüve alâ kulli şey'in vek'îl"* (ez-Zümer, 39/62) "Allah herşeyin yaratıcısıdır. O, herşeye vekildir."[197] ayetinden iktibas edilmiştir. [198]

***

544 Ṭıfl-ı dil perverde olsa ʿaşḳ şîriyle aña

Ḥâcet-i **"cennâtü tecrî taḥtihâ'l-enhâr"** yoḳ[199]

Beytindeki "zemininden ırmaklar akan cennetler" mânâsına gelen ***"cennâtü tecrî taḥtihâ'l-enhâr"*** ibaresi, *"Cezâuhum ʿınde rabbihim* ***cennâtu*** *ʿadnin* ***tecrî*** *min* ***taḥtihâ'l- enhâr****u Ḫâlidîne fîhâ ebeden raḍiyallâhu ʿanhum ve raḍû ʿanhu ẕâlike limen ḫaşiye rabbeh"* (el-Beyyine, 98/8) "Onların Rableri katındaki mükâfatları , zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları And cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabb'inden korkan (O'na saygı gösterenler) içindir."[200] ayetinden iktibas edilmiştir.[201]

***

757 Ḥaḳḳı çü verdi menzil-i maʿşûḳdan nişân

Ey ehl-i ʿaşḳ dildedir ol **"eyne teẕhebûn"**[202]

Beytindeki "siz nereye gidiyorsunuz?" anlamına gelen *"eyne teẕhebûn"* ibaresi, "*Fe* ***eyne teẕhebûn****"*(et-Tekvir, 81/26) "(Hâl böyle iken) nereye gidiyorsunuz?"[203] ayetinden iktibas edilmiştir.

---

[196] bk. Metin Kısmı, s. 108.
[197] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 455.
[198] Aynı ifade, (el-En'am) 6/102; (er-Rad) 13/16; (el- Gafir) 40/62 ayetlerinde de geçmektedir.
[199] bk. Metin Kısmı, s. 165.
[200] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 617.
[201] Aynı ibare, (en-Nahl) 16/31, (el-Kehf) 18/31, (et-Tâhâ) 20/76 ayetlerinde de geçmektedir.
[202] bk. Metin Kısmı, s. 193.
[203] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 597.

***

799 Varlığıñ maḥv eyleyip bulsañ fenâ

Ẓâhir olur sırr-ı **"ḫayrü'l-vâriṣîn"**[204]

Beytindeki "vârislerin en hayırlısı" anlamına gelen ***"ḫayrü'l-vâriṣîn"*** ibaresi, *"Ve Zekeriyâ iẕ nâdâ Rabbehû Rabbi lâ teẕarnî ferden ve ente* ***ḫayru'l-vâriṣîn****"* (el-Enbiyâ, 21/89) "Zekeriyyâ'yı da (an). Hani o Rabb'ine şöyle niyâz etmişti: Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen vârislerin en hayırlısısın. (Her şey sonunda senindir.)"[205] ayetinden iktibas edilmiştir.

***

805 **"Naḥnü aḳreb"** der o **"min ḥablu'-l verîd"**

ʿÂlemiñ maḳṣûdusun "fiʾn-neşʾeteyn"[206]

Beytindeki "biz ona daha yakınız" anlamına gelen *"****naḥnü aḳreb****"* ibaresi ile "şah damarından" anlamına gelen ***"min ḥablu'-l verîd"*** ibareleri, *"ve leḳad ḫalaḳna'l insâne ve nâʿlemu mâ tuvesvisu bihî nefsehû ve* ***naḥnu akreb****u ileyhi min* ***ḥablu'l-verîd****"* (el-Kaf, 50/16) "Andolsun insanı biz yarattık. Ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."[207] ayetinden iktibas edilmiştir.

Aşağıdaki ilgili beytini naklettiğimiz muhammes bendinde de aynı ayete telmih vardır.

1200 **Şâh damarlardan yaḳındır Ḥaḳ saña** sen olma dûr

Vehm ü fehm ü fikri ḳoy dal ḥayrete ol pür-sürûr [208]

***

841 Kendi her anda nice şânını iẓhâr eyler

Oldu bir şânı hem ol dedebe-i **"kün fe yekûn"**[209]

---

[204] bk. Metin Kısmı, s. 198.
[205] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 318.
[206] bk. Metin Kısmı, s. 199.
[207] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 614.
[208] bk. Metin Kısmı, s. 247.
[209] bk. Metin Kısmı, s. 204.

Beytinde bulunan "ol ve oluverir" anlamına gelen *"**kün fe yekûn**"* ibaresi,

*"İnnemâ emruhû iẕâ erâde şey'en en yeḳule lehû **kün fe yekûn**"* (el-Yâsin, 36/82) " Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir."[210] ayetinden iktibas edilmiştir.[211]

***

862 Ḳo kibri ol ḳamu ednâdan ednâ
Ki oldur ḳurb-ı "**ev ednâ**"-yı cânan[212]

Beytindeki "daha yakın oldu" anlamına gelen "*ev ednâ*" ibaresi, "*Fe ḳâne ḳabe ḳavseyni **ev-ednâ***" (en-Necm, 53/9) "(O kadar ki birleştirilmiş)iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu."[213] ayetinden iktibastır.

***

960 Bu ʿâlemi bil **"siccîn"** dildir reh-i **"ʿilliyyîn"**
Ḳalbe naẓar-ı cân-bîn versin naẓar-ı rûze[214]

Beytindeki "çok dar bir zindan[215]" anlamına gelen *"**siccîn**"* ibaresi, *"Kellê inne kitâbe'l-fuccâri lefî **siccîn**. Ve mâ edrâke mâ **siccîn.** Kitâbun merḳûm"* (el-Mutaffifîn, 83/7-8-9) "Doğrusu günahkârların yazısı muhakkak siccînde olmaktır. Siccîn nedir bilir misin? -O günahkârların yazısı- Amellerin sayılıp yazıldığı bir kitaptır."[216] ayetinden iktibas edilmiştir.

"Yedi kat gökte, arşın altında bir yer[217]" anlamına gelen *" **ʿilliyyîn**"* ibaresi de aynı sûredeki *"Kellê inne kitâbe'l-ebrâri lefî **ʿilliyyîn.** Ve mâ edrâke mâ **ʿilliyyîn.** Kitâbun merḳûm"* (el-Mutaffifîn, 83/18-19-20) "Hayır! Andolsun iyilerin kitabı

[210] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 435.
[211] Aynı ibare, (el-Bakara) 2/117, (el-Âl-i İmran) 3/47,59, (el-En'am) 6/73, (en-Nahl) 16/40, (el-Meryem)19/35, (el-Gafir) 40/68 ayetlerinde de geçmektedir.
[212] bk. Metin Kısmı, s. 207.
[213] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 521.
[214] bk. Metin Kısmı, s. 218.
[215] "Siccîn" aynı zamanda "cehennemde bir kuyu", "insanlarla cinlerin amellerinin kaydedildiği kitap", "kâfirlerin amellerinin kaydedildiği kitap" olarak da anlamlandırılmıştır. bk. *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 599.
[216] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 599.
[217] "İlliyyin" aynı zamanda "iyilerin amellerinin yazıldığı kitap" anlamına da gelir.

illliyyûndadır. İlliyyûn nedir bilir misin? (O illiyyûndaki kitap) içinde ameller kaydedilmiş bir kitaptır."[218] ayetinden iktibas edilmiştir.

***

1003 "**Seḳâhum Rabbuhum**" ḥâżır ṭahûr ol şerbet-i ṭâhir

O'dur evvel O'dur âhir O'dur sâḳī vü peymâne[219]

Bu beyitteki "Rableri onlara içirir" anlamına gelen "***sekâhum Rabbuhum***" ibaresi, *"Aleyhim şiyâbu sundusin ḫużrun ve istebraḳun ve ḥullû esâvira min fiżżatin ve* ***seḳâhum Rabbuhum*** *şarâben ṭahûran"* (el-İnsan Sûresi, 76/21) "Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir."[220] ayetinden iktibastır.

***

1125 Ḫasta can-teşne ciger düşmüş idim deşt-i dile

Nâgehân vaḳt-i seḥer "**ʿaẕb-i Furât'ım**" geldi [221]

Buradaki "Fırat'ın Tadı (çok tatlı ve susuzluğu kesen)" anlamına gelen "**aẕb-i Furat**" ibaresi, "*Ve hüve'l-leẕî merace'l-baḥreyni hâẕâ* ***ʿaẕbun Furât****'un ve hâẕâ milḥun ucâcun ve ceʿale beynehumâ berzeḫan ve ḥicran meḥcûrâ*' (Furkan, 25/53) "Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur."[222] ayetinden iktibastır.[223]

***

1192 Ölmeden öl kim seni ḥay ede **"Ḥayy-ı lâ-yemût"**

Hoş-der-dem yaʿni her dem Ḥaḳḳ'ı bul ḫalḳı unut[224]

Beytini naklettiğimiz müseddes bendindeki "Ölümsüz ve dâimâ diri olan" anlamına gelen *"Ḥayy-ı lâ-yemût"* ifadesi " *"Ve tevekkel ʿale'l-****ḥayyi'l-lleẕî lâ-yemûtu*** *ve sebbiḥ bi ḥamdi ve kefâ bihî bi ẕunûbi ʿıbâdihî ḫabîran"* (el-Furkan, 25/58) "Ölümsüz ve dâimâ diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter."[225] ayetinden iktibas edilmiştir.

---

[218] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 599.
[219] bk. Metin Kısmı. s. 223.
[220] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 587.
[221] bk. Metin Kısmı, s. 237.
[222] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 355.
[223] Aynı ibare, (el-Fâtır), 35/12 ayetinde de geçmektedir.
[224] bk. Metin Kısmı, s. 245.
[225] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 355.

***

1274 Mâʿşuḳ mekânı olamaz hem-dem-i vaṣl
Derdiyle ḳalır ʿâşıḳı bî-merhem-i vaṣl
"Ve hüve maʿaküm" der **"eynemâ küntüm"** Ḥaḳ
Kendiyle bulan anı olur maḥrem-i vaṣl[226]

Bendindeki "Ve O sizinle berâberdir" anlamındaki "**Ve hüve maʿküm**" ve "nerede olursanız olun" anlamındaki "**eynemâ küntüm**" ibareleri, *"Huvelleẕî ḫaleḳas'semâvâti ve'l-erża fî sitteti eyyâmin ẟümme's-tevâ ʿale'l-ʿarşi yaʿlemu mâ yûlicu fi'l-erżi ve mâ yeḫrucu minhê ve mâ yenzilu mine's-semâi ve mâ yâʿrucu fî hê* ***ve hüve meʿaküm eynemâ küntüm*** *v'Allâhu bimâ tâʿmelûne baṣîr"* (el-Hadid, 57/4) "O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'ın üzerine istivâ edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız, O sizinle berâberdir. Allah yaptıklarınızı görür."[227] ayetinden iktibas edilmiştir.

***

1293 **"Fî ṣudûrinnâsi"** adı **"vesvâsi ḫannâs"** oldu gâh
Başda beyn iken mekânı hem ḳulûba buldu râh[228]

Beytindeki "insanların kalplerine..." anlamına gelen "**Fî ṣudûrinnâsi**" ve "sinsi vesveseci" anlamındaki "**vesvâsi ḫannâs**" ibareleri, *"Min şerri'l-****vesvâsi'l-ḫannâs*** *Elleẕî yüvesvisü* ***fî ṣudûrinnâs****."* (en-Nas, 114/4-5) "(İnsanların İlâhına sığınırım) İnsanların kalplerine vesvese sokan, cin ve insan şeytanının şerrinden."[229] ayetlerinden iktibas edilmiştir.

3.a.2. Ayetlere Telmihler

442 Üfürdü Âdem'e ṣunʿ ile rûḥ-ı ʿaşḳından
Ne ġam ki ʿaşḳ iledir ḫilḳat ü ciyâdetimiz[230]

Beytinde, *"Fe iẕâ sevveytuhû ve nefaḫtu fî hi mine'r-rûḥî feḳaû lehû sâcidîn"* (el-Hicr, 15/29) "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"[231] ayetine telmih vardır.[232]

---

226 bk. Metin Kısmı, s. 260.
227 *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 535.
228 bk. Metin Kısmı, s. 262.
229 *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 633.
230 bk. Metin Kısmı, s. 151.

***

1083 Baḳ levḥ-i ḳalbiñe kim ilhâm-ı Ḥaḳḳ-Teʿâlâ

Esmâdan etdi âgâh ol Âdem-i ṣafîyi[233]

Beytinde, *"Ve ʿalleme âdeme'l-esmâe kullehâ s̱ümme ʿarażahüm ʿale'l-melâiketi feḳāle enbiûnî bi esmâi in küntüm sâdiḳīn".* (el-Bakara, 2/31) "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."[234] ayetine telmih vardır.

***

1291 Nice kim cümle melekler âdeme ḳıldı sücûd

Ancaḳ iblîs âdeme düşman düşüp oldu künûd[235]

Beytinde, *"Ve iẕ ḳulnâ lil-melâiketi's-cudû li âdeme fesecedû illâ iblîs ebâ"* (el-Tâhâ, 20/116.) "Bir zaman biz meleklere: Âdem'e secde edin! demiştik. Onlar hemen secde ettiler; yalnız İblis hariç. O, diretti." [236] ayetine telmih vardır.

3.b) Hadislerden İktibaslar ve Hadislere Telmihler

Tasavvufi edebiyatımızda, ayet-i kerimelere olduğu gibi, kendisine sınırsız bir muhabbet ve teslimiyetle bağlanılan Hz. Peygamber'in (s.a.s) sözleri olan hadislere de sıkça atıflar yapılmış bazen de iktibaslar da bulunuluştur, Bu durum İbrahim Hakkı'nın incelediğimiz eser için de geçerlidir. Fakat bu konuda atıf yapılan rivayetlerin pek çoğu, âlimlerin sıhhati konusunda ihtilaf ettikleri haberlerdir ve pek çoğu yüzyıllardır tartışıla gelmişlerdir. Temelde iki görüş vardır, münekkid muhaddisler diyebileceğimiz âlimler genelde rivayetlere ihtiyatlı yaklaşmışlar yahut büsbütün reddetmişler; mutasavvıf âlimler diyebileceğimiz diğer bir grup ise manasını uygun gördükleri rivayetleri kabul edip eserlerinde kullanmışlardır. Burada,

---

[231] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s.249.

[232] (es-Sad), 38/72 ve (es-Secde) 32/ 9 Ayetleri de burada işaret ettiğimiz ayet ile aynı mânâyı taşımaktadır.

[233] bk. Metin Kısmı, s. 232.

[234] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 7.

[235] bk. Metin Kısmı, s. 262.

[236] *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, TDVY, s. 307. Ayrıca (el-Bakara), 2/34; (el-A'raf), 7/11; (el-Hicr), 15/31; (el-İsra), 17/61; (el-Kehf), 18/50; (es-Sad), 38/75 ayetleri de iblisin Adem'e secde etmeyi reddetmesi ile ilgilidir.

eserde atıf yapılan ve iktibasa konu olan rivayetleri belirterek, bulabildiğimiz kaynakları zikredip âlimlerin görüşlerini aktarmakla yetinerek, kaynakları belirttik.

102 Ḥabîbullâh mübârek ḳarnına taş baġladı yaʿni
Ṭaʿâm isterse baṭnıñ ver ana ṭaş verme sen nânı[237]

Beytin ilk mısraında, Müslümanların açlık, yorgunluk ve soğuk gibi zorluklarla imtihan edildikleri Hendek Gazvesi sırasında Efendimiz'in (as) açlıktan karnına taş bağlaması ile ilgili rivayetlere atıf vardır. Sahîh-i Buhâri'deki rivayet şöyledir:

"*..an Câbir (ra) ḳâle innâ yevme'l-hendeḳi naḥfiru fe ʿaraḍet kudyetun şedidetun fe câ'û en-Nebiye (s.a.s), fe ḳâlû haẕihi kudeydetun ʿaraḍet fi'l ḫendeḳi fe ḳâle ene nâzilun, ṡümme ḳâme ve baṭnuhû ma'ṣûbun biḥacerin ve lebiṡnâ ṡelâṡeti eyyâmin lâ neẕûḳu ẕevâḳan fe eḫaẕe en-Nebiyyu (s.a.s) el-mi'vele fe ḍarabe'l-kedyete fe 'âde keṡîben ehyele.*"[238]

"Cabir'den (r.a.): Hendek Savaşı günlerinde hendek kazıyorduk. O sırada çok ser bir damarla (kayayla) karşılaştık ve Peygamber (s.a.s)'e gidip "Hendekte şu sert damarla karşılaştık" dediler, O da "Ben ineyim" buyurdu, ayağa kalktı, üç gündür bir şey tatmamıştık, karnında taş bağlıydı. Hz. Peygamber (s.a.s) kazmayı aldı ve sert damara vurdu ki o damar kum haline geliverdi" demiştir.

***

131 Emr-i "mûtu ḳable en temûṭû" ṭut seherle cûʿdan
Ḥayrete var yoġ ol andan bul ḥayât-ı tâze sen[239]

Beytin ilk mısraında atıf yapılan rivayet birinci dereceden hadis kaynaklarında bulunmamaktadır ve Aclûnî'nin Keşfu'l-Hafâ'sında şu şekilde geçmektedir:

"*Mûtû ḳable en temûtû*"[240] "Ölmeden önce ölünüz!"

Aclûnî rivayeti naklettikten sonra, rivayetin Hafız İbn Hacer'e göre gayr-ı sâbit, Aliyyu'l-Kârî'ye göreyse sûfi sözü olduğunu belirtmiştir.

Aynı hadise atıf yapılan diğer beyitlerin bazıları şunlardır:

---

[237] bk. Metin Kısmı, s. 104.
[238] Buhârî, *Sahîh*, 67, Kitâbu'l-Megâzî 27, IV,1505, no:3875. Ayrıca bkz. Darîmî, *Sünen*, Mukaddime, I, 33, no: 42
[239] bk. Metin Kısmı, s. 107.
[240] Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 291, no:2669.

799 Varlığıñ maḥv eyleyip bulsañ fenâ

Żâhir olur sırr-ı "ḫayrü'l-vâriŝîn"[241]

1192 **Ölmeden öl kim** seni ḥay ede Ḥayy-ı lâ-yemût

Hoş-der-dem yaʿni her dem Ḥaḳḳ'ı bul ḫalḳı unut[242]

1248 Pes **nefy-i vücûd** fikrini ḳıl ʿâdet

Tâ ḳalmaya sende ġayrı fikre tâḳat[243]

***

148 Rabbiñ dilersen iste derûnuñda bul ḳarîb

Dil ḫâne-i Ḫudâ'dır anı ṣanma sen cüdâ[244]

Beyitte atıf yapılan anlamdaki rivayetleri şu iki temel rivayette gösterebiliriz:

"*El-ḳalbu beytu'r-Rabbi*"[245] "(Müminin) Kalb(i) Allah'ın evidir."

Aclûnî'nin bildirdiğine göre, Zerkeşî, Sahavî, Suyutî ve İbn Teymiyye'ye göre asılsızdır. Aliyyu'l-Kârî ise manasının sahih olduğunu sölemiştir.

"*Ḳalbu'l-mümini ʿarşu'llahi*" [246] "Müminin kalbi Allah'ın arşıdır."
Aclûnî, Sagânî'nin bu rivayet için mevzû dediğini aktarmıştır.[247]

Bu rivayetlere atıf yapılan diğer beyitlerden bazıları şunlardır:

229 Göñül ki pâk ola Mevlâ'ya ʿarş-ı aʿẓamdır

Ger olsa ġayr ile meşġûl olur o dâr-ı belâ[248]

---

[241] bk. Metin Kısmı, s. 198.
[242] bk. Metin Kısmı, s. 245.
[243] bk. Metin Kısmı, s. 256.
[244] bk. Metin Kısmı, s. 109.
[245] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 99-100, no:1884-1885.
[246] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 100, no: 1886.
[247] Bu konudaki rivayetlere dair daha geniş bilgi ve açıklamlar için bkz. Avcı, Seyit, Sûfilerin Hadis anlayışı, s. 207-211.
[248] bk. Metin Kısmı, s. 120.

533 Ṣıġmadı arż u semâya ḥüsn-i ʿaşḳıñ leşkeri

Bu ʿaceb kim sîne-i ʿuşşâḳı meʾvâ ḳıldı ʿaşḳ[249]

911 Ṣıġmam dedi Ḥaḳ arż u semâya

Kenzüm bilindim dil maḫzeninden[250]

***

579 Ḥayat buldu o kim bildi nefsin ey Ḥaḳḳı

Kim olduġun bilen aṣlâ ne ġam görür ne helâk[251]

Beyitte, tasavvufî eserlerde en çok kullanılan rivayetlerden birine atıf yapılmıştır, rivayet birinci dereceden hadis kaynaklarında bulunmamaktadır ve Aclûnî'nin Keşfu'l-Hafâ'sında şu şekilde geçmektedir:

"*Men ʿarefe nefsehû feḳad ʿarefe rabbehu*"[252] "Nefsini (Kendini) bilen Rabbi'ni bilir."

Yüzyıllardır Müslümanlar arasında şöhret bulan bu hadis, ilim sahipleri arasında sürekli bir ihtilaf konusu olmuştur. Metni mevcut olmasına rağmen, isnad zincirinin bir türlü Hz. Peygamber'e ulaştırılamaması, ibarenin muhaddislerin listesine girmesini engellemiş, fakat manasının güzelliği, birçok gerçeği ihtiva etmesi sebebiyle de sûfilerin gündeminden hiç düşmemiştir.[253] Aclûnî'de rivayetin ardından İslâm âlimlerinin rivayete dair kanatlerini aktarmıştır. Buna göre; Nevevî sabit olmadığını, İbn Teymiyye mevzû olduğunu söylemişlerdir. Semânî ise merfu olarak bilmediğini ve bunun Yahyâ b. Muâz er-Râzî'nin sözlerinden olduğunu iddia etmiştir. Bunun dışında, Zerkeşî, Firuzâbâdî, İbn Hacer el-Askalânî, Sehavî, Suyûtî, İbn Hacer el-Heytemî ve Aliyyu'l-Kârî gibi muhaddisler de rivayetin sabit olmadığını söylemişlerdir. Bununla birlikte Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhyiddîn b. Arabî, Sadreddin

---

[249] bk. Metin Kısmı, s. 164.
[250] bk. Metin Kısmı, s. 212.
[251] bk. Metin Kısmı, s. 170.
[252] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 262, no:2532.
[253] Seyit Avcı, *Sûfilerin Hadis Anlayışı*, Konya 2004, s. 270.

Konevî, İsmail Hakkı Bursevî gibi mutasavvıf âlimler rivayeti kullanmışlar, İbn Arabî bu rivayetin isnad açısından sahih olmasa da keşfen sahîh olduğunu söylemiştir.[254] Aynı atıf yapılan diğer beyitlerden bazıları şunlardır:

221 Nefsini bilen ḫabîr bulmuş o dostu naṣîr
Ḫalḳ-ı cihândır faḳir verip alandır Ḫudâ[255]

254 Ey Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ'ı bildi o kim bildi nefsini
Ḳalmaz o cânda zaḥmet-i taḳlîd-i şeyḫ ü şâb[256]

296 Dostum ẕerreler âyine-i dîdârıñdır
Nefsini bilmiş o ʿârif ki ḫaberdârıñdır[257]

313 ʿÂrif oldur kim görür nefsin bilir Ḥaḳḳı hemân
Ol ki nefsin bilmedi bunda hem anda kör olur[258]

579 Ḥayat buldu o kim bildi nefsin ey Ḥaḳḳı
Kim olduġun bilen aṣlâ ne ġam görür ne helâk[259]

624 Kim ki bilmiş nefsin olmuş mâsivâdan rûḥ pâk
Nuṭk-ı pâkinden ṣafâ bul ḥikmete nâʾildir ol[260]

817 Ey Ḥaḳḳı eger maʿrifet-i nefse erersen
Bed-ḫulḳuñ olur maḥv u dolar ḳalbiñe ʿirfân[261]

---

[254] Bu konudaki rivayetlere dair daha geniş bilgi ve açıklamlar için bkz. Seyit Avcı, *Sûfîlerin Hadis Anlayışı*, s. 270-274.
[255] bk. Metin Kısmı, s. 118.
[256] bk. Metin Kısmı, s. 124.
[257] bk. Metin Kısmı, s. 130.
[258] bk. Metin Kısmı, s. 132.
[259] bk. Metin Kısmı, s. 170.
[260] bk. Metin Kısmı, s. 176.
[261] bk. Metin Kısmı, s. 201.

***

441 Ḫudâ çü Âdem'i ḫalḳ etti ṣûreti üzre

Bulundu aḥsen-i taḳvîm içün siyâdetimiz[262]

Beyitte atıf yapılan rivayet hadis kaynaklarımızda benzer lafızlarla mevcuttur. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayet şu şekildedir:

"An ebi Hureyrete r.a. enne'n-nebiyye s.a.s ḳale: iẕa ḍarabe eḥadüküm felyectenibu'l-veche, fe innallehe ḫalaḳa Ademe ʿala ṣuretihi"[263]

"Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.s)'in şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Birine vuracağınızda onun yüzüne vurmaktan sakının; zira Allah Adem'i (kendi) sureti üzere yaratmıştır."

***

576 Vücûd-ı cümle cihândan ġaraż vücûduñdur

"Femâ tekevvünü fiʾl- kevni kâʾinün levlâk"[264]

"Levlâke hadisi" olarak şöhret kazanmış, tasavvûfî eserlerde sıkça kullanılmış ve fakat hadis kaynaklarında bulunmayan rivayete atıf vardır, rivayet şöyledir:

"Levlake levlâke lemâ ḫalaḳte eflaḳe" "(Ey Muhammed!)Sen olmasaydın felekleri(kainatı) yaratmazdım!"

Mutasavvıf âlimlerden İsmail Hakkı Bursevî rivayetin "inde'l-cumhur şâyi ve mütevâtir bir hadis" olduğunu söylese de bu mutasavvıfların görüşüdür. Muhaddislerden Sağânî, Aliyyu'l-Kârî ve Şevkânî mevzû olduğunu bildirmişler, Aclûnî ise hadis olmasa da manasının doğru olduğunu söylemiştir.[265]

Bu rivayete atıf yapılan diğer beyitlerden biri şöyledir:

594 Kemâl-i ʿillet-i ġâʾiyye nevʿ-i insândır

Delîli Ḥaḳḳı edersen ṭaleb oḳu "levlâk"[266]

---

[262] bk. Metin Kısmı, s. 150.

[263] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Müsnedu Ebî Hureyre, XII, 275, no:7323.Ayrıca benzer rivayetler için bkz.; Müslim, el-Câmiu's-sahîh, VIII, 32, no: 6821; İbn Hibbân, Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân, XII, 419, no: 5605.

[264] bk. Metin Kısmı, s. 169.

[265] Kaynaklar ve rivayet konusunda tafsilatlı bir değerlendirme için bkz. Seyit Avcı, *Sûfilerin Hadis Anlayışı*, s. 204-207.

[266] bk. Metin Kısmı, s. 171.

3.c) Kıssalara Telmihler

Dini ve edebi metinlerde kısas-ı enbiyâya atıf ve telmihlerin bolca kullanıldığı görülmektedir. Bu rağbet, kısas-ı enbiyaya yapılan telmihlerin, şiirde ortaya konmak istenen mânânın daha belirgin biçimde aktarılmasını ve kolayca anlaşılmasını sağlamasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda müellifin bu maksatla yaptığı telmihlerden başlıca örneklere yer verilmiştir.

80 Çün İbrahim'sin düş nâr-ı ʿaşḳa nûr-ı maḥż ol kim
Görürsün her ser-i mûyuñ çü şâḫ-ı erġuvân olmuş[267]

Bu beyitte Hz. İbrahim(a.s.)'ın kıssasına telmih vardır. Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. İbrahim kavminin putlarını kırmış ve onları Allah'ı kabul etmeye davet etmiştir. Hz. İbrahim'in peygamberliğini kabul etmeyen kavmi, putlarını kıran peygamberi cezalandırmak için ateşe atmışlardır. Fakat ateş, Allah'(s.s.)ın ona; *"Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen ʿalâ İbrâhîme"* (el-Enbiya, 21/69) Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol! dedik." hitâbı üzerine Hz. İbrahim'i yakmamıştır. Nar, (Allah'ın emriyle) nûra dönmüştür.

Şâir, bunu Hz. İbrahim'in Allah'a olan aşkıyla vuku bulduğunu anlatmaktadır.

1079 Ger Ḫalîl'imsen emîn ol nâr-ı her Nemrûd'dan
Nâr içinde ben gülistân eylerim ʿâşıḳ seni[268]

Halîlullah, Hz. İbrahim'in lâkâbıdır. Nemrud da, Hz. İbrahim'in ateşe atılmasını emreden Bâbil hükümdârıdır. Burada da Hz. İbrahim kıssasına telmih aşikardır.

***

172 ʿAşḳ dil taḫtı üzre sulṭândır
Mis̱l-i mûruz biz ol Süleymândır[269]

Beytinde Davud(a.s.)'ın oğlu Hz. Süleyman (a.s.)'ın karınca ile konuşmasını anlatan kıssasına telmih vardır. Kur'an'da bu kıssanın aktarıldığı ayetlerden biri şöyledir:

---

[267] bk. Metin Kısmı, s. 102.
[268] bk. Metin Kısmı, s. 232.
[269] bk. Metin Kısmı, s. 112.

"Ḥattâ iẕâ etev ʿalâ vâdi'n-nemli ḳālet nemletun yâ eyyuhe'n-nemlu udḫulû mesâkinekum lâ yeḥtimennekum Süleymânu ve cunûduhû vehum lâ yeş'urûn" (en-Neml, 27/18) "Nihayet Karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi." Ardından Hz. Süleyman(a.s.) karıncaların beyini çağırmış, karınca ona çekirge budu hediye etmiştir. Hz. Süleyman karıncadan nasihat istemiştir. Ayrıca bereketlenen but, hem Süleyman ordusuna yetmiş, gerisi de karıncaya kalmıştır.

İbrahim Hakkı, Hz. Süleyman'ın diğer kıssalarına aşağıdaki beyitlerde de telmihte bulunmuştur.

782 Ḫayâliñ câna sulṭândır göñülde ḫoş-ḫırâmândır
Gelir gûyâ Süleymân'dır derûn-ı Beyt-i Aḳṣâ'dan[270]

Bu beyitte zikredilen Beyt-i Aksâ, Kur'an-ı Kerim'deki, *"İn aḥsentüm aḥsentüm li enfüsikum ve in ese'tüm felehâ fe iẕâ câ'e vaʿdü'l-âḫirati li yesûu vucûhekum veli yedḫulû'l-mescide kemâ deḫalû evvele merratin veli yutebbirû mâ ʿalev tetbîrâ"* (el-İsrâ, 17/7) "Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık)." ayetindeki Süleyman mâbedidir.

1026 Niçin o mülk-i Ṣüleymân ü ḫâtemin ister
Aña ki devlet-i faḳr u fenâ nigîn ḫoş ola[271]

Bu beyit de Hz. Süleyman'a verilen mülkü ve kibrit-i ahmerden olan yüzüğünü (hatem) hatırlatmaktadır. Yüzüğün üzerinde Allah(c.c.)'ın isimleri yazılıydı bu yüzden bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar emrine Hz. Süleyman'ın emrine tabi idiler. Hz. Süleyman(a.s.)'ın bir dev tarafından çalınan bu yüzüğü geri almak için çok uğraştığı bilinmektedir.

[270] bk. Metin Kısmı, s. 196.
[271] bk. Metin Kısmı, s. 225.

***

311 İste sen dîdâr-ı dildârı naẓar ḳıl göñlüñe

Ḥażret-i Mûsâ gibi cân ʿaşıḳ u dil Ṭûr olur[272]

Bu beyitte Hz. Musa(a.s.)'nın kıssasındaki Tur dağı ile ilgili kısma telmih vardır. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Musa(a.s.)'ın kıssası şöyle aktarılıyor: "Ve nâdeynâ min cânibi-t-Tûri'l-eymeni ve karrebnâhu neciyyen" (el-Meryem, 19/52.) "Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, fısıldaşan kimse kadar (kendimize) yaklaştırdık." Hz. Musa(a.s.) Tûr-ı Sînâ'da Allah'ın hitâbına mazhar olmuştur. Ve "Yâ Rabbî bana zâtını göster" diye dua etmiş, bunun üzerine Allah dağa tecelli etmiştir. Dağ paramparça olunca Hz. Musa da düşüp bayılmıştır.

***

450 ʿÂşıḳız mis̱l-i Züleyḫâ dilberiz Yûsuf gibi

Biz bizi sevmekde Ḥaḳḳı ferd ü tenhâ olmuşuz[273]

Burada Hz. Yûsuf'un kıssasına telmih vardır. Güzellikte eşi benzeri olamayan Yûsuf(a.s.) ve O'na gönül veren Züleyha ile ilgili Kur'an-ı Kerim'den şu ayeti örnek verebiliriz: "Verâdethu elletî hüve fî beytihâ an-nefsihî ve ġalleḳati'l-ebvâbe ve ḳālet heyte leke ḳāle maʿâẕallâh innehû rabbî aḥsene mes̱vâye innehû lâ yufliḥuẓẓālimûne" (Yûsuf Sûresi, 12/23) "Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve «Haydi gel!» dedi. O da «(Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!» dedi."

***

759 Müjde-i Yûsuf'ı Yâʿḳub-ı ḥazîne götürüp

Hem Ḥabîbe ṣıfat-ı Veys-i Ḳaren söylersin[274]

Bu beyitte de Hz. Yûsuf(a.s.) ile Hz. Yakub'un kıssasına telmih vardır. Hz. Yakub(a.s.) oğlu Yûsuf(a.s.)'ın ardından öyle çok ağlamıştı ki, gözleri görmez olmuştu. Yûsuf(a.s.) babasına müjde olarak gömleğini gönderdi ve Yakub(a.s.)

---

[272] bk. Metin Kısmı, s. 132.
[273] bk. Metin Kısmı, s. 152.
[274] bk. Metin Kısmı, s. 193.

ölmeği gözlerine sürünce yeniden görmeye başladı. Bu kıssayı Yûsuf sûresinden şöyle aktarabiliriz:

Yûsuf Sûresi, (12/93-96) "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin." Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi. (Onlar da:) Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın, dediler. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu. Ben size: "Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim" demedim mi! dedi

B) Eserin Edebî Özellikleri

İbrahim Hakkı'nın tamamen tasavvufî şiirlerden oluşan bu eseri, şekil yönünden divan edebiyâtının husûsiyetlerini taşımaktadır. Dil olarak son derece sade olan ve her seviyeden insanın anlayabileceği şiirler içeren *Rûhu'ş-Şürûh*'da, dildâr, cânân, gül ü gülzâr, yâr-ı ġār, h^{v}âb u hayâl, câm-ı cem, hümâ-yı cân, ġıll u ġışş, âb-ı rûy, âb u kil, faḳr u fenâ, âb-ı revân vb. gibi divan şiirinin öğelerinin kullanıldığı da görülmektedir.

Birçok farklı aruz kalıbının, nazım şekillerinin ve kafiye türlerinin kullanıldığı eser, her ne kadar nasihat eden beyitleri içeriyor olsa da edebî yönleri ile de incelenmeye değerdir.

1. Eserde Mevcut Nazım Şekilleri

Rûhu'ş-Şurûh, te'lif bir eserden ziyade, İbrahim Hakkı'nın *Divan*'ından ve bazı başka eserlerden derlediği bir müntehabât olduğu için, eserde farklı nazım şekillerini görebilmekteyiz.

Eserin başında yer alan 1-25 numaralı beyitler, Rûhî'nin *Terkîb-i Bend*'inden seçilmiştir. 28-30 numaralı bendler ise Nâbî'nin *Muhammes*'indendir.

44-47 numaralı beyitler, müellifin kendi *Divan*'ındaki, müstezad şeklinde yazılmış münâcâttan kısa bir bölümdür. Bu bölümden itibaren eserin tamamı, müellifin kendi şiirlerinden derlenmiştir.

48-188 numaralı beyitler de mesnevî şeklindedir.

189. beyitten itibaren gazeller başlamaktadır.

1191-1195 numaralı bendler müseddes, 1196-1222 numaralı bendler ise muhammesdir.

Eserde 1223-1227 numaralı beş tane mani vardır.

1228-1229 numaralı şiirler kıt'a, 1230-1242 numaralılar da müfredattır.

1243-1283 numaralı olanlar da rubâîdir.

1287-1306 numaralı beyitler mesnevî nazım şekli ile yazılmış *Mahremü'l-Esrâr* başlıklı İbrahim Hakkı'ya ait olan bir bölüm, 1307-1313 numaralı beyitler de İbrahim Hakkı'nın *Hayretnâme* isimli kısa mesnevîsidir.

1314-1322 numaralı beyitler ise Arapça, Farsça ve Türkçe olan, yine hayret ile ilgili beyitlerdir.

2. Eserde Mevcut Vezinler ve Kafiye Örgüsü

2.a) Vezinler

İbrahim Hakkı'nın bu eserine aldığı şiirler aruz vezni ile yazılmıştır. Kullanılan kalıplar, divan şiirinde sıkça yer alan kalıplardır. Bu kalıpları ve kullanıldıkları şiir numaralarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Bahr-i Hezec

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün) : Kasideler (nr.:2, 3, 4) , Nâtü'n Nebiî, Gazeller (nr.: 3, 8, 133, 178, 192, 201, 214, 275, 287, 292, 296, 322, 336, 340, 342, 358, 366)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün): Gazeller (nr.: 4, 55, 96, 102, 130, 206, 213, 252, 286, 295, 298, 312, 313, 319, 335, 341)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün):Gazeller (nr.:11, 132, 232, 264, 315, 316, 348, 356)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün): Gazeller (nr.:58, 90, 134, 204, 273, 283, 305, 317, 325, 328, 343, 345)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün): Muhammes(nr.: 4)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün): Muhammes (nr.: 6)

Bahr-i Recez

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün): Vasf-ı Hâlihî, Gazeller (nr.: 10, 16, 33, 37, 149, 161, 229)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün): Gazeller (nr.:176, 201, 271, 314, 334, 339)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün):Gazeller (nr.:5, 21, 150, 154, 303, 365)

(Müstefʿilâtün Müstefʿilâtün) : Gazeller (nr.:306)

(Müstefʿilün Feʿûlün Müsefʿilün Feʿûlün): Gazeller (nr.: 360)

Bahr-i Remel

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün): Madenü'l-Esrâr, Kasîde (nr.:5, 6), Gazeller (nr.: 27, 41,62, 87, 88, 97, 122, 147, 148, 155, 157, 160, 164, 170, 172, 173, 174, 175, 189, 194, 199, 200, 226, 227,231, 278, 284, 300, 310, 331, 333, 337, 350, 352)

Müseddes (nr.:1), Muhammes (nr.:1, 2,)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün): Gazeller (nr.:9, 22, 25, 59, 125, 158, 177, 247, 248, 260, 262, 280, 291)

(Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün):Gazeller (nr.:40, 80, 89, 95, 100, 106, 110,
(Feʿilâtün) (Faʿlün)
118, 119, 142, 146, 179, 184, 221, 238, 239, 245, 251, 253, 256, 258, 269, 279, 289, 304, 323, 324, 330, 349, 353, 354)

Bahr-i Muzârî

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün): Gazeller (nr.:31, 156, 168, 209, 210, 338)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün): Kasîde (nr.:1, 7), Gazeller (nr.: 2, 45, 67, 75, 84, 98, 120, 135, 137, 140, 187, 191, 193, 195, 202, 203, 230, 237, 244, 257, 267, 268, 272, 293, 347)

Bahr-i Müctes

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Faʿlün) :Gazeller (nr.:20, 23, 42, 48, 69, 70, 71,
(Feʿilün)
72,73, 74, 77, 107, 126, 131, 138, 139, 143, 152, 159, 165, 181, 182, 186, 188, 202, 205, 207, 208, 212, 215, 225, 228, 233, 240, 249, 254, 255, 259, 261, 263, 276, 277, 281, 282, 285, 297, 299, 307, 308, 311, 318, 320, 321, 326, 327, 332)

Bahr-i Mütekârib

(Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün): Kasîde (nr.:8)

(Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün Feʿûl): Gazeller(nr.:302)

Bahr-i Hafif

(Fâʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün) : Aşknâme, Gazeller (nr.:36, 86, 99, 111, 121, 169,
(Feʿilâtün)
202, 220, 250, 329, 362)

Bahr-i Serî

(Müfteˁilün Müfteˁilün Fâˁilün): Gazeller (nr.:18, 51, 66, 274)

Bahr-i Münserih

(Müfteˁilün Fâilün Müfteˁilün Fâˁilün): Gazeller (nr.:19, 185, 222, 224, 288)

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere eserde aruzun birçok farklı kalıbı görülebilmektedir. Özellikle remel, müctes ve hezec bahirlerinin kalıplarını sıkça kullanması, İbrahim Hakkı'nın vezni kullanırken Türk şiir geleneğine yakın durduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Ali Kemal Belviranlı'nın;

"Biz zekâmızı, muvaffakiyetimizi; fonetiğimize uygun vezinlerde yazıp, diğer vezinleri oldukları yerde bırakmak sûretiyle gösterdik. Kullandığımız vezinleri de Türk potasında eriterek, âdeta millî vezinler hâline getirdik. Hele Remel, Müctes, Hezec bahirlerinde ölümsüz şiirler verdik."[275] cümleleri, bu hükme varmadaki dayanaklardan biridir.

Şiirlerde aruzun uygulanabilmesi, ölçünün daha kolay kullanılması ve ahengin sağlanması için bazen özellikle, bazen de mecbûren vasl (ulama), imâle (uzatma) ve zihaf (kısaltma) gibi yollara başvurulur. *Rûhu'ş-Şurûh*'ta da bu tür aksaklıkların mevcudiyeti dikkat çekmektedir.

2.a.1. Vasl (Ulama):

İki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunması demek olan vasl (**Ulama**)[276], zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Buna ait şu örnekler zikredilebilir;

93 Şikayet eyleyen üç günlük açlıkdan değil ârif
O nâdân kâr u kisb etsin ki yokdur Hakk'a tüklânı[277]

beytinde, ilk mısrâ' "şi kâ yet ey / le yen üç gün / **lü-kaç** lık dan / de ğil â rif" şeklinde okunur. . - - - / . - - - / . - - - / . - - -
Yine aynı şekilde,

[275] Ali Kemal Belviranlı, *Aruz ve Âhenk*, İstanbul 1995, s. 69.
[276] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyâtı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s.126.
[277] bk. Metin Kısmı. s. 103.

516 Göñülde ṭâlib-i ḥaẓ ol ki ṭaşradan arayan

İki cihânda o bir âşinâdan almadı ḥaẓ[278]

beytinde ikinci mısrada ulama yapmak gerekmektedir:

İ ki ci hân / da o bir â / şi nâ **da-nal** / ma dı ḥaẓ

. - . - / . . - - / . - . - / . . –

2.a.2. İmâle(Uzatma):

Kelimenin "Aruz ölçüsüne uydurulmak üzere uzatılması"[279], yâni **imâle**ye de aşağıdaki örneklerden anlaşılabileceği gibi sık sık başvurulmuştur:

181 Uyurdu gözleri hiç uyumazdı göñlü dost ile

Ezelden ḥüsnüne olmuşdu ḥayrân ol kerem-kânı [280]

beytinin;

U yur **dû** göz / le **rî** hiç **û** / yu maz **dī** gön / lü dost **î le**

. - - - / . - - - / . - - - / . - - -

mısraında, du-ri-u-dı-i-le heceleri, kısa okunması gerekirken uzun okunmaktadır.

448 Kimseyi incitmek incinmek değildir şânımız

Yâr-ı ġār-ı cümleyiz şefḳatli baba olmuşuz[281]

beytinin;

Yâr-ı ġār-**ī** / cüm le yiz şef / kat li **bâ bâ** / ol mu şuz

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

mısraında ġār-ı ile baba kelimesinde heceler uzatılarak **ġār-ī** ve **bâbâ** şeklinde okunmalıdır.

[278] bk. Metin Kısmı. s. 161.

[279] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyâtı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 130.

[280] bk. Metin Kısmı. s. 113.

[281] bk. Metin Kısmı. s. 152.

2.a.3 Zihaf(Kısaltma):

Uzun okunması gereken hecelerin kısa okunması[282] anlamına gelen **zihaf**a da şu beyitler örnektir:

451 ʿAceb ne ʿaşḳ ile taḫmîr olundu bu gülümüz

Ne genc-i maḫfîye gencîne oldu bu dilimiz[283]

beytinin ikinci mısraında,

Ne genc- i maḫ / **fi** ye gen cî / ne ol du bu / di li miz

. - . - / . . - - / . - . - / . . -

genc-i mahfî terkibindeki mah**fî** kelimesinin son hecesi kısa okunmuştur.

531 Nefsâni olma âdem-i rûḥânî ol eger

Dil ḫânesinde Ḥaḳḳı dilersen liḳā-yı ʿaşk[284]

beytinde ilk mısrâda;

Nef sâ n**i** / ol ma â de / mi rû hâ n**i** / ol e ger

- - . / - . - . / . - - . / - . –

uzun okunması gereken (nefsâ**nî**-rûhâ**nî**) **"nî"** hecesi vezin gereği kısa okunmalıdır.

Eserde yer alan şiirlerde vezne tam bir hakimiyet sağlanıldığını söyleyemeyiz. Bu nedenle zaman zaman şiirin ahenginde aksaklıklar hissedilmektedir. Fakat divan şâirlerinden sayılmayan, şiiri, sanat gayesi gütmeden, halkı eğitmek ve tasavvufî fikirlerini yaymak niyetiyle kullanan İbrahim Hakkı için, bu durumu açık bir kusur saymak çok önemli görünmemektedir.

[282] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyâtı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 139.
[283] bk. Metin Kısmı, s. 152.
[284] bk. Metin Kısmı, s. 163.

2.b.) Kafiye Örgüsü

Eserde yer alan şiirlerde redifin çokça kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca kafiyenin ihmal edilmediğini, hatta ekseriyetle ustaca kafiyeler seçildiğini söylemek mümkündür.

Rediflere ve kafiye çeşitlerine eserden birçok örnek gösterebiliriz.
Aşağıdaki beyitler bu konuda örnek teşkil etmesi bakımından yeterlidir:

2.b.1 Rediflere Örnekler

534 Gâhî göründü ẓâhir u geh maẓha**r oldu ʿaşḳ**
Mâʿnî iken göñülde çıḳıp dilbe**r oldu ʿaşḳ**

535 Bir ʿaşḳ imiş ẓuhûr u buṭûn içre ġayrı yoḳ
Ẕâtıyla cism ü hem ʿaraż u cevhe**r oldu ʿaşḳ**[285]

***

616 Ol ki maṭlûb-ı dil ü cândır ḳarîb-i d**ildir ol**
Lâkin andan bî-ḫaberdir dil ʿaceb ġâf**ildir ol**

617 Menzil-i cânânı dil ḫâricden eylerken ṭaleb
Cân içinde buldu anı kim aña menz**ildir ol**

618 Cân tene meyl ü taʿalluḳla tenezzül eylemiş
Rûḥ-ı insan emr-i Ḥaḳ'dır ṣanma âb u k**ildir ol**[286]

***

412 Ey ezelî refîḳımız gülşenimiz bah**ârımız**
V'ey ebedî şefîḳimiz maḥrem ü yâr-ı ġ**ārımız**

413 Dilde sen ey sürûrumuz ḥâżırımız ḥużûrumuz
Mâye-i sekr ü şûrumuz ṣabr ile ḫoş ḳar**ârımız**[287]

---

[285] bk. Metin Kısmı. s. 164.
[286] bk. Metin Kısmı. s. 175.
[287] bk. Metin Kısmı. s. 147.

***

1175 Vaṣf-ı lisâ**n seniñledir vaṣf edemem göñül seni**
Nuṭḳ u beyâ**n seniñledir vaṣf edemem göñül seni**

1176 Her hüneriñ kemâlisin her güzeliñ cemâlisin
Ḥüsn ile â**n seniñledir vaṣf edemem göñül seni**

1177 Şevḳ u ṭaleb ki sendedir ẕevḳ u ṭarab ki sendedir
ʿAşḳ ile câ**n seniñledir vaṣf edemem göñül seni** [288]

2.b.2 Yarım Kafiye'ye Örnekler

133 Miḫnet-i ġurbetdesin sen bu teng-nây-ı cismde**n**
Çıḳ fezâ-yı dilde ʿaşḳı bul odur ḥubbü'l-vaṭa**n**[289]

***

1020 Çün can-ı cihân ʿaşḳdır ol ʿaşḳdan özg**e**
Bir kimseniñ eşfaḳ pederi var ise söyl**e** [290]

2.b.3 Tam Kafiye'ye Örnekler

174 ʿAşḳ her ne göñülde ḳılsa ḳar**âr**
Mâsivâ ḳoymaz anda cümle yaḳ**ar**[291]

***

250 Ḳalbiñde nefs-i nâṭıḳayı bil lüb-i lüb**âb**
Vîrâne içre genc misâl etmiş iḥtic**âb**[292]

---

[288] bk. Metin Kısmı, s. 243.
[289] bk. Metin Kısmı, s. 107.
[290] bk. Metin Kısmı, s. 225.
[291] bk. Metin Kısmı, s. 112.
[292] bk. Metin Kısmı, s. 123.

2.b.4 Zengin Kafiye'ye Örnekler

334 Bu ʿâlem ʿaşḳdan dolmuş mek**ândır**

Bu ṣaḥrâ cümle güldür erġuv**ândır**[293]

***

1031 Seniñle bulmuşum ey ʿaşḳ râḥat-ı c**ânı**

Ki senden aldı göñül cümle derde derm**ânı**[294]

2.b.5 Tunç Kafiye'ye Örnekler

236 İste sen de o dostunu sen **hâ**

Mâsivâyı ḳoy anı bul ten**hâ** [295]

***

439 Hemîşe ḫiẕmet-i ʿaşḳ oldu resm ü **ʿâdetimiz**

Cemâl-i ṭalʿatıdır devlet u sa**ʿâdetimiz**[296]

3. Eserin Dil Özellikleri

Çalışmanın birçok yerinde ifade ettiğimiz gibi İbrahim Hakkı, halkı aydınlatmayı amaçladığı için son derece sade bir dile sahiptir. Eserlerinde, günümüzde bile kolaylıkla anlaşılabilen kelimeler kullandığı söylenilebilir.

Bu eserde de şiirlerin lafız ve mânâ olarak girift olmadığını, son derece açık ve anlaşılır olduğunu görüyoruz. Fakat araya serpiştirilen Arapça ve Farsça beyitler de yok değildir. Bu kısımlar eserin dilini biraz ağırlaştırsa da, zorlaştırdığı söylenemez.

Meselâ eserin başında yer alan *Mâdenü'l-Esrâr* isimli altı beyitlik bölümde Arapça olarak verilen bir beyit, sırasıyla Farsça ve Türkçe olarak tercüme edilmiştir. 1241 numaralı müfred de Farsça'dır. Ayrıca eserin sonunda bulunan 1313-1314 numaralı beyitler ve esere sonradan eklediğimiz 1315-1318 numaralı beyitler de Arapça ve Farsça beyitlerdir. Bunların dışında ayet ve hadislerden alınan kısımlar,

---

[293] bk. Metin Kısmı, s. 135.
[294] bk. Metin Kısmı, s. 226.
[295] bk. Metin Kısmı, s. 121.
[296] bk. Metin Kısmı, s. 150.

kelâm-ı kibarlar ile Arapça ve Farsça olan birçok kelime ve tamlamalar da vardır. Kullanılan bu kelime ve tamlamalara meżâhir, mücerred muʿteber, seng, dest, zibl, zer, sîm, ferzend, zen, dü, tecerrüd, ḫod-perest, künc, ṭavîlü'z̠-z̠eyl, teng-nây-ı cism, dûzaḥ, medfûn, pervâz, revân, eyyâm, fehîm, elfâẓ, inşâd, ekl ü nevm, ʿömr-i câvidân, peymâne vb. gibi birçok örnek verilebilir.

III. BÖLÜM

ESERİN METNİ

1. Nüsha Tavsifi

Yaptığımız araştırmalarda eserin tek nüshasına rastlayabildik. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, nr: 3381-2'deki nüsha, en son sayfanın altındaki müşirden anlaşıldığına göre eksiktir. Nitekim müşirin delalet ettiği kelimeyle başlayan Arapça şiir, müellifin *Mecmuʿatü'l-İnsâniyye* adlı eserinde yer almaktadır.

Rûhu'ş-Şürûh / Maḫzenü'l-Esrâr

Başı: *Hâẕihi'l-ebyâtü Münteḫabetün min Tercîʿ-Bendi Rûḥîʾ-i Baġdâdî Kaddesellâhu Sırrahuʾ-l ʿAzîz*

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz
Biz ehl-i ḫarâbâtdanuz mest-i elestüz

Sonu: Mirʾât-ı cemâlullâh fi'l-ḳalbi hüve-l ḥayret
Fi'l-ʿârifi lem-yaḫter li'l-ḳalbi sive'l- ḥayret

Ebadı: 210X140 mm. (170X100 mm.)

Yaprak: 25.

Satır Sayısı: 29, her sayfa çift sütunlu.

Beyit sayısı: İbrahim Hakkı, beyit sayısını 1200 olarak belirtmişse de eser toplam 1238 beyit, 31 muhammes bendi, 5 müseddes bendi ile 5 mani, 2 kıt'a ve 41 rubaiden oluşmaktadır.

Yazı: Düzgün, okunaklı nesih.

Kağıt: Kağıt filigranlı, âharlı. Orta kalınlıkta ve sarı. Başlıklar surh ile yazılmış ve cetvellenmiş. Ayrıca satır kenarları da surh ile çift cetvelli.

Cilt: Vr.1^{b}'de serlevha müzehheb. Cilt kahverengi meşin, kapağın içi ebrulu, mıklebli. Cilt bozulmuş.

Müstensihi : Müstensih, yazmanın 359. vr. a'da (çalışmamızda kullandığımız şekilde vr. 25[a]) yer alan صح işaretli "Elletî Hiye Mahzenü'l-Esrâr ve menbaʿu'l-envâr ʿalâ yed-i Abdüssaḳīm Yûsuf en-Nesîm" şeklindeki düzeltmenin altındaki kayıttan anlaşıldığına göre İbrahim Hakkı'nın amca oğlu Yûsuf Nesim'dir.

İstinsah kaydı:

Temme kitâbet-i mecmûʿat-i Rûhu'ş-Şürûh

Elletî Hiye Mahzenü'l-Esrâr ve menbaʿu'l-envâr

ʿAlâ yed-i Abdüssaḳīm Yûsuf en-Nesîm

2. Metin Tesbiti İle İlgili Açıklamalar

1) Metin yazımında, eserin ulaşılan tek nüshası olan "Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut Ef. Blm. 3381" numaralı nüsha esas alındı.
2) Metin karşılaştırılması ve kontrolünde Numan Külekçi ve Turgut Karabey tarafından hazırlanan *Erzurumlu İbrahim Hakkı Dîvânı*'ndan faydalanıldı. Farklılıklar dipnotlarda belirtildi. Müellifin, bu eserinden aldığı bölümlerin şekilleri ve numaraları çalışmamıza eklendi. Örn; (1. Kaside; 28, 29, 30, 31) , (Velehû aşk-nâme; 33, 36, 37, 49, 24, 6, 5, 12, 19, 18, 16, 17, 63), (2. Gazel; 1, 4, 5, 8, 9)
3) Nûman Külekçi ve Turgut Karabey tarafından hazırlanan *Divan*, "İ. Hakkı, *Divan*" şeklinde gösterildi.
4) Rûhî ve Nâbî'nin eserlerinden hangi bölümlerin ve hangi beyitlerin alındığı, divanlardan incelenerek parantez içinde çalışmamıza eklendi. Örn; (1. Bent; 1, 3)
5) Eser, bir mecmuanın içerisinde *Meşâriku'l-Yûh* adlı eser ile birlikte bulunduğu için, orijinal metinde birden fazla sayfa numarası vardır. Buna göre (336) ve (98) numaralı sayfalardan başlayan eser, yeni varak numarası (1, 2, 3 ...) verilerek neşre hazırlandı.
6) Eserin sayfaları, varak numaraları ile birlikte ($^{a\ b}$) şeklinde verildi.
7) Beyitler ve dipnotlar, 1, 2, 3 şeklinde işaretlendi. Dipnotlarda beyitlerin mısra aralarına noktalı virgül (;) işareti konuldu.
8) Müellifin iktibas ettiği kısımların okumalarında metnin aslına uyuldu. Kendi eserlerinden derlediği bölümler ise günümüz imlâsına yaklaştırılarak okundu.
9) Metinde "b, c, d" ile biten kelimeler genellikle "p, ç, t" şeklinde yazıldı.
10) Metinde genel transkripsiyon alfabesi kullanıldı.
11) Atıf vavları "u, ü, vü" şeklinde yazılmış, vâv-ı mâʾdûleler ise ^{v} işaretiyle gösterildi.
12) Ararpça ve Farsça kelimelerde bulunan uzun sesliler " Ââ, Îî, Ûû" şeklinde, ḳ ve ġ harflerinden sonra gelmişlerse "Ā ā, Īī, Ūū" şeklinde yazıldı.
13) Farsça birleşik ve türemiş kelimelerde kelime ile ek arasına tire (-) konuldu.

3. Metinde Kullanılan Transkripsiyon Alfabesi

Arapça ve Farsça kelimelerde bulunan uzun sesliler "Ââ, Îî, Ûû" şeklinde, ḳ ve ġ harflerinden sonra gelmişlerse de "Āā, Īī, Ūū" şeklinde yazılmıştır.

Osmanlı alfabesinde olup da bugün kullanılmayan sessiz harfler için ise şu işaretler kullanılmıştır:

ء	**ʾ**
ث	**S̱, s̱**
ح	**Ḥ, ḥ**
خ	**Ḫ, ḫ**
ذ	**Ẕ, ẕ**
ص	**Ṣ, ṣ**
ض	**Ḍ, ḍ, Ż, ż**
ط	**Ṭ, ṭ**
ظ	**Ẓ, ẓ**
ع	**ʿ**
غ	**Ġ, ġ**
ق	**Ḳ, ḳ**
ك	**Ñ, ñ**

4. Eserin

Transkripsiyonlu Metni

Hâẕihi'l-ebyâtü Münteḫabetün min Tercîʿ-Bendi Rûḥîʾ-i Baġdâdî Kaddesellâhu Sırrahuʾ-l ʿAzîz*

1[b] (Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

(1. Bend; 1, 3)

1 Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz
Biz ehl-i ḫarâbâtdanuz mest-i elestüz

2 Bu ʿâlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
Âʿlâlara âʿlâlanıruz pest ile pestüz

(2. Bend; 3, 4)

3 Ey ḫ[v]âce fenâ ehline zinhâr ululanma
Dervîşi bu mülküñ şeh-i bî-hayl ü haşemdür

4 Ḫâk ol ki Ḫudâ mertebeñi eyleye ʿâlî
Tâc-ı ser-i ʿâlemdür o kim ḫâk-i ḳademdür

(3. Bend; 1, 3)

5 Ḫoş kûşe-i ẕevḳ idi ṣafâ ehline ʿâlem
Bir ḥâl ile sürseydi eger ʿömrini âdem

---

[*] Müstensihin tercî-i bend olarak belirttiği bu parça, Bağdatlı Rûhî'nin meşhur terkîb-i bendinden intihâb edimiştir. Bk. Bağdatlı Ruhi, *Divan*, haz. Coşkun Ak, Bursa 2001, Ī, 38. (*Divan* bu kısımdan itibaren kısaca "Ak" olarak belirtilecektir.)

2 âʿlâlara; âʿlâlarla, Ak, s. 38.

3 bî hayl-i; bâ-havl ü haşemdür Ak, s. 39

6 Bu ʿâlem-i fânîde ṣafâyı ol ider kim
Yeksân ola yanında eger ẕevḳ u eger ġam

(5. Bend; 8, 6)

7 Hep maġlatadur laḳlaḳadur bâtın u żâhir
Bir noḳṭa imiş aṣl-ı suḫan evvel ü âḫir

8 Ol noḳṭa benem didi ʿAli remzini seyr it
Yaʿnî ki benem cümle-i esmâya müsemmâ

(7. Bend; 7, 8)

9 Ferdâ elemün çekme mey iç bak ruḫ-ı ḫûba
ʿÂşıḳlara ferdâda yine vaʿd-ı liḳā var

10 El virse ṣafâ fırṣatı fevt eyleme bir dem
Dünyâ aña degmez ki cefâsın çeke âdem

(8. Bend; 7, 8)

11 ʿAḳl adın añup kendüni teklîfe düşürme
Dîvâne olup refʿ-i ḳalem ḳıl üzeriñden

12 Ey ḫ^{v}âce eğer kim sen iseñ ʿâḳil ü dânâ
Şeydâluġı biñ ʿaḳla değişmez dil-i şeydâ

---

7 laḳlaḳadur: laḳlaḳa-i, Ak, s. 41.

8 ʿAli: dönüp, Ak, s. 41. ; cümle-i esmâya: cümleten esmâ-yı, Ak, s. 41.

9 yine: daḫî, Ak, s. 43.

11 refʿ-i ḳalem ḳıl: refʿ ḳıl anı, Ak s. 43.

(10. Bend; 7, 8)

13 Yoḳ sende ḳanâʿat gözüñ aç olduġı oldur
Rızḳuñ irişür saña eger ṣubh u eğer şâm

14 Et loḳması lâzım mı ṭoyurmaz mı seni nân
Zehr olsun o loḳma ki ola minnet-i dûnân

(11. Bend; 6, 8)

15 Kendünden ırâġ olanıñ ardınca yorulma
Ki ol bî-ḫaberüñ gitdüği yol râh-ı gümândur

16 Zinhar unut ol bildiğiñi düşme ʿinâda
Bir pîre yapış kim eresin sırr-ı meʿâda

(5. Bend; 2)

17 Ol ẕât-ı şerîfe yaraşır dâʿvî-i himmet
Kim aña ne dünya ola maḳṣûd u ne ʿuḳbâ

(15. Bend; 8)

18 Çün ola ḥarâm ehl-i Ḥaḳḳ'a dünye vü ʿuḳbâ
Cehd eyle ne dünyâ ola ḫâṭırda ne ʿuḳbâ

---

14 minnet-i: pesmânde-i, Ak, s. 45.

15 ıraġ olanuñ: ıraġa düşüp, Ak, s.46. ; ki: -, Ak, s. 46. râh-ı: ẓann u, Ak, s. 46.

16 unut ol: unudub, Ak, s. 46.

17 aña ne dünyâ ola: oldı ne dünyâ aña, Ak, s. 41.

18 ola: oldı, Ak, s. 49.

(13. Bend; 1, 2, 3, 4, 5)

19 Eyâ nice bir devr ide bu çâr-ʿanâsır
Kim aña ne evvel ola maʿlum u ne āẖir

20 Gâh eyleyeler ʿâlem-i tefrîdde seyrân
Gâhî olalar ʿâlemi terkîbde sâʾir

21 Tefrîdde çâr ola vü nâçâr ola devri
Terkîbe gelince se-mevâlid ola ẓâhir

22 Bu cümle meżâhirden ola muʿteber insân
İnsanuñ ola cümle ṭufeyli bu meẓâhir

2[a] 23 Nefsini bilenler getüre Ḫâlıḳ'a îmân
Bilmezlere îmân getürenler diye kâfir

(12. Bend; 1, 8)

24 Ṣûretde nola ẕerre isek maʿnîde yuḥuz
Rûḥu'l-Ḳuds'üñ Meryem'e nefḫ itdüği rûḥuz

25 ʿİsî-dem ü Rûḥî laḳab u Ḫıżr-ḥayâtuz
Deryâ-yı ṣıfât içre nihân gevher-i ẕâtuz

---

19 u: -, Ak, s. 47.

23 Bu satır, müstensih tarafından "Nefsini bilenler getirirler Ḥaḳḳ'a iman" şeklinde tashih edilmiştir.

25 nihân gevher-i: gör ki ne, Ak, s. 46.

Fî Nefyi'l Vücûd li'l-Ḥaḳḳı Rahimehullâh

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

26 Hüve'l meşhûd ene'l mevhûm Hüve'l mevcûd ene'l maʿdûm
Tü meşhûdi menem mevhûm tü mevcûdi menem maʿdûm

27 Çü mevhûmem tüyî meşhûd çü maʿdûmem tüyî mevcûd
Benem mevhûm O'dur meşhûd benem maʿdûm O'dur mevcûd

*Hâẕihi'l-ebyâtü Müntehabetün min Muḫammes-i Nâbî Ḳaddesellahü Sırrahu'l-Azîz**

(2. Bend)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

28 Vücûd cûd-ı İlâhî ḥayât baḫş-ı Kerîm
Nefes ʿaṭiyye-i raḥmet kelâm fażl-ı ḳadîm
Beden binâ-yı Ḫüdâ rûḥ nefḫa-i tekrîm
Ḳuvâ vedîʿa-i ḳudret ḥavâs važʿ-ı Ḥakîm
Bu kâr-ḫânede bilsem neyüm benüm nem var

---

26 "O meşhûddur, görülendir. Bense mevhumum, hayalim. Mevcûd olan, vâr olan O'dur. Bense maʿdumum, yok olanım."

27 Bu beyit, bir önceki beytin Farsça'sıdır.

* Bu kısım, Nabî'nin Muhammes'inden intihab edilmiş bir parçadır. bk. Nâbi, *Divan,* haz. Ali Fuat Bilkan, İstanbul 1997, Ī, s. 169.

(3. Bend)

29 Bu kâr-ḫânede bir başḳa kâr u bârum yoḳ
Ne varsa cümle anuñdur bir özge vârum yoḳ
Cihâna gelmede gitmekde iḫtiyârum yoḳ
Benüm benüm diyecek elde bir medârum yoḳ
Bu kâr-ḫânede bilsem neyüm benüm nem var

(6. Bend)

30 Benüm faḳīr-i tehî dest cûd Ḥaḳḳ'uñdur
ʿAdem benüm ṣıfatumdur vücûd Ḥaḳḳ'uñdur
Ẓuhûr u hestî vü bûd u ne-bûd Ḥaḳḳ'uñdur
Temevvüc-i yem-i ġayb u şühûd Ḥaḳḳ'uñdur
Bu kâr-ḫânede bilsem neyüm benüm nem var

Hâẕihi'l-ebyâtü ismühâ Mâʿdenü'l-Esrâr li'l-Ḥaḳḳı
Ḳaddesellahü Sırrahü'l-ʿAzîz

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

31 Hep şu'ûn-ı Ḥaḳdır efkârım sürûr olmuş yâ ġam
Nuṭḳ-ı ḫalḳ ilhâm-ı Ḥaḳ'dır ḫoş gelür her medḥ ü ẕemm

32 El-efʿâlü ulûfün ve'l-fâʿilü vâḥidün
El-aḳvâlü ulûfün ve'l-ḳâʾilü vâḥidün

33 Sad hezâr efʿâl râ fâil-yekîst
Sad hezâr aḳvâl râ ḳâʾil-yekîst

34 Vücûd vâḥidest u muṭlaḳ ey dost
Ne men hestem ne tû hestî heme ost

---

32 "Binlerce fiil vardır ve fakat fâil tekdir. Binlerce söz, kavil vardır ve fakat söyleyen tekdir."

33 Bu beyit, bir önceki Arapça beytin Farsça'sıdır.

34 "Ey dost, varlık tekdir ve mutlaktır. Ne ben varım, ne sen varsın, birtek O var."

35 Vücûduñ vaḥdeti muṭlaḳdır ey yâr
Ne ben varım ne sen varsın bir O var

36 Yer ve gök cümle nûriyle doludur
Cihânı böyle seyr eden velîdir

Hâẕihi'l-mecmûatü ʿİnteḫabeha'l-Ḥaḳḳı Raḥimehullah min Dîvân-ı İlâhî-nâme ismuhâ Ruḥu'ş-Şurûḥ ve Emmâ İsmu Resmihâ ve Târîḫ-i İntiḫâbetihâ Maḫzenü'l-Esrâr 1190

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

37 Bebismillâhi bedʾ ettim kitâbım kim tamâm olsun
Ḥaḳ'a ḥamd ü Ḥabîbine ṣalât u biñ selâm olsun

38 Ve baʿde der bu Ḥaḳḳı çün terennüm kâr u bârımdır
Ve dem-sâzımdır eşʿârım enîsim yâr-ı ġarımdır

39 Bu bir mecmûʿadır kim biñ iki yüz beyti câmîʿdir
İlâhî-nâmemizden münteḫabdır ʿilm-i nâfiʿdir

40 Bu ol mecmûʿadır kim "*Maḫzenü'l-esrâr*" nâmıdır
Göñül aḥvâlini remz ile ʿaşḳ ehli kelâmıdır

41 Gehî cûʿ u seher faḳr u fenâyı ḥayreti söyler
Gehî ḳalbi gehî ruḥu gehî ʿaşḳı beyân eyler

2[b] 42 Viṣâl-i ʿaşḳ u cânı dilde gâhî ʿaḳla ġamz eyler
Gehî dil ʿarş-ı aʿẓamdır deyip dildârı remz eyler

---

35 Bu beyit, bir öncekinin Türkçe'sidir. Bu beyitler, İbrahim Hakkı'nın vahdet-i vücud anlayışını özetlemektedir.

36 Müellif, buraya kadar olan 1-36 numaralı beyitleri, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye* adlı eserine de almıştır. bk. İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye*, Süleymâniye Ktp., nr. 352., vr. 339[a].

43 Gehî ʿaşḳıñ demiyle cümleniñ ḥayy olduġun söyler
Yem-i ʿaşḳ enfüs ü âfâḳa Ḥaḳḳ'ı dolduġun söyler

Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün

Mefʿûlü Feʿûlün*

44 Ey mâlik-i mülk-i dü-cihân Vâḥid ü Ḳahhâr
Yokdur saña s̱ânî

45 Sen dâʾim ü bâḳīsin ü yok dârda deyyâr
Eşyâ heme fânî

46 Mevcûd-ı ḥaḳīḳīsin ü maʿdûmdur eşyâ
Çün sâye vü rüʾyâ

47 Sensin hep edip eyleyen ey fâʿil-i muḫtâr
Aḫvâl-i cihânı

(1. Kaside; 28, 29, 30, 31)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

48 Ḥaddim ne ben kimim kesel u ṭâʿatim nedir
Sensin hemîşe muʿtemet ü müttekâ baña

49 Faḳr u fenâyı ver baña faḳr ehli eyle kim
Fânî olan yoluñda bulur ʿaşḳ ile beḳā

---

* Müellif eserini, bu kısımdan itibaren *Divan*'ından derlemiştir. Bundan sonraki dipnotlarda *Divan*, "İ. Hakkı, *Divan*" şeklinde belirtilecektir.

50 Benlikde ḳoyma ḫᵛâb u ḫayâlden ḫalâṣ ḳıl
Tâ hiç senden olmaya dil bir nefes cüdâ

51 Fetḥ et cihân-ı ʿaşḳa bu dil beyti bâbını
Tâ murġ-ı cân ḳafesden ede evce irtiḳā

(2. Kaside; 1, 2, 3, 7, 14, 23, 22, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 61,64, 4, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 44, 67, 37, 66, 70, 72, 73)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

52 Saña ey dil felekler gerçi ẓâhir sâyebân olmuş
Velî sen sende seyr et kim maḳāmıñ ʿarş-ı cân olmuş

53 O ḳāf-ı ḳurbu ḳoyduñ bu ḳafesde ḥabs olup ḳaldıñ
Revâ mıdır ki ʿanḳānıñ yeri bu ḫâk-dân olmuş

54 Per aç şevḳile pervâz eyle cân eflâkı evcinde
Çü ʿanḳāsın seninçün evc-i eflâk âşiyân olmuş

55 Ḳafesde gerçi ḫasta beste pürdür murġ-i cân ândan
Ḥalâṣ olduḳda seyr et kim hümâ-yı per-feşân olmuş

56 Yoġ anda derd ü ġam ḫavf u ḫaṭar mevt ü maraż aṣlâ
Dem-â-dem her dil ü cân ol cihânda şâd-mân olmuş

---

54 şevḳile pervâz eyle cân eflâkı evcinde: şevḳıñla ḫoş ey murġ-ı cân eflâke pervâz et ; seninçün evc- i eflâk: saña evc-i felekler, İ. Hakkı, *Divan*, s. 43.

55 pürdür murġ-i cânândan: pür-ḫavf u ḫaṭardır cân; kim: ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 43.

57 İki ʿâlem yolu bir ḫaṭvedir ʿaşḳ ehline ancâḳ
Vücûdundan geçen ol ʿâleme bir ân revân olmuş

58 Bir ayaḳ cisme baṣ ol bir ḳademde cân ẓuhûr eyler
Anıñla dilde sâkin ol ki cism ehli devân olmuş

59 Ger olsa ʿaşḳ-ı rûḥânî nedir leẕẕât-ı cismânî
Ki ʿâşıḳ vecd ü ḥâl ister teni bâr-ı girân olmuş

60 ʿAceb devletdir ol kim râḥatı bî-renc ü zaḥmetdir
ʿAceb niʿmetdir ol kim ẕevḳi bî-kâm u dehân olmuş

61 Ol ebleh kim ʿibâdetden murâdı ḥûr u ġılmândır
O nûr-ı şemsden maḥcûb o mest-i ferḳadân olmuş

62 Egerçi beste-i kevn ü mekândır bu ten-i ḫâki
Velîkin rûḥ-ı pâk aṣlın diler kim lâ-mekân olmuş

63 Hümâ-yı cân ki pervâz-ı hevâ-yı lâ-zamân ister
Velî n'etsin cenâḥı beste-i dâm-ı zamân olmuş

64 Ṭılısm-ı ṣûretiñ kesri degil mümkün bu ḳuvvetle
Anı fetḥ eyler ol kim ʿaşḳı bulmuş kahramân olmuş

65 Eger yoġ olsa varlıḳ ġıll u ġışşı naḳd-i ḳalbiñde
Görürsün sikke-i ʿirfân ile rûḥuñ revân olmuş

66 Eger ʿirfân u burhânıñ dilersen farḳın andan bil
Ki ʿârif dostunu bulmuş o ʿâḳil nâme-ḫᵛân olmuş

---

57 bir ân: âsân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 45.

58 devân: revân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 45.

61 murâdı: merâmı; o nûr-ı:cemâl-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 48.

64 ʿaşḳı bulmuş: ʿaşḳa ermiş, İ. Hakkı, *Divan*, s. 48.

65 ḳalbiñde: ḳalbiñden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 48.

67 Gözüñ bend eyle tâ her ḳıl dibinden bir göz açılsın
Lisânıñ baġla baḳ kim her ser-i mû bir lisân olmuş

68 Behiştiñ var iken dûzaḥdasın giryân u bilmezsın
Ki ḳaʿr-ı ḫâne-i cismiñde medfûn ẕerr-i kân olmuş

69 Behişt-i ʿadn iken dil ḳıldıñ ânı düzaḫ-ı sûzân
Murâd u arzûlardan işi âh u fiġān olmuş

70 Taʿalluḳ kes ḳamu ḫvâhişden âzâd ol cehennemden
Gözüñ yum kendiñe baḳ kim cenânıñ çün cinân olmuş

3a 71 Gözüm tâ key bu ḫâristân-ı ṣûretden gül istersin
Göñüldür gülşen-i maʿnî ki ol pür-gül-ruḫân olmuş

72 Ümîd-i ẕevḳ ile telḫ etme kâmıñ ḳoy bu leẕẕâtı
Göñül bezminde ẕevḳ et kim ṣafâsı rây-gân olmuş

73 Geçen vaḥşet cihânından bulur cemʿiyyet-i ḫâṭır
Görür kim ʿaşḳ u cân hem birbirine mihribân olmuş

74 Bu ḫod-bînlik cihânın ḳoy göñülde bî-ḫod ol ẕevḳ et
Ki bî-ḫodluḳ ṣafâsı ârzû-yı ins ü cân olmuş

75 Ḳo ṣûret zînetin ḳalbiñ güzel ḫuylarla tezyîn et
Ki ṣûret zîneti maʿnîde mâr-ı cân-sitân olmuş

76 Güzel ṣûretler eşkâline kim sen böyle ḥayrânsın
ʿAceb neylersin ol dem kim görürsün cân ʿayân olmuş

77 Cihân-ı ʿaşḳa gel dil dîdesiyle anı seyr et kim
Cemâl-i ʿaşḳdan cân u göñül pür-ḥüsn ü ân olmuş

---

77 dîdesiyle anı seyr et kim: dîdesinden ʿaşḳı seyr eyle; cemâl-i: ki nûr-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 47.

78 O ḥüsn-i maʿnevîden pertev almışdır bu şûretler
O pertev zînetidir âb-ı rûy u nâm u şân olmuş

79 Ḳamu ḫavf u küdûret şirk u ġafletten eder neşʾet
Uyan bul vaḥdeti keşretde ḫoş emn ü emân olmuş

80 Çün İbrahim'sin düş nâr-ı ʿaşḳa nûr-ı maḥż ol kim
Görürsün her ser-i mûyuñ çü şâḫ-ı erġuvân olmuş

81 Doġarsın mâder-i eyyâmdan vaḥdet ẓuhûr eyler
Ezeldir hem ebed bir şey dü ṭıfl-ı tev'emân olmuş

82 Bu elfâẓ-ı âteş-maʿnî duḫânîdir derûnumda
Ki pîr-i ʿaşḳdan kilk-i beyânım nüktedân olmuş

83 Fehîm-i zinde dildir bâʿiş-i inşâd-ı eşʿârım
Sözüm yoḳ mürde-dil eblehle nuṭḳ andan nihân olmuş

84 Faḳīrullah ki İsmâʿil Tillovî ġavs̱-ı ʿulvîdir
O rûḥ-ı pâke İbrahim Ḥaḳḳı tercemân olmuş

(3. Kaside; 15, 17, 21)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

85 Ḳamu ḍîḳ u ḥarac bu ʿâlem-i ẓâhirdedir ancaḳ
O kim bâṭındadır vüsʿatde râḥat merḥabâ söyler

86 Ne oḳursun o biñbir ismi bilseñ sendeki ismi
ʿUluvv-i himmetiñ hejdeh hezârı bî-nevâ söyler

87 O ḳim dil ʿâleminde kûy-i ʿarşullah muḳīmidir

---

79 şirk u ġafletten eder neşʾet: menşeʾi bu şirk u ġafletdir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 49.

84 Faḳîrullah ki İsmâʿîl Tillovî ġavs̱-ı ʿulvîdir: Çün İsmâʿil Tillovî ġavs̱-ı ʿulvîdir Faḳîrullah, İ. Hakkı, *Divan*, s. 49.

Sevâd-ı âʿẓam-ı Beyt'ü-l Harâm'a rüstâ söyler

(4. Kaside; 5, 6, 7, 10, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 25, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 70)

(Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün)

88 Yüzüñ ṭut bu diziñ âyînesinden ḫoş temâşâ ḳıl
Ki bu ṣûret ki sen ṭutduñ ne mâʿnâdır anıñ şânı

89 Çü sensin aḥsen-i taḳvîm u ḥarfiñ ebced-i âdem
Seniñle oldu müstaḫrec ḥisâb-ı çarḫ-ı devrânı

90 Sen öyle maḥv u lâ-şey ol ki ger âyîneye baḳsan
Görünmez ola ʿaksiñ seyr edersin vech-i cânânı

91 Sen ol miʿmâr-ı cân u dil yıḳılsın ḳaṣr-ı âb u kil
Ki biñ genc-i nihân ẓâhir olur ḥafr olsa bünyânı

92 Şikem-perver ki pür-ḫâk eylemiş divâr-ı aʿżâsın
O ḳalmış ḫâne-i muẓlimde görmez şems-i tâbânı

93 Şikâyet eyleyen üç günlük açlıḳdan degil ʿârif
O nâdân kâr u kisb etsin ki yoḳdur Ḥaḳḳ'a tüklânı

94 Desen açlıḳda var żaʿf ol keseldir mâniʿ-i ṭâʿat
Deriz açlıḳdadır üns-i Ḥaḳ oldur ḳūt-ı rûḥânî

95 Ṭaʿâm-ı Ḥaḳ'dır açlıḳ anı maḫṣûṣ-ı ḫavâṣ etmiş

---

89 çarḫ-ı: çarḫ u, İ. Hakkı, *Divan*, s. 53.

Bulur cûʿ ehli vecd ü ḥâl ü ẕevḳ u ceẕb-i Ḥaḳḳānî

96 Bulan açlıḳda bulmuşdur fenâdan devlet-i faḳrı
Duyan açlıḳda duymuşdur rumûz-ı sırr-ı Sübḥân'ı

97 Gören açlıḳda görmüşdür eger ʿaşḳı eger rûḥu
Alan açlıḳdan almışdır künûz-ı nefs-i insânı

98 Eren açlıḳdan ermişdir ḥużûr-ı ḥażret-i Ḥaḳḳ'a
Bilen açlıḳda bilmişdir ʿulûm-ı baḥr-i ʿirfânı

99 Ḳamu açlıḳdadır devlet saʿâdet ʿizzet ü leẕẕet
Olur cûʿ ehli rûḥânî daḫi sîmâsı nûrânî

100 Żaʿif et nefsi tâ kim ḳuvvet-i ḳudsî bula rûḥuñ
Ḥayât-ı cândır açlıḳ hem memât-ı nefs-i şehvânî

3b 101 Şibâʿdan ḳalbe ḳasvetdir gelen hem şehvet ü naḫvet
Bulur cûʿ ehli ʿilm u ḥilm olur aḫlâḳı Rabbânî

102 Ḥabîbullâh mübârek ḳarnına taş baġladı yaʿni
Ṭaʿâm isterse baṭnıñ ver ana ṭaş verme sen nânı

103 Gel ey dil sen bu ekl ü nevmi ḳoy faḳr u fenâ iste
Ki vîrân olsa ḳaṣr-ı ten bulursun genc-i pinhânı

104 Bu ḫâk-i faḳrdan göñlümde bir ḫoş köşk yapdım ki
Anıñ az yemek içmek az söz az uyḳudur erkânı

105 Var ol köşk içre bir gülşen ki dolmuşdur gül ü reyḥân
Anıñ reyḥanı ḫoş ḫuy cân rıżâsı verd-i ḫandânı

106 Müsebbib âşinâsından sebeb fevt olsa ġam çekmez

---

97 açlıḳdan: açlıḳda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 54.

98 açlıḳdan: açlıḳda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 54.

101 şibâʿdan: şuʿebden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 55.

Ki deryâdan biten reyḥân ne bilsin ḳaḥṭ-ı bârânı

107 O sîmîn-sâʿid-i şâhidden el çek ʿizz ü râḥat bul
Ki ʿaḳlıñ pençesin âḫir büker mekriyle destânı

108 O sîb-i ġabġabıñ seyriyle eyvâh etme kim dilde
Dökülmüş ḳaṭre ḳaṭre ḳan bulursun nâr-ı bistânı

109 Göñülden iste cânı ḥüsn-i tenden geç ki hiçdir bu
Ger olsa şems-i cân tâbân olur âfâḳ-ı mestânı

110 Vücûd âyînesinden ẓâhir ol cânıñ miṣâlidir
Anıñ ʿaks-i cemâlidir güzeller ḥüsnü hem ânı

111 Eger cennet dilersen nefsden geç göñlüñe gel kim
Cehennem nefsdir bed-ḫûylarıdır nâr-ı sûzânı

112 Niçin ʿârif göñülden ṭaşra çıḳsın seyre kim dâʾim
Açılmış ġonce-i dilden anıñ yüzbiñ gülistânı

113 O maʿnî gülşeninden kim dönüp bu ṣûrete baḳsa
Olur âb-ı revân zencîr u ṣaḥn-ı bâġ-ı zindânı

114 Cihândır mezbele sîm u zeridir seng-i istincâ
Aña dest-i ṭamâʿ urmaz o kim pâk oldu dâmânı

115 Ṭamaʿ çün âteş-i külḫen diler zibl-i zer ü sîmi
Anı cemʿ eyleyen ehl-i ṭamaʿ ḫâr oldu külḫânı

116 Bu külḫendan geçen ehl-i ḳanâʿat vardı ḥammâma
Tecerrüd eyleyip ʿizzetle pâk oldu ten u cânı

---

108 bistânı: pistânı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 57.

113 bâġ-ı zindânı: bâġ zindânı, İ. Hakkı, *Divan,* s. 57.

117 Nice dostu bulur ol ḫod-perest-i nefs-perver kim
Bugün ferzend ü zen ister yarın hem ḥûr u vildânı

118 Ḥuẓuẓ-ı nefsi terk et ver ḥuḳûḳun Ḥaḳ-perest ol kim
Dü ʿâlemdir ḥarâm ol ḳalbe kim olmuş o Ḥaḳḳānî

119 Maḥabbet ehline bî-dost gülşen külḥen olmuşdur
Bulan anı iki ʿâlemde olmuş mest ü ḥayrânı

120 Muʿallim pîr-i ʿaşḳ u künc-i ṣamṭ olmuş aña mekteb
Sebaḳ nâdânlıġ u göñlüm ânıñ ṭıfl-ı sebaḳ-ḫ[v]ânı

121 Lisânı bî-lisânlıḳdır bu fâżıl ḳâmil üstâdıñ
Yazıḳ ʿâlemde yoġ anıñ lisânın añlar aḳrânı

122 Göñül çün bilmemek ẕevḳin bulur her defter-i fikri
Ki yazmış kilk-i ʿaḳl anı eder maḥv âb-ı nisyânı

123 Ṭavîlü'ẕ-ẕeyl bir ṭomardır bu bilmemek ʿilmi
Ki ʿömr-i câvidân içre bulunmaz ḥadd ü pâyânı

124 Şuhûdü'l-Ḥaḳḳı fi'l-ḳalb oldu mażmûnunda bir nükte
Sevâdü'l-vechi fi'l-ḫalḳ oldu bir memdûḥ ʿünvânı

125 Taṣavvur edemem bir kimse taṣdîḳ ede bu ʿilmi
Ger olmazsa muʿarref keşf ü ḥüccet ẕevḳ-i vicdânı

126 Ehemm-i ʿilm ʿilm-i dildir anı ʿaşḳdan ögren
Ki pîr-i ʿaşḳ remzin añlamaḳdır Ḥaḳḳ'ıñ iḥsânı

---

124 sevâdü'l- vechi: sevâdü'l-vech, İ. Hakkı, *Divan*, s. 58

125 ẕevḳ-i vicdânı: ẕevḳ ü vicdânı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 58

(5. Kaside; 24, 25)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

127 ʿAşḳı söyle ʿaşḳı iste ʿaşḳı oḳu ʿaşḳı bil
ʿAşḳ gûş ol ʿaşḳ pûş ol ʿaşḳ nûş ol ʿaşḳ-ḫᵛâr

128 Tâ ki ʿaşḳ olsun vücûduñ sende benlik ḳalmasın
Çünki benlik ḳalmaz olduñ ʿayn-ı ʿaşḳ u hûşyâr

(6. Kaside; 1, 3, 4, 5, 8, 9, 15, 14 ,18, 20, 31, 27, 28, 29)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

129 Ey gönül aḥvâliñi bir kerre teşḫîṣ eyle sen
Kim ḳarîn-i ʿaşḳ u cânsın ya refîk-i nefs ü ten

4[a]

130 Keṡret-i ṣûretden ol fâriġ fenâ bul ʿaşḳa gel
Vaḥdet-i mâʿnâda ber-ḫor-dâr-ı ʿömr ol bî-fiten

131 Emr-i “mûtu ḳable en-temûṭu” ṭut seherle cûʿdan
Ḥayrete var yoġ ol andan bul ḥayât-ı tâze sen

132 Benliğiñ terk eyle kendiñ görme ḫod-bî n olma kim
Ḫod-perest ü büt-perest olmaz muvaḥḥid ey şemen

133 Miḫnet-i ġurbetdesin sen bu teng-nây-ı cismden
Çıḳ fezâ-yı dilde ʿaşḳı bul odur ḥubbü’l-vaṭan

---

127 ʿaşḳ: ʿaşḳı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 62.

129 aḥvâliñi: aḥvâlimi ; nefs ü: nefs-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 63.

132 şemen: ṣanem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 63.

134 Dilde ḥüsn-i ʿaşḳı ṭâlibdir ḳamu ʿâlem velî
Kendiyi bilmez ṣanır maṭlûbudur mâh-ı Ḫoten

135 "Len tenâlü'l-birra ḥattâ tünfiḳû" der Ẕü'l-celâl
ʿAşḳa ver maḥbûb-ı cânı yoġ ol aṣlâ deme ben

136 Kesr edersen ger ṭılısm-ı ejdehâ-yı şehvetı
Tiz bulursun genc-i sırr-ı ʿaşḳı medfûn-ı beden

137 "Küllü şeyʾin hâlikuñ" evvel kesr-i nefs et bul fenâ
Pes beḳā-yı ʿaşḳdan mesrûr ol olma bü'l-ḥazen

138 ʿAşḳı iste ʿaşḳı oḳu ʿaşḳı fehm et ʿaşḳı ṭut
Ḳılma sen tedbîr ü fikr ü ḥîle vü tezvîr ü fenn

139 Fıḳh-ı faḳr u naḥv-ı maḥv ögren ḥadîs̱-i ʿaşḳdan
Âşinâ-yı ʿaşḳ ol andan söyle her dem bî-dehen

140 Maʿnevîdir ḳurb u buʿd-ı dil ne ḥâcet ṣûrete
Tâ Yemen'de buldu dostun Mekke'de Veys-i Ḳaren

141 Kendiden fânî olup Veys oldu bâḳī Ḫaḳ ile
Pes deminden bûy-i Ḥaḳ almışdı ḥażret Mekke'den

142 Maḥfil-i maʿnâda ḥâżır ehl-i şarḳ u ehl-i ġarb
Ṣûretâ ġâʾibdir ehl-i Mekke'den ehl-i Yemen

---

136 şehveti: benligi, İ. Hakkı, *Divan*, s. 64

137 evvel kesr-i nefs et: ol nefsi kesr et, İ. Hakkı, *Divan*, s. 64

138 ḳılma: etme, İ. Hakkı, *Divan*, s. 65

140 ḳurb u buʿd-ı: buʿd u ḳurb-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 65

(7. Kaside; 11, 9, 21, 22, 23, 24, 25, 32)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

143 Aldanma bu rüsûm u bu ʿâdâta zen gibi
Ger merd-i ʿaşḳ iseñ yeter âzâdelik saña

144 Nûr-ı Ḫudâ olur çü ġıdâ bu rûḥa dem-be-dem
Bu nân u âbı yükleme olmaz aña ġıdâ

145 ʿÂrif ki dilde seyr ü sefer eyler ol müdâm
Mirʾât-ı ḳalbidir aña câm-ı cihân-nümâ

146 Ḳalbiñde ḳıl seyâḥat ü ehl-i saʿâdet ol
Ehl-i saḳardır ehl-i sefer ḳıl sen inzivâ

147 Dermânıñ istesen de sen ey derd-mend-i ʿaşḳ
Dilden ırâġa gitme ki dildir saña şifâ

148 Rabbiñ dilersen iste derûnuñda bul ḳarîb
Dil ḫâne-i Ḫudâ'dır anı ṣanma sen cüdâ

149 Çün pîr-i ʿaşḳ imiş seni irşâd eden müdâm
Bul dilde anı ḥâżır u sen ġaflet etme hâ

150 Ḥaḳḳı cihân-ı fânîye dil verme fânî ol
Tâ ʿâlem-i beḳāda bula cân u dil beḳā

---

147 dilden ırâġa gitme ki: sen dilden olma dûr ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 69

148 Rabbiñ: Dostuñ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 68

(8. Kaside; 1, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 36, 37, 49, 24, 6, 5, 12, 19, 18, 16, 17, 63, 21)

(Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün)

151 Eger vaṣl-ı dil-dârı istersen ey dil
Hemân ġayrı terk eyle ol ʿaşḳa mâʾil

152 Açarsın temâşâ-yı ruḫsâr-ı ḫûba
Naẓar kim budur mâh u mihre müşâkil

153 O bir postdur kim dolu ḫılṭ u ḫûndur
Anı cân mı ṣandıñ ki verdiñ aña dil

154 Ḳatı telḫdir cüst ü cûyunda ʿayşıñ
Ki şükr-i dehândır o şîrîn şemâʾil

155 Anı bilmediñ mi ki nâgeh görürsün
O luṭf ayrılıp ḳalmış ol lâşe ʿâṭıl

156 O ġaddar ṣûretden iʿrâż edersin
Olur ol murâdıñ yine sende ḥâṣıl

157 Bulursun derûnuñda sen ʿaşḳı dâʾim
Ki olmuş cemâli ḳamu ḥüsne şâmil

158 Bilirsin ki mirʾât-ı ʿaşḳ olmuş âdem
Güzeller cemâline durmuş muḳābil

159 Her âyîneden luṭf u ḳahrın görürsün
Ṭanırsın cihânda O'dur şâh-ı ʿâdil

4b

160 Hemân ḥükm ü ḥikmetlerin seyr edersin
Hem andan olursun ḳamu luṭfa nâʾil

161 Eger ʿilm-i ʿaşḳı göñülde oḳursan
Yazarsın o bir noḳṭadan biñ resâʾil

162 Anıñ ḥıfẓ u tekrârı ḥayretledir kim
Teẕekkürledir ʿilm-i ʿaşḳ olma ẕâhil

163 Muḥîṭ-i ḳıdemden bilirsin ki olmuş
Bu ṣaḥrâ-yı imkâna biñ nehr sâʾil

164 Ḥaḳîḳatde enhâr u baḥr oldu bir şey
İki ẓan eder anı ehl-i sevâḥil

165 Bir iste bir oḳu bir öğren bir añla
"Sivaʾllâhi vallâhi żıllün ve zâʾil"*

166 Hem evvel hem âḫir o ẓâhir o bâṭın
"Hüve'l-Ḥaḳḳu ḥaḳḳun siva'l-Ḥaḳḳı bâṭıl"**

167 Ḥaḳîḳatde ḥikmetdir eşʿâr-ı Ḥaḳḳı
"Fe-yâ niʿme ḳavlin ve yâ biʾse ḳaʾil"***

(Velehû ʿaşḳ-nâme; 33, 36, 37, 49, 24, 6, 5, 12,
19, 18, 16, 17, 63)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

168 ʿAşḳdır ḥüsn-i Âdem ü Ḥavvâ
Maḳʿad-ı ṣıdk u cennet-i meʾvâ

---

160 ḥükm ü: ḥükm-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 71

* "And olsun Allah'a ki, O'ndan başka her şey gölgedir ve kaybolmaya mahkumdur, yok olucudur."

** "Tek gerçek olan O Ḥaḳ'tır. O'ndan başka her şey bâtıldır."

*** "Söz ne güzel ama söyleyen ne kötü"

168 -ü: vü ; şıdk u: ṣıdk-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 76

169 ʿAşḳ miʿrâc-ı enbiyâ olmuş
Ḫilʿat ü tâc-ı evliyâ olmuş

170 ʿAşḳdır dilde sırr-ı Sübḥânî
Raḥmet ü ḥubb-ı ḫâṣṣ-ı Yezdânî

171 ʿAşḳ hem ʿârif oldu hem maʿrûf
Kendi hem vâṣıf oldu hem mevṣûf

172 ʿAşḳ dil taḫtı üzre sulṭândır
Miṡl-i mûruz biz ol Süleymândır

173 ʿAşḳ eder ḳalbden çü keşf-i ḥicâb
Bilmez aṣlâ nedir ṡevâb u ʿiḳāb

174 ʿAşḳ her ne göñülde ḳılsa ḳarâr
Mâsivâ ḳoymaz anda cümle yaḳar

175 ʿAşḳ gözden göñülde pinhândır
Dâʾimâ cân içinde ol cândır

176 ʿAşḳ dil ḫalvetinde cânândır
Bilmeyen ḫalḳ içinde cûyândır

177 ʿAşḳ miḥrâb-ı cân u dildir hem
Ḳıble-i cism u âb u kildir hem

178 ʿAşḳ cânıñ ṭabîb-i ḥâẕıḳıdır
Gâh maʿşuḳ u gâh ʿâşıḳıdır

---

170 ḥubb-ı: nûr-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 76

173 ḳalbden çü: çünki ḳalbe, İ. Hakkı, *Divan*, s. 73

175 göñülde: göñülden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 74

177 cism u: cism, İ. Hakkı, *Divan*, s. 74.

179 ʿAşḳ dil ḥücresindedir çü muḳīm
Kim ki ʿâşıḳdır aña yoḳdur bîm

180 ʿAşḳdır ʿaşḳ cümle bi’t-taḥḳīḳ
Ḥaḳḳı ḥaḳdır bu sözler et taṣdîḳ

(Naʿtü’n-Nebiyyi; 21, 23, 25)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

181 Uyurdu gözleri hiç uyumazdı göñlü dost ile
Ezelden ḥüsnüne olmuşdu ḥayrân ol kerem-kânı

182 Teni ḫalḳ içre idi göñlü dostuyla tek ü tenhâ
Bulurdu vaḥdeti kes̱retde her an ol kerem-kânı

183 Gel ey Ḥaḳḳı unut ḫalḳı ḥabîb-i Ḥaḳ’dan al ḫulḳı
Ki Ḥaḳ’dan ḥüsn-i ḫulḳ almışdı meccân ol kerem-kânı

(Vaṣf-ı Ḥâlihî; 1, 5, 10, 12, 15)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

184 Cânân ilinden gelmişem fânî mekânı neylerem
Ol mülke meylim ṣalmışam ben bu cihânı neylerem

185 ʿAşḳıñ şarâbıñ içmişem dil gülşenine göçmüşem
Ben varlıġımdan geçmişem nâm u nişânı neylerem

---

178 gâh: gâhî, İ. Hakkı, *Divan*, s. 74.

179 ḥücresindedir çü muḳīm: çehresinde oldu muḳīm, İ. Hakkı, *Divan*, s. 74

184 cânân ilinden: cân illerinden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 82

186 Olmuş anıñla ḳalmışam ʿayn-ı ḥayâta dalmışam
Kendim bilip kâm almışam vehm ü yalanı neylerem

187 Ten beslemekden ṣapmışam göñlüm sarâyın yapmışam
Ḫurşîdim anda ṭapmışam ben aḫterânı neylerem

188 Ḥaḳḳı cemîʿ-i ḫalḳdan müstaġniyem bi’llâh ben
Ḫallâḳ-ı ʿâlem var iken ḫalḳ-ı zamânı neylerem

(2. Gazel; 1, 4, 5, 8, 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

5[a] 189 Ey ʿaşḳ-ı pâk cümleye sen olduñ ibtidâ
ʿÂlem seniñle buldu vücûd ey dem-i Ḫudâ

190 Sen ʿaḳl-ı küll ü aṣl-ı cihân iken ey peder
Giydiñ libâs-ı şâhı daḫî kisve-i gedâ

191 Cân-ı cihânsın ân ile sen cümleden ʿayân
“İẕ ḳad bedâ cemâlüke fî külli mâ bedâ”[*]

192 Ẕevḳiñle dolsa cân u göñül âb u nânı ḳor
Ḫamrıñdır ehl-i ẕevḳe nihân dem-be-dem ġıdâ

193 Ḥaḳḳı reh-i Ḥudâ’ya Hudâ ʿaşḳ-ı pâkdır
Gel ʿaşḳa ve’s-selâm ʿalâ tâbiʿi’l-Hudâ

---

186 yalanı: ḫayâli, İ. Hakkı, *Divan*, s. 82.

190 kisve-i: kisvet-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 138.

[*] “Çünkü senin cemalin her şeyde yeterince ortaya çıktı.”

(3. Gazel; 1, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

194 Elâ ey ʿaşḳ bî-pervâ ki sensin maḳṣad-ı aḳsâ
Çü sensin aḥsenü'l-ḥüsnâ hem olduñ ʿâşıḳ-ı şeydâ

195 O cân kim şevḳa mâʾildir tükenmez ẕevḳe nâʾildir
Saña Ḥaḳḳı ki vâṣıldır ne ḥâcet kıṣṣa-i ferdâ

(4. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

196 Çü sensin ʿaḳl-ı küll ey ʿaşḳ-ı aʿlâ
Uḳûlüñ rûḥusun ervâḥa maʿnâ

197 Seniñle ḳâʾim olmuş cümle ʿâlem
Ki senden cümle eşyâdır hüveydâ

198 Ḳamu âyine-i vechiñdir ey rûḥ
Edersin cümleden kendiñ temâşâ

199 Seni cânımda buldum râḥat oldum
Yüzüñ ʿaksiyle dolmuş zîr ü bâlâ

200 Cihânı ʿaks bil ferʿ añla Ḥaḳḳı
Göñülde aṣlı bul yorulma aṣlâ

197 cümle: küll-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 140.

(5. Gazel; 6)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

201 Beyt-i Ḫudâ'yı dil bulan cânına ḳıble ʿaşḳ olan
Oldu o menbaʿu'r-rıżâ içti şarâb-ı Kibriyâ

(8. Gazel; 4, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

202 O kim ʿaşḳ ehli olmuşdur göñülde dostu bulmuşdur
Dem-i ʿaşḳ ile dolmuşdur "metâ zürnâhü aḥyânâ"*

203 Ṭurûḳ sed olmuş ey Ḥaḳḳı hemân kendiñde bul Ḥaḳḳ'ı
"Fe-künnâ minhü aʿyânen ve fînâ ṣâre ekvânâ"**

(9. Gazel; 1, 2, 3, 4, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

204 Merḥabâ ey ʿaşḳ-ı bâḳī merḥabâ
Pür-vefâsın pür-vefâsın pür-vefâ

205 Gel ṣalın göñlümde ey cân-ı cihân
Dil-rübâsın dil-rübâsın dil-rübâ

206 Asmân-ı dilde mâhımsın tamâm
Mehliḳāsın mehliḳāsın mehliḳā

---

201 beyt-i Ḫudâ'yı: beyt-i Ḫudâ-yı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 141.

* "Ne zaman ziyaret ettiysek bizi ihyâ etti."

* * "Biz ondan dolayı ortaya çıktık ve bizde bütün âlemler vücud buldu."

203 ḫakkı: ʿaşḳı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 144.

206 âsmân-ı dilde mâhımsın tamâm: çarḫ-ı dilde mihr ü mâhımsıñ benim, İ. Hakkı, *Divan*, s. 145.

207 Evvel âḫir yâr-ı ġārımsın müdâm
Can-fezâsın can-fezâsın can-fezâ

208 Ḥaḳḳı Ḥaḳ'dan ġâfil olmazsan müdâm
Pür-ṣafâsın pür-ṣafâsın pür-ṣafâ

(10. Gazel; 1, 2, 4, 6, 7)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

209 Ey ʿaşḳ v'ey cân-ı cihân ey mübtedâ v'ey müntehâ
Ey rüsteḫîz-i nâgehân v'ey raḫmet-i bî-intihâ

210 Ey reşk-i mâh u müşteri bizden nihânsın çün perî
Verdim dil ü cân u seri ben hem saña ḳurbân şehâ

211 Ey ṭâlib-i envâr-ı cân seyr eyle sen kuhsâr-ı cân
Ol bülbül-i gülzâr-ı cân ḳıl ḳalbiñi ġamdan rehâ

212 Her dem gelir cândan nidâ kim benligiñden ol cüdâ
Yoġ ol hemân ḳalsın Ḫudâ mihriñle pür-nûr ol mehâ

213 Ey Ḥaḳḳı dilden dile sen kim ʿilm-i ʿaşḳı bilesin
Ekli az et şurb ile sen olsañ daḫî pür-iştihâ

(11. Gazel; 2)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Mefʿûlü Mefâʿilün)

214 Ḫâlî ol u ḥâlî ol nây ol leb-i nâyı bul
Ney mis̱li deminden dol nûş et şeker ü ḥelvâ

(16. Gazel; 4, 5, 6)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

215 Ey ʿaşḳ-ı şirin çün şeker sensin revâc-ı her hüner
Senden olur cân muʿteber senden bulur ʿizz ü ʿalâ

216 Ey ʿaşḳ-ı pür emn ü emân sensin ḳamu dilde nihân
Hem cümle yüzden sen ʿayân âyînelerdir vechiñe

217 Dil senden âbâdân olur hem gülşen-i ẖandân olur
Cân bülbülü nâlân olur eyler saña medḥ ü s̱enâ

(18. Gazel; 1, 2)

(Müfteʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

5b 218 Faḳr u fenâ iste sen ey bü'l-vefâ
Tâ bulasın genc-i beḳādan ṣafâ

219 Kendiñi yoġ âñla yaḳīn faḳr odur
Hem ben ü sen o deme oldur fenâ

(19. Gazel; 3, 6)

(Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

220 Ḳalbi muḳallible bil verme sivâya sebîl
Ġâfil eder ḳāl u ḳīl ḥâżır ol eyle ṣafâ

221 Nefsini bilen ẖabîr bulmuş o dostu naṣîr
Ḫalḳ-ı cihândır faḳir verip alandır Ḫudâ

---

218 beḳādan: beḳāda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 154.

(20. Gazel; 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

222 Ḳo ṣûreti sefer-i sîret eyle ey Ḥaḳḳı
Ḫûyuñdan eyle sefer ḫulḳ-ı Ḥaḳḳ ḫûy ola saña

(21. Gazel; 7)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

223 Ḥaḳḳı murâdıñ istemekdir seni bî-murâd eden
Yoḳsa ḳamu murâdlar cümle nis̱âr olur saña

(22. Gazel; 4, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

224 Dilde cânıñ kendidendir muṭribi
Kendidendir sâḳī vü câm-ı ṣafâ

225 ʿAdd-i emvâc olmuş esmâya mis̱âl
Bir müsemmâdır o deryâ-yı havâ

226 Bu cihânıñ varlıġı baştan başa
Olmuş ol cân-ı cihâna çün ḳabâ

(23. Gazel; 3, 4, 6, 9)

(Mefâʿilün Feʾilâtün Mefâʿilün Feʾilün)

227 Ġöñülde eyle sefer ger Ḫudâ'yı istersen
Ḫûyuñdan et güẕer ol âşinâ-yı ḫulḳ-ı Ḫudâ

228 Cihânda seyr ü seferdir seḳar bu varlıġ ile
Yoġ ol ki cümle mekândır çü cennetü'l-meʿvâ

229 Göñül ki pâk ola Mevlâ'ya ʿarş-ı aʿẓamdır
Ger olsa ġayr ile meşġûl olur o dâr-ı belâ

230 Cihânı dîde-i vaḥdetle seyr ḳıl Ḥaḳḳı
Ẓuhûr-ı ʿaşḳ-ı Ḫudâ'dır Ḫudâ'dan eyle ḥayâ

(25. Gazel; 1)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

231 Ḥaḳḳ Teʿâlâ şevḳ verdiyse saña
Gel hemân ḥayret yolundan ḳalbiñe

(27. Gazel; 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

232 Ḥaḳḳı az ye az uyu kim ʿaḳl varsın ḥayrete
Tâ ki nûr-ı ʿaşḳdan dolsun göñül bulsun liḳā

(28. Gazel; 1)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

233 Ey göñül sen olma kendiñden cüdâ
Fâriġ ol gelsin saña ʿaşḳ-ı Ḫudâ

(31. Gazel; 6)

(Mefˁûlü Fâˁilâtün Mefˁûlü Fâˁilâtün)

234 Sen cân-ı cümle cânsıñ maḫfî daḫî ˁayânsın
Hem maˁden-i emânsıñ lâ-cism ü cândır illâ

(33. Gazel; 6)

(Müstefˁilün Müstefˁilün Müstefˁilün Müstefˁilün)

235 Ey dil ger İsrâfil isen ḫoş demle pür teclîl isen
Koy fiḳr ü ḳâl u ḳīli sen ṣûr ol dola nefḫ-i Ḫudâ

(36. Gazel; 8, 2, 6)

(Feˁilâtün Mefâˁilün Feˁilün)

236 İste sen de o dostunu sen hâ
Mâsivâyı ḳoy anı bul tenhâ

237 İste sen de anı ki Rabb'iñdir
Hem O'dur nûr-ı cümle arż u semâ

238 İste sen de anı ki cisme verir
Rûḥ u idrâk ü ḥiss olur dânâ

---

236 sen hâ: tenhâ ; tenhâ: sen hâ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 172.

237 Rabb'indir: nûrundur, İ. Hakkı, *Divan*, s. 172.

(37. Gazel; 7)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

239 Ey Ḥaḳḳı cânsın hem cihân hem baḥr u hem âb-ı revân
Sensin degirmenci hemân hem dânesin hem âsiyâ

(38. Gazel; 5, 7)

(Mefâʿîlün Feʿûlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

240 Güzel tâliʿ ü mesʿûd güzel ḥâmid ü maḥmûd
Güzel vâcid ü mevcûd güzel ṣûret ü maʿnâ

241 ʿAceb Ḥaḳḳı-i maẖmûl ʿaceb ʿillet ü maʿlûl
ʿAceb ḳābil ü maḳbûl ʿaceb ism ü müsemmâ

(40. Gazel; 6, 8, 9)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

242 Noḳta ḥarf oldu kelâm oldu kitâb oldu cihân
Böyle bir noḳtaya bisyâr denilmez aṣlâ

243 Ḳatre-i vâḥide tekrâr ile deryâ olmuş
Bir şecer verdi çoġ es̱mâr denilmez aṣlâ

244 Noḳta-i ʿilmi kes̱îr añladı çün eblehler
Ḥaḳḳı ol yârdır aġyâr denilmez aṣlâ

---

239 baḫr u hem: baḫr hem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 172.

240 tâlîʿ ü: tâlîʿ-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 174.

242 böyle bir noḳtaya: noḳta-i vâḥide, İ. Hakkı, *Divan*, s. 176.

(41. Gazel; 3, 4, 5)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

245 Ḫᵛâb-ı ġaflet baġlamış ḫalḳıñ basîret çeşmini
Yoḳsa ol ḫurşîd-i dâʾim dilde doġmuş bî-ḥicâb

246 Cânıñı bil mihr-i bî-çün kim bu çarḫı döndürür
Lîk pinhân eyledi anı bu cism-i çün seḥâb

247 Genc-i pinhân añla rûḥuñ zîr-i dîvâr-ı beden
Ger saña cânıñ gerekdir eyle bu cismi ḫarâb

(42. Gazel; 2, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

6[a]

248 Ne iltifâtı ḳalır kâʾinât leẕẕetine
Anıñ ki cânda olur leẕẕet-i viṣâl-i ḥabîb

249 Ṭulûʿ edince göñül maşrıḳından ey Ḥaḳḳı
Nücûmu maḥv eder ol şems-i bî-zevâl-i ḥabîb

(45. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿilü Fâʿilün)

250 Ḳalbiñde nefs-i nâṭıḳayı bil lüb-i lübâb
Vîrâne içre genc miŝâl etmiş iḥticâb

251 Ser-çeşme-i vücûduñ odur kendiñ anı bil
Zîrâ bu benlik andan olur lemʿa-i serâb

---

249 şems-i: mihr-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 176.

252 Baḥr-ı ḥayât-ı cümledir ol nefs-i nâṭıḳa
İnsan ḥaḳîḳati aña eyler ḫoş intisâb

253 Miʿrâc-ı vasl-ı nâṭıḳayı dilde ḳıl ṭaleb
Yoḳsa mis̱âl-i div yaḳar cismi her şihâb

254 Ey Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ'ı bildi o kim bildi nefsini
Ḳalmaz o cânda zaḥmet-i taḳlîd-i şeyḫ ü şâb

(48. Gazel; 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

255 Ḳo ḫavfı ʿaşḳa fedâ ol fenâ bul ey Ḥaḳḳı
Bu naḳdi al yarını beklemekle çekme ʿaẕâb

(51. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Müfteʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

256 Merd-i Ḫudâ sarḫoş olur bî-şarâb
Merd-i Ḫudâ ḫoş ṭoḳ olur bî-kebâb

257 Merd-i Ḫudâ vâlîh ü ḥayrân olur
Merd-i Ḫudâ ʿâdetidir terk-i ḫvâb

258 Merd-i Ḫudâ olmadı nâr u hevâ
Merd-i Ḫudâ olmadı hem ḫâk u âb

259 Merd-i Ḫudâ pâdişeh-i delḳ-pûş
Merd-i Ḫudâ kenz-i ḫafî fi't-turâb

260 Merd-i Ḫudâ ʿaḳl ile cân lübbüdür
Merd-i Ḫudâ'ya çe haṭâ çe ṣavâb

261 Merd-i Ḫudâ ʿârif-i âgâh olur
Merd-i Ḫudâ göñlü doludur kitâb

262 Merd-i Ḫudâ Ḥaḳḳı olur âşikâr
Merd-i Ḫudâ'dan görünür âfitâb

(55. Gazel; 2, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

263 ʿAdû bilmez bu maʿnâyı ki dâʾim
Dil-i ʿâşıḳ saña meʾvâdır ey dost

264 Çü sensin evvel âḫir sır u ẓâhir
Bu Ḥaḳḳı hîç ü nâ-peydâdır ey dost

(58. Gazel; 1, 2, 3, 6, 9)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

265 Bu ʿâlemi pür naḳş u nigâr añla da seyr et
Ṭufan-ı gül ü cûş-ı bahâr añla da seyr et

266 Baġla deheniñ açıla tâ dîde-i cânıñ
Âfâḳı dolu cilve-i yâr añla da seyr et

267 Yârın ki ḳamu ṭâlib ü maṭlûb ola yek-renk
Ol biri bugün nice hezâr añla da seyr et

---

260 ʿaḳl ile cân: küfr ile din, İ. Hakkı, *Divan*, s. 187.

263 dil-i ʿâşıḳ: dil ü dîde, İ. Hakkı, *Divan*, s. 191.

268 Ecsâmı ġubâr añla ki cân vechine ḳonmuş
Ol mâhı ʿayân zîr-i ġubâr añla da seyr et

269 Ey Ḥaḳḳı baṣîret gözün aç baḳ bu cihâna
Hem maḥşer ü hem cennet ü nâr añla da seyr et

(59. Gazel; 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

270 Varlıġım ḳılmış beni senden baʿîd
El-amân bu varlıġımdan el-ġıyâs̱

271 Ḥaḳḳı baḥs̱ etme o ẕât-ı pâkden
Ḥayrete var kim yoġ anda inbiḥâs̱

(62. Gazel; 3, 4)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

272 Terḳ-i ẕevḳ ü leẕẕet-i cismânî âsândır velî
Merd iseñ leẕẕât-ı nefsânîde cûyân olma hiç

273 Ḫırḳa vü seccâde vü ʿimmâme vü tesbîḥi ḳoy
Suḫre-i evhâm ü tesvîlât-ı şeytân olma hiç

(66. Gazel; 7)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

274 Dilde Ḥaḳḳı bulan taḥavvül-i ḥâl
Olur ol geh mürîd ü geh mürted

---

268 mâhı: mâh-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 194.

(67. Gazel; 5)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

275 Çün ḳurbuña bu faḳr u fenâdır sebeb hemân
"Ṭûbâ limen teheyye li'l ḳurbi vestead" *

(68. Gazel; 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

276 Bir añla ṭâlib ü maṭlûbu bir bul ol mesrûr
Nuḳūş-ı ṣûrete aldanma birdir ol maḳṣ̱ûd

(69. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

6[b]

277 Cihânda kendiñi bil ḥâmid ol daḫî maḥmûd
Ki zübde-i dü cihânsın nihâyet-i maḳṣûd

278 Şarâb-ı vaḥdeti nûş eyleyen sever ẕüllü
Göñülden eyler o her ẕerreye rükûʿ u sücûd

279 O kim meşâhid olur bu vücûd vaḥdetini
Odur hemîşe dü ʿâlemde şâhid ü meşhûd

280 Veli merâtibiñ aḥkâmını ḳabûl eyler
Emîn-i vaḥdet eder kes̱ret içre ḥıfẓ-ı ḥudûd

281 Cemiʿ-i ḫalḳı sever çün muvaḥḥid ey Ḥaḳḳı
Ol ehl-i vaḥdet ü şefḳat saʿîd ü hem mesʿûd

* "Ne mutlu onlara; yaklaşmak için hazırlanıp gayret gösterene."

(70. Gazel; 1, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

282 Göñül bu naġme-i pestiñledir bülend-vücûd
Ya nefḫ-i ṣûr ünüsün ya ḳıyâmet-i mevʿûd

283 Terennümüñle anıñ çün cihân olur pür-ẕevḳ
Ki nefḫ eder nefeḫâtın Ḫudâ-yı Ḥayy u Vedûd

284 Cihânı ṭuttu çü enfâs-ı ṭayyibiñ ey dil
Bu baḥr-i ẕevḳe dalıp Ḥaḳḳı oldu ḫoş nâ-bûd

(71. Gazel; 1, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

285 Göñül tiz eyle vedâʿ-ı cihân-ı kevn ü fesâd
Semâ-yı rûḥa sefer ḳıl "sefer mübârek bâd" *

286 ʿAyân-ı kitab-ı Ḫudâ'dır derûnuñ ey Ḥaḳḳı
Zihî ṣaḥâyif-i tâbân zihî beyâż u sevâd

(72. Gazel; 5, 6)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

287 Çü ʿaşḳ sende imiş cân u din ü dil sende
Ḫoş añla kendiñi sensin o ṭâliʿ-i mesʿûd

* "Seferin mübârek olsun."

287 sende imiş: senden olur ; dil senden: dil senden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 208.

288 Iraġa gitme uyup vehme kendiñi fehm et
Ki nîm ḥabbeyi degmez ḥabîb-i nâ-mevcûd

(73. Gazel; 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

289 Muḥabbet oduna yan ol emîn cehennemden
Ki ʿaşḳ odunda yanar her ḳılâde-i taḳlîd

(74. Gazel; 3, 4, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

290 Kemâl-i ḫâk nebât u kemâl-i ḥayvândır
Kemâl-i ḥayvân insândır oldur aṣl-ı nüvîd

291 Kemâl-i âdem olur hem viṣâl-i aşḳ-ı cemîl
Ki oldur aṣl-ı murâdât u ġâyet-i her ümîd

292 O kim cihânı bu ḥikmetle seyr eder Ḥaḳḳı
Ol ehl-i dildir o vâsîʿ dil oldu ʿarş-ı mecîd

(75. Gazel; 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

293 Cân ʿaşḳ oduna yansa saḳardan emîn olur
Faḳr u fenâya erse bulur devlet-i ḫulûd

(77. Gazel; 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

294 Ḳo ḥalḳ u ferc ṣafâsın ki câna cevrdir ol
Göñülde ʿaşḳ ile ol kim odur bu câna ʿıyâẕ

295 Faḳīr-i fânî olan buldu devlet-i ebedî
Ölümden eyledi Ḥaḳḳı seni fenâ inḳāẕ

(80. Gazel; 1, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

296 Dostum ẕerreler âyine-i dîdârıñdır
Nefsini bilmiş o ʿârif ki ḫaberdârıñdır

297 Dil ü dildârıñ arasında bu cân ḥâʾil imiş
ʿAşḳa can ver ki diyâr-ı dil o dildârıñdır

298 Cân u cânân u dil ü dilber ü din ey Ḥaḳḳı
ʿAşḳdır ʿaşḳ ki ol menbâʿ-ı güftârıñdır

(82. Gazel; 3, 4, 6)

(Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün)

299 Luṭf edip ol nûr-ı ferim nuṭḳ ile semʿ u baṣarım
Cümle ḥavâss u hünerim sen bize her bâr buyur

---

295 faḳīr-i: faḳīr ü, İ. Hakkı, *Divan*, s. 213.

299 nûr-ı ferim nuṭḳ: nûr u ferim luṭf, İ. Hakkı, *Divan*, s. 218.

300 Hem elim ol hem ayağım hem yüregimde ṭayağım
Dilde gülistân u bâġım ey gül ü gülzâr buyur

301 Dîdeden olduñsa nihân dildesin ey cân-ı cihân
Cândan ıraġ olma hemân ey dil ü dildâr buyur

(84. Gazel; 5, 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

302 ʿAşḳ oldu gözde nûr u göñülde ġam u sürûr
İdrâk-ı her baṣîret odur nûr-ı her baṣar

303 Hem söyleyip işiten odur cümleden velî
ʿÂrifdir anı fehm edip andan alan ḫaber

(86. Gazel; 6, 7)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

304 ʿAşḳdır yâr-ı ġār-ı her ʿâşıḳ
Dilde dildâr u cânda cânândır

305 ʿAşḳ baba-yı cümle ʿâlemdir
Her işi ḫalḳa luṭf u iḥsândır

(87. Gazel; 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

7[a]

306 Aşḳ ile fânî olursan ʿârif-i âgâhsın
Fâriġ ü âzâd olursan ḳalmaz aṣlâ iʿtiẕar

307 Yâr-ı ġārıñ sendedir her ne dilersen sensin ol
Aç eliñ ṭut dâmeniñ ḳıl kendiñi bûs u kenâr

308 Sen saña gel sen seni bil kimsin ey Ḥaḳḳı nesin
Ṣayma cismiñ kim göñüldür ġār-ı yâr u yâr-ı ġār

(88. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

309 Dildedir dildâr dâʾim ṣanma bir dem dûr olur
Gerçi dil ġafletle andan dem-be-dem mehcûr olur

310 H̱ᵛâb-ı ġafletden uyansa dil bulur dildârını
Cân olur ḥâżır ḥużur eyler göñül mesrûr olur

311 İste sen dîdâr-ı dildârı naẓar ḳıl göñlüñe
Ḥażret-i Mûsâ gibi cân ʿaşıḳ u dil Ṭûr olur

312 Sen kitâbullahsın ey cân sendedir cümle ʿulûm
Her ne var iki cihânda sende hem mesṭûr olur

313 ʿÂrif oldur kim görür nefsin bilir Ḥaḳḳı hemân
Ol ki nefsin bilmedi bunda hem anda kör olur

(89. Gazel; 1, 3, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

314 ʿÂlem-i dilde Ḥaḳḳ'ıñ cennet ü bâġı vardır
Cân-ı uşşâḳıñ o gülşende duraġı vardır

315 Var iken dilde bu devlet felege yoḳ minnet
ʿÂrifiñ ṭaşrada yoḳ meyli ferâġı vardır

316 ʿAşḳ u cân ḥacle-i ḳalb içre çü dâmâd u ʿarûs
Bulsalar vuṣlat o dem ḳande duvaġı vardır

317 Ḫâne-i dil çün olur ḫalvet o dem vuṣlatdır
Böyle cânıñ ki ġam-ı ʿaşḳ ile daġı vardır

318 Ṭaşradan ḫavf u recâ eyleme Ḥaḳḳı zîrâ
Şâh-ı ʿaşḳın ḥarem-i dilde otaġı vardır

(90. Gazel; 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

319 Aṣl-ı dü cihân dildir odur revnaḳ-ı eşyâ
Maʿmûre-i ʿâlem heme vîrâne-i dildir

320 Ey Ḥaḳḳı göñül ṣâḥibidir maḥrem-i dildâr
Maḥrûm-ı liḳādır o ki bîgâne-i dildir

(95. Gazel; 4, 5)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

321 Çü ġam-ı ʿaşḳ beni eyledi benden fâriġ
ʿAşḳ bir demle pür etdi ki o temkînimdir

322 Şaḥne vü mîr ile ol kim bizi taḫvîf eyler
Bilmedi menzîl-i sulṭân dil-i miskînimdir

---

322 eyler: eder, İ. Hakkı, *Divan*, s. 231.

(96. Gazel; 5, 6)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün)

323 Çün cân ile ʿaşḳa mâyilim ben
Yüz ḳat o güzelde mâyilimdir

324 Eyler göñül arzû-yı dîdâr
Ḥayfâ ki bu cism ḥâilimdir

(97. Gazel; 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

325 ʿAşḳdandır çün göñüller ḳabż u baṣtı dem-be-dem
Pes bilindi şüphesiz her cân içinde cân odur

(98. Gazel; 3, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

326 Dostuñ murâdıdır bizim ancaḳ murâdımız
ʿÂlemde her ne olsa çün anı Ḫudâ eder

327 Ẓulmetde ḳalma ḳalbiñe gel nûr-ı ʿaşḳı bul
Ḥaḳḳı ki mihr-i ʿaşḳ seni pür-żiyâ eder

---

327 ḳalbiñe gel: ġafleti ḳoy ; mihr-i: şems-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 234.

* “Bu dünyada bizden başka (gerçek) ev sahibi yoktur.”

(99. Gazel; 8, 9)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

328 ʿAşḳ der kim nedir bu ḫavf u ḥaẕer
“Leyse fi’d-dâri ġayrunâ deyyâr”*

329 Sen çıḳ ey Ḥaḳḳı ortadan seyr et
Ki cihân oldu ḫalvet-i dildâr

(100. Gazel; 1, 3, 4, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

330 ʿÂrifiñ cân u dili mest-i liḳā olmuştur
Ne belâ gelse aña ʿayn-ı ʿaṭâ olmuştur

331 Her göñül dostunu bir başḳa ṭarîḳ ile bulur
Râhımız doġru yaḳīn faḳr u fenâ olmuştur

332 Mâsivâ ḳalmasa bir dilde o beytullâhdır
ʿİlm ü ḥikmetle dolu mülk-i beḳā olmuştur

333 Cânımız nây gibi kendiden olmuş fâriġ
Dem-i ʿaşḳıñla pür et kim o hevâ olmuşdır

(102. Gazel; 1, 5, 6, 7, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

334 Bu ʿâlem ʿaşḳdan dolmuş mekândır
Bu ṣaḥrâ cümle güldür erġuvândır

---

* “Bu dünyada bizden başka (gerçek) ev sahibi yoktur.”

7b 335 Saña sen perde olmuşsun ve illâ
Cemâl-i ʿaşḳ her yüzden ʿayândır

336 Bu eflâk u ʿanâṣır ʿaşḳa ancaḳ
Müẓâhirdir velî nâmı cihândır

337 Cihânı ṣûret-i ʿaşḳ añlayan cân
Bilir nefsin ki ol bir gizli kândır

338 Cihânı ʿaşḳ bil seyr eyle Ḥaḳḳı
Ki andan cümle şey nâm u nişândır

(106. Gazel; 8, 9)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

339 Cümle efkâr gelir ḳalbe misâfir Ḥaḳ'dan
Cümleden ḫoş dile teslîm ü rıżâ gelmişdir

340 Dur metânetle belâlarda ṣabûr ol seyr et
Ḥaḳḳı Ḥaḳ'dan ne gelir câna ṣafâ gelmişdir

(107. Gazel; 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

341 Cihânıñ aṣlısın eyler señinle devr-i felek
Muḥîṭ-i dâʾiredir resm-i gerdiş-i pergâr

(110. Gazel; 5, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

342 Dedim ey cân bulunur mu saña ʿâlemde nişân
Dedi var ṣûret ü maʿnâda saña eyle naẓar

343 Dedim ey ʿaşḳ nesin ben neyim ü ʿâlem ne
Dedi ben dâneyim vü sen s̱emer ü kevn şecer

(111. Gazel; 1, 6, 7)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

344 Ger dilersen ki ḳalmasın efkâr
Ḥaḳḳ'ı ẕikr et ki dil dola envâr

345 Der-kenâr eyle ortadan kendiñ
Sen saña ḫoş ṣarıl hemân ey yâr

346 Ẕikr-i Ḥaḳ'dan gelir dile ḥâlet
Ḥaḳḳı ẕikr eyle Ḥaḳḳ'ı leyl ü nehâr

(118. Gazel; 1, 4)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

347 Ehl-i ʿirfân ki maḥabbetden es̱er bulmuşlar
Kendiden bî-ḫaber olmaḳla ḫaber bulmuşlar

348 Başlarıñ yaḳalarından nice refʿ etsinler
Ḫane-i ḳalbi o maḥbûba maḳarr bulmuşlar

---

344 ḳalmasın efkâr: dil ṭola envâr; dil dola envâr: ḳalmasın efkâr, İ. Hakkı, *Divan*, s. 247.

(119. Gazel; 1, 3, 5, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

349 ʿÂrifiñ âyine-i ḳalbi muṣaffâ görünür
Vech-i dildârı ol âyînede peydâ görünür

350 Kendüyi görse ol âyînede küdret bulunur
Anı seyr eyler ol âyînede aṣfâ görünür

351 Ẓahr-ı âyînede maḫfîce nigâh eyler aña
Cân verir ẕevḳ ile çün ol ruḫ-ı zîbâ görünür

352 İsm-i cân-perverini şevḳ ile tekrâr edeniñ
Dil ü cânında ʿayân nûr-ı müsemmâ görünür

353 Dolsa dil sâġarı ey Ḥaḳḳı mey-i ʿaşḳ ile ḫôş
Anda ḥüsn-i ruḫ-ı sâḳī ne hüveydâ görünür

(120. Gazel; 5, 6, 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

354 Ol kim ʿulüvv-i himmet ile geçdi cümleden
Ḫavf u recâyı ḳoymuş ol üns-i Ḫudâ'dadır

355 Tedbîr ü iḫtiyârı ḳoyup bî-murâd olan
Kâm aldı hep umûr-ı niẓâm u nevâdadır

356 Ḥaḳḳı göñüldedir o güneş kim aña müdâm
Canlar çü ẕerre şevḳ ile raḳṣ u s̱enâdadır

---

349 vech-i: rûy-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 255.

354 ol üns-i: o ʿaşḳ-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 256.

355 bî-murâd: nâ-murâd, İ. Hakkı, *Divan*, s. 256.

(121. Gazel; 6, 7)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

357 Olma râʿî raʿiyyet ol bî-ġam
Fâriġ olmaḳ dile riʿâyettir

358 Ḥaḳḳı bul dilde ol nihân genci
Ki o bî-ibtidâ vü ġāyettir

(122. Gazel; 1, 4, 5, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

359 Genc-i ʿaşḳ u ḥikmet ü faḳr u fenâsın ey puser
Luṭf-ı baḥrisin ṣadef mis̱li bedende pür-hüner

360 Nefʿ ü żâr farḳ olmaz aṣlâ ne bahâr u ne ḫazân
Nûr-ı vaḥdet ḳalbe inse bî-nuḳûş u bî-ṣuver

361 ʿAşḳ mesti fâriġ olmuştur ḥayât u mevtten
Gülşen ü külḫan aña ḫoştur behişt olmuş saḳar

362 Vehm ü fehm ü ʿaḳlı ḳoymuş ʿâşıḳ-ı ʿâlî-cenâb
Dü cihândan kendiden ol dosta ḳılmıştır sefer

(125. Gazel; 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

363 Mâsivâ-yı ʿaşḳa meyl etsin mi cân
ʿAşḳ mecnûndur ki cân leylâsıdır

---

360 nefʿ ü żâr: ḫayr u şer, İ. Hakkı, *Divan*, s. 258.

361 behişt olmuş saḳar: ya cennet ya saḳar, İ. Hakkı, *Divan*, s. 258.

(126. Gazel; 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

8[a] 364 Cemâl-i ʿaşḳ bezetmiş göñül gülistânın
De ʿaḳla ẕevḳ ile ḳılsın teferrüc-i dîdâr

(130. Gazel; 1, 3)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün)

365 Yanıñdayım añlama beni dûr
Yanımdasın olma zâr u mehcûr

366 Ḫamrımla ferâḥ bulan dil ü cân
Şâd oldu müdâm mest ü maḫmûr

(131. Gazel; 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

367 Açılsa çeşm-i baṣîret bir ola meşhûduñ
Hemîşe bir görüne ʿayn-ı nâẓır u manẓûr

368 Ne semte baḳsa gözüñ kendi ṣûretiñ göresin
Eğerçi gördüğüñ olsa cemâd ü ya şer u şûr

369 Beşerdeki ṣuveriñden berî ol ey Ḥaḳḳı
Ki bî-nihâye güzeldir bu rûḥ u ʿaşḳ-ı ġayûr

---

368 cemâd ü: cihât, İ. Hakkı, *Divan*, s. 267.

(132. Gazel; 1, 3)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

370 Anıñ ki derûnunda żevḳ u ṭarabı vardır
Dil bâbını beklerse anıñ sebebi vardır

371 ʿÂrif ki ḳamu şeyden kendi yüzünü gördü
Ṣâḥib-naẓar olmuşdur şîrîn laḳabı vardır

(133. Gazel; 2, 5, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

372 Dilerdim bî-murâd olmaḳ çün ol hem ber-murâd oldu
O maṭlabdan daḫî geçdim baña keşf oldu maṭlablar

373 Çü nûr-ı ʿaşḳ nûr-ı câna ol hem cisme râkibdir
O râkibden ḫabîr olsa bulur ʿizzet bu merkebler

374 Hemân nâ-süfte yegdir baḥr-ı ḥikmet dürri ey Ḥaḳḳı
Ḳo vehm ü fehm ü ʿaḳl u fikri kesr olsun bu miṡḳablar

(134. Gazel; 1, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

375 Ger olmasa bu ʿaşḳ ile ervâḥ giriftâr
Cân ü dilimiz olmaz idi ṭâlib-i dîdâr

---

370 żevḳ: ʿaşḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 268.

372 bî-murâd: nâ-murâd, İ. Hakkı, *Divan*, s. 269.

376 Ey Ḥaḳḳı eger olmasa cân âyîne-i ʿaşḳ
ʿİndinde anıñ olmaz idi cânıña miḳdâr

(135. Gazel; 1, 3, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

377 Bu ḫâkdân-ı tende bu cân müstehân olur
Mıṣr-ı derûna varsa ʿazîz-i cihân olur

378 Nefs ü hevâya tâbîʿ olan ḳalb olur caḥîm
ʿAşḳıñ demiyle dolsa dil ü cân cinân olur

379 Faḳr u fenâdadır ebedî devlet ü beḳā
Varlıḳda devlet isteyene çok ziyân olur

380 Varlıḳ belâsıdır çekilen derd ü ġam hemân
ʿÂşıḳ yoġ olsa ʿaşḳ ile ḫoş kâm-rân olur

381 Ger cism olursa pîr żaʿif olsun ol ne ġam
Ḥaḳḳı hemîşe ʿaşḳ ile tâze-civân olur

(137. Gazel; 3, 4, 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

382 Genc-i nihân bilinmek için ʿâlemi ʿayân
Ḳıldı ki oldu kendiye kendi hem âşikâr

383 Sen kendiñe vücûd verip müşrik olma kim
Vaḥdetde lâ-şerîke leh hiç sen o vâr

384 Naḳş-ı ṣûverde ḳalma bu ḫ^âb u ḫayâli ḳoy
Tâ dilde ẓâhir ola o mâʿnâ-yı pâyidâr

(138. Gazel; 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

385 Ḫudâ'dır eyleyen aḥbâb-ı çeşmini şebʿân
Yoġ evliyâda ne benlik ne ḥırṣ-ı her murdâr

386 Ne ḥırṣ-ı ʿilm ü hüner var ne reng ü bû Ḥaḳḳı
Ne ṣulḥ u ceng olur anlarda ʿaşḳ olur her bâr

(139. Gazel; 1, 2, 6)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

387 Zamâne ḫalḳını fehm eyle olma sen maġrûr
Göñülde dostu bulup her naẓardan ol mestûr

388 Ne luṭfu var bir alay ḳalbi ḫasta-besteleriñ
Ḳoy ehl-i ġaflet ü cehli sen eyle dilde ḥużûr

389 Göñül ki ʿaşḳ ile ḥayydır o mevti görmez hîç
Hemîşe ʿarş-ı Ḫudâ'dır o ḫâne-i mâʿmûr

(140. Gazel; 1, 3, 4, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefâʿîlü Fâʿilün)

390 Evvel s̱übût-ı ʿarş gerek pes culûs-ı yâr
Bu bir mes̱eldir añlayana gizli remzi var

391 Pâk olsa dil hevâdan o ʿarş-ı ʿaẓîmdir
Dildâr-ı salṭanattır o dildâra ber-ḳarâr

392 Tâ key bu derd-i dilden edersen enîn ü âh
Ḳalbiñ muḳallibine ver ol râḥat olma zâr

393 Yandıñ yârın ki vaʿdeye sen intiẓâr eyle
Naḳd al viṣâl-ı yâri ne ḥâcet bu intiẓâr

8b

394 Ḥaḳḳı ʿurûş-ı ẕerrelere eyleyen ʿurûc
Bilmiş o remzi ḫalḳa velî etmez âşikâr

(142. Gazel; 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

395 Âteş-i ʿaşḳa yanan mevt ü saḳardan geçmiş
Ḥaḳḳı ol fânî olup mülk-i beḳā bulmuştur

(143. Gazel; 7, 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

396 Çü dildir esbâʿ-ı lutfuyla ḳahrı beyninde
Kimiñ yedinde imiş dil ne şâhâ manzardır

397 O luṭf u ḳahr ile mirʾât-ı ḳalbe nâẓırdır
Anıñçün âyîne geh ṣâf u geh mükedderdir

---

393 eyle: ile, İ. Hakkı, *Divan*, s. 276.

394 zerrelere: zirvelere, İ. Hakkı, *Divan*, s. 276.

395 geçmiş: geçdi, İ. Hakkı, *Divan*, s. 278.

398 Çü buldu lûṭfu teveccühde ḳahrı ġafletde
Dil olsa Ḥaḳ ile Ḥaḳḳı o ẖoş münevverdir

(146. Gazel; 4, 5, 6, 8, 9)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

399 Varlıġıñdan bir ayaḳ ṭaşraya çıksañ ey cân
Ola ol demde ḳamu cürm ü günâhıñ maġfûr

400 Varlıġıñdır ki eder ẖâne-i ḳalbiñ vîrân
Fânî ol kim ola kâşâne-i ḳalbiñ maʿmûr

401 Benliġiñ çün seni dûr etti yaḳın dostuñdan
Maḥv olup dosta yaḳın ol ki hiç olmazsın dûr

402 ʿAşḳa cân ver ki deminden ebedî ḥayy olasın
İsm ü resmiñ aña ver dilde müdâm eyle ḥużûr

403 Mâsivâyı unutup Ḥaḳ ile ol ey Ḥaḳḳı
Var O'dur çünki bu varlıḳla sen olma maġrûr

(147. Gazel; 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

404 Ger dilersen sende Ḥaḳḳı genc-i pinhânı ʿayân
Ol saʿâdet mâyesidir dilde ẕüll ü iftiḳār

---

400 varlıġıñdır: benligiñdir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 282.

403 varlıḳla: varlıḳda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 282.

(148. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Feʿilün)

405 Ol zamândan ki bu cândan o nihân ẓâhirdir
Tâb-ı mihriyle bu ẕerrât-ı cihân ẓâhirdir

406 Küfr ü dindir es̱er-i zülf ü ruḫundan peydâ
Ol sebebden dün ü gün sûd u ziyân ẓâhirdir

407 Saḫaṭının es̱eri ḳahr u rıẕâsınıñ lûṭf
Andadır dûzaḫ u hem bunda cinân ẓâhirdir

408 Luṭf u ḳahrı es̱er-i dilde sürûr u ġamdır
Emr ü nehyi ol feraḥ u ġamda ʿayân ẓâhirdir

409 Gelse ġam bil ki günâh işlediñ istiġfâr et
Ḥaḳḳı dil ḫoşluġu her ḫayra nişân-ı ẓâhirdir

(149. Gazel; 1, 7)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

410 Ey ʿaşḳımız v'ey cânımız hem derd ü hem dermânımız
Luṭf eyle ey cânânımız cân içre ol sen cânımız

411 Ḥaḳḳı yeter seyr-i ʿaded mirʾât-ı dilde bul eḥâd
Yoḳsa ġażab eyler meded ġayretle ol sulṭânımız

(150. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

412 Ey ezelî refîḳimız gülşenimiz bahârımız
V'ey ebedî şefîḳimiz maḥrem ü yâr-ı ġārımız

413 Dilde sen ey sürûrumuz ḥâżırımız ḥużûrumuz
Mâye-i sekr ü şûrumuz ṣabr ile ḫoş ḳarârımız

414 Evvelimiz âḫirimiz ẓâhirimiz żamîrimiz
Yâr u mürîd ü pîrimiz mûnis u ġam-güsârımız

415 Nâẓır-ı bî-naẓîrimiz nâṣır-ı bî-nâṣîrimiz
Dilber-i dest-gîrimiz cümleden iḫtiyârımız

416 ʿÂşıḳ u hem ḥabîbimiz nâṣıb u hem naṣîbimiz
Merhem ü hem ṭabîbimiz ṭâlib-i inkisârımız

417 Râfiʿimiz refîʿimiz ṣâniʿimiz bedîʿimiz
Câmiʿimiz cemîʿimiz ḥâṣıl-ı kâr u bârımız

418 Cümleye eylediñ ʿatâ ṣıḥḥat ü miḫnet ü şifâ
Ḥaḳḳı'ya baḫş ḳıl fenâ tâ ola faḳr kârımız

---

413 dilde: ʿaşḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 286.

416 merhem: ʿillet, İ. Hakkı, *Divan*, s. 286.

417 râfiʿimiz refîʿimiz ṣâniʿimiz bedîʿimiz: ʿâşıḳ u hem refîʿimiz ṣâniʿ ü hem bedîʿimiz, İ. Hakkı, *Divan*, s. 286.

418 ṣıḥḥat: merhem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 286.

(152. Gazel; 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

419 Bizimle ẕâtıñ olur çünki mürtedî vü nihân
Ḥicâbımız biziz ammâ saña ridâyız biz

420 Cemâliñ isteyen ancaḳ bizi görür ey şâh
Saña bu ʿarṣada hem çetr ü hem livâyız biz

421 Hemân sen ol bize nâẓır ki ḥüsnüñü göresin
Saña çü âyine-i rû-yi cân-fezâyız biz

422 Liḳā-yı ẕâtıñ edersen ger arzû ey ʿaşḳ
Ḳulûba luṭf ile seyr et ki ḫoş-liḳāyız biz

9[a] 423 ʿUluvv-i himmet ile kendiñ añla ey Ḥaḳḳı
Ki ṣûr-ı ʿaşḳ-ı Ḥaḳ’ız pür-dem-i Ḫudâ’yız biz

(154. Gazel; 1, 2)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

424 Cümle ṣıfâtıña hemân âyinedir ṣıfâtımız
Baḥr-ı ḥayâtsın revân mis̱l-i zebed ḥayâtımız

425 Gencsin ü ṭılısm bir ẕâtıña yüz biñ ism biz
Ruḥsun ü çü cism biz ʿaşḳdır aṣl-ı ẕâtımız

(155. Gazel; 5, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

426 Kendimizden ṭaşra yokdur iḥtiyâc ü şuġlümüz
Kim dü ʿâlem içre besdir dildeki dildârımız

427 Dostumuzdur ʿaşḳ-ı pâk ü yapma varlıḳdır ʿadû
Pes bu benlikdir belâmız düşmen ü aġyârımız

(156. Gazel; 4, 5, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün)

428 Ey ʿaşḳ-ı pâk-ı aḥsen her dilde muḥteremsin
Maṭlûb-ı ʿâlem iken sensiz ṭaleb görünmez

429 Ey aṣl-ı aṣl-ı ʿâlem v'ey vaṣl-ı nesl-i Âdem
Mâdersin ü peder hem sensiz neseb görünmez

430 Ḥaḳḳı bu yapma varlıḳ olmuş ḳulûba darlıḳ
Ol fânî olma narlıḳ maḥv ol taʿab görünmez

(157. Gazel; 1, 2)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

431 Kâşki ġayriñden âgâh olmayaydı cânımız
Ġayriñi ḫoş ṭanımaz bu cân-ı maʿnâ-dârımız

432 Ḫayli maḥbûb oldu bu dil luṭf-ı ʿaşḳ-ı pâk ile
Dil demem hem cân demem bel ânımızdır ânımız

(158. Gazel; 1, 2, 3, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

433 Pîşemizdir ʿaşḳ u ḥayret-kârımız
Şöhret ü nâm oldu neng ü ʿârımız

434 Güft ü gûdan fâriġ u âzâdeyiz
ʿAşḳdır evżâʿımız eṭvârımız

435 Biz emânet-dâr-ı ʿaşḳız almamış
Yer ü gök anı ki olmuş bârımız

436 Göñlümüz çün doldu nûr-ı ʿaşḳ ile
ʿAyn-ı yâr oldu ḳamû aġyârımız

437 Cümle şeyden biz bizi gördük ʿayân
Oldu hep âyîne-i dîdârımız

438 Biz bizi seyr eyleriz Ḥaḳḳı müdâm
ʿAşḳdır çün ḳurre-i ebṣârımız

(159. Gazel; 1, 2, 3, 4, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

439 Hemîşe ḫiẕmet-i ʿaşḳ oldu resm ü ʿâdetimiz
Cemâl-i ṭalʿatıdır devlet u saʿâdetimiz

440 Yarar ki nâz edelim nâzımızca luṭf ede ol
Ki ʿaks-i ḥubbudur ancaḳ aña irâdetimiz

441 Ḫudâ çü Âdem'i ḫalḳ etti ṣûreti üzre
Bulundu aḥsen-i taḳvîm içün siyâdetimiz

442 Üfürdü Âdem'e ṣunʿ ile rûḥ-ı ʿaşḳından
Ne ġam ki ʿaşḳ iledir ḫilḳat ü ciyâdetimiz

443 Cefâsı ẕevḳ ü ṣafâdır göñülde ey Ḥaḳḳı
Tedellülünde teẕellüldür eski ʿâdetimiz

(160. Gazel; 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

444 Ḥaḳḳı bulmuş göñlümüz çün ʿaşḳ ḫamrından ṣafâ
Ḥüsn için âyîneyiz mirʾâta vecḥ-i enveriz

(161. Gazel; 1)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

445 Geldi bizim sulṭânımız taḫt-ı dile ḫâḳānımız
Dil ḫalvetinde cânımız gösterdi yüz cânânımız

(164. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

446 Kaṭreyiz ʿâlemde lîkin dilde deryâ olmuşuz
Cevheriz dehrin bisâṭı üzre yektâ olmuşuz

447 Seyrimiz ṣaḥrâ-yı cândır ġayrı yerden fâriġiz
Kendi saḥrâmızda seyyâḥız ki saḥrâ olmuşuz

448 Kimseyi incitmek incinmek değildir şânımız
Yâr-ı ġār-ı cümleyiz şefḳatli bâbâ olmuşuz

449 İnciten nâdâna dostuz hem duʿâlar eyleriz
Kim ḳamudan biz bize maḥv-ı temâşâ olmuşuz

450 ʿÂşıḳız mis̱l-i Züleyḫâ dilberiz Yûsuf gibi
Biz bizi sevmekde Ḥaḳḳı ferd ü tenhâ olmuşuz

(165. Gazel; 1, 5)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

451 ʿAceb ne ʿaşḳ ile taḫmîr olundu bu gülümüz
Ne genc-i maḫfîye gencîne oldu bu dilimiz

9b

452 Şuʿûn-ı bî-ḥadd ile dost eder göñülde ẓuhûr
Tamâm ḥall olur andan hezâr müşkilimiz

(168. Gazel; 3)

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün)

453 Göñlüm ayağı geçdi ʿaşḳın defînesine
Öyle büyük defîne kevn ü mekâna sıġmaz

---

447 cândır: dildir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 300.

448 şefḳatli baba: şefḳatle gûyâ, İ. Haḳḳı, *Divan*, s. 300.

449 dostuz hem: hem dostuz, İ. Hakkı, *Divan*, s. 300.

452 dost eder göñülde ẓuhûr: ʿaşḳ eder ẓuhûr müdâm ; tamâmı: göñülde, İ. Hakkı, *Divan*, s. 301.

(169. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

454 Ḫᵛâce biz mest-i bâde-i ezeliz
ʿÂşıḳ-ı ḥüsn-i ʿaşḳ-ı lem-yezeliz

455 Bize taʿlim eder muʿallim-i ʿaşḳ
Biz bu ʿilm içre nâsî-i ʿameliz

456 Ṣûretâ ger ḫafîf çün kâhız
Lîk dilde metîn çün cebeliz

457 Bulmuşuz ʿaşḳ-ı Ḥayy ü Ḳayyûm'ı
ʿAşḳ ile biz de ḥayy-ı bî-eceliz

458 Mülk-i faḳr u fenâ gedâlarıyız
Hem selâṭîn-i mülk-i bî- ḫaleliz

459 Her ne ki ʿâlemde var ʿaşḳ imiş ey yâr-ı ġār
Olmuş o leyl ü nehâr ʿilm ile ʿirfânımız

460 ʿAşḳ ile ḫoş dolmuşuz mest-i müdâm olmuşuz
Faḳr u fenâ bulmuşuz oldu beḳā şânımız

461 Gerçi ḥaḳīriz çü ḫâk oldu velî ʿaşḳ-ı pak
Dilde çü mehtabnâk çü zer-kânımız

462 Çevremize nüh felek devr eder ol çün kelek
Kim şeh-i mülk ü melek taḫtıdır eyvânımız

463 ʿAşḳ gedâsı olan salṭanat eyler nihân
Lâ-cerem olmuş cihân bende-i fermânımız

---

456 dilde metîn çün: maʿnâda şanki bir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 305.

(170. Gazel; 1)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

464 Kendiden her kim giderse ʿayn-ı cândır şübhesiz
Bend olan benligle pür-vehm ü gümândır şübhesiz

(171. Gazel; 1, 2, 3, 5, 7)

(Mütefâʿilün Feʿûlün Mütefâʿilün Feʿûlün)

465 Göñül alsa bûyı andan aña dü cihân görünmez
Yüzünü görürse cândan daḫî cism ü cân görünmez

466 Dile sâḳī olsa cânân dil olur gül ü gülistân
Çün olur riyâż-ı Raḥmân aña ḫâk-dân görünmez

467 O ki mülk-i cismi yıḳmış o gülû-yı nefsi şıḳmış
Daḫî ʿarş-ı câna çıḳmış aña nerdübân görünmez

468 Yürü sen bu levḥ-i dilden o ʿulûmu ʿaşḳı ögren
Dile dolsa ḥikmet andan ḳalem ü lisân görünmez

469 Gözetir rızâ-yı Ḥaḳḳ'ı bulan anı dilde Ḥaḳḳı
Bu ciḥânı kor bu ḫalḳı ki bu câvidân görünmez

---

464 benligle: benlige, İ. Hakkı, *Divan*, s. 306.

466 çün olur: ola çün, İ. Hakkı, *Divan*, s. 307.

468 ʿulûmu: ʿulûm-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 307.

(172. Gazel; 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

470 Bulmaḳ istersen eger kes̱retde nûr-ı vaḥdeti
Var yoġ ol kim ḳalmasın cân u dil ü ʿaḳl u ḥavas

471 Çün esâs-ı ḫâne-i tevḥîd olur faḳr u fenâ
Ḥaḳḳı bul faḳr u fenâyı muḥkem olsun ol esâs

(173. Gazel, 1, 4)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

472 Seyyid-i ʿâlemdir âdem ġayrıdan sevdâyı kes
Zâhidiñ vehmi ıraḳdan gerçi sevḳ eyler feres

473 Dilde dildârıñ mis̱âli maḥmil içre yârdır
Bu maʿiyyetden ḫabîr olmaz fiġān eyler ceres

(174. Gazel; 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

474 Heyʾet-i aḫlâḳ-ı dildâr oldu ʿilm ehl-i dil
ʿİlm-i heyʾet oldu Ḥaḳḳı ṣanʿat-ı Baṭlâmiyus

---

474 dildâr: dildir ; ʿİlm-i heyʾet oldu Ḥaḳḳı: Ḥaḳḳı ʿilm-i heyʾeti bil, İ. Hakkı, *Divan*, s. 310.

(175. Gazel; 1, 5, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

475 Cân dimaġı dem-be-dem pür-bûy-ı cânân oldu ḫoş
Ḳaʿr-ı baḥr-ı Lemyezel emvâc-ı iḥsân oldu ḫoş

476 Zülfü sevdâsında rencûr olmuş iken şükr kim
Can yüzün gördü göñülden şâd u ḫandân oldu ḫoş

477 Çün ḥaremden ḳalbe ḳıldı bir naẓar sulṭân-ı ʿaşḳ
Cân-ı ʿâşıḳ maḥrem-i esrâr-ı sulṭân oldu ḫoş

478 ʿAşḳ bî-perde ẓuhûr etti çü dilden ʿâşıḳa
Mest olup doldu derûnu baḥr-ı ʿirfân oldu ḫoş

479 Ḥaḳḳı bil her maẓharıñ bir rütbesi var ḥıfẓ ḳıl
Ṣanma kim hep maẓhar-ı ʿaşḳ oldu yeksân oldu ḫoş

(176. Gazel; 1)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

480 Göñül baġında ol dildâr sâḳī baġbân olmuş
O cânânı bu cân bulmuş cenân mis̱l-i cinân olmuş

---

478 derûnu: derûn-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 311.

479 ʿaşḳ: ʿaşḳı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 311

(177. Gazel; 6, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

10[a] 481 Âsmân-ı cânda doġdu mihr-i ʿaşḳ
Göñlüme nûru hidâyet eylemiş

482 Taḫt-ı dilden ḥükm edip sulṭân-ı ʿaşḳ
Cümleye ʿavn ü ʿinâyet eylemiş

483 Her göñüldür çün yatâġ-ı şîr-i ʿaşḳ
Her dile Ḥaḳḳı riʿâyet eylemiş

(178. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

484 Göründü dilde bir deryâ ki ʿaşḳ andan bedîd olmuş
O deryâdan bu cân dolmuş gönül ẕevḳi mezîd olmuş

485 Hevâdan geçse cân mevci nefes baḥrinde sâkindir
Ḥayât ol mâhı bulmuş kim o yemden müstefîd olmuş

486 Muḳallib ḳalbimi almış bu ḳalıb ḫalḳ ile ḳalmış
Tenim kes̱rette dil dalmış o vaḥdette ferîd olmuş

487 Dil ehli beklemez bir yıl ki gelsin ʿîd ü şâd olsun
Ki dâʾim ʿârifiñ her sâʿati bir başḳa ʿîd olmuş

488 Gel ey Ḥaḳḳı unut cânı yoġ ol anıñla bul anı
O cân kim dostunu bulmuş ḳamu vaḳti saʿid olmuş

(179. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

489 Kim ki cânından ıraġ oldu işi âh olmuş
Nefsini ʿârif olan ʿârif-i billâh olmuş

490 Saḳar-ı firḳate düşmüş sefer-i ẓâhir eden
Sefer-i bâṭın eden vâṣıl-ı dergâh olmuş

491 Keder-i ʿaḳl ile dildârdan olmuş dil dûr
Ṣâf olan ʿaşḳ ile ol mihr ile çün mâh olmuş

492 Dil ü dilbersen ıraġ olma heman sen senden
Olmasın kimsede şuġlüñ ki göñül şâh olmuş

493 Ḳalbiñe eyle naẓar kendiñi ṭanı kimsin
Kendüyi dilde gören ehl-i dil âgâh olmuş

494 Naḳd iken ʿaşḳ ile cân dilde o dîdâr el-ân
İntiẓâr oduna yanmış o ki güm-râh olmuş

495 Çekmedi keşmekeş-i redd ü ḳabul-ı ḫalḳı
Ḥaḳḳı kim ḳıble-i cânı hemân Allâh olmuş

(181. Gazel; 7, 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

496 Cihân ṭavîledır aṣḥâb-ı nefsdir çü devâb
Kim etse esteri tımâr işi fenâ düşmüş

497 Kim ehl-i kes̱rete ifşâ-yı sırr-ı vaḥdet eder
O ḫalḳa şeyḫ olur ol cürme bu cezâ düşmüş

498 O şems-i bâṭını bâṭında seyr eden Ḥaḳḳı
Mis̱âl-i ẕerre-i ser-geşte pür-żiyâ düşmüş

(182. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

499 Göñülde ʿaşḳ-ı cemâlin görür hemîşe ḫavâṣ
O cân ki vâṣıl-ı ʿaşḳ oldu oldu ḫâṣṣü'l-ḫâṣ

500 Bu ʿaḳl u vehm işidir cehl ü ḥüzn ü ḫavf u ḫaṭar
Ḳo ʿaḳlı ʿaşḳ ile ol kim odur bu câna menâṣ

501 Belâ vü miḥnete düşmüş bu cân bu benlikden
O kim yoġ oldu belâdan hemîşe buldu ḫalâṣ

502 Ger olsa ḫalvet-i dil ġayr-ı ʿaşḳdan ḫâlî
Bu sîne def çalar ol dilde cân olur raḳḳâṣ

503 Cemâl-i cânı derûnuñda seyr ḳıl ki bu ten
Cemâli ʿâriyetidir mis̱âl-i ṣufr u reṣâṣ

504 O cân ki kendüyi bilmiş hümâ-yı ʿarş olmuş
Ṭuyûr-ı câna bu ecsâmı bulmuş ol aḳfâṣ

505 Ne semte ḳılsa naẓar ʿaşḳı seyr eder Ḥaḳḳı
Ki ol nigâre çü aḳmaṣıdır ḳamu eşḫâṣ

---

505 ol nigâre: ʿaşḳ-ı pâka, İ. Hakkı, *Divan*, s. 318.

(184. Gazel; 1, 2, 3, 4, 6)

(Feᶜilâtün Feᶜilâtün Feᶜilâtün Feᶜilün)

506 Ey mühendis nedir ol tefrîḳa-i noḳṭa vü ḫaṭ
Bil ḫaṭ-ı kevn ü mekân noḳṭa-i ᶜaşḳ oldu faḳaṭ

507 Noḳṭa ḫaṭ oldu vü ḫaṭ ḥarf olup ol oldu ḥurûf
Çünki tebdîl-i ṣuver ḳıldı vü taġyîr-i nuḳaṭ

508 Noḳṭadan ġayrı ne kim levḥ-i şuhûduñ üzre
Naḳş olunmuş anı maḥv et ki odur sehv ü ġalaṭ

509 Noḳṭa bil noḳṭaya baḳ noḳṭa ol andan ġayrı
Her ne kim eylesen oldur sebeb-i buᶜd u saḫaṭ

10b 510 Çıksa Ḥaḳḳı çeh-i ṭabᶜından olur ẓâhir aña
Sırr-ı lev dülliye ḥablün leᶜale'l-lâhi habeṭ

(185. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Müfteᶜilün Fâᶜilün Müfteᶜilün Fâᶜilün)

511 Ey dil ü dildârımız dilde ġamıñdır neşâṭ
V'ey meh-i ᶜayyârımız dilde ġamıñdır neşâṭ

512 Dilde ġamıñ ey ᶜazîz şehd ü şekerden leẕîẕ
Ey yem-i efkârımız dilde ġamıñdır neşâṭ

513 Luṭf ile baḳsañ dile dil pür olur ẕevḳ ile
Ey ġam-ı ġam-ḫᵛârımız dilde ġamıñdır neşât

511 dil ü: dil-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 321.

514 Senden alır dil sürûr senden eder can ḥużûr
Maḥrem-i esrârımız dilde ġamıñdır neşâṭ

515 Ḥaḳḳı dil etsin sükût cân sözüdür ḳalbe ḳūt
Ebr-i güher-bârımız dilde ġamıñdır neşâṭ

(186. Gazel; 3, 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

516 Göñülde ṭâlib-i ḥaẓ ol ki ṭaşradan arayan
İki cihânda o bir âşinâdan almadı ḥaẓ

517 Göñül ki yâr ile yâr oldu yâdı yâd etmez
Ḳalan sivâ ile ʿaşḳ u hevâdan almadı ḥaẓ

(187. Gazel; 1, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlün Fâʿilün)

518 Ḥaḳ der ki ey ḳulum baña gel dilden et rücûʿ
Cân göklerine çıḳ geceler eyleme hücûʿ

519 Ḥaḳḳı hemîşe Ḥaḳ ile ol dilde bul sürûr
Ẕevḳ-i ḥużûrdan seni nefs olmasın menûʿ

(188. Gazel; 1, 4)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

520 Baña ki faḳr u fenâ iftiḫârdır bi'ṭ-ṭabʿ
Ġınâ vü nâm-ı sivâ neng ü ʿârdır bi'ṭ-ṭabʿ

---

517 ki: çü, İ. Hakkı, *Divan*, s. 322.

521 Göñül ki anda dil-ârâm eder müdâm âram
ʿAceb neden o göñül bî-ḳarardır bi'ṭ-ṭabʿ

(189. Gazel; 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

522 Âb-ı ḥayvânı ger insansan bu ḥayvânâta ver
Baḥr-ı ḥay ʿindinde bulduñ ʿayn-ı ḥayvândan ferâġ

523 Vaṣl u hicrân vaṣf-ı ḫâṣṣ-ı ʿâşık-ı maḥcûbdur
Ḥaḳḳı ʿârifdir ki bulmuş vaṣl-ı hicrandan ferâġ

(190. Gazel; 3, 4)

(Müfteʿilün Fâʿilâtü Müfteʿilün Fâʿ)

524 Kim biri iki görür bu cilve-geh içre
Yaḳsa gerek âḫir anı dâġ-ı teʾessüf

525 Dîde vü dîdârı fi'l-ḥaḳīḳa bir añla
Çeşm-i Züleyḫâ'da idi ṭalʿat-i Yûsuf

(191. Gazel; 3, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

526 Sen ʿaşḳa yoldâş ol ki anı dilde bulanıñ
Elbette ḥaẓẓı üns ü liḳādır bilâ-ḫilâf

---

526 anı dilde bulanıñ: aña kim refîḳ olur, İ. Hakkı, *Divan*, s. 327.

527 ʿAşḳıñ demiyle dolsa göñül ḥay olur müdâm
Ḥaḳḳı bu ʿaşḳ vaṣf-ı Ḫudâ'dır bilâ-ḫilaf

(192. Gazel; 4, 5)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

528 Bize bizden yaḳındır Ḥaḳ velî andan baʾîdiz biz
Ki ġâyet ḳurbetinden hem be-ġâyet dûrdur muṭlaḳ

529 Firâḳ-ı nefs ile ancaḳ viṣâl-i yâre ol ṭâlib
Ki merd-i vaṣl kendinden hemân mehcûrdur muṭlaḳ

(193. Gazel; 3, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

530 Vüsʾuñca saʿy edersen eger ten fenâsına
Taḥḳīḳ olur seniñle ḫulûd-ı beḳā-yı ʿaşḳ

531 Nefsâni olma âdem-i rûḥânî ol eger
Dil ḫânesinde Ḥaḳḳı dilersen liḳā-yı ʿaşḳ

(194. Gazel; 1, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

532 Kendi ḥüsnün vech-i dilberden hüveydâ ḳıldı ʿaşḳ
Çeşm-i ʿâşıḳdan dönüp anı temâşâ ḳıldı ʿaşḳ

---

527 Ḥaḳḳı bu: Ey Ḥaḳḳı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 327.

533 Ṣıġmadı arż u semâya ḥüsn-i ʿaşḳıñ leşkeri
Bu ʿaceb kim sîne-i ʿuşşâḳı meʾvâ ḳıldı ʿaşḳ

(195. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

534 Gâhî göründü ẓâhir u geh maẓhar oldu ʿaşḳ
Mâʿnî iken göñülde çıḳıp dilber oldu ʿaşḳ

535 Bir ʿaşḳ imiş ẓuhûr u buṭûn içre ġayrı yoḳ
Ẕâtıyla cism ü hem ʿaraż u cevher oldu ʿaşḳ

536 Bir yerde ẕüll ü faḳr u fenâ ḫırḳasın giyip
Bir yerde cümle ḫalḳa ser u server oldu ʿaşḳ

537 Bir yerde derd ü ġamladır ol ʿâşıḳ-ı cemâl
Bir yerde cilvelerle perî peyker oldu ʿaşḳ

538 Ḥaḳḳı hemîşe ʿâşıḳ u mâʿşûku ʿaşḳ bil
Çün iki ism-i müştaḳa bir maṣdar oldu ʿaşḳ

11[a]

(199. Gazel; 5, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

539 Bir ḳadem yol gitmedikçe bulmaġ olmaz anı kim
Ġâyet-i ḳurbundan özge mâniʿ-i dîdâr yoḳ

540 Ḥût baḥri görmedi tâ çıkmadıḳça baḥrden
Varlıġıñdan çıḳ ki bu deryâdan özge var yoḳ

---

535 ġayrı: ġayr, İ. Hakkı, *Divan*, s. 195.

(200. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

541 Ẓan ederdim kim cihân içre baña bir yâr yoḳ
Benliğim terk eyledim gördüm ki hiç aġyâr yoḳ

542 Gitti kes̱ret ḳaldı vaḥdet ʿaşḳ için ḫalvet cihân
ʿAşḳ imiş ʿâlemde andan ġayrı bir deyyâr yoḳ

543 Kendi gencin dilde pinhân etmiş üstünde durur
Dilden özge hiç aña gencîne-i esrâr yoḳ

544 Ṭıfl-ı dil perverde olsa ʿaşḳ şîriyle aña
Ḥâcet-i "cennâtü tecrî taḥtihâ'l-enhâr" yoḳ

545 Âb-ı ʿilm ü şîr-i ḥilm ü ḫamr-ı ḥubb u şehd-i vaṣl
Cennet-i ʿaşḳ içre bu enhâr var ol çâr yoḳ

(201. Gazel; 3, 8)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

546 Göñül kim bâb-ı Mevlâ'dır yoġ andan ṭaşra bir şuġlüm
Anıñ ʿaşḳıdır ancaḳ dilde bir ġayrı nigârım yoḳ

547 Derûn-ı dilde bir ʿaşḳ-ı Ḫudâ'dır yâr-ı ġārım kim
İki ʿâlemde hem andan cüdâ bir yâr-ı ġārım yoḳ

---

546 bir ġayrı: ġayrı bir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 337.

(202. Gazel; 2, 3, 6)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

548 Göñül ki içti mey-i ʿaşḳı bezm-i vaḥdetdir
Ḥadîs̱-i ʿaşḳdır ol dilde ġayrı mâʾnâ yoḳ

549 O cân ki bulmuş o cânânı ḫalvet-i dilde
Anıñladır her işi anda ġayrı daʿvâ yoḳ

550 Mis̱âl-i mevc bu deryâya ġarḳ olan bildi
Ki mevc baḥr ile var oldu ġayrı deryâ yok

(203. Gazel; 3, 4, 5, 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

551 ʿAşḳıñ murâdıdır edesin terk-i iḫtiyâr
ʿÂşıḳ ki baḫtı yâr ola hiç iḫtiyârı yoḳ

552 Tâ-key kenara almalısın cism-i mürdeyi
Ol cânı al kenara ki hergiz kenârı yok

553 Neẓẓâre eyler ehl-i naẓar muntaẓır değil
Ferdâya ehl-i ḥâl olanıñ intiẓârı yoḳ

554 ʿÂşıḳ ki naḳd-ı ʿaşḳ ile genc-i nihânı var
Bulmuş ġınâ-yı ḳalbi anıñ iftiḳârı yoḳ

(204. Gazel; 5)

---

548 bezm-i vaḥdetdir: bezm- vaḥdet olur, İ. Hakkı, *Divan*, s. 338.

551 murâdıdır: murâd eder, İ. Hakkı, *Divan*, s. 339.

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

555 Benlikde ḳalan cehl ile ẓulmettedir ey dost
“Men aḥraḳahû ʿaşḳuke fe’n-nûru hünâlik” *

(205. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

556 Gel ey nigâr ḳıl âyîneden yüzüñ idrâk
Ki naḳş-ı ġayrdan oldu bu dil çü âyine pâk

557 Tamâm çehre-i ḫûbuñ göñülde seyr et kim
Dil oldu maẓhar-ı tâm ü laṭīf ü ṣâfî vü pâk

558 Neden tenezzülüñ olmaz bu pâk ḫalvete kim
“İẕâ mererte bihi mâ vecedte fîhi sivâke”**

559 Saña çü nüsḫa-i mecmûʿ-ı kâʾinât oldum
Revâ mıdır ki ḳalam ben fütâde-i kil ü ḫâḳ

560 Egerçi sâḥile atdıñ beni hem al baḥre
Ki baḥr-i ʿaşḳıña mevcim unutma çün ḫâşâk

561 Benimledir çü ẓuhûruñ vücûdum oldu seniñ
“Fe leste teẓheru levlâye lem ekün levlâk”***

---

555 aḥraḳahû: aḥraḳa, İ. Hakkı, *Divan*, s. 340.

* “Senin aşkının yaktığı kişi, oradaki nuru görür, bulur.”

** “Oradan geçtiğinde Allah’tan başkasını bulamazsın.”

*** “Sen olmasaydın ben zâhir olmazdım.”

560 baḥr-i ʿaşḳına mevcim unutma: mevc-i baḥr kim ey ʿaşḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 341.

562 Sen âfitâb-ı cihânsın çü sâyedir Ḥaḳḳı
Ḳamu ẓılâl güneşden bulur vücûd u helâk

(206. Gazel; 1, 3, 4, 5, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

563 Ne devlettir ki dildârım sen olduñ
Enîs ü mûnis ü yârım sen olduñ

564 Sürûrumdan şığışmam bu cihâna
Dem-â-dem çünki ġam-ḫᵛârım sen olduñ

565 Baña ḫaṣm olsa ʿâlem ḫalḳı ġam yok
Ne ḳorḳu çün nigeh-dârım sen olduñ

566 Ṣafâlar ger cefâlar bulsa cânım
Refîḳ-i cümle eṭvârım sen olduñ

567 Saña taʿẓîm eder dillerde Ḥaḳḳı
Der inkârım yoġ iḳrârım sen olduñ

(207. Gazel; 2, 3, 4, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

11b 568 Cihânı seyr edip âfâḳa hem sefer ḳıldım
Naẓîr-i ḥüsnüñü çün görmedim dedim ḥâşâk

569 Teni ḳo sen seni cân bil ki cân-ı ʿâlemsin
Daḫî ḫülâṣa-i taḳdîr ü zübde-i levlâk

---

562 çü sâyedir Ḥaḳḳı: ki Ḥaḳḳı ẓıllıñdır, İ. Hakkı, *Divan*, s. 341.

563 enîs: nedîm, İ. Hakkı, *Divan*, s. 342.

570 Çü rûḥ-ı pâksin insân-ı ʿayn-ı âdemsin
Müdâm şevḳ-i cemâliñle raḳs eder eflâk

571 Göñülde eyleseñ aḥvâl-i ʿaşḳ u cânı nihân
ʿAyân kerâmet olur ʿaşḳ u rûḥ-ı cevher-i pâk

572 Ḫudâ'yı ḥıfẓ edeni ḥıfẓ eder Ḫudâ Ḥaḳḳı
Duʿâ olundu ki "Allâhu vâli men vâlâk"*

(208. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

573 Göñül ḫülâṣa-i ʿâlemsin efser-i eflâk
Velî ne fâʾide kim kendiñ etmediñ idrâk

574 Çü âfitâb-ı ʿayânsın zemîn-i tende nihân
Miṣâl-i gevher-i kânsın muḳārin-i kil ü ḫâk

575 Cemâl-i ʿaşḳ-ı İlâhî içün bir âyinesin
Velî ne ḫâsıl ol âyineden ki olmaya pâk

576 Vücûd-ı cümle cihândan ġaraż vücûduñdur
"Femâ tekevvene fiʾl- kevni kâʾinün levlâk"**

577 Cihân seniñle olur şâd u ḫurrem ü ḫandân
Niçin yatıp oturursun hemîşe sen ġam-nâk

578 O rûḥu nûr-ı basîṭ añla mevc-i baḥr-ı muḥîṭ
Bu cismi ḳoy ki budur ẓulmet ü ḫas ü ḫâşâk

---

* "Allah, seni gözeteni gözetendir."

574 çü: çün, İ. Hakkı, *Divan*, s. 344.

575 ʿaşḳ-ı: ʿaşḳı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 344.

* * "Eğer sen olmasaydın kâinatta hiçbirşey olmazdı"

578 ḫas ü: ḫas-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 344.

579 Ḥayat buldu o kim bildi nefsin ey Ḥaḳḳı
Kim olduġun bilen aṣlâ ne ġam görür ne helâk

(209. Gazel; 1, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün)

580 Bildiñse kendiñ ey cân çün şekker oldu ölmek
Cân-ı ʿaşḳa olsa ḥayrân çün gevher oldu ölmek

581 Ḫoş ḫuylu olsa bir dil hem mevti ḫoş olur bil
Bed ḫuylu olsa müşkil hem âzer oldu ölmek

582 Âyînedir memâtıñ bul anda hep ṣıfâtıñ
Ḥaḳḳı bil anı ẕâtıñ ḫoş manẓar oldu ölmek

(210. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

583 Ey ruḥ seyr-i ʿâlem-i imkân neñe gerek
Dilden seyâḥat eyle bu zindân neñe gerek

584 Vaḥdet ki meşrebiñdir olur ḫalvetiñ cihân
Tercîh-i ġār u kûh u beyâbân neñe gerek

585 Ger meşrebiñ vâsiʿ ise bil cennet içresin
Seyr-i bahâr u bâġ u gülistân neñe gerek

---

585 ger: gel, İ. Hakkı, *Divan*, s. 346.

586 Cenk içre eyledi leb-i ḫâmûş-kâr tiġ
Vermek cevâb-ı merdüm-i nâdân neñe gerek

587 Vaḳtinde ʿuḳde ġonce mis̱âli çün açılır
Pes iştiġâl nâḫun u dendân neñe gerek

588 Çün derd-i kâm-rân olur oldur devâ-yı maḥż
İẓhâr-ı derd ü ḫvâhiş-i dermân neñe gerek

589 Dil ḫurrem olsa ʿaşḳ ile tiz terk-i nefs eder
Ol dostu iste Ḥaḳḳı bu düşmân neñe gerek

(212. Gazel; 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

590 Cemâl ü ʿaşḳı Ḫudâ'dan bulur bu mevcûdât
"İlâhî ente ilâhî ve lâ ilâhe sivâk"*

591 Cihân meẓâhir-i ṣunʿ u ṣıfât-ı Mevlâ'dır
Bu seyr-i ẕevḳın eder cân-ı ʿârif-i çâlâk

592 Velîk maẓhar-ı insân ki ḫâṣ-ı maẓhar odur
Ḳıyâs olunmaz aña ġayrı meẓâhir et ḥâşâk

593 Felek melekde yoġ insan mis̱âli bir cevher
Hezâr-bâr aradım anı bulmuşum derrâk

594 Kemâl-i ʿillet-i ġâʾiyye nevʿ-i insândır
Delîli Ḥaḳḳı edersen ṭaleb oḳu "levlâk"

---

586 cevâb-ı: cevâb, İ. Hakkı, *Divan*, s. 346.

* "İlâhî! Sen benim ilâhımsın. Sen'den başka ilah yoktur."

592 ġayrı: ġayr ; meẓâhir et: meẓâhir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 348.

(213. Gazel; 2, 3, 4, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

595 Ḫoş ol dildir ki dildârısın ey dost
Ḫoş ol cândır ki cânânı sen olduñ

596 Ḳamu şâdlıḳla hem ʿişretle dolmuş
O dil beyti ki mihmânı sen olduñ

12a 597 Gül ü gülzârı neyler bülbül-i cân
Ki gülzâr u gülistânı sen olduñ

598 Muvaḥḥid buldu her ḥâlinde râḥat
Ki her peydâ vü pinhânı sen olduñ

599 Bu Ḥaḳḳı ṭâlib-i derdiñdir ancaḳ
Ümîdi bu ki dermânı sen olduñ

(214. Gazel; 6)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

600 Dil olsa ʿaşḳ ile rûşen olur mâʿşûḳa ḫoş mesken
Cemâliyle olur gülşen bilir meyḫânelik etmek

(215. Gazel; 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

601 İki cihânda hemân ʿaşķ Ḥaķ'dır ey Ḥaķķı
“Ve mâ sivâhü ḫayâlün müzahrefün bâṭıl”*

(220. Gazel; 1, 2, 7, 8, 9)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

602 Her kime baḫtı yâr olur ey dil
ʿAşķ aña yâr-ı ġār olur ey dil

603 Devlet-i faķr ʿayb u ʿâr olmaz
ʿÂrife iftiḫâr olur ey dil

604 Ol ki ķılmaz bu naķd-i vaķte naẓar
Suḫra-i intiẓâr olur ey dil

605 ʿAşķ-ı Ḥaķķ'a kim olmadıysa şikâr
Nefsine ol şikâr olur ey dil

606 Kim ki Ḥaķķı cemâl-i ʿaşķı görür
Cânına ol nigâr olur ey dil

(221. Gazel; 1, 2)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

607 Maẓhar-ı ẕât u ṣıfat âdem ü ʿâlemdir bil
Câm-ı Cem kim işitirsen dil-i âdemdir bil

---

601 ʿaşķ: ʿaşķ-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 215.

* “O'ndan başka her şey hayal, muzahref (sahte süs) ve bâtıldır.”

608 Olsa dil ʿaşḳ ile fânî vü selîm ü teslîm
ʿAşḳ dâʿvâsın ederse o müsellemdir bil

(222. Gazel; 5, 7)

(Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

609 Ekl eger olsa ḳalîl nefs ola ḫor u ẕelîl
Ḳalb ola ṣâf u cemîl göstere dilber cemâl

610 ʿAşḳa o kim yâr olur göñlü pür-envâr olur
Ḥaḳḳı göñül nâr olur ʿaşḳ ile ḳılsañ cidâl

(224. Gazel; 4, 5, 6)

(Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

611 Sensin ol aṣl-ı vücûd hem kerem âbâd-ı cûd
Hem-dem-i ʿaşḳ-ı Vedûd hem yem-i ʿirfân sen ol

612 ʿÂleme çün ey ḥüsün ʿillet-i ġâʾiyyesin
Bil seni kimsin nesin cümleye sulṭân sen ol

613 ʿAşḳ der ey Ḥaḳḳı var kendiñi bil yâr-ı ġār
Müjde ki sensin o yâr ḥüsnüñe ḥayrân sen ol

(225. Gazel; 1, 3)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

614 Muḳarrer oldu ki cânında bulmuş ehl-i kemâl
Hezâr ḥüsn ü cemâl ü hezar câm-ı zülâl

615 Suʾâl-i ṣûfî-i ṣâf oldu ʿâşıḳ u mâʿşuḳ
Kelâm-ı zâhid-i ḫod-bîn ḳamu ḫayâl ü muḥâl

(226. Gazel; 1, 2, 3, 4, 6 , 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

616 Ol ki maṭlûb-ı dil ü cândır ḳarîb-i dildir ol
Lîkin andan bî-ḫaberdir dil ʿaceb ġâfildir ol

617 Menzil-i cânânı dil ḫâricden eylerken ṭaleb
Cân içinde buldu anı kim aña menzîldir ol

618 Cân tene meyl ü taʿalluḳla tenezzül eylemiş
Rûḥ-ı insan emr-i Ḥaḳ'dır ṣanma âb u kildir ol

619 Gerçi her dilden o genc-i ẕâta var bir gizli yol
Lîk bu benlik ṭılsım olmuş aña müşkildir ol

620 Ġayr-ı yem ẓan etti kendin çün hevâya uydu mevc
Her hevâdan geçse ʿayn-ı baḥrdır kâmildir ol

621 Levḥ-i dilden maḥv ḳıl cümle nuḳûş-ı ġayrı kim
Ḥaḳḳ'dan özge her ne bilsen Ḥaḳḳ değil bâṭıldır ol

622 Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ'dan ġayrı bir şey ḳalmasın ḳalbiñde çün
Mâsivâdan ḳaṭʿ olur dil dostuna vâṣıldır ol

(227. Gazel; 7, 8)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

623 Kendi nefsin bilmeyen câhildir ol ʿârif değil
Her cevâbı kim o söyler maʿnîde sâʾildir ol

624 Kim ki bilmiş nefsin olmuş mâsivâdan rûḥ pâk
Nuṭk-ı pâkinden ṣafâ bul ḥikmete nâʾildir ol

(228. Gazel; 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

12[b]

625 Cihânı ehline ver Ḥaḳḳı ʿâlem-i dile gel
Ki ol cihân-ı firâḳ oldu bu cihân-ı viṣâl

(229. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün Müstefʿilün)

626 Çün ʿaşḳdır sulṭân-ı cân ḫoş taḫt-ı sulṭândır göñül
ʿAşḳ oldu ḫâḳān-ı cihân iḳlîm-i ḫâḳāndır göñül

627 Deryâ vü gevher ʿaşḳdır hem mıṣr u şekker ʿaşḳdır
ʿÂlemde server ʿaşḳdır ol şâhı cûyândır göñül

628 ʿÂlem odur ʿÂdem odur ʿâdemdeki ḫoş-dem odur
Her dilde hem maḥrem odur anıñla şâdândır göñül

629 Hem cennet ü nîran odur hem ḥûr u hem ġılmân odur
Hem cân u hem cânân odur cânâna ḥayrândır göñül

630 Ekvân u hem ezmân odur evvel daḫî pâyân odur
Hem ẓâhir u pinhân odur ol gevhere kândır göñül

631 Canlarda çün cûyân odur dillerde hem gûyân odur
Şâhenşeh-i fermân odur teslîm-i fermândır göñül

---

624 ḥikmete nâʾildir ol: kim dile vâṣıldır ol, İ. Hakkı, *Divan*, s. 363.

632 Ḥaḳḳı göñüldür ʿaşḳa yol var ol nefes baḥriyle dol
Sen dilde dildârıñla ol çün kân-ı ʿirfândır gönül

(230. Gazel; 3, 4, 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

633 Mirʾât-ı dilde ḳoyma keder sen seni gider
Cânânı câna göstere tâ kim ṣafâ-yı dil

634 Dil ʿarş-ı muṭlaḳ olsa bulur istivâ-yı Ḥaḳ
Bu nükteden ḳıyâs olunur istivâ-yı dil

635 Sulṭân odur ki seyr eder aḥvâl-i ʿâlemi
Mirʾât-ı ṣaf ola âña ʿâlem-nümâ-yı dil

(231. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

636 Cennet-i âʿlâdan âʿlâdır ḫam-ı eyvân-ı dil
Añda luṭfuyla tecellî eyler ol ṣulṭân-ı dil

637 Kendi nûrundan münevverdir behişt-âbâd-ı cân
Ḥüsn-i vechinden müzeyyendir nigâristân-ı dil

638 Evveli bil âḫiri bil ẓâhiri bil bâṭını
Andan añlarsın neden yapıldı çâr erkân-ı dil

---

627 şâhı: şâh-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 365.

633 sen seni: sen, İ. Hakkı, *Divan*, s. 366.

636 ḫam-ı: ḫum-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 366.

639 Dilde ʿaşḳ eyler çü her-dem başḳa reng ile ẓuhûr
Lâ-cerem her demde başḳa reng olur elvân-ı dil

640 Cümle ʿâlemdir muḫîṭ-i dilde bir mevc-i revân
Mevcden geç ol ġarîḳ-i baḥr-ı bî-pâyân-ı dil

641 Çün bisâṭ-ı dilde basṭ olmuş semâṭ-ı ʿaşḳ-ı Ḥaḳ
Ehl-i dil ʿâlemde olmuş dem-be-dem mihmân-ı dl

642 Var iken ʿâlemde Ḥaḳḳı böyle bir ʿâlî-maḳâm
Ḳıble-i cân olmalıdır ḫüsn ü hem iḥsân-ı dil

(232. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

643 Fażl-ı Ḥaḳḳ'a erip ḥâlâ emr-i diger olmuş dil
Himmetle olup ʿâlâ ḫoş muʿteber olmuş dil

644 Ger şimdiye dek bu dil maġlûp idi pâ-der-gil
Maṭlûba olup nâʾil ehl-i ẓafer olmuş dil

645 Dil ġāfil iken evvel her fikri idi mühmel
Ḥaḳḳı müşkilin etdi ḥal ḫoş pür-hüner olmuş dil

646 Telḫ iken olup şîrîn pür-mihr olup ol bî-kin
Dolmuştur o şehd ü tîn ḳand ü şeker olmuş dil

647 Ḥaḳḳı çün eder seyrân ol ḥüsne olur ḥayrân
Mihrine meh olmuş cân rûşen seḥer olmuş dil

---

642 ḫüsn ü: ḫüsn, İ. Hakkı, *Divan*, s. 367.

(233. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

648 Bu can kulağına pinhân dedi o raḥmet gül
Benimle ol daḫî her dem ṭarabda şâd ol ü gül

649 Seniñleyim seniñim ben mis̱âl-i dîde vü nûr
Beni unutma ḳo gitsin ḳamu ġalîẓ ü ʿutüll

650 Göñül dedi ki ne mümkün firâḳın ey cânân
Dühül-zen olmasa hergiz gümüldemez bu dühül

651 Ḳamu cihân dühül olmuş hemân dühül-zensin
Seniñle olmasalar bağlanır cemîʿ-i sübül

652 Nuḳûşu ḳoy şu gibi cümle naḳşı eyle ḳabûl
Ḥurûf u ṣavtı ḳo Ḥaḳḳı cihânı geç çün pul

(237. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

653 Kim bî-ḫaberse ʿaşḳ ile dolmuş ḫaberdir ol
ʿÂşıḳ ki ʿaşḳ-bîn ola ṣâḥib-naẓardır ol

654 Ḫ^{v}âb u ḫûr etti ʿâşıḳ-ı mehcûr kendiden
Vuṣlatdadır o demde ki bî-ḫ^{v}âb u ḫûrdur ol

13[a] 655 Düşdüyse nûr-ı ʿaşḳ dil ü cân-ı ʿâşıḳa
Billâh ki âfitâb nedir ḫûb-terdir ol

---

648 ol ü: ol, İ. Hakkı, *Divan*, s. 369.

656 Faḳr u fenâya erdi eren cûʿ u ṣamt ile
Devletde bâḳīdir ebedî muʿteberdir ol

657 Ey Ḥaḳḳı nâr-ı ʿaşḳ ile ṣaf eyle ḳalbiñi
Bu kimyâyı ʿâmil olan ʿayn-ı zerdir ol

(238. Gazel; 4, 5, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

658 Türş-rû olmadı zâhid-veş acı dirlikden
Merd-i ʿârif ki derûnu ola deryâ-yı ʿasel

659 Ḫulḳ-ı bed nâr-ı saḳardır ki yaḳar ṣâḥibini
Göñlü cennetdir o kim oldu ḳamu ḫulḳu güzel

660 Nefsini añlamayan mużṭarib olmuş pür-ġam
Cân-ı ʿârifdir olan mest-i mey-i ʿaşḳ-ı ezel

(239. Gazel; 1, 2)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

661 Çün şütürler esirir seyr et o dem raḳṣ-ı cemîl
Olsa mest üştür umulmaz edeb ü ʿilm ü ʿamel

662 ʿİlmimiz dâde-i Ḥaḳ ’dır yolumuz cadde-i Ḥaḳ
Nefḫ-i germi bizi germ etti degil şems-i ḥamel

---

657 kimyâyı: kimyâ-yı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 373.

(240. Gazel; 3, 6, 7, 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

663 Seniñle cennet olur dil benimle dûzaḫtır
Seniñle cümle devâyım benimle dâ olurum

664 O kimse kim laḥd-ı sînesi gülistândır
Demez ki ḳabrde mûrâna ben ġıdâ olurum

665 Laḥad nedir ki bu eflâke hem bu cân ṣıġmaz
Geçince penc u şeşi vâṣıl-ı Ḫudâ olurum

666 Gehîce âyîne-i rûşenim taḥaffuẓ için
Ġılâf-ı cisme girip lâbis-i ridâ olurum

667 Gehî mücerred olup dü cihânı seyr ederim
Bu ḫâk ü âbı ḳoyup Ḥaḳḳı pür-hevâ olurum

(242. Gazel; 4, 6)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

668 Dost uṣbuʿı beyninde çü bî-ḫôd ḳalemim ben
Şiʿri yazarım defter ü eşʿârı da bilmem

669 Çün ḳalb-i teḳallübde muḳallebledir ancaḳ
İnkâr nedir bilmedim iḳrārı da bilmem

---

665 laḥad: laḥid, İ. Hakkı, *Divan*, s. 376.

(244. Gazel; 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

670 Deryâ-yı ʿaşḳdır ki ne artar ne eksilir
Eyler temevvüciyle ẓuhûr u büṭûn müdâm

671 Baḥr-ı nefes ki ʿaşḳdır olmuş yüzü cihân
Emvâcıdır ḥavâdiṡ-i ʿâlem ʿaleʾd-devâm

672 Ḥaḳḳı meʾâd ü mebdeʾimiz ʿaşḳ imiş hemân
Biz ara yerde keṡret-i mevhûm ve-s'selâm

(245. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

673 ʿAşḳ derdiyle derûnum doludur maʿmûrum
Ẕevḳ-i ḫamr ile dil ü cân ḫoş olur mesrûrum

674 ʿAşḳdır cevher-i cân cümleye oldur cânân
Niçin ol mâder-i müşfiḳden ıraġ u ʿûrum

675 Maḫv-ı ʿaşḳ olsam olur cümle cihân bir cevher
Her neye baḳsam o dem nâẓır u hem manẓûrum

676 ʿAşḳdır aṣl-ı cihân ferʿe degişmem aṣlı
Ẓulmet-i ferʿi ḳodum aṣl ile dolmuş nûrum

677 Maḥv-ı ʿaşḳ oldu ḳamu nâm u nişânım Ḥaḳḳı
Ġayrı nisbetleri ḳoy ʿaşḳ ile ben meşhûrum

(247. Gazel; 1, 2, 3, 5, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

678 ʿAşḳ der kim dâʾimâ yârıñ benim
Ġam yeme ʿâşıḳ ki ġam-ḫᵛârıñ benim

679 Çârsû-yı ʿâlem içre cümleden
Evvel ü âḫir ḫarîdârıñ benim

680 Ne dilersen işle ümmîdimle kim
Perde-dâr-ı cürm-i bisyârıñ benim

681 Sende derdim var ise cân ver baña
Kim şifâ-yı cân-ı bîmârıñ benim

682 Devlet-i dâreyni Ḥaḳḳı ḫalḳa ver
Bu yeter devlet ki dildârıñ benim

(248. Gazel; 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

683 ʿAşḳ der kim cânda cânânıñ benim
Hem göñül taḫtında sulṭânıñ benim

13b

684 İki ʿâlemde benimsin ben seniñ
Her ne derdiñ olsa dermânıñ benim

685 Ḥüzn ile pâk eyle ḳalbiñ ḫânesin
Kim bu vîrân içre mihmânıñ benim

---

682 dildârıñ: dîdârıñ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 383.

686 Can-ı merg-endîşi terk et râḥat ol
Cân-ı câvid-i dil ü cânıñ benim

687 Lâf urursun kim muḥibbim ben saña
Gece gündüz lîk ḫᵛâhânıñ benim

688 Ẓâhir ü bâṭın ne istersin beni
Evvel âḫir çünki cûyânıñ benim

689 Olmuşum ey Ḥaḳḳı heft aʿżâ saña
Şeş ḥudûd u çâr erkânıñ benim

(249. Gazel; 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

690 O mihre sâye vü hem-sâye düşdüm ey Ḥaḳḳı
Bu kim anı göremem varlıġımla muḥtecibim

(250. Gazel; 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

691 Vech-i dildâra ben niḳāb imişim
Çehre-i yâra ben ḥicâb imişim

692 Şems-i vechi benimle setr olmuş
Ben baña ebr-i âfitâb imişim

693 Dîde-i dil öñünde varlıġ ile
Perde-i ẓann u irtiyâb imişim

---

686 cân-ı: cân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 384.

694 Ol muḥīṭ-i maḥabbbeṭ üzre revân
Pür dem-i ʿaşḳ çün ḥabâb imişim

695 Tâ ki vârım ʿitâbı bâḳīdir
Mûcib-i hicret ü ʿitâb imişim

696 Türlü türlü ʿaẕâbı hep bañadır
ʿİllet-i mûcid-i ʿaẕâb imişim

697 Her ne söylerse ʿaşḳ ey Ḥaḳḳı
Ḫoş aña ḳābil-i ḫiṭâb imişim

(251. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

698 ʿAşḳ der ʿaḳla beni ṣanma ki cism-i beşerim
Ne ḳuvâyım ne buḫârım ki ben emr-i digerim

699 Rûḥ-ı rûḥum ki taʿalluḳ ederim âb u kile
Nûr-ı maḥżım ki ẓiyâ-baḫş-ı ṣafâ vü kederim

700 Dîdelerden görürüm kendi cemâlim tenhâ
Ṭûṭî-i cânıma dillerde çü şehd ü şekerim

701 Her neye baḳsam anı kendi vücûdum bulurum
Bu merâyâda ʿayân kendimi seyrân ederim

702 Ḫalḳdan ʿârif ü maʿrûf benim ey Ḥaḳḳı
Ân-ı maʿşuḳum u ʿuşşâḳda nûr-ı başarım

---

697 ḫoş aña: aña hoş, İ. Hakkı, *Divan*, s. 386.

700 dillerde: her dilde, İ. Hakkı, *Divan*, s. 387.

* "Esas maksadına (aşka) erdin. Onu hiç bırakma (devam et)."

(252. Gazel; 1, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

703 Çü sırr-ı ʿaşḳa oldum dilde maḥrem
Gözümde ḫalvet oldu cümle ʿâlem

704 Çün ey Ḥaḳḳı göñülde ʿaşḳı bulduñ
"Eṣabte ġâyeteʾl- ġâyâti fe'l-zem"*

(253. Gazel; 1, 2, 3, 5, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

705 Ḫalḳdan tâ key esîr-i ġam-ı bî-hûde olam
Ey dil ünsiyyet-i ʿaşḳ eyle ki âsûde olam

706 Dem-be-dem mevc urur ol baḥr-ı ḳıdem ḳalbimde
Ḥayfdır levs̱-i ḥades̱lerle ben âlûde olam

707 Varlığım ʿaşḳ ile eksilse çü ḫurşîd ile mâh
Nâḳıṣ olduḳça yine ʿaşḳ ile efzûde olam

708 Muḳteżâ-yı mey-i ʿaşḳ oldu çü sekr ü ḥayret
İster ol mey ki ben ü sen demeyip hûde olam

709 Alamam faḳr u fenâ râyiḥasın ey Ḥaḳḳı
Tâ ki mezkûm-ı ġam-ı bûde vü nâ-bûde olam

---

* "Esas maksadına (aşka) erdin. Onu hiç bırakma (devam et)."

(254. Gazel; 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

710 Ḫuyuyla ḫastayı ẓan eyler ol ṭabîb-i ṣaḥîḥ
Maraż-şinâs değildir nedendir adı ḥakîm

711 Ḥayât-ı cism göñül ḫoşluġuyla niʾmet olur
Ne ẕevḳ olur ki ola ten ṣaḥîḥ ü rûḥ saḳīm

712 Ne ġam ki faḳr u maraż-ı mevt erer tene Ḥaḳḳı
Olursa cân u göñül ḫoş ḫûyuyla ṣaġ u selîm

(255. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

14[a]

713 ʿAceb ḥalâvet-i pinhân verir ḫulüvv-i şikem
Miŝâl-i çeng olur âdem teni ne pîş ü ne kem

714 Pür olsa ger şikem-i çeng o sâz olur mühmel
Ne nâle eyler o mühmel ḫaşeb ne zîr ü ne yem

715 Dimaġ u mîʿdeñ oruçtan yanarsa ey ʿâşıḳ
Bu sîne sûziş ile nâleler eder her dem

716 Şikem-tehî ol u derd ile iñle nây miŝâl
Şikem-tehî ol u eşʿâr söyle miŝl-i ḳalem

---

711 niʾmet: râhat, İ. Hakkı, *Divan*, s. 390.

712 maraż-ı mevt: maraż mevt, İ. Hakkı, *Divan*, s. 390.

714 olur mühmel: mühmel olur, İ. Hakkı, *Divan*, s. 391.

717 Mişâl-i dûzaḫ olur mîʿde ḫulḳ-ı bed nârı
Şikem pür olsa bed-aḫlâḳ ile dolar âdem

718 Oruç ṭutarsan olur dil mişâl-i bâġ-ı cinân
Ḫıṣâl-ı ḫûbile ile göñlüñ dolar çü ḥûr u ḥaşem

719 Oruçda Ḥaḳḳı bulur ʿilm u ḥilm çok ḥikmet
Bu cism oruçla selîm oldu cân daḫî eslem

(256. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

720 Bu göñül bende iken arż u semâya düşdüm
Bilmedim kendimi evhâm-ı sivâya düşdüm

721 Ḫayli eṭrâfa segirdip aradım dildârı
ʿAyn-ı vuṣlatta iken ġayrı-ı belâya düşdüm

722 Gerçi dost oldu bana hem-reh-i nezdiñ velî
Âh kim ġaflet ü cehlimle cüdâya düşdüm

723 Benliġimden ki göñül beste vü cân ḫasta idi
Ben beni ʿaşḳa verip baḥr-ı ṣafâya düşdüm

724 Nefsi düşmen bilip Allâh'ı ṣadîḳım buldum
Fikr-i nefsi unutup ẕikr-i Ḫudâ'ya düşdüm

725 Tâ ki dil ḫalvet olup dost ile tenhâ ḳaldım
Hep duʿâ gitti hemân medḥ ü şenâya düşdüm

726 Aṣl-ı her naġme çü Ḥaḳḳ'ıñ nefes-i raḥmetidir
Haḳḳı bu naġmeden ol ẕevḳ-i nevâya düşdüm

719 ʿilm u ḥilm: ʿilm ḥilm, İ. Hakkı, *Divan*, s. 391.

(257. Gazel; 3, 5, 6)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

727 ʿAşḳ ehliniñ şehâdetidir ʿilm ü mûsiḳî
Çün müʾminim şehâdet ü îmânı isterim

728 ʿAşḳın cemâli ʿaksidir insânda ḥüsn ü ân
Dîdâr-ı ʿaşḳı görmeye ḫûbânı isterim

729 Refʾ eyle bu niḳābı o vech-i cemîlden
Seyr-i ruḫ-ı muşaʿşaʿ-ı tâbânı isterim

(258. Gazel; 1, 3, 4, 6, 7)

(Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

730 ʿÂşıḳ-ı yârim anıñ çün bu diyâra geldim
Yoḳsa ben deyr-i cihân içre ne kâra geldim

731 Himmetim çünki bülend idi ezelden ḫâlâ
Ḫoş temâşâ-yı ruḫ u zülf ü nigâra geldim

732 ʿAşḳ meydanına lâyık yoġ idi bir merkeb
Ten burâḳıyla revân bus u kenâra geldim

733 Yâri aġyâr sanır kendüyi bilmez câhil
Şükr kim maʿrifet-i nefs ile yâra geldim

734 Der-be-der gezme göñül ġārına gel ey Ḥaḳḳı
Ki ben ol yâr ile bu ḫalvet-i ġāra geldim

---

731 idi: oldu; zülf ü: zülf-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 394

(259. Gazel; 5)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

735 Hezar secde edersem saña yine bilirim
Ki bî-şefâʿat-i ʿirfân günâhkâr olurum

(260. Gazel; 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

736 Ḥaḳḳı ḥarf u ṣavta ṣıġmaz vaṣf-ı ʿaşḳ
Söyledim bir şemme vaṣfın ve's-selâm

(261. Gazel; 5, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

737 Faḳīr der ki cihân miḥnetinden âzâdım
Emir der ki belâ sehmine nişan oldum

738 Faḳīr der ki ḳıyâmetde nem ḥesâb olunur
Emir ü Ḥaḳḳı der ol ġamla bed-gümân oldum

(262. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

739 Bir Ḫudâ'dan ġayrı yâri istemem
Ol gülüñ ʿindinde ḫârı istemem

737-738 der: eder, İ. Hakkı, *Divan*, s. 397.

739 ol gülüñ ʿindinde ḫârı: ol güli bulsam bu ḫârı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 398.

740 Dü cihânı ehline verdim hemân
İsterim dildârı dârı istememem

741 Ḳâf-ı dilde bulmuşum sîmurġu ben
Kerkes-i murdâr-ḫârı istememem

14[b] 742 Bâz-ı sulṭânım anıñ destindeyim
Ḫâk-dân içre ġubârı istememem

743 Yâr-ı ġārım ġam-güsârım Ḥaḳḳı bes
İstemem ben ġayrı bârı istememem

(263. Gazel; 2, 3, 6)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

744 Derûn-ı dildeki dildârı ṭaşrada ararım
Viṣâl içinde iken ġafletimle mehcûrum

745 Şarâb u şâhid ü şemim göñüldedir ammâ
Ne behre bilmemişim bâkirim çü bâkûrum

746 Cemâl-i ʿaşḳı görürsem göñül gözüyle ʿayân
O demde ben baña ḫoş nâẓırım ki manẓûrum

---

741 bulmuşum sîmurgu ben: olmuşum ʿanḳā mis̱al, İ. Hakkı, *Divan*, s. 398.

743 bârı: yâri, İ. Hakkı, *Divan*, s. 398.

744 dildeki: dilde ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 399.

745 bilmemişim: bilmişim, İ. Hakkı, *Divan*, s. 399.

(264. Gazel; 4, 5, 6)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

747 Dilden o meh-i tâbân gösterdi yüzün raḫşân
Mihr-ile edip devrân ben seyr-i ḳamer ḳıldım

748 Cân içre o cânândır dil ḥüsnüne ḥayrândır
ʿÂrif işi seyrândır ben ẕevḳ-i diger ḳıldım

749 Ol vuṣlat-ı rûḥânî ḫoş buldu bu rûḥ anı
Seyr-i sefer-i cânı bî-ḫavf u ḫaṭar ḳıldım

(267. Gazel; 7, 8, 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

750 Farḳ fakaṭ netîce-i ḳahrıñdır ol ʿaẓîm
Cemʾun feḥasbu ḥükm-i dalâletdir ol mübîn

751 Ver ḳalbe cemʿ-i tefrîḳa ü cemʿi tâ bulam
Farḳ içre cemʿi cemʿ ile farḳı olam emîn

752 Ḥaḳḳı ḳuluñ duʿâsı fenâdır fenâ hemân
Faḳr u fenâyı baḫş ḳıl âmin yâ Muʿîn

---

749 vuṣlat-ı: leẕẕet-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 400.

750 Farḳ: Farḳ-ı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 403.

* “Biz, âlem-i bâtının vahdeti içinde senin zatından idik. Sen iş ve oluşları değiştirince senin zatının dışında kaldık."

(268. Gazel; 1, 3, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

753 “Künnâ şuʾûne ẕâtike fî vaḥdetiʾl-buṭûnî
Ṣırnâ sivâke ḥays̱ü teḳallebte fiʾş-şuʾûnî”*

754 ʿUşşâḳa ẕât u fiʿl ü ṣıfatdan ne behre kim
Çün ʿaşḳ geldi ṣûret-i ʿuşşâḳda birûn

755 Benlikden et ḫalâṣ beni ʿaḳl u fenden al
Kim ʿilm-i ʿaşḳı fehm edemez ʿaḳl-ı ẕû-fünûn

756 Ḥay olsa ḫamr-ı ʿaşḳ ile dil görmez ol memât
Etmez cihân kevn ü fesâd ehline rükûn

757 Ḥaḳḳı çü verdi menzil-i maʿşûḳdan nişân
Ey ehl-i ʿaşḳ dildedir ol “eyne teẕhebûn”

(269. Gazel; 1, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

758 Sensin ey ʿaşḳ ki her cânda suḫan söylersin
Lîk ʿuşşâḳ dilinden sözü sen söylersin

759 Müjde-i Yûsuf’ı Yâʿḳub-ı ḥazîne götürüp
Hem ḥabîbe ṣıfat-ı Veys-i Ḳaren söylersin

---

* “Biz, âlem-i bâtının vahdeti içinde senin zatından idik. Sen iş ve oluşları değiştirince senin zatının dışında kaldık."

758 cânda: dilde ; lîk ʿuşşâk dilinden: ʿâşıḳıñ ger dili söyler, İ. Hakkı, *Divan*, s.405.

759 hem: ol, İ. Hakkı, *Divan*, s. 405.

760 netsin ol ʿâşıḳ-ı mecẕûb ki: neylesin Ḥaḳḳı-yı medhûş ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 405

760 Tâ-be-key Ḥaḳḳı’ya derler ki söz ifşâ etme
Netsin ol ʿâşıḳ-ı meczûb ki sen söylersin

(271. Gazel; 5, 7)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

761 Anıñ çün gülşen olduḳ kim ḳulûbu nev-bahâr ettiñ
Seniñle sîne rûşendir ki hem dildârımız sensin

762 Gehî Ḥaḳḳı gümân eyler ki bizdendir ḳamu işler
Bu hem senden gelir kim perde-i pindârımız sensin

(272. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

763 Ol kân-ı ʿaşḳ ile yoġ idi ġayrıdan nişân
“El-âne in ʿurifte ʿalâ mâ ʿaleyhi kân”*

764 Bir ʿaşḳ imiş bu keṡret-i ṣûretde cilve-ger
“Fe’l-küllü vâḥidün yetecellâ bi külli şân”**

765 Ol nûr-ı maḥż ḳıldı bu evṣâf ile ẓuhûr
Nâm-ı tenevvüʿât ẓuhûrâtıdır cihân

766 Cândan sever göñülde bilir tende ḥis eder
Pes ʿaşḳ imiş gören işiten söyleyen hemân

---

760 netsin ol ʿâşıḳ-ı meczûb ki: neylesin Ḥaḳḳı-yı medhûş ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 405

763 ʿaşḳ: ḥüsn, İ. Hakkı, *Divan*, s. 408. ;

* “Şimdi ise önceki hâlin üzerine tanındın.”

** “Bütün her şey çeşitli hallerde görünen, tecelli eden bir tek şeydir.”

767 Andan işit aña de aña baḳ anıñla bil
Fâş etme ʿaşḳ sırrını bu ʿaḳla el-amân

768 Çün cehl-i nefs ü vehm-i sivâdır ʿaẕâb-ı rûḥ
Nefs ü sivâyı ʿaşḳ bil et ẕevḳ-i câvidân

769 Aṣl-ı uṣûl ʿaşḳ imiş ey Ḥaḳḳı çekme ġam
Ḳoy ḥaẓẓ-ı nefsi aṣlıña var ver aña revân

(273. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

770 Ṣûfî ne fiġāndır bu ki "min eyne ilâ eyne"*
Bu nükte ʿayândır ki "mine'l-ʿilmi ile'l-ʿayn"**

15[a] 771 Deyn oldu çü varlıḳ es̱eri ẕimmetimizde
Bir ceẕb-i fenâ olsa müʾeddâ olur ol deyn

772 Tevḥîde göre vehm-i düyi küfrdür ancaḳ
Taḳlîde göre ikilik is̱bâtı olur zeyn

773 Tevḥîd ile taḥḳīḳe erersin neye baḳsañ
Eşyâyı kemâhî göresin zeyn ola her şeyn

774 Çün vaḥdet-i ʿaşḳa erişir kes̱ret-i tekrâr
Gâh erbaʿadır gâhî s̱elâs̱e gehî is̱neyn

775 Nûş etti çü vaḥdet meyini ṣûfî-i ṣâfî
Tevḥîd-i vücûd eyledi ol görmedi şeyʾeyn

---

* "Nereden nereye..."

** "İlme'l-yakînden ayne'l-yakîne...."

776 Ḥaḳḳı deme kim ʿaşḳa yaḳınım ya ıraġım
“Lâ-ḳurbe velâ buʿde velâ vaṣle ve-lâ beyn” [***]

(274. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Müfteʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

777 Mesʾele-i müşkil ü âsânda sen
Ey dil ü cân dilde sen ü cânda sen

778 Dilber ü dildârsın ey dilrübâ
Nûr-ı dil ü dîde-i aʿyânda sen

779 ʿÂşıḳ u mâʿşuḳsun ey ʿaşḳ-ı pâk
Derdsin ü mâye-i dermânda sen

780 ʿÂrif ü maʿrûfsun u mâʿrifet
ʿAyn-ı ʿayânsın daḫî ʿirfânda sen

781 Sîne-i Ḥaḳḳı da sen emn ü emân
Merḥamet ü şefḳat ü îmânda sen

(275. Gazel; 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

782 Ḫayâliñ câna sulṭândır göñülde ḫoş-ḫırâmândır
Gelir gûyâ Süleymân’dır derûn-ı Beyt-i Aḳṣâ’dan

[***] “ (Kişi aşka) ne yakın, ne uzaktır. Ne (ona) kavuşma söz konusudur, ne de arada kalmak vardır.”

777 cânda: cân da, İ. Hakkı, *Divan*, s. 410.

778 ʿayânda: ʿayân da, İ. Hakkı, *Divan*, s. 410.

779 dermânda: dermân da, İ. Hakkı, *Divan*, s. 410.

780 irfânda: irfân da, İ. Hakkı, *Divan*, s. 410.

781 imânda: îmân da, İ. Hakkı, *Divan*, s. 410.

783 Bu câmiʿ beyt-i ekberdir içi ḳandîl-i enverdir
Behişt ü ʿayn-ı Kevs̱erdir dolu vildân ü ḥûrâdan

784 Göñülde Ḥaḳḳı bul her an ki oldur manẓar-ı Raḥmân
Göñüldür cennet-i ʿirfân yücedir ʿarş-ı âʿlâdan

(276. Gazel; 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

785 Göñül kimiñ mey ü meyḫânesin ṣorarsın sen
Kimiñ dü dîde-i mestânesin ṣorarsın sen

786 Hezâr kân ile deryâ seniñ faḳīriñ iken
Kimiñ cevâhir ü dürdânesin ṣorarsın sen

787 Cihân mis̱âl-i fenerdir ki şemʿisin ey cân
Kimiñ bu şemʿ ile pervânesin sorarsın sen

788 Bu cümle ʿâleme cânsın ḳamuya cânânsın
Kimiñ bu ḥüsn ile cânânesin ṣorarsın sen

789 Yüceldi ḳaṣr-ı cenânıñ çü saḳf-ı ʿarş-ı mecîd
Kimiñ bu ḳaṣr ile kâşânesin ṣorarsın sen

790 Saña çü ḥâl ola "sübḥânî aʿẓam-ı şânı"
Kimiñ bu ḥâlile âyâ nesin ṣorarsın sen

791 Seniñ ki curʿa-i câmıñ deñizdir ey Ḥaḳḳı
Kimiñ bu câm ile peymânesin ṣorarsın sen

---

783 içi ḳandîl-i enverdir: derûn-ı şems-i enverdir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 411.

784 Göñülde Ḥaḳḳı bul her an ki oldur: göñülden Ḥaḳḳı bil her an ki dildir ; Göñüldür: hem oldur, İ. Hakkı, *Divan*, s. 411.

790 ḥâl: şân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 412.

(277. Gazel; 3, 5, 8)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

792 Iraġa gitme saña gel ki sendedir her şey
Murâḳıb ol ki derûnuñda señ neler bulasın

793 Bülend-himmet ol ey dil sen öyle pervâz et
Ki beyẓâ-i felegi sende zîr-i perr bulasın

794 Çoġ olsa şevḳ o ḳadar ẕevḳ-i vaṣl olur ki ṣudan
Ne deñli teşne iseñ leẕẕet ol ḳadar bulasın

(278. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

795 Ḥaḳ dedi nûr-ı semâvât u zemîn
Ẕâtını vaṣf etti Rabbü'l-ʿâlemîn

796 Ehl-i Ḥaḳḳ cânında bulmuşdur ʿayân
Nûr-ı Ḥaḳḳ'ı ʿâleme bî-çün karîn

797 Ḥaḳ "fe bi yesmaʿ ve bi yubṣir" * dedi
Bulduġıçün nûrunu bu mâʾ u ṭîn

798 Nûr-ı lâ-şarḳı ve lâ-ġarbı bulan
Ehl-i dil mişkât-ı nûr olmuş yaḳīn

799 Varlıġıñ maḥv eyleyip bulsañ fenâ
Ẓâhir olur sırr-ı "ḫayrü'l-vâriṣîn"

---

793 sende: sen de, İ. Hakkı, *Divan*, s. 412.

* "Benimle görür, benimle duyar."

15b 800 Vaḥdeti keṣrette bulmuş ehl-i Ḥaḳ
“Âminîn ü sâlimîn ü ġānimîn”[*]

801 Ḥaḳḳ’a tefvîż eyle Ḥaḳḳı sen seni
Fâʿil-i muḫtârı bul “niʿme’l-muʿîn”

(279. Gazel; 4, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

802 Ẓâhir-i tende ḳalan âteş-i firḳatte yanar
Bâṭın-ı câna varan buldu cenân-ı ʿirfan

803 Dost hem-ḫâne-i cândır ne ʿaceb ey Ḥaḳḳı
Sen anıñ ṭâlibisin der-be-der ü ser-gerdan

(280. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

804 Ger ʿayândan vâḳıf iseñ gözle ʿayn
“Eyne temşî eyne temşî eyne eyn”[**]

805 “Naḥnü aḳreb” der o “min ḥablu’-l verîd”
ʿÂlemiñ maḳṣûdusun “fiʾn-neşʾeteyn”

806 Şârib-i şurb-ı Ḫudâ’dır cân u dil
Ḫâce ẓan eyler bıyıḳdır şâribeyn

---

[*] “Emniyettedirler. Her şeyden emindirler. Zengindirler.”

[**] “Nerede yürüyorsun, nerede yürüyorsun, nerede, nerede.”

807 Cennet-i ʿirfâna dâḫil olanıñ
Çeşmine ʿâlem görünür zeyn zeyn

808 Ḥaḳḳı ifrâṭ etme hem tefrîṭi ḳoy
İşlerin her ḥalde olsun beyn beyn

(281. Gazel; 1, 2, 6)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

809 Muʿayyen etti bu mâʿnâyı ḥüccet ü bürhân
Ki zübde-i dü cihândır bu ḥażret-i insân

810 Hezar kere saña bu sözü dedim taḥḳīḳ
Ki kendi ḳadriñi bil ey ḫulâṣa-i devrân

811 Ne yerde manṣıb u câh olsa ʿaşḳına göredir
Ki ʿaşḳdır ʿalem-i şah u miknet-i ḫâḳan

(282. Gazel; 9)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâilün Feʿilün)

812 O meyden iç ki ḳomaz dilde ḫavf-ı mevt ü fenâ
Ki buldu Ḥaḳḳı o meyden ḥayât-ı câvidân

---

811 "miknet" kelimesinin yanına müstensih tarafından "ey azamet" yazılmıştır.

(283. Gazel; 1, 2, 6, 8, 9)

(Mefˁûlü Mefâˁîlü Mefâˁîlü Feˁûlün)

813 Ten zinde-i cân oldu vü cân zinde-i cânân
Cân râhber-i dildir ü dil râhber-i cân

814 Çün noḳṭa-i ḥâl oldu ṣafâ-yı dil-i derviş
Ḳoy mâẓî vü mütaḳbeli ẕevḳ eyle sen el-ân

815 Mest-i mey-i ˁaşḳ olsa göñül mużṭarib olmaz
Kim pür-ṭarab olmuş o göñül ṣâḥibi şâdân

816 ˁÂrif ki bulur cennet-i ˁirfânı cihanda
Ḫavf u ḫaṭarı ḳalmaz olur her işi âsân

817 Ey Ḥaḳḳı eger maˁrifet-i nefse erersen
Bed-ḫulḳuñ olur maḥv u dolar ḳalbiñe ˁirfân

(284. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Fâˁilâtün Fâˁilâtün Fâˁilâtün Fâˁilün)

818 Zinde-i cânânım ey cân bu sözü fehm eyle sen
Geç bu cândan bulasın tâ sende ˁaşḳ-ı ẕü'l-minen

819 Çün şarâbı nâb-ı ˁirfânı içip cem olsa dil
Maḥrem-i vaḥdetsin andan deme aṣlâ bir suḫan

820 Kendiñi bildiñse şâd ü munṣıf ol gel deseler
Ḳılca yoḳdur ḳudretiñ ḳaṭˁ etme ol sözden resen

---

816 ˁârif; ˁâşıḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 419.

821 Gerçi bildim dostum bilmecedir dâʾim velî
Şems-i dîdarından olmuş ḳalbe ḥâʾil ebr-i ten

822 ʿÂrifiñ canı şuhûd-ı yâr ile dolmuş ḥuẓur
Ġâfiliñ ḳalbinde ḳalmış ʿuḳde-i taḫmîn u ẓan

823 Sırr-ı tevḥîd-i Ḫudâ'yı etme ifşâ müşrike
Añlamaz anı o kim der benligiyle sen ü ben

824 Buldu Ḥaḳḳı leẕẕet-i câvidi luṭf-ı Ḥaḳ ile
Câna çün oldu müyesser ḫalvet-ender-encümen

(285. Gazel; 4, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

825 Ẓılâl-ı ʿâlem-i fâniyle ḳalma ḳalbiñe gel
O nûru bul ki ẓılâl u ẓalâmı oldu cihân

826 Ḳamu murâdı ḳodu Ḥaḳḳı kâm-rân oldu
Ki her zamânda heman ṭıbḳ-ı kâmî oldu cihan

(286. Gazel; 1, 2, 5, 6, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîün Feʿûlün)

827 Eger sulṭân-ı ʿaşḳa bende sen-i-sen
Ḳamu aġlarsa ḫoş pür-ḫandesin sen

828 Eger ġamdan pür olsa cümle ʿâlem
O dem hem ḫurrem ü ferḫundesin sen

---

827 ḳamu: ḫamu ; sen sen: sensin ; sen: sensin, İ. Hakkı, *Divan*, s. 422.

16[a]

829 Daḫî câsus olursan fikr mis̱li
Derûn-ı sînede gerdendesin sen

830 Eger ḫâlî olursan varlıġıñdan
Şekerden ney gibi âgendesin sen

831 Ver ey Ḥaḳḳı u ʿaşḳ-ı pâke cânıñ
Ki dâʾim ʿaşḳ ile pâyendesin sen

(287. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

832 Eder ʿuşşâḳı evvel ʿaşḳ fâni bu vücûdundan
Pes andan baḫş eder kendi vücûdun ʿayn-ı cûdundan

833 Ṭarabdan ḫâneye şıġmazdı belki ʿâleme zâhid
Eger bizler gibi vâḳıf olaydı târ u pûdundan

834 Çü ʿârif nefsini bilmiş ki sulṭân u raʿiyyetdir
O micmerdir hem âteş bûy alur ḫoş kendi ʿûdundan

835 Ne olmuş ne olacaḳdır ezelden tâ ebed ʿârif
Baṣîretle ḳamuyu seyr eder kendi vücûdundan

836 Vücûdu ʿaşḳ olandır levḥ-i maḫfûẓ andadır her şey
Bilen demez diyen bilmez ol esrârı vürûdundan

837 Gedâ kim der-be-der olmuşdu şeyʾlillâh der iken ol
Göründü tâ ki ol genc-i nihân delḳ-i kebûdundan

838 Ġam-ı ʿaşḳ içre ey Ḥaḳḳı eger faḳr u fenâ bulsañ
Olursun fâriġ iki ʿâlemiñ nâ-bûd u bûdundan

828, 829, 830, 831 sen: sensin, İ. Hakkı, *Divan*, s. 422.

(288. Gazel; 6)

(Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün)

839 Faḳr u fenâyı bulan ʿaşḳ deminden dolan
Ḥüsnüne ḥayrân olan Ḥay olur ol câvidân

(289. Gazel; 3, 4, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

840 Ḳavl-i kündür bu ẓuhûrâta rumûz u rû pûş
Yoḳsa pîrâye-i ṣunʿında ne kâf oldu ne nûn

841 Kendi her anda nice şânını iẓhâr eyler
Oldu bir şânı hem ol debdebe-i "kün fe yekûn"

842 Olmadı bâdiye-i dûri vü mehcûri ṭay
Olmadıḳca Mecnûn Leylî vü Leylî Mecnûn

(291. Gazel; 1, 4, 5, 6, 9)*

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

843 Ey göñül hiç etme fikr-i în ü ân
Olsa ẕikriñ Ḥaḳ olursun câvidân

844 Fâriġ olsa kendi kendinden göñül
Şâhid-i meẕkûru buldu bî-gümân

845 Dilde ḳalmaz ẕikr-i esmâ vü ṣıfat
Ẕât-ı meẕkûr olsa cânıñda ʿayân

---

* Divan'da iki gazellerin numaraları yanlış verilmiştir. Bu gazel, 290 sayılı olmalıdır. bkz. İ. Hakkı, *Divan,* s. 427.

846 Ḳalbe müstevlî olunca ẕiḳr-i ẕât
Ḫâṭıra gelmez dil ü cân u revân

847 Ḥaḳḳı Ḥaḳ'dan iste böyle devleti
Etme fikr-i câh u mâl u ḫânumân

(292. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

848 Diler bu himmetim kim kendi kendimden çekip dâmân
Girîbân-ı taḥayyürde ḳalam ḫoş bî-ser ü sâmân

849 Yumam nefs ü hevâ çeşmin ki oldur fitne-i râhım
Kesem ʿaḳlıñ başın kim eyler andan bu serim devran

850 Çü mihman-ḫâne-i ʿizzet ẕelîl ü münkesir dildir
Zihî ḥelvâ-yı derd ü ġam zihî levzîne-i ḥırmân

851 Cihânıñ ʿizzet ü leẕẕetleri bî-ḳadr u ḳıymetdir
Anıñ ʿindinde kim bulmuş göñül taḫtında bir sulṭan

852 Göñül beyt-i Ḫudâ'dır ġafletinden cây-ı div olmuş
Ki bî-zaḥmet girer et bulsa ger bir mescid-i viran

853 Saña zaḫm ursa nâ-merd urma sen merd iseñ ey Ḥaḳḳı
"Ḥüsâmü'l-merʾi meslûlün velâkin lâ ʿale'n-nisvân"*

---

853 urma: olma ; iseñ: olduñ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 292. ;

* " Kişinin kılıcı kınsızdır ama kadınlara karşı değil."

(293. Gazel; 1, 3, 5, 8, 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

854 Ey rûḥ-ı pâk cism ile dünyâda ḫoş musun
V'ey nûr-ı maḥż dîde-i bînâda ḫoş musun

855 Ger bu yürek değilse mekânıñ göñül nedir
Çün bu yürekde sen bu süveydâda ḫoş musun

856 Ol bezm-i ünsden o vaṭandan ıraḳ mısın
Ḳalbiñle ya o meclis-i maʾnâda ḫoş musun

857 ʿÂlem seniñledir nice ʿâlemdesin ʿaceb
Sen sende ḥüsn-i ʿaşḳı temâşâda ḫoş musun

16[b]

858 Ḥaḳḳı ṣorar seni saña ey nefs-i nâṭıḳa
Dil ḥaclesinde ʿaşḳ ile tenhâda ḫoş musun

(295. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

859 Derûn-ı cândır ancaḳ cây-ı cânân
Müdâm olmuş göñül meʾvâ-yı cânân

860 Göñül mirʾât-ı ṣâf olsa içinde
Görünür ḫoş ruḫ-ı zibâ-yı cânân

861 Sefîne mis̱li ḳalbe inḳılâbı
Verir ol cünbüş-i deryâ-yı cânan

---

855 çün bu yürekde: ger bu yürek de, İ. Hakkı, *Divan*, s. 429.

856 ḳalbiñle ya: ya dilde hem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 429.

862 Ḳo kibri ol ḳamu ednâdan ednâ
Ki oldur ḳurb-ı "ev ednâ"-yı cânan

863 Bu Ḥaḳḳı rûḥunu pür-şûr eder ol
Leb-i Şîrîn şekkerḫâ-yı cânân

(296. Gazel; 1, 3, 7, 8, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

864 Göñülden ḫacc-ı ʿaşḳa var ki oldur ḳıble-i her cân
Refîḳ-i ʿaḳl u fehm olma ki anlardır saña düşman

865 Mükedder cismi ḳoy gel ḳalbiñe kesb-i ṣafâ eyle
Ki dil âyine-i Ḳuds oldu ten ḫâkister-i ḫızlân

866 Yeter bu sicn-i âb u kil cihân-ı dilden âgâh ol
Cinân ü ʿarş u ferşi hep göñülden seyr ḳıl her an

867 Cihan kervan-serâdır geldi biñ can gitti derdiyle
Ḳo ḫüzn ü ḥasreti gel dilde ḥüsn-i ʿaşḳa ol ḥayrân

868 Ḥayât-ı dil dilersen ʿaşḳdan her demde ey Ḥaḳḳı
Oḳu yâ Ḥayy u yâ Ḳayyûm u yâ Ḥannân u yâ Mennân

(297. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

869 Uyuma ṭıfl mis̱âli bu mehd-i cismde sen
Ki âfitâb-ı ḳıyâmet göründü revzeneden

---

864 anlardır saña: oldur ʿâşıḳa, İ. Hakkı, *Divan*, s. 432.

870 Gel uç bu mezbeleden murġ-ı zeyrek ol ey cân
Ki âşiyân-ı ḫaṭardır bu dâm-gâh-ı miḥen

871 Göñül ki nûr-ı muhabbetle oldu mâl-â-mâl
Ḫayâl u ẓulmet-i ġayr edemez anı mesken

872 Ḳuyûd-ı nefs ile bend olma tenden âzâd ol
Ki bülbülüñ yeri gülşendir istemez külḫen

873 Sözüñde bûy-ı mey-i ʿaşḳ-ı Ḥaḳ var ey Ḥaḳḳı
Ne olsa ẓarfda oldur hemân tereşşuh eden

(298. Gazel; 1, 3, 4, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

874 Göñül çün vâḳıf-ı esrâr olursun
O dem her kârdan bî-kâr olursun

875 Tefekkür kesb içindir ḥâlbukim sen
Tamâm başdan başa îs̱âr olursun

876 Ḥaḳḳa teslîm olup sûd ile dol
Niçin ḫod-gâm olup huş-yâr olursun*

877 Yürü ḥıfẓ eyle tertîb-i cünûnı
Ki her tertîbden bî-zâr olursun

878 Gel ey Ḥaḳḳı göñül meyḫânesine
Ki ḫoş bûyuyla ḫoş ḫummâr olursun

* Bu beyit *Divan*'da yoktur.

(299. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

879 Eger cihânı göñülden cüdâ edersin sen
Ḥużûr-ı ẕevḳ ile ẕikr-i Ḫudâ edersin sen

880 Bu ḫâr-ı çün ü çerâdan güzer edersen eger
Viṣâl-i gülşeni içre ṣafâ edersin sen

881 Ẓuhûr ederse eger dilde ʿaşḳ-ı derd ü ġamı
Cemîʿ-i derde deminden devâ edersin sen

882 Ṣafâ bulursan eger nûr-ı ʿaşḳ-ı bâḳīden
Derûn-ı sîneñi bâġ-ı beḳā edersin sen

883 Menâzil-i heves olduysa ḳaṭʿ eger Ḥaḳḳı
Maḳâmını ḥarem-i Kibriyâ edersin sen

(300. Gazel; 1, 2, 3, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

884 Ey göñül geç her hevesden pâk olup gel râha sen
Tâ ki maḳbûl olasın şâyeste ol dergâha sen

885 Bu cihan vîrânesin bayḳuş miṡâli bekleme
Çün şehiñ şâhinisin uç var o şâhen-şâha sen

886 Lâ ilâhe tiġın al eşyâyı dilden ḳatʿ ḳıl
Ḫoş ḫırâm eyle cihân-ı pâk-i illallâha sen

17a

887 ʿAşḳ ile ʿaḳlıñ işi yoḳdur açık söz söyleme
Şîr-i Yezdân şîvesin bildirme her rûbâha sen

888 ʿAşḳ-ı Ḥaḳ'dır ehl-i ʿaşḳıñ yâr-ı ġārı dem-be-dem
Ḥaḳḳı ifşâ etme sırrıñ her dil-i güm-râha sen

(302. Gazel; 1, 3, 2, 4, 5, 6, 9)

(Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün Feʿûl)

889 Bu ten bu cihandır göñül ol cihan
Hevâ yâr-ı tendir Ḫudâ yâr-ı cân

890 Eger yâr-ı can u ḫıredsen müdâm
Erersin o cânâne ender-cinân

891 Göñüldür ġarîb u ġamı hem ġarîb
Değildir yeri arż u ya âsumân

892 Velî yâr-ı ḥiss ü hevâ isen eger
Yeriñdir bu ḫâşâk ile ḫâk-dân

893 Meger nâgehân ol ʿinâyet erip
Seni cez̠b-i dildâr ede nâgehân

894 Ki bir cez̠bedir biñ ʿamelden güzel
ʿAmeldir nişân cez̠bedir bî-nişân

895 Sükût eyle Ḥaḳḳı ki ṣamt içre var
Hezârân lisân ü hezârân beyân

---

891 degildir: degil dil, İ. Hakkı, *Divan*, s. 438.

894 ki: çü ; ʿameldir nişân: nişândır ʿamel, İ. Hakkı, *Divan*, s. 438.

895 hezârân: nice bin, İ. Hakkı, *Divan*, s. 438.

(303. Gazel; 6, 7)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

896 Bulsa bu varlıġıñ ʿadem ḳalbiñe uġramaz neden
ʿAşḳ demiyle dem-be-dem ḫoş-ḥarekât erer hemân

897 Ḥaḳḳı gören ol âfeti ḳalmadı ṣabr u ṭâḳati
Eylese Ḥaḳḳ ʿinâyeti ṣabr u s̱ebat erer hemân

(304. Gazel; 1, 2, 3, 4, 6, 7)

(Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Faʿlün)

898 Ḳaṭresin baḥrden ammâ cemed olmuş mâsın
Benligiñ ḳorsañ eger ḳaṭre degil deryâsın

899 ʿAşḳ deryâsına ṣal kendini ḫavf etme ṣaḳın
Geç hevâdan ki yem-i ʿaşḳa ḥabâb-âsâsın

900 Baḥr ile baḥrsın emvâc ile maḥkûm-ı hevâ
ʿAşḳ ile ʿârif-i Ḥaḳ ʿilm ile Mevlânâ'sın

901 Ṭarabıñ ʿaşḳ ġamıdır taʿabıñ nefs ü hevâ
ʿAşḳdır mûnis-i cân ġayr ile pür-ġavġâsın

902 Ḫod-bin olduñsa dolar ḫâne-i dil ceng ü cidâl
Bî-ḫûd olduñsa ḳamu ḫalḳ ile hem tenhâsın

903 Maḥv edip varlıġıñı ʿaşḳ ile var ol Ḥaḳḳı
ʿAşḳsız pâdişeh olsañ daḫi sen lalasın

---

898 ḳorsañ eger: ḳoy sen o dem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 440.

(305. Gazel; 2, 3, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

904 Bir ḥamle-i mestâne-i merdâne edersin
Bu ʿilm ü ʿamelden sen o maʿlûma erersin

905 Ol laʿl ki sıġmaz ne yere ne göğe taḥḳīḳ
Gel ḳalbiñe kim ol dür-i mektûma erersin

906 Ḳatl eyle bu mârı ki öñünce bulasın râh
Efhâmı ḳosan dilde o mefhûma erersin*

907 Ḳalbiñde ṣabâḥ olsa doğar şems-i ḥaḳîḳat
Memdûḥdan ayrılma ki meẕmûma erersin

908 Ger âyet-i kürsiyle bu cân ʿarşına uçsañ
Ol Ḥayy'ı bulup ḥazret-i Ḳayyûm'a erersin

909 Ver bûma bu vîrâneyi gel gülşen-i ʿaşḳa
Ḫiẕmetde ol ey Ḥaḳḳı o maḫdûma erersin

(306. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Müstefʿilâtün Müstefʿilâtün)

910 Çün geçdi nefsim ten sûzeninden
Gülşen göründü dil revzeninden

911 Ṣıġmam dedi Ḥaḳ arż u semâya
Kenzüm bilindim dil maḫzeninden

---

* Bu beyit *Divan*'da yoktur.

912 Kevn ü mekândan geç ḳalbiñe gel
Seyr eyle ʿaşḳı dil meskeninden

913 Ḳılsañ temâşâ dîdâr-ı ʿaşḳı
Kevs̱erler aḳar dil gülşeninden

914 Genc-i nihandır bî-ḥadd ü pâyân
Olmuş nümâyân dil maʿdeninden

915 Sâḳī vü mey hem maḥbûb u muṭrib
Dildir ḳamu ṭut dil dâmeninden

17b 916 Ḥaḳḳı naẓar ḳıl kim cümle ʿâlem
Çör çöp gibidir dil ḫırmeninden

(307. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

917 Baṣîret olmasa tâ kim cemâlini göresin
Baḳ imdi ṣûretiñe mis̱âlini göresin

918 Güneş yüzünden eger sâyesiyle kâniʾ iseñ
Cihâna eyle naẓar tâ ẓılâlini göresin

919 Egerçi cümle cihandır ẓılâl-i ʿaşḳ amma
Doġunca şems o ẓılâliñ zevâlini göresin

920 Ḫayâl-i bâz mis̱âli ḫayal perdesini
Niḳāb eder yüzüne tâ ḫayâlini göresin

921 Yemm-i zülâline nisbetle ʿâlem oldu serâb
Cihandan eyle güzer tâ zülâlini göresin

922 Şikeste-beste bu sicn-i ten içre ḥabs olma
Göñül feżâsına çık tâ mecâlini göresin

923 Bu ʿaşḳ-ı pâkden al ḫoş başîret ey Ḥaḳḳı
Ki tâ añınla hem anıñ kemâlini göresin

(308. Gazel; 1, 2, 3)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

924 Kimim ben ü ġam-ı ʿâlem nedir cihân ḳanden
Çü yemdeyim ġam-ı bârân ü nâvdân ḳanden

925 Diyâr-ı yârıma varamam niçin bu mezbeleden
Münâsebet ne vaṭan ḳande ḫâk-dân ḳanden

926 Ne merkebim ne de ḫarbende şekkerin ḳande
Ġam-ı ḫar u cev ü pâlân ü în ü ân ḳanden

(310. Gazel; 1, 2, 4, 5, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

927 Bir ṣafâ fevt olsa senden olma hiç endûh-gîn
Kim ṣaña ol başḳa ṣûretden gelir hem bil yaḳīn

928 Ol ṣafâ bir ḫamr-ı mâʿnidir ki her naḳşa gelir
Ḳalb o maʿnîdan bulur ḫoşluḳ ḳoy olsun ẓarf-ı ṭîn

929 Geh şu naḳşından gelir geh etmek ü etden o ẕevḳ
Ol ṣıfâtıñ perdesidir dilber ü zer esb ü zîn

---

928 ḫamr-ı mâʿnidir: ẕevḳ-ı bî-çündür, İ. Hakkı, *Divan*, s. 446.

930 Ol ṣafâ bu perdelersiz göñlüñe ḫoşluḳ verir
Mâsivâ maḥv olsa dilden gitse eflâk u zemîn

931 Besdir ey Ḥaḳḳı emin-i sırr-ı Ḥaḳḳ ol tâ müdâm
Rûḥuña ẕevk ü safâ baḫş ede ol nîʿme'l- muʿîn

(311. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

932 Ḳasemde nûn u ḳalemdir o ḳâmet ü ebrû
Ki dil hemîşe o dilberle oldu rû-be-rû

933 Nişân-ı vuṣlatı bulmuş hezâr gülşende
Çü servi fâḫte bilmez fiġan eder kû kû

934 Hezâr şükr ki hicrân ġamından âzâdım
Göñül ki ʿaşḳ iledir hem-nişîn ü hem-zânû

935 Göñül gözünde ıraġ u yaḳın berâber olur
Ki ṭob-ı ʿâlem olur bâġ-ı dilde miṡl-i kedû

936 Biri demiş nicedir ḥâl-i ḳalbiñ ey Mecnûn
Firâḳ-ı yâr ile mecnûn demiş ne sözdür bu

937 Baña ne ġam bu cüdâlıḳ ki dilde Leylâ ile
Ben öyleyim ki bilinmez bu ben miyim yâ o

938 Sözümden etme ümîd-i şifâ dedin Ḥaḳḳı
"Ḥabîbi ente ṭabîbi fe keyfe lâ-ercû"*

---

936 demiş: dedi, İ. Hakkı, *Divan*, s.447.

938 sözümden: lebimden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 447.

* "Sevgilim, sen benim tabibimsin. Nasıl olur da senden istekli, ümitli olmam."

(312. Gazel; 1, 3, 7, 8, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

939 Kesildi ravża-i dilden hemân ṣu
Gel ey sâḳī kerem ḳıl el-emân ṣu

940 ʿAceb menbaʿdır ol kim cünbüşünden
Dolar her dem nice biñ nehr-i cân ṣu

941 Ḥayât ol dem bulur bu ravża-i dil
Ki ol yemden dolar bâġ-ı cenân su

942 Revân ü cânıñ ol dem şâd olur kim
O deryâdan dola cânıñ revân ṣu

943 Göñüldür bâġ-ı ʿaşḳ ey Ḥaḳḳı ancaḳ
O sâḳīden bulur bu gülistân ṣu

(313. Gazel; 1, 2, 4, 3, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

944 Göñül dilberdedir elḥamdülilâh
Lebi kevs̱erdedir elḥamdülillâh

18a 945 Ne ferzend ü zen ister dil ne zînet
Ne sîm ü zerdedir elḥamdülillâh

946 Çü dil dilberle seyr eyler cihânı
Daḫî bî-perdedir elḥamdülillâh

947 Göñül dostun ṭanır tenhâ cihanda
ʿAdû güm-kerdeder elḥamdülillâh

948 Ezelden ḫamr-ı ʿaşḳı içti Ḥaḳḳı
Henüz ol serdedir elḥamdülillâh

(314. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

949 Sebük-dest ol sen ey sâḳī içir rıṭl-ı girân câna
Beni benden ḫalâṣ et verme bir sâʿat emân câna

950 Bu benlikden baʿîd olsam güzel sâʿatdir ol sâʿat
Ki görmem ben beni ol an olursun sen ʿayân câna

951 Vücûdum perde olmuşdur baña vaṣlıñdan ey cânım
Miyandan perdeyi refʿ et ḳatılsın tâ ki cân câna

952 Cemâliñ câna göster tâ vücûdum maḥv ola zîrâ
Fenâ vü faḳrdır toḫm-ı beḳā-yı câvidan câna

953 Baḳ ey Ḥaḳḳı Teʿâlâllâh derûn-ı çarḫdır pür-meh
Doludur ḥûr ile ḫar ki ʿayândır ḥüsn ü ân câna

(315. Gazel; 1, 6, 7, 8, 9)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

954 Ey bülbül-i cân ḳalma ḥabs-ı ḳafes-i tende
Fânî olanı alma bâḳī ara sen sende

955 Ey ṭâʾir-i eflâkı terk eyle ten-i ḫâkı
Bu dâne-i ten tâ key ẕevḳ eyle o ḫırmende

---

955 dâne-i ten tâ key: dâne-i dâmı koy, İ. Hakkı, *Divan*, s. 451.

956 Bu ceñg cihânıdır her ḫavf mekânîder
Var ol vaṭan-ı ṣulḥa râḥat bul o meʾmende

957 Çün cismden ey muṭlaḳ ḥükmüñde değil çıḳmaḳ
Dil penceresin aç baḳ seyr eyle o revzende

958 Ḥaḳḳı ḳo bu eşbâḥı bul ʿâlem-i ervâḥı
Nûş eyle sen ol râḥı bâḳī ol o meskende

(316. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

959 Bend eyle lebiñ nândan dolsun güher-i rûze
Gitsin o keder cândan gelsin hüner-i rûze

960 Bu ʿâlemi bil "siccîn" dildir reh-i "ʿilliyyîn"
Ḳalbe naẓar-ı cân-bîn versin naẓar-ı rûze

961 Rûze teni râm eyler aḫlâḳı tamâm eyler
Hem mest-i müdâm eyler cânı es̱er-i rûze

962 Ten ẓarf-ı maḥabbetdir dil gülşen-i vaḥdetdir
Cân ḥacle-i vuṣlatdır fetḥ olsa der-i rûze

963 Ḥaḳḳı gece ol ḳâʾim hem gündüzü ol ṣâʾim
Tâ ḳalbe dola dâʾim şehd ü şeker-i rûze

(317. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

964 Ey dîde nedir uyḳu gel uyan gecelerde
Kevkebleriñ et seyrini seyrân gecelerde

965 Baḳ heyʾet-i ʿâlemde bu ḥikmetleri seyr et
Bul ṣânîʿni ol aña ḥayran gecelerde

966 Çün gündüz olursun nice aġyâr ile ġāfil
Ḳo ġafleti dildârdan utan gecelerde

967 Ġafletle uyumaḳ ne revâ ʿabd-i ḥaḳīre
Şefḳatle nidâ eyleye Raḥmân gecelerde

968 Cümle geceyi uyuma Ḳayyûm'u sor sen
Tâ Ḥay olasın Ḥay ile ey cân gecelerde

969 ʿÂşıḳlar uyumaz gece sen hem uyuma kim
Göñlüñ gözüne görüne cânân gecelerde

970 Dil beyt-i Ḫudâ'dır anı pâk eyle sivâdan
Ḳaṣrına nuzûl eyler o sulṭân gecelerde

971 Az ye az uyu ḥayrete var fânî ol andan
Bul cân-ı beḳā ol aña mihmân gecelerde

972 Allah için ol ḫalḳa muḳārin gece gündüz
Ey Ḥaḳḳı nihân ʿaşḳ oduna yan gecelerde

(318. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

973 ʿAziz başıñ içiñ gece yâr için uyuma
Uġurla leylî felekden şikâr için uyuma

---

966 utan: uyan, İ. Hakkı, *Divan*, s. 453.

977 demiş: dedi, İ. Hakkı, *Divan*, s. 454.

974 Çün uyuduñ nice biñ gece nefs ḥaẓẓı için
Bir iki şeb ne olur yâr-ı ġār için uyuma

18[b]

975 Laṭîf yâr ki hergiz uyumaz anıñ ile
Ḥużûr edip geceler ol nigâr için uyuma

976 Ḥelâl olur mu ağır uyḳu ḫasta ṣâḥibine
Teraḥḥüm eyle bu ḳalb-i figâr için uyuma

977 Ḫudâ demiş ki benim âşıḳım gece uyumaz
Ḥayâ edersen eger şeb o ʿâr için uyuma

978 İşitmediñ mi ki şeb kâm alır ḳamu ʿuşşâḳ
Bu ʿaşḳ-ı pâdişeh-i kam-kâr için uyuma

979 Hezâr kerre dedim Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ'a gel geceler
Yoġ olduġuñ bilesin tâ o var için uyuma

(319. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

980 Ṣaḳın ey yâr-ı mihmandâr uyuma
Gelir dil beytine dildâr uyuma

981 Ḳo ḫâb u ġafleti şeb ḳalbe seyr et
Nice ẓâhir olur esrâr uyuma

982 Dilersen Ḥayy-ı Ḳayyûm'uñ rıżâsın
Gece yatma otur zinhâr uyuma

983 Çü şeb iḳbâl-i ferruḫ buldu ʿuşşâḳ
Gözet sen sen de bul dîdâr uyuma

984 Edip tażyiʿ-i evḳât uyusa ḫalḳ
Sen etme żâyiʿ ol bîdâr uyuma

985 Ġam-ı ʿaşḳ eylese şeb ḳalbi meksur
Gelir taḫtına ol Cebbâr uyuma

986 Ġam-ı ʿaşḳ olsa mihman ḳoyma tenhâ
Aña ver Ḥaḳḳı her ne var uyuma

(320. Gazel; 1, 2, 3, 4, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

987 Göñül ṣaḳın şeker ezme dehân-ı rencûra
Güneş cemâlini beyhûde söyleme kûra

988 Egerçi çün rek-i gerden yaḳındır insana
Ḫudâ velîkin ıraġ oldu ġâfil-i dûra

989 Cilâ ver âyîne-i câna baḳ da ḥayrân ol
Żiyâsı perdelerinden o mihr-i mestûra

990 Çü mâh mihre muḳārin meḥâḳḳ iseñ ey dil
ʿAle'd-devâm muḳābil durursun ol nûra

991 Libâs-ı fikriñi ṭarḥ eyle dilden ey Ḥaḳḳı
Ki âfitâb hemân tâbını verir ʿûra

(321. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

992 Göñül ḳo medreseyi resm-i ḫânḳâh arama
Bu resm ü râhı bıraḳ senden özge râh arama

993 Ṭarîḳ-i faḳr u fenâyı ṭut ol beḳāya revân
Geriye baḳma hemân ġayrı pîş-gâh arama

994 Bu teng-nây-ı bedenden bir adım eyle güẕer
O'dur ḥażîre-i ḳudsî-i pâdişâh arama

995 ʿAyân olur sañaġ ol demde ḫayme-i sulṭân
O pâdişâhı bulursun daḫî sipâh arama

996 Saña ʿayân iken ey dost cümle aḥvâlim
ʿUyûbu setr edicisin amân güvâh arama

997 Unuttu kendüyi Ḥaḳḳı saña rücûʿ etti
Vücûd-ı ẕenbini maḥv eyle pes günâh arama

(322. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

998 Göñül Ḥaḳḳ'a teveccüḥ ḳıl sen ol kendiñle bîgâne
Vefâ-yı cism ü cânı bil verâ-yı şemʿ ü pervâne

999 Beḳā istersen ol fânî bu nefsi eyle Rabbânî
Beḳā-ender-fenâ bul ol yem-i vaḥdetde dürdâne

1000 Kimiñ kim maṭlabı Ḥaḳ'dır ḥadîşi ʿaşḳ-ı muṭlaḳdır
Müdeḳḳiḳ ʿaḳlı terk eyler olur âzâde dîvâne

1001 Muvaḥḥid çünki yektâdır ḳatında ḫalḳ mevṭâdır
O bulmuş Ḥayy u Ḳayyûm'ı yönelmiş göñlü Raḥmân'a

1002 Miṡâl-i İbn-i Edhem sen bu ʿâlem mülkünü ḳoysan
Olursun şâh-ı mülk-i dil erer cânıñ o cânâna

---

999 fenâ: beḳā, İ. Hakkı, *Divan*, s. 458.

19[a]

1003 “Seḳâhum Rabbuhum” ḥâżır ṭahûr ol şerbet-i ṭâhir
O’dur evvel O’dur âhir O’dur sâḳī vü peymâne

1004 Ḳalender meşreb ol Ḥaḳḳı ḥaḳîḳat añla bir Ḥaḳḳ’ı
Ḫayâl ü gölge bil ḫalḳı ḳamu taḳlîd ü efsâne

(323. Gazel; 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Feʿilâtün Feʿİlâtün Faʿlün)

1005 Şefḳat et şehveti ḳoy anı saña ḫûy etme
ʿÂşıḳ-ı pâk ol ü her mâde-ḫarı bûy etme

1006 Evvel ü âḫiriñ ol ʿâşḳ-ı ezeldir lâ-ġayr
Bî-vefâ zen gibi sen kendiñe çoḳ şûy etme

1007 Ḥaḳ için söyle sözüñ yoḳsa hemân ḫâmûş ol
Dilde dildârı bul eṭrâfa tek ü pûy etme

1008 ʿÂriyetdir bu güzellerde olan ḥüsn ü cemâl
Gözgüler nâmını ġafletle ḳamer-rûy etme

1009 Ḳāmet-i ʿaşḳa sezâdır ki semâʿ eyleyesin
ʿAşḳdan ġayrıya sen raḳs u hey-â-huy etme

1010 ʿÂşıḳ-ı ʿaşḳ ol ü dilberlere dil verme ṣaḳın
Bî-vefâlarla göñülde ġam-ı ṣad tüy etme

1011 Ger ḫaberdar iseñ esrâr-ı ezelden Ḥaḳḳı
Ṣaḳla sırrı deme her bî-ḫabere ṭoy etme

1007 Ḥaḳ: dost, İ. Hakkı, *Divan*, s. 459.

(324. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1012 Biz muḥibb-i ḳameriz devr-i ḳamerden söyle
Ṭûṭî-i câna hem ol şehd ü şekerden söyle

1013 Ḳoy şeş ü penç ile renci o nihân genci bul
ʿAşḳdır aṣlımız ancaḳ o pederden söyle

1014 Ḥasret-i ʿaşḳ ile dîvâne olup aġlar idim
Bundayım ben dedi sen nûr-ı baṣardan söyle

1015 Cümle yüzden saña yüz vermişim ey cân-ı peder
Sen enâniyyeti ḳoy ḥüsn-i naẓardan söyle

1016 Bir ḳamer yüzlü göründü dedi kim ʿaşḳ benim
ʿAḳlı ḳoy maḥremim ol sırr-ı ḳaderden söyle

1017 Ḳalbiñe her ne desem gizli hemân teslîm ol
Sırrımı ʿaḳla deme ṭavr-ı beşerden söyle

1018 Ṣoḥbet-i ʿaşḳ ile ḳıl dilde ḥużûr ey Ḥaḳḳı
Etme cismiñle sefer dilde ḥużurdan söyle

(325. Gazel; 1,3, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

1019 Vaḥdet meyiniñ bir ḳaderi var ise söyle
Ol ṣâf şekerdir kederi var ise söyle

1017 sırrımı: sözümü, İ. Hakkı, *Divan*, s. 460.

1018 ʿaşḳ ile: ʿaşḳla, İ. Hakkı, *Divan*, s. 460.

1020 Çün can-ı cihân ʿaşḳdır ol ʿaşḳdan özge
Bir kimseniñ eşfaḳ pederi var ise söyle

1021 Bu ʿâlem-i imkân ile ol mülk-i beḳānıñ
Ger ġayr-ı fenâ reh-güẕerı var ise söyle

1022 Sedd-i reh olur varlıġ o pindârdan özge
Vaḥdet yolunuñ bir ḫaṭarı var ise söyle

1023 Ḥaḳḳ'ı dile nâẓır bil o ḥâżır bile Ḥaḳḳ'ı
Ḳalbiñ aña hem bir naẓarı var ise söyle

(326. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1024 Göñül ki ol ruḫ u zülf ile ḫem-nişîn ḫoş ola
Mücerred-i ġam u şâdî vü küfr ü dîn ḫoş ola

1025 Olur bu küfr ile islâmdan ḫabersiz o dil
Ki rûy u zülfüñ aña rûz u şeb ḳarîn ḫoş ola

1026 Niçin o mülk-i Ṣüleymân ü ḫâtemin ister
Aña ki devlet-i faḳr u fenâ nigîn ḫoş ola

1027 Ana ki cennet-i dîdâr-ı dilde ḥâżır olur
Ne iltifât ede ġayra ne ḥûr u ʿîn ḫoş ola

1028 Ya nice leẕẕet-i dîdârdan ḫabîr ola dil
Aña ki ḫamr u şeker şîr u engebîn ḫoş ola

1029 Ḳo ġayrı ṭaşrada gel dilde ʿaynı bul ḥâżır
Bu ʿaynı ḳande bulur kim ki ġayr-bîn ḫoş ola

1020 cân-ı cihân: cân u cihân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 461.

1030 Çü ʿayn u ġayr bir olmuş göñülde ey Ḥaḳḳı
Göñül gözüyle naẓar ḳıl ki pür-yaḳīn ḫoş ola

(327. Gazel; 1, 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1031 Seniñle bulmuşum ey ʿaşḳ râḥat-ı cânı
Ki senden aldı göñül cümle derde dermânı

19[b] 1032 Nefs ḳabûl ḳıl ey Ḥaḳḳı ḫalḳı incitme
Kim incitirse seni Ḥaḳḳ’dan añla sen anı

(328. Gazel; 1, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

1033 Çün ḥüsn-i ruḫuñ dilde ʿayân cilve-ger oldu
Kâr-ı dil-i bî-çâre hemân perde-der oldu

1034 Dermân-ı viṣâliñ çü fenâ oldu ne çâre
Varlıḳda seni ṭâlib olan bî-ḫaber oldu

1035 Bul devlet-i faḳr içre fenâ ẕevḳini Ḥaḳḳı
Kim varlıḳ ile benlik eden pür-keder oldu

(329. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6, 7)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1036 “Ente şemsü’l-beḳā ve ġayrüke fey
Külli şeyʾin sivâke leyse bî-şey”*

1037 Mümküne mümkün olmadı ḳurbuñ
Olmadıḳca bisâṭ-ı imkân ṭayy

1038 Hem-dem-i ʿaşḳ olamaz ol cân kim
Varlıġından degil tehî çün ney

1039 Derd-i ʿaşḳ öldürürse ʿuşşâḳı
Nefḫası hem eder göñülleri ḥay

1040 Ḫamr-ı ʿaşḳıñladır cihan memlû
Câmı her nesnedir o cümlede mey

1041 Bî-ḫod ol aradan çıḳ ey Ḥaḳḳı
Ere tâ nefḫa-i ʿaşḳ pey-der-pey

(330. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)**

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1042 Ḥüsnüñe şevḳime bir beñzer eger var ise de
Dil gibi ʿaşḳıña bir maẓhar eger var ise de

1043 Dil ü cânımdır olan manẓar-ı ḫâṣṣın ey dost
Saña bu dilden eyi manẓar eger var ise de

---

* “ Sen sonsuzluk güneşisin ve senden gayrısı gölgedir. Senden başka hiçbir şey, bir şey değildir.”

** Bu gazeldeki beyitlerin sonlarında bulunan “de”, ده şeklinde olması gerekirken, metnin orjinalinde دى şeklinde yazılmıştır.

1041 ere: ede, İ. Hakkı, *Divan*, s. 465.

1044 Cânımızdır ʿaraż u cevher-i cân u dil sen
Senden özge bize bir cevher eger var ise de

1045 Kişver-i ḳalb seniñdir aña ḥâkim sensin
Dilde bir ġayrı şeh-i kişver eger var ise de

1046 Cümle aḥvâl sudûr oldu çü senden ṣâdır
Senden özge dile bir maṣdar eger var ise de

1047 Ḥayret-i ʿaşḳdır ey dost bize rehber-i cân
ʿAşḳdan ġayrı bize rehber eger var ise de

1048 Derd-i ʿaşḳ oldu baña şehd ü şeker ey Ḥaḳḳı
Dilde ol ġamdan eleẕẕ sükker eger var ise de

(331. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1049 Ṭaşraya meyl etme ey dil sende iste dilberi
İçeri gel sende bul yâr-ı ġār-ı rehberi

1050 Dost ararsan dost odur kim senden ayrılmaz müdâm
Berk ü bârı cismi ḳoy cân dilberinden yi beri

1051 Canda bul cânânı dolsun dil güzel efkâr ile
İki ʿâlemden berî ol olma sen senden beri

1052 Ḥüsn-i fânî alma ṣatma ʿaşḳ-ı fânî fânîye
Bu iki nehri geç andan iç o bâḳī kevs̱eri

1053 Sen ki ey dil dâr-ı vâsiʿsin o dildâra müdâm
Aramam ben cism ü cân u ḫânümânı serseri

1049 sende: sen de; sende sen de, İ. Hakkı, *Divan*, s. 467.

1050 dilberinden: dilber-i gûn, İ. Hakkı, *Divan*, s. 457.

1054 Naḳş-ı perde-i dilber-i cândır cihân dilberleri
Perdeyi refʿ eyle seyr et ḥüsn-i rûy-ı dilberi

1055 Ḫâmûş ol Ḥaḳḳı göñül aḥvâlin iẓhâr eyleme
Sırrı ifşâ etme istersen selâmet bu seri

(332. Gazel; 7)

(Mefâʿilün Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1056 İlâhî Ḥaḳḳı'yı ʿaşḳıñla öyle ḳıl ḥayrân
Ki mest olup unuda ḥaẓẓ-ı nefs ü dünyâyı

(333. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1057 Murġ-ı dil perrân olup bulsa hevâ-yı ḥayreti
Şems-i cân nûruyla pür eyler feżâ-yı ḥayreti

1058 Ger hezârân devlet ü niʿmet görürse ehl-i dil
Gelmez anıñ çeşmine ister nevâ-yı ḥayreti

1059 Sendeki derd ü belâ vü miḥnete baḳma ṣaḳın
Kim bulur ḳalbiñ cefâlardan vefâ-yı ḥayreti

1060 Can nedir biñ can fedâ olsun bu ḥayret ẕevḳine
Ḳoy ġubâr-ı fehm ü fikri bul ṣafâ-yı ḥayreti

20[a] 1061 Ḥayret ü bî-ḫodluḳ iste server olmaḳ isteme
Kim ser-i serverlik ister ḫâk-i pây-ı ḥayreti

1060 fikri: fikr-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 469.

1061 serverlik: her server, İ. Hakkı, *Divan*, s. 469.

1062 Gerçi leẕẕât u ṣafâ ʿâlemde çoḳdur lîk hiç
Bir ṣafâ ṭutmaz dil ü cân içre cây-ı ḥayreti

1063 Âfitâb-ı ʿaşḳ-ı Ḥaḳ ʿâşıḳlara tâbendedir
Arzu eylerler ol ẓıll-ı hümâ-yı ḥayreti

1064 Ger dilersen dilde dildârıñla olmaḳ dâʾimâ
ʿAḳlıña bîgâne ol bul âşinâ-yı ḥayreti

1065 Feth-i bâb-ı beyt-i dil ḥayretdir ey Ḥaḳḳı tamâm
Ḥayrete ver sen seni al mehliḳā-yı hayreti

(334. Gazel; 1, 3, 4, 5, 7)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

1066 Olursan ey göñül ḥayrân bulursun vaṣl-ı cânânı
Ki oldur baḥr-ı bî-pâyân nice ḳatʿ ede ʿaḳl anı

1067 Olursan ʿaşḳa ger mâʾil göñülden refʿ olur ḥâʾil
Bulursun sende hep kâmil rumûz-ı sırr-ı ʿirfânı

1068 Murâdıñ her nedir ey cân anı kendiñde bul her ân
Ki hem cânsın daḫî cânân seniñdir ʿaşḳ-ı subḥânî

1069 Ḳo nefsi ʿaşḳa hem-râh ol ḳamu ʿâlemde bir şâh ol
Hemân sen cândan âgâh ol edersin ẕevḳ-i rûḥânî

1070 Cihânıñ cânısın Ḥaḳḳı ferâġat eyle sen ḫalḳı
Bulursun dilde her ẕevḳi erer çü fetḥ-i Rabbânî

1067 sende: sen de, İ. Hakkı, *Divan*, s. 470

.

(335. Gazel; 1, 3, 4, 6, 7)

(Mefâʿîün Mefâʿîlün Feʿûlün)

1071 Bu fetḥi seyr ḳıl miftâḥ tâ-key
O sâḳī mesti ol bu râḥ tâ-key

1072 Göñül baḥrinde çün murġāb üzersin
Sefîne vü minnet ü mellâḥ tâ-key

1073 Çü hem seyyâḥsın seyyâḥ-zâde
Saña imdâd-ı her seyyâḥ tâ-key

1074 Çü cân-ı kâmil olmuş levḥ-i maḥfûẓ
Ṣabîler miṡli bu elvâḥ tâ-key

1075 Buyurmuş Ḥaḳ ki maḳsûm oldu rızḳıñ
Zemîni ḥafrıñ ey fellâḥ tâ-key

(336. Gazel; 3, 4, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

1076 Eger emvâc-ı deryâyı sivâ-yı baḥr görmezsen
Yaḳīn bildim ki mümkündür müsemmâ bilmek esmâyı

1077 Maḳâm-ı cemʿden maḥrûmdur farḳ içre ḳalmışdır
O kim biri birinden farḳ eder ism ü müsemmâyı

1078 Elâ ey Ḥaḳḳı bil kendiñ ki sensin nüsḫa-i cânân
Nihân ü âşikârıñdan bil ol pinhân u peydâyı

1072 sefîne vü minnet ü: sefîne minnet-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 471.

1076 sivâ-yı: sivâyı, İ. Hakkı, *Divan*, s. 472.

(337. Gazel; 3, 9)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1079 Ger Ḫalîl'imsen emîn ol nâr-ı her Nemrûd'dan
Nâr içinde ben gülistân eylerim ʿâşıḳ seni

1080 Sen ḫamûş ol diñle çün Ḥaḳḳı beni göñlüñde kim
Ben oḳurum ʿayn-ı Ḳurʾan eylerim ʿâşıḳ seni

(338. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Mefʿûlü Fâʿilâtün Mefʿûlü Fâʿilâtün)

1081 Ol dil ki buldu Ḥaḳḳ'dan miʿrâc-ı Refrefiyi
Bî-ḥarf u ṣavt oḳur ol âyât-ı Muṣḥafiyi

1082 Keṡretde cismi terk et tâ sırr-ı vaḥdet-i Ḥaḳ
Vaḥy ede câna her dem yüz âyet-i ḫafîyi

1083 Baḳ levḥ-i ḳalbiñe kim ilhâm-ı Ḥaḳ-Teʿâlâ
Esmâdan etdi âgâh ol Âdem-i ṣafîyi

1084 Her kim ki erdi faḳra kendinden aldı behre
Faḳr aldı cümle ṣatdı mülk-i mükellefîyi

1085 Ḥaḳḳı eger dilersen ser-mest-i ʿaşḳ olasın
Geç keṡret-i ṣuverden terk eyle ecvefîyi

(339. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün)

1086 Ḥisâb u hendese ʿilm olmamış bil ʿayn-ı nâdânı
Hidâye oḳuduñ lîkin hidâyet ṣanma sen anı

1087 Hidâyet ʿaşḳı bulmaḳdır deminden nefsi bilmekdir
Ki ol baḥr-ı nefesdendir bu nefḫ-i rûḥ-ı insânî

1088 O baḥrıñ zevraḳı olmuş niẓâm-ı heyʾet-i ʿâlem
Anıñ şevḳiyle eyler nüh-felek bu raḳṣ-ı devrânı

1089 O baḥr emvâcıdır eflâk ü erkân ü mevâlîdi
Odur mâhiyyet-i eşyâ odur ḥikmet anı ṭanı

1090 Yürek titretme ḫavf etme yaḳındır dost ıraḳ gitme
Derûnuñ seyr ḳıl ḫoş bul göñül taḫtında sulṭânı

20b 1091 Bulursun dilde cânânı aña baḫş eyle bu cânı
Görürsün ʿâleme dolmuş hemîşe ʿavn-i Rabbânî

1092 Seniñdir ʿaşḳ u hem ʿirfân seniñdir ḥüsn ü hem ʿiḥsân
Hidâyet bulduñ ey Ḥaḳḳı budur ʿârifleriñ şânı

(340. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

1093 Göñüldür pîr-i taʿlîm ü benem ṭıfl-i zeban-dânı
Dem-i teslîm ser-ı ʿöşrü bozanıdır debistânı

1094 Ḳamu telḳīni âyât oldu kim ṣamt oldu teʾvîli
Ḳamu taʿlîmi eşkâl oldu kim cehl oldu bürhânı

1095 Çü ḳaldım ney gibi dilsiz üfürdü cânıma lebden
Ki tâ ney mis̱li tenden dem uram ne olsa fermânı

1096 Yudum nisyân ṣuyuyla her ne var cüzʿi bu ḥıfẓımda
Bilindi çünki bu mektebde küllî ʿilm-i nâdânî

1097 Baña dil der ki genc-i faḳr ile meyl-i cihân etme
Naʿîm-i Mıṣr'a mâliksin unut sen ḳaḥṭ-ı Kenʿân'ı

(341. Gazel; 5, 6)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün)

1098 Çü dûzaḫtır bu âgâhî-i ʿâlem
Uyu ḳoy cümle tezvîr ü füsûnu

1099 Göñül kim Ḥaḳ ile ḥayretde olsa
Derûnunda bulur cümle birûnu

(342. Gazel; 1, 4, 2, 5, 7, 8, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

1100 Bulaydım dilde dildârım baña mûnis kem olmazdı
Baña yâr olmasa yârim aña dil maḥrem olmazdı

1101 Dil ehli bulmasaydı dilde yüz biñ ẕevḳ-i rûḥânî
Ḳomazdı şehvet-i cismi eʿazz ü âʿlem olmazdı

1102 Ġam u derd ü belâ hep ḥubb-ı dünyâdan gelir ḳalbe
Ḳamuyu terk edeydim ḫoş göñülde mâtem olmazdı

1100 maḥrem: muḥkem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 478.

1103 Ḳamu dünyâ vü mâfîhâ ḫayâl ü h^vâbdır ammâ
Bileydi ḫufte kim düşdür anıñçün pür-ġam olmazdı

1104 Biri zindân-ı ġam görmüş biri ḫoş gülşene ermiş
Dil âgâh olsa kendinden o ġayra hem-dem olmazdı

1105 Ḳo nâm u şânı dervîş ol seni sen görme bî-$ḫ^v$îş ol
Olaydı pür derûn-ı ney dem-â-dem pür-dem olmazdı

1106 Eger terk etmese ḫalḳı ü ẕevḳ ü şehvet-i ḥalḳı
O şâh-ı ʿaşḳa bu Ḥaḳḳı göñülden maḥrem olmazdı

(343. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

1107 Dildir bulan envâr-ı celâli vü cemâli
Ḥaḳ'dan dile her anda naẓardır mütevâlî

1108 Dildir çü naẓar-gâh-ı refîʿ-i şeh-i ḥâżır
Nâẓırdır o sulṭân ü budur manẓar-ı ʿâlî

1109 Ol dilde bulunmaz ruḫ-ı dildârdan özge
Kim naḳş-ı cihândan olur ol âyîne ḫâlî

1110 Dil ʿâleminiñ şemsi deġil şarḳı vü ġarbı
Yoḳdur o cihân içre bu eyyâm ü leyâlî

1111 Dil mülkünü fetḥ eyleyemez ʿaḳl-ı müvesvis
Ol mülke bu ʿaşḳ oldu hemân ḥâkim ü vâlî

1103 bileydi ḫufte kim düşdür anınçün: eger ḫufte bileydi düşdür andan, İ. Hakkı, *Divan*, s. 478.

1106 ḫalḳı ü ẕevḳ ü: ḫalḳı daḫî, İ. Hakkı, *Divan*, s. 478.

1110 şemsi: mihri, İ. Hakkı, *Divan*, s. 479.

1112 ʿÂlem ki ḫaṭ-ı yâr iledir nüsḫa-i ḥikmet
Bu nüsḫayı dil ṣâḥibidir ḳār u tâlî

1113 Ey Ḥaḳḳı cihan ḫalḳı ne bilsin dil ü cânı
Kim ʿâlem-i dildir bu cihandan müteâʿlî

(345. Gazel; 1, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün)

1114 ʿAşḳıñ ṭarabı gelse dile diñle o sâzı
Kim andan eder cümle felekler tek ü tâzı

1115 ʿAşḳın yolu ḫoş yoldur o ġâyetde yaḳındır
Ḥaḳḳı bu rehi bul ḳo reh-i dûr u dırâzı

(347. Gazel; 9)

(Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün)

1116 Çün bâb-ı raḥmet açılır ey Ḥaḳḳı her gece
Yâd olma sen de iste o dîrîne hem-demi

(348. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

1117 Ġafletden uyan ey dil kim bâd-ı ṣabâ geldi
ʿAşḳın yeli esdi bil kim câna ṣafâ geldi

1118 Ey ʿâşıḳ-ı rûḥânî v'ey ârif-i Raḥmânî
Tenhâ gece bul anı kim cân-ı Hudâ geldi

1119 Ver ḫ^{v}âbıñı emvâta gel ḳāḍî-i ḥâcâta
Ḫoş başla münâcâta avân-ı s̠enâ geldi

20[a] 1120 Ḳoy ḫ^{v}âb u ḫayâlâtı terk eyle muḥâlâtı
Bul ʿaşḳ ile ḥâlâtı kim şevḳ-i liḳā geldi

1121 Kes̠ret kederinden geç vaḥdet meyini ṣâf iç
Sen ṣayma vücûduñ hiç ol nûr-ı żiyâ geldi

1122 Ḫ^{v}âb içre olur ġamlar ʿaşḳ içre olur demler
Âgâh oluñ âdemler çün ʿavn-i Ḫudâ geldi

1123 Ḥaḳḳı ḳo bu aġyârı bul dilde o dildârı
Fevt eyleme esḥârı kim vaḳt-i nidâ geldi

(349. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1124 Dün gece ḫavf u ḫaṭar gitdi necâtım geldi
Ẓulmet-i şebde revân âb-ı ḥayâtım geldi

1125 Ḫasta can-teşne ciger düşmüş idim deşt-i dile
Nâgehân vaḳt-i seḥer "ʿaẕb-i Furât'ım" geldi

1126 Şeker-i şükrü bu şükrâneye cândan saçdım
Ki dile dilber-i şirin-ḥarekâtım geldi

1127 Ḫamr-ı dîdâr ile dil kendiliginden gitdi
ʿAşḳ-ı ḫoş meşreb ü pâkize-ṣıfâtım geldi

1128 Ḫalḳ ölüm ṣandıġı ḫoş-vuṣlat imiş ey Ḥaḳḳı
ʿÎd-ı ekberdir o ṣanma ki memâtım geldi

(350. Gazel; 1, 6, 2, 3, 4, 5, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1129 Dün gece tâ rûz enîs-i cân ḫayâl-i yâr idi
Gözlerim gerçi uyurdu ʿaḳl u dil huş-yâr idi

1130 Leẕẕet-i güftâr-ı cânân cânda ḳalmışdır henüz
Allah Allah ol ne şîrîn leb şeker-güftâr idi

1131 Veh ki gitdi ḫâṭırımdan ne dedi düşde baña
Gerçi kârım tâ seḥer ol sözleri tekrâr idi

1132 Rûz-ı çeşmimde şeb-i muẓlimdir ol-ruḫsârsız
Ey ḫoş ol şebler ki çeşm-i dilde ol ruḫsâr idi

1133 Nevm-i ehl-i dil ḥużûr-ı ḥażret-i dildâr olur
Çünki her dem arzûsı dilde ol dîdâr idi

1134 ʿÂrifiñ çeşmi uyur ḳalbi uyumaz ʿaşḳ ile
Kim ezelden ʿaşḳ aña her ḥâlde yâr-ı ġār idi

1135 Ḫ^{v}ab ḫoş olsun ḥelâl ol ʿayna kim düşde görür
Anı kim Ḥaḳḳı anıñçün bir zamân bîdâr idi

(352. Gazel; 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1136 Ḥüsn-i ʿaşḳı dilde çeşm-i ʿaşḳ ile seyr eyleyen
Ġarḳ-ı baḥr-ı vaḥdet oldu mevc ü ṭûfân görmedi

1137 Ten-i ṭılsım genc-i pinhândır seḥerle cûʿ ile
Açmayan Ḥaḳḳı ṭılsımı genc-i pinhân görmedi

(353. Gazel; 1, 2, 4, 5, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1138 Ḳalb-i ʿârifde hemân ḥikmet-i Mevlâ oldu
Cânı ḫoş maẓhar-ı envâr-ı tecellâ oldu

1139 Kim ki ġarḳ-ı yem-i ʿaşḳ olmuş o vaḥdet bulmuş
Lâ-cerem göñlü evi Mescid-i Aḳṣâ oldu

1140 Kim ki ol ʿaşḳ-ı cemâlin görüp olmuş ḥayrân
Tâ ebed bî-ḫaber ü vâle vü şeydâ oldu

1141 Cân u dilden içeriz bâde-i ʿaşḳı her dem
Cürʿa-i kemterimiz lücce-i deryâ oldu

1142 Leẕẕet-i cân dilesen fâriġ ü âzâd ol kim
ʿÂrif ü kâmil olan fâriġ ü yektâ oldu

(354. Gazel; 4, 6)

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1143 Varlıġım ḳuflunu çün açdı kilîd-i ḥayret
Fetḥ-i bâb-ı dil olup vaḳt-i temâşâ oldu

1144 ʿÂḳiliñ ḫâṭırı ġamlarla mükedder olmuş
ʿÂşıḳın göñlü muḥabbetle muṣaffâ oldu

1138 ʿârifde: ʿâşıḳda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 489.

1140 ʿaşḳ-ı: ʿaşḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 489.

(355. Gazel; 1, 2)

(Mefâʿîlü Feʿûlün Mefâʿîlü Feʿûlün)

1145 ʿAceb ʿaşḳ u ʿaceb ʿaşḳ ne deryâdır ilâhî
Güzeldir ne güzeldir ne raʿnâdır ilâhî

1146 ʿAceb bâde-i ḥamrâ ʿaceb ḥüsn-i dilârâ
ʿAceb baḥr-ı musaffâ ne maʿnâdır ilâhî

(356. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün Mefʿûlü Mefâʿîlün)

1147 Sen ʿayn-ı ʿayânımsın vârımdasın ey rûḥî
Bel rûḥ-ı revânımsın yâdımdasın ey rûḥî

1148 Sen baḥt-ı saʿîdimsin hem vâʿd ü vaʿîdimsin
Bel ʿömr-i mezîdimsin kârımdasın ey rûḥî

21b

1149 Sen cân u cihânımsın hem emn ü emânımsın
Bil genc-i nihânımsın dârımdasın ey Rûḥî

1150 Sen râḥat-ı rûḥumsun hem feth ü fütûḥumsun
Bil câm u ṣabûḥumsun ġārımdasın ey rûḥî

1151 Sen ḳadr ü berâtımsın hem âb-ı ḥayâtımsın
Bel ʿayn-ı necâtımsın yârımdasın ey rûḥî

1147 bel: hem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 492.

1149 bil: bel, İ. Hakkı, *Divan*, s. 492.

1150 câm u ṣabûḥumsun ġârımdasın: ʿayn-ı necâtımsın bârımdasın, İ. Hakkı, *Divan*, s. 492.

1151 ʿayn-ı necâtımsın: câm u ṣabûḥumsun, İ. Hakkı, *Divan*, s. 492.

1152 Sen ʿayn-ı ḥużûrumsun hem ḫüzn ü sürûrumsun
Bel gözdeki nûrumsun nârımdasın ey Rûḥî

1153 Ḥaḳḳı dedi dervîşim feryâdıña dil-rîşim
İmdâd ki bî-ḫᵛîşim cârımdasın ey Rûḥî

(358. Gazel; 6, 7)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

1154 Ḫudâ mâʿbûd-ı bi'l-ḥaḳ'dır aña ṭap kendiñe ṭapma
Ki mâʿbûd eylemek nefsi beterdir etmeden Lât'ı

1155 Göñülde lez̠z̠et-i dîdârı bulmaḳ isteyen Ḥaḳḳı
Unutup terk eder ol arzû-yı cümle lez̠z̠âtı

(360. Gazel; 1, 2, 4, 5, 7)

(Müstefʿilün Feʿûlün Müstefʿilün Feʿûlün)

1156 Bâlâ-yı heft-gerdûn eyvânımızdır imdi
Sulṭân-ı heft-hâmûn mihmânımızdır imdi

1157 ʿAşḳ etdi dilde ülfet refʿ oldu cümle külfet
Derd ü ġam-ı muḥabbet dermânımızdır imdi

1158 Himmet Buraḳ'ı cânı çarḫa çıḳardı anı
Seyr eyledik cihânı seyrânımızdır imdi

1159 Çıḳdıḳ semâ-yı câna erdik bu ʿaşḳ u âna
Ḥükm eyleyen cenâna cânânımızdır imdi

1160 Ey Ḥaḳḳı şehd ü ḳand ol vaḥdet meyiyle ḫoş dol
Kim ḫamr-ı ʿaşḳ maḳbûl ʿummânımızdır imdi

(362. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün)

1161 Şems arar der ki âfitâb ḳanı
Her yaña ṣu aḳar ki âb ḳanı

1162 Dün gece ḫᵛâb dîdeden ṣordu
Ey cihân seyr eden de ḫᵛâb ḳanı

1163 Mest kendin arar ṣorar ḫalḳa
Der ki ol bî-ḫod u ḫarâb ḳanı

1164 Devr eder bâde ehl-i ʿişretini
Meclîs içinde der şarâb ḳanı

1165 Cümle sergeşte mużṭarib ḳalmış
Râḥat olmuş bî-ıżṭırâb ḳanı

1166 Cümlesi perdelerde kendin arar
ʿÂrif-i nefs eder ḥicâb ḳanı

1167 Dost-ı ḫoş bî-niḳāb seyr eyler
Der benim çün ʿaceb niḳāb ḳanı

1168 Genc-i dil fetḥidir çü faḳr u fenâ
Ne ṣorarsın ki fetḥ-i bâb ḳanı

1169 Şems-i rûḥuñ göñülde seyr eyle
Ṣorma Ḥaḳḳı ki âfitâb ḳanı

1168 genc-i: kenz-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 498.

(363. Gazel; 3, 4, 6, 5, 7)

(Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün Müfteʿilün)

1170 Leylî vü Mecnûn’ı ile sendedir ikisi bile
Âyînesin ʿaşḳa hele ḳoy bu ġılâf-ı nemedi

1171 ʿÂlem-i cân baḥr-ı ṣafâ ṣûret-i ten kefdir aña
Tebredir anı bu yaña cünbüş-i mevc-i mededi

1172 Cümle kef âb olsa gerek sâḥili yâ bulsa gerek
Çünki iki reng ile yek olmaz o baḥr-ı ehâdı

1173 Çünki bu canlar bir olur ʿaksler ol aṣlı bulur
Baḥrine her mevc gelür fetḥ ola çeşm-i ḫıredi

1174 Ḳalmasa mevciñ cemedi seyr eder ol bu raṣadı
Ḥaḳḳı çü bildiñ eḥadı hiçe ṣayarsın ʿadedi

(365. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9)

(Müfteʿilün Mefâʿilün Müfteʿilün Mefâʿilün)

1175 Vaṣf-ı lisân seniñledir vaṣf edemem göñül seni
Nuṭḳ u beyân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1176 Her hüneriñ kemâlisin her güzeliñ cemâlisin
Ḥüsn ile ân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1177 Şevḳ u ṭaleb ki sendedir ẕevḳ u ṭarab ki sendedir
ʿAşḳ ile cân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

22[a] 1178 Fikriñ olursa bir Ḫudâ ḳalmaya sende mâsivâ
Emn ü emân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1179 Olmasa kibr ile riyâ sensin ol beyt-i Kibriyâ
Genc-i nihân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1180 Olsa ġılâf-ı ten cüdâ ʿâyînesin cihan-nümâ
ʿAyn-ı ʿayân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1181 Bilmedi kimse cevheriñ ʿâleme doldu kevs̱eriñ
Ẕevḳ-i cenân seninledir vaṣf edemem göñül seni

1182 Aṣl-ı cihânsın ey göñül vaṣla mekânsın ey göñül
Kevn ü mekân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

1183 Ḥükmüñe Ḥaḳḳı bendedir cânı seniñle zindedir
Cümle cihân seniñledir vaṣf edemem göñül seni

(366. Gazel; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9)

(Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün)

1184 Saña ey dil iki ʿâlemde bir dildâr yetmez mi
Yeter maġrûr-ı ġayr olduñ bu yâr-ı ġār yetmez mi

1185 Çü kes̱ret ʿâlemi ḫᵛâb u ḫayâl-i ẓılldır aldanma
Yorulma yoḳ yere gel sen saña bir var yetmez mi

1186 Serâb-ı kes̱reti hûş et şarâb-ı vaḥdeti nûş et
Çü senden cûş eder ol ḳulzüm-i zeḫḫâr yetmez mi

1187 Yeter ġafletde ġam çekdiñ ḥużûr-ı Ḥaḳḳ'a gel şâd ol
Niçİn sen münkesirsin ey dil ol Cebbâr yetmez mi

1188 Bu ʿâciz ḫalḳdan iʿrâz edip ol dostu tenhâ bul
Saña senden yaḳīn ol vâḥid-i Ḳahhâr yetmez mi

1189 Dehânıñ bend edip esrâr-ı ʿaşḳı ʿaḳla fâş etme
Çü yetdi ʿaşḳa cânıñ güften-i esrâr yetmez mi

1190 Çü sâl-i hicret oldu biñ yüz altmışla sekiz besdir
Ey İbrahim Ḥaḳḳı ḫalḳa bu güftâr yetmez mi

(1. Müseddes;1, 2, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1191 Her murâdıñ sende iste ḫoşluġun bul ey ġöñül
İçeri gel ʿâlemiñde pâdişâh ol ey göñül
Derd-i ʿaşḳ-ı Ḥaḳḳ'a yanıp ol aña ḳul ey göñül
ʿAşḳ-ı Ḥaḳ'dan ġayrı bir şey etme meʾmûl ol ey göñül
Ḥayrete var kim yaḳındır Ḥaḳḳ'a ol yol ey göñül
Baḥr-ı ʿaşḳa dal deminden dem-be-dem dol ey göñül

1192 Az ye az iç az uyu var ẕikr-i ḳalbi eyle ḳūt
Vehm ü fehm ü fikri nefy et kim göñül ḳılsın sükût
Ölmeden öl kim seni ḥay ede "Ḥayy-ı lâ-yemût"
Hoş-der-dem yaʿni her dem Ḥaḳḳ'ı bul ḫalḳı unut
Ḥayrete var kim yaḳındır Ḥaḳḳ'a ol yol ey göñül
Baḥr-ı ʿaşḳa dal deminden dem-be-dem dol ey göñül

1193 Baḥr-i ʿaşḳa dal ṣuya düşmüş müdür mis̱li hemin
Ol nefes baḥrinde maḥv ol ḳalma sen hiç ol emîn
ʿÂlem ü âdem ḳamu çün nefs-i vâḥiddir yaḳīn
Cümleyi kendiñ görürsün söyleme aṣlâ ṣaḳın
Ḥayrete var kim yaḳındir Ḥaḳḳ'a ol yol ey göñül
Baḥr-ı ʿaşḳa dal deminden dem-be-dem dol ey göñül

1191 yanıp ol aña ḳul: meyl et aña ol kul, İ. Hakkı, *Divan*, s. 132.

1192 az uyu var: uyu az hem ; ḳılsın: bulsun, İ. Hakkı, *Divan*, s. 132.

1194 Her neye baḳsañ anı bil kendi cüzʾüñ fi'l-mis̱âl
Kes̱ret-i ṣûretde ḳalma vaḥdet-i maʿnâya dal
Mest olup vaḥdet meyinden ẕevḳ edip ol ehl-i ḥâl
ʿÂrif ol faḳr u fenâdan ḫoş beḳā bul anda ḳal
Ḥayrete var kim yaḳındir Ḥaḳḳ'a ol yol ey göñül
Baḥr-ı ʿaşḳa dal deminden dem-be-dem dol ey göñül

22b

1195 Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ'ı canda bul çün mevc ileyimdir nihân
Ḥaḳ saña sırr-ı maʿiyyetle muʿayyendir her zaman
Ol saña senden yaḳındır sen ıraġ olma hemân
ʿAyn-ı Beytullâh iken dil dolmasın ġayrı gümân
Ḥayrete var kim yaḳındir Ḥaḳḳ'a ol yol ey göñül
Baḥr-ı ʿaşḳa dal deminden dem-be-dem dol ey göñül

(1. Muhammes; 1, 4, 5, 6, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1196 Niʿmet-i ʿuẓmâyı cemʿiyyetde idiñ bir zamân
Düşdüñ andan bu ʿaẕâb-ı ġaflet ü cehle yaman
Âşinâ-yı Ḥaḳ iken bî-gâne olduḳ bî-gümân
ʿAyn-ı Beytullâh iken büt-ḫâne olmuş dil hemân
Ḥâżır-ı Ḥaḳ ol ḥuzûr et ġâfil olma her zamân

1197 Âb u nânı ḳoy bu cisme ẕikr-i Ḥaḳ olsun idâm
Ẕevḳ-i zikrullâh ile dil muṭmaʾin olsun tamâm
Ḥayrete var kim odur dil beytine bâb-üs-selâm
Ḥaḳ ile her ḥalde ol tâ ol seniñ ola müdâm
Ḥâżır-ı Ḥaḳ ol ḥuzûr et ġâfil olma her zamân

1194 cüz'üñ: ʿużvuñ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 133.

1195 ileyimdir:içre deryâdır ; muʿayyendir: muʿindir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 133.

1196-1200 her zaman: el-aman, İ. Hakkı, *Divan*, s. 113.

1197 var: dal, İ. Hakkı, *Divan*, s. 113.

1198 Ey göñül her ne dilersen sende iste sende bul
Ger saʿâdet-mend iseñ kendiñde bul ol dosta yol
Bâb-ı ḥayretden ḥużûr-ı ḥażrete eyle duḫûl
Mâsivâdan fâriġ ol ʿaşḳıñ deminden pür-dem ol
Ḥâżır-ı Ḥaḳ ol ḥuzûr et ġâfil olma her zamân

1199 Nefsini lâ-şey bilen dil Ḥaḳḳ bilir âgâh olur
Ruʾyet ü semʿ ü kelâmı her işi lillâh olur
Cümle eşyâdan aña bir an temâşâ-gâh olur
Ḳande olsa Ḥaḳ anıñla dâiʾmâ hem-râh olur
Ḥâżır-ı Ḥaḳ ol ḥuzûr et ġâfil olma her zamân

1200 Ḥaḳḳı Ḥaḳ'dan ġâfil olma ḥâżır ol eyle ḥużûr
Dil naẓar-gâh-ı Ḫudâ'dır ṣaf ḳıl kim dola nûr
Şâh damarlardan yaḳındır Ḥaḳ saña sen olma dûr
Vehm ü fehm ü fikri ḳoy dal ḥayrete ol pür-sürûr
Ḥâżır-ı Ḥaḳ ol ḥuzûr et ġâfil olma her zamân

(2. Muhammes; 1, 4, 5, 7)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1201 Gerçi ednâ ḳularız biz göñlümüzce bekleriz
Cism-i ḫâkiz lîkin andan rûḥ ile münfekkleriz
ʿAşḳ ile cân-ı cihânız ʿaḳl ile melikleriz
Gelmişiz dünyâ degirmânında nevbet bekleriz
Dâne-i ten un olunca murġ-i cânı añlarız

1202 Âsiyâb-ı cismi bu nefs eylemiş ṭoz u duman
ʿAyn-ı Beytullâh iken dil etmişiz ġayrı gümân
Maḳṣad-ı aḳṣâyı ḳoymuş ḳılmışız meyl-i cihân
Gelmişiz dünyâ degirmânında nevbet bekleriz
Dâne-i ten un olunca murġ-i cânı añlarız

1199 olsa: varsa, İ. Hakkı, *Divan*, s. 114.

1203 Ḥaḳḳı Ḥaḳḳ’ı cân u dilden isteyen bulmuş ḳarîb
Her işi bitmiş anıñla muṭmaʾin olmuş ʿacîb
Ġâfiliz Ḥaḳ’dan anıñçün ḳalmışız miskin ġarîb
Gelmişiz dünyâ degirmânında nevbet bekleriz
Dâne-i ten un olunca murġ-i cânı añlarız

(3. Muhammes; 1, 2)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâ)

1204 Ne olursa ḳoy ki olsun ḫoş yerin bulsun
Her ḳażâ bâş üzre gelsin ḳoy bu nefs ölsün
Can gülistânı açılsın ten bağı ṣolsun
23b Tek bu dil dildârı bulsun muṭmaʾin olsun
Tek bu can cânâna ersin ʿaşḳ ile dolsun

1205 Cânıma cânân gerekdir ġayrıyı n’etsin
Nâm u şânım cümle vârım hep yele gitsin
Cümleyi terk etti göñlüm dostuna yetsin
Tek bu dil dildârı bulsun muṭmaʾin olsun
Tek bu cân cânâna ersin ʿaşḳ ile dolsun

(4. Muhammes; 2, 5, 7)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün)

1206 Bî-ḫodluġla çü râm olursun
Âzâd-ı cemʿ-i dâm olursun
Dildâr ile ber-devâm olursun
Geç ferʿden aṣl-ı aṣlıña gel
Ḳoy firḳat-i faṣlı vaṣlıña gel

1207 Ẓâhirde ṭılsım-ı cism ü cânsın
Bâṭında defîne-i nihânsın
Can dîdesin aç da baḳ ne kânsın
Geç ferʿden aṣl-ı aṣlıña gel
Ḳoy firḳat-i faṣlı vaṣlıña gel

1208 Ḥaḳḳı demek olmaz ehl-i ḥâlsin
Ṭâliʿle saʿîd ü nîk-fâlsin
Çün zâde-i pertev-i cemâlsin
Geç ferʿden aṣl-ı aṣlına gel
Ḳoy firḳat-i faṣlı vaṣlıña gel

(6. Muhammes – Tefviznâme- ; 1, 2, 13, 9, 6, 12, 14, 21, 22, 23, 26, 27, 29, 30)

(Mefʿûlü Mefâʿîlün)

1209 Ḥaḳ şerleri ḫayr eyler
Ẓan etme ki ġayr eyler
ʿÂrif anı seyr eyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1210 Sen Ḥaḳḳ'a tevekkül kıl
Tefvîż ed ü râḫat bul
Ṣabr eyle ü râżı ol
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1209-1222 Mevlâ: Allah, İ. Hakkı, *Divan*, s. 123.

1210 Tefvîż ed : Teslîm ol; Ṣabr eyle ü: Her işine, İ. Hakkı, *Divan*, s. 123.

1211 Ḳalbiñ aña berk eyle
Taḳdîrini derk eyle
Tedbîrini terk eyle
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1212 Bir işi murâd etme
Olduysa ʿinâd etme
Ḥaḳ'dandır o redd etme
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1213 Dilden ġamı dûr eyle
Rabbiñle ḥużûr eyle
Tevfîż-i umûr eyle
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1214 Müʾmin işi reng olmaz
ʿÂḳil ḫuyu ceng olmaz
ʿÂrif dili teng olmaz
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1215 Ḫoş sabr-ı cemîlimdir
Taḳdîr kefîlimdir
Allâh ki vekîlimdir
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1211 Ḳalbiñ aña: Göñlüñ Ḥaḳ'a, İ. Hakkı, *Divan*, s. 125.

1213 Rabbiñle: Cânınla, İ. Hakkı, *Divan*, s. 124.

1216 Her dilde anıñ adı
Her cânda anıñ yâdı
Her ḳuladır imdâdı
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

23[b] 1217 Nâçar ḳalacaḳ yerde
Nâgâh açar ol-perde
Dermân eder ol derde
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1218 Az ye az uyu az iç
Ten mezbelesinden geç
Dil gülşenine gel göç
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1219 Gel ḥayrete dal bir yol
Kendiñ unut anı bul
Ḳoy ġafleti ḥâżır ol
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1220 Her sözde naṣîḥat var
Her nesnede zînet var
Her işde ġanîmet var
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1217 ḳalacak: olacaḳ, İ. Hakkı, *Divan*, s. 126.

1220 nesnede: şeyde ne, İ. Hakkı, *Divan*, s. 127.

1221 Ḫoş: Hem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 127.

1221 Her söyleyeni diñle
Ol söyledeni añla
Ḫoş eyle ḳabûl canla
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

1222 Bil elsine-i ḫalḳı
Aḳlâm-ı Ḥaḳ ey Ḥaḳḳı
Ögren edeb ü ḫulḳı
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

(Mâʿniyât; 1, 3, 5, 12, 14)

1223 Oldum sana hem-sâye
Sal üstüme hem sâye
Mihriñ baña versin
Her nice ki şems aya

1224 Dendândır inci denden
Farḳ olmaz inci tenden
İncitme cân göñül yap
İncinme incitenden

1225 Dilberdeki ol ân var
Ol ferʿden uṣan var
Sen sende bul ol mihri
Kim ʿaksidir ol envâr

1221 Ḫoş: Hem, İ. Hakkı, *Divan*, s. 127.

1222 edeb ü: edeb-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 128.

1223 versin: versin fer, İ. Hakkı, *Divan*, s. 523

1225 ʿaksidir: ʿakisdir, İ. Hakkı, *Divan*, s. 523.

1226 Her anda añan anı
Fevt etmez o bir ânı
Her yüzden eder seyrân
Ol ḥüsn ile ol ânı

1227 Ḥaḳḳı ġam-ı ḥaḳḳānî
Verse saña Ḥaḳ anı
Ol ġamla dolub şâd ol
Andan deme Ḥaḳ ḳanı

(Nazmlar- Ḳıṭʿa)

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1228 Ḥaḳḳı Ḥaḳ'dan ġâfil olma ḥâżır ol
Her işinde ḥikmetine nâẓır ol
Cüzʾi şer żımnında ḫayr-ı küllî bul
Pes ḳażâsına rıżâda mâhir ol

(Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1229 Ḥaḳḳı Ḥaḳ yâdıyla şâd u ḫürrem ol
ʿAḳl u fikriñle yorulma epsem ol
Ḥayrete var kendiñ unut anı bul
Dem-be-dem ʿaşḳā deminden pür-dem ol

(Müfredat; 2, 5, 7, 8, 10, 11, 23, 24, 9, 25)

1230 Murâd-ı Ḥaḳḳ'a muṭâbıḳ gelir cemîʿ-i umûr
Murâdı terk et ü ṭarḥ ol göñülden eyle ḥużûr

1230 terḳ et ü ṭarḥ ol: terk ü ṭarḥ eyle, İ. Hakkı, *Divan*, s. 526.

1231 Ey göñül her ne dilersen sensin ol
Sen saña gel sende iste sende bul

1232 Vüsʿat-i meşreble gûyâ dâʾimâ cennetdeyim
Ḫâṭırım ḫoşdur ne olsa ḫoş gelir nîʿmetteyim

1233 Her kim ki çekdi başını yoḳluḳ yaḳasına
Göñlünden oldu mâlik o mülk-i beḳāsına

1234 Kendiyi lâ-şey bilen Allah bilir âgâh olur
Her dem anıñ her işi Allah olur fillâh olur

1235 İki görmek şaşılıḳdır ġayrı bilmek ayn-ı cehl
ʿÂlemi hem âdemi bir kendi nefsin buldu ehl

1236 Cümle ẕerrât-ı cihân olmuş çün ol ḫurşîde fey
Ḫoş denilmiş "küllü şeyʾin fîhi maʿnâ külli şeyʾ"[*]

1237 Çün ḥabâb-ı cümle eşyâdır nefis baḥrinde ḥayy
Pes dediler "ḳüllü şeyʾin fîhi mâʿnâ külli şeyʾ

1238 Güzel söz bir güzel duḫterdir andan ẕevḳ eder insan
Kemâl-i fehm ile dildedir âġûş eyler anı cân

1239 Ey cân içinde cânım muḥabbet
ʿAşḳı murâdı fevâid

1240 Telâ lâ lâ tenen ten ten tenen ten
"Tu dânî ente âʿlem" [**] sen bilirsin

---

[*] "Her şeyin manası 'her şey'dedir."

1239 Bu ve sonraki müfred sayfanın kenarına eklenmiştir.

[**] "Sen bilirsin, sen bilirsin"

[***] "Bu akıl ve bilgiyi cahilin aşkından ara, araştır: Unutmak, susmak, kendinden geçmek ve hayrette kalmak... Bunları araştır."

24[a] 1241 Bedın ʿaḳl u dâniş râ be-cûyi ez aşḳ-ı nâdânî
Ferâmûş u ḫâmûş u bî-ḫîş u ḥayrânî[***]

1242 Budur verdiñ aña ḥayrân olursun
Tu dânî ente aʿlem sen bilirsin

(Rubâiler; 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 68, 69, 70, 71, 74, 77, 78, 79, 81, 82)

(Mefʿûlü Mefâʿilün Mefâʿîlün Fâ)

1243 Bil vaḥdet ʿâlemi ki ʿarż-ı Ḥaḳ'dır
Ol şeh ki ġayurdur bu sır-ı muġlaḳdır
Esrâr-ı cihânı söyleyen aḥmaḳdır
Ḥıfẓ edeni ḥıfẓ eden şeh-i muṭlaḳdır

1244 Mevlâsına ḳul olan göñül şâh oldu
Ḫoş ḫâṭır olup anıñla âgâh oldu
Vaḥdetde göñül çü Kâʿbetullâh oldu
Bî-saʿy u sefer ḥużûra hem-râh oldu

1245 Ḥaḳḳı çü ḫalîfe-zâdesin maḳbûlsün
Her şey ki anı seversin aña ḳulsun
İnsanlıḳ ü ḥayvanlıḳ ü ḥaḳ u bâṭıl
Hep sende ne ġâlibse hemân sen olsun

1246 Ḥaḳḳı bunu bil ki sen fikrsin ancaḳ
Bâḳī ḳalanıñ kemikle ḳıldır ancaḳ
Fikrin gül ise hemîşe gülsün el-ḥaḳ
Göñülde ne fiḳr ise sen olsun muṭlaḳ

[***] "Bu akıl ve bilgiyi cahilin aşkından ara, araştır: Unutmak, susmak, kendinden geçmek ve hayrette kalmak... Bunları araştır."

1243 ol: o ; cihânı söyleyen: nihânı fâş eden, İ. Hakkı, *Divan*, s. 510.

1247 ʿAşḳın demi ruḥdur o ʿilm-i muṭlaḳ
Ol ʿilm bu fikr olur bu nuṭḳa mülḥaḳ
Nuṭḳ olsa ḥurûf u ṣavt olur söz el-ḥaḳ
İnsan hemân ol fikr ü bu sözden ancaḳ

1248 Ḥaḳḳı anı fikr ederse dil bir sâʿat
Efḍaldir ol etmeden nice yıl tâʿat
Pes nefy-i vücûd fikrini ḳıl ʿâdet
Tâ ḳalmaya sende ġayrı fikre tâḳat

1249 Ḥaḳḳı çün anıñ liḳāsına mâʾilsin
Ammâ ki arada sen saña ḥâʾilsin
Isḳāṭ-ı iżâfet eyleseñ nâyilsin
Yoġ olsa bu varlıġıñ o dem vâṣılsın

1250 Her şey ki ya maḳṣadım ya menfûrumdur
Hep cehl ü gümân nefs-i maġrûrumdur
Nîk u bed u luṭf u ḳahr çün Ḥaḳ'dandır
Dostum ne ederse ḥaẓẓ-ı mevfûrumdur

1251 Ger yaḫşidir işleriñ degil tedbîriñ
Hem cümle yamân ise degil taḳṣîriñ
Teslîm ü rıżâyı pîşe ḳıl mesrûr ol
Kim nîk ü bed-i cihân degil taḳdîriñ

1252 ʿAşḳıñ demi dilde dem-be-dem cûş eyler
Ol nefḫayı mey bilen göñül nûş eyler
Ol baḥr-ı nefse garîḳını ḫoş eyler
Pes aña dalan ġamın ferâmûş eyler

1250 bed u luṭf: bed luṭf, İ. Hakkı, *Divan*, s. 513.

1252 ʿaşḳıñ: ʿaşḳdır ; nefḫayı: nefḫa-i, İ. Hakkı, *Divan*, s. 513.

1253 ʿAşḳıñ demidir veren ḥayat eşyâya
Beñzer bu cihan mevce o dem deryâya
Ol baḥr-ı nefesde can dalar mâʿnâya
Ol demle dola göñül erer Mevlâ'ya

1254 ʿAşḳıñ demi cûş edip fuʾâdım buldu
Benden beni boş edip bu cisme doldu
Eczâ-yı vücûdum öyle doldurdu kim
Bir ḳuru âdem ḳalıp ḳalan ol oldu

1255 Ey rûḥ bu cism-i ẖâki mi istersin
Ya sendeki ʿaşḳ-ı pâki mi istersin
Ger ʿârif-i Ḥaḳ iseñ niçin ararsın
Ger olmadıñ âşinâ kimi istersin

1256 Allâh'ı seversin ki cenânda bulasın
Saʿy et ki bugün sen anı cânda bulasın
Cânân ki seniñledir cenân beyti iken
Bunda bul ol dostu kim hem ânda bulasın

24b

1257 Ḥaḳḳı saña Ḥaḳ ne işler etmiş tevfîḳ
Ḳılmış mı rıżâsına umûruñ taṭbîḳ
Ger bilmelisin ʿizzetiñi ʿindinde
Tevfîḳiñe baḳ mertebeñi ḳıl taḥḳīḳ

1258 Ḥaḳḳı seni ṭâʿatle Ḥaḳ etmiş mi cemîl
Ya nefsiñe ışmarlayıp etmiş mi rezîl
Bilmek dilesen ki ḳadriñ etmiş mi celîl
Eṭvârıña baḳ mertebeñe bes bu delîl

1256 cenânda: cânânda; ol: o; kim: ki, İ. Hakkı, *Divan*, s. 514.

1259 İḫlâṣ-ı ʿavâmdan riyâ-yı ʿârif
Efḍaldir o biñ mertebe olma ʿârif
ʿÂrif ki riyâ eder o ḥıfẓ-ı Ḥaḳ’dır
Maḥcûb-ı ḫulûṣı nefs içindir ḫâʾif

1260 Bend eyle dehânı bu cihânı seyr et
Ḳoy ḫᵛâbı göñülde her nihânı seyr et
ʿAşḳ açа yürekde çün dehânı seyr et
Deryâlar için ṣafâ-yı cânı seyr et

1261 Çok uyumaḳ oldu ʿilm ü fażlı hâdim
Nevvâm ü ekûl olur ʿalîl u nâdim
Şeb ḳāʾim ü gündüzü daḫî ol sâʾim
Tâ menbaʿ-ı ʿilm ü fażl olasın dâʾim

1262 Ḥaḳḳı yemek az ye az uyu az söyle
Can sağlığı dil ḫoşluğu bul sen öyle
Her ne dilesen göñülde bul ẕevḳ eyle
Kim iki cihân saʿâdetidir böyle

1263 Ḥaḳḳı az ye eyle baṭna ḫalḳı mîzân
Açlıḳda yoġ ol ziyân ki ṭoḳluḳda ʿayân
Açlıḳdan olan ziyâna besdir bir nân
Ṭoḳluḳda maražlara gerek çoḳ dermân

1264 Nefsim beni çoḳ yemekle eyler pür-ġam
Aġırlaşıp olurum eṣamm ü ebkem
Az yeyip az içsem ola göñlüm ḫurrem
Cismim hem olur ḫafîf ü cânım pür-dem

1265 Nefsim beni aldamaḳda fırṣat bekler
Çün sofra bulur o dem çekip emekler
Terġīb eder ifrâṭ yemek içmekler
Düşman beni dosttan alıḳor egler

1261 ʿilm ü fażl: fazl u ʿilm, İ. Hakkı, *Divan*, s. 515.

1263 Açlıḳdan: Açlıḳda, İ. Hakkı, *Divan*, s. 516.

1266 Her loḳma ki sen şerehle yersen anı
Ġafletle dolar göñül olur ẓulmânî
Ḥayvâna ver ol leẕẕet-i âb u nânı
Ḥaḳḳı anı yâd edip ye kût-ı cânı

1267 Her loḳma ki leẕẕetiyle buldum ẕevḳi
Ol loḳmayı keşke bulsa düşman ḫalḳı
Ḥayvâna ver ol nebâtı sen ey Ḥaḳḳı
Cân leẕẕetin al göñülden iste Ḥaḳḳ’ı

1268 Nândan boş olan kimesne pür-ḥikmetdir
Göñlü gözü uyanıḳ işi ʿibretdir
Açlıḳ ki tamâm ḫiffet ü ʿiffetdir
Her derde şifâdır ol tene ṣıḥḥatdir

1269 Açlıḳ ki toḳ eyler ol ḳamu aʿżâyı
Açlıḳla bu nefs terḳ eder dünyâyı
Hem açlıḳ açar rumûz-ı her maʿnâyı
Açlıḳda bulur bu cân ü dil Mevlâ’yı

1270 Nefs ehline gerçi açlıḳ olmuş zindân
Ammâ o göñül ehlinedir ḫoş seyrân
Açlıḳda göñül ṣafâ bulur leẕẕeti cân
Pes cûʿdur ehl-i Ḥaḳḳ’a Ḥaḳḳ’dan iḥsân

25[a] 1271 Ḥaḳḳā ki ṣafâ-yı aṣfiyâ cûʿ olmuş
Tavḳâ vü reşâd-ı etḳıyâ cûʿ olmuş
Hem fıṭnat reʾy-i eẕkıyâ cûʿ olmuş
Bel ẕirve-i cây-ı irtiḳā cûʿ olmuş

1272 Ḥaḳḳâ ki ṭaʿâm-ı enbiyâdır açlıḳ
Hem ḥâl u maḳâm-ı evliyâdır açlıḳ
Hem ṣafvet-i ḳalb-i aṣfiyâdır açlıḳ
Her derde devâ vü ḫoş-nevâdır açlıḳ

1270 seyrân: meydân, İ. Hakkı, *Divan*, s. 517.

1273 Ḥâl ehli ol ey dil etme ḳīyl u ḳâli
Ḳāl ehli şarâb-ı ʿaşḳdandır ḫâli
Ḥalvâ demeden ḫalâvet olmaz ḥalḳa
Ẕevḳ eyler o dil ki buldu vecd ü ḥâli

1274 Mâʿşuḳ mekânı olamaz hem-dem-i vaṣl
Derdiyle ḳalır ʿâşıḳı bî-merhem-i vaṣl
"Ve hüve maʿaküm" der "eynemâ küntüm" Ḥaḳ
Kendiyle bulan anı olur maḥrem-i vaṣl

1275 Ḥaḳḳı anı yâd ḳıl ki leẕẕet oldur
Benlikden ırâġ otur ki ʿuzlet oldur
Meyl etme ḳarışma ḫalḳa ʿizzet oldur
Tenhâda kitâba bak ki ṣoḥbet oldur

1276 Ḥaḳḳı anı fikr ḳıl ki ülfet oldur
Nâsı ḳo kitâba baḳ ki ṣoḥbet oldur
Az ye az uyu az iç ki nîʿmet oldur
Faḳr ile fenâyı bul ki devlet oldur

1277 Ünsiyyet-i nâs eden göñüldür nâsı
Ṣoḥbetleri ġaflet ile oldur ḳāsi
İflas ʿalâmeti bil istînâsı
Ḳoy nâsı ḫoş eyle yâd Rabbi'nnâsı

1278 Ver Ḫâlıḳ'a ḫalḳı sen aradan çıḳ git
Her ẓulm ü şer işde ʿadl ü ḫayrı fehm et
Niçin deyip îʿtirâż oduna yanma
Teslîm ile seyr ḳıl behişte ḫoş yit

1279 Ḥaḳḳı saña dost olan olur hem düşman
Ṣu mis̱li seni içen eder bevl o zaman
Yay gerçi oḳu eder der-âġûş hemân
Kendinden ıraġa atar oḳu o kemân

1280 Ḥaḳḳı saña dost-ı dâʾim ol Mevlâdır
Hem atadan anadan saña evlâdır
Mecnundır o dil ki ḳıblesi leylâdır
Mevlâ’ya teveccüh etse dil ʿâlâdır

1281 Ḥaḳḳı dü cihânda câna Raḥmân besdir
Ḳoy nâsı hemân oḳu ki Ḳurʾân besdir
Tenhâda kütüb seniñle yârân besdir
Olmazsa kütüb göñülde cânân besdir

1282 Ḥaḳḳı nice biñ safâ ki etdiñ düşdür
Her ne ki görüp duyup işitdiñ düşdür
Eṭrâfı gezip cefâya gitdiñ düşdür
Bu kim oturup nevâya yetdiñ düşdür

1283 Ḥaḳḳı şu ḳadar cihânda durduñ hiçdir
Her ne işidip dediñ ne gördüñ hiçdir
Âfâḳı gezip daḫî oturduñ hiçdir
Miḫnet de çekip ṣafâ da sürdüñ hiçdir

(Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün)

1284 Naẓar-ı şefḳat ile ʿâleme baḳ kim göresin
Vaḥdet ü kes̱reti ṭaġ üstü cihân baġ olsun

1285 Ey göñül endîşesi sensin ẓuhûrât eyleyen
Her iş eden hem işiden hem gören hem söyleyen

1286 Hep şu’ûn-ı Ḥaḳdır efkârım sürûr olmuş ya ġam
Nuṭḳ-ı ḫalḳ ilhâm-ı Ḥaḳ’dır ḫoş gelür her medḥ ü ẕemm

Temmet kitâbet-i mecmûʿat-i Rûhu’ş-Şürûh
Elletî hiye Mahzenü’l-Esrâr ve menbaʿu’l-envâr

ʿAlâ yed-i Abdüssaḳīm Yûsuf en-Nesîm

1282 Eṭrâfı gezip cefâya: Eṭrâfa segirdip başa; râḥata: nevâya, İ. Hakkı, *Divan*, s. 522.

Bu Yirmi Beyit Ḥaḳḳı'nıñ Maḥrem'ül-Esrârıdır*

(Fâʿilâtün Fâilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün)

1287 Ẓâhirimde ẓâhir olan bâṭınımdandır hemân
Muḳteżâ-yı bâṭınımdır cümle aḥvâlim her ân

1288 Bâṭınımdır ḥâkim ü maḥkûmudur nefs ü tenim
Bâṭınımdır yârim aġyârım bu vehmimdir benim

25b 1289 Dostum rûḥumdur o rûḥum rütbem oldur cümleden
Düşmanım vehmimdir ol ḥisdir bu şeyṭân beden

1290 Rûḥ-ı Raḥmân olduğu bir sırr-ı muġlaḳdır nihân
Vehm-i şeytân olduğu emr-i muḳarrerdir ʿayân

1291 Nice kim cümle melekler Âdem'e ḳıldı sücûd
Ancaḳ iblîs Âdem'e düşman düşüp oldu künûd

1292 Hem bu iḳlîm-i bedende cümle âʿżâ hem ḳuvâ
Rûḥa munḳād oldu illâ vâhime etdi ana

1293 "Fî ṣudûrinnâsi" adı "vesvâsi ḥannâs" oldu gâh
Başda beyn iken mekânı hem ḳulûba buldu râh

1294 Seyyid-i sâdât-ı ʿâlem rûḥ-ı insân iken ol
Nefs-i emmâre bulundu olduğuçün vehme ḳul

1295 Ol yalancı vâhime ḫalḳa ḫayaller gösterir
Her maḥâli mümkün olmaḳ üzre ḥaller gösterir

1296 Her ḫayâl fâsid ü her meger ü bâṭıl îʿtiḳād
Her ġam u ḫavf u ḫaṭar her su-i ẓan u her fesâd

---

* İbrahim Hakkı bu bölümü *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye* adlı eserine de almıştır. bk. İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye*, Süleymâniye Ktp., nr. 352., vr. 339b.

1297 Her ḫıyânet her ihânet ġıll ü ġışş keẕb u kelâl
Cümle andandır göñüllerde vesâvesle melâl

1298 Pes anıñçün emr ü nehy ile nebîler geldiler
Ol yalancı düşmanı tâ ḳayd u bende ṣaldılar

1299 Ol yine ümmetleri taşdan ṭaşa her an çalar
Nefsini bilmez ʿâvâmı hep ṭuzaġına ṣalar

1300 Ey benim Rabb'im bu vehmimden sen âzâd et beni
Kim seni sırrım bilem pes cümleden olam ġanî

1301 Olmasın ḫâriçde şuġlüm kimseden ḫavf u recâ
Etmeyem bir kimseye bir nesneye hiç ilticâ

1302 Ẕikr ile ḥayretle ẕulden ver baña faḳr u fenâ
Tâ seni cân ʿarş-ı Raḥmânı bulam ey Rabbenâ

1303 Edem ısḳātü'l-izâfât ikilikde ḳalmayam
Cümle eşyâyı gümâhı seyr edem vehm almayam

1304 Bir görüp iki cihânı şaşılıḳdan ḳurtulam
ʿÂlemi hem ʿâdemi kendim bulam tenhâ ḳalam

1305 Bir nefes baḥri bulam kevnini mevc urmuş müdâm
Olmuş emvâcı bu eşyâ baḥr ile ben baḥr olam

1306 Ḥaḳḳı'yı ey Rabbim al bu baḥre ṣal ḳıl ehl-i ḥâl
Maḥrem'ül-esrâr edib cânın lisânın eyle lâl

Bu Yedi Beyit Ḥayret-nâme-i Ḥaḳḳı'dır*

1307 Ḥayretle ẕull ü faḳr u fenâ ḳalbe râhdır
Dil ʿâleminde ʿaşḳ ile cân mihr u mâhdır

* İbrahim Hakkı bu bölümü *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye* adlı eserine de almıştır. bk. İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye*, Süleymâniye Ktp., nr. 352., vr. 339[b].

1308 Ḥayretle ẕull ü faḳr u fenâya eren saʿîd
ʿAşḳ ile dilde her gün eder bir cedîd ʿîd

1309 Ḥayretle ẕulle kim ki o fânî faḳīr olur
Dil ḫalvetinde ʿaşḳ ile cânı ḫaṭîr olur

1310 Ḥayretle ẕull u faḳr u fenâyı bulan gider
Dil gülşeninde bülbül olup ʿaşḳı vaṣf eder

1311 Ḥayretle ẕüll ü faḳr u fenâ içre yoġ olan
Dil cennetinde ʿaşḳ ile var oldu câvidân

1312 Ḥayretle ẕull u faḳr u fenâda bulan emân
Can ʿarşı üzre sırrını Raḥmân bilir hemân

1313 Ḥayretle ẕull u faḳr u fenâ çün tamâm olur
Ḥaḳḳı göñülde cân ile cânânı bir bulur

Ḳıṭʿa-i ʿArabiyyetün Fi'l-Ḥayreti Li'l-Ḥaḳḳı*

1314 Mefʿûlü mefâʿîlün mefûʿlü mefâʿîlün
"Bi'l-ḥayreti fî ḳalbike üdḫul veme ʿAllâhi kün"**

1315 Mirʾâtü cemâlullâh fi'l-ḳalbi hüve-l ḥayret
"Fe'l-ʿârifü lem-yaḫter li'l-ḳalbi sive'l- ḥayret"***

1316 " Li'l-hayreti esbâbün k'en-nefy-i li-efkârihî
Ve'l-cûʿ ve nisyânihî v'en-nefy-i li-âs̱ârihî" ****

---

* İbrahim Hakkı, bu bölümdeki Arapça kıt'aları *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye* adlı eserine de almıştır. bk. İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye*, Süleymâniye Ktp., nr. 352., vr. 339[b]-340[a]

** "Hayret halinde kalbine gir ve Allah ile ol."

*** "Allah'ın güzelliğinin kalpteki aynası hayrettir. Bu sebeple ârif kişi kalbi için hayretten başka bir şey seçmez, istemez."

**** "Hayretin bir takım sebepleri vardır. Fikirlerini nefyetmek, açlık, kendini, eserlerini unutmak gibi."

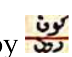
Ḳıṭʿa-i Fârisiyyetün Fi’l-Ḥayreti Leh

1317 Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün
“Derd-i dil ü cân cây-ı ḥayret ez heme âʾlâ bekun”[*]

1318 “Zeyrekî zannest u hayret hem naẓar hem vuṣlatest
Lâ-cerem der cân-ı ârif ḥayret ûlâ ḫaṣletest”[**]

1319 “ʿAzam-ı esbâb-ı ḥayret cûʿ başed hem seher
Bes be-nisyân nefy-i ḫâṭır nefy-i ḫod cû in güher”[***]

Ḳıṭʿa-i Türkiyyün Fiʿl-Ḥayreti Leh

1320 Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün
Ṣafâ ḫayretdedir ey dil cefâyı ʿaklı koy

1321 Çü bâb-ı beyt-i ins-i cân u cânân dilde ḥayretdir
Anınçün cümleden aḳdem dil-i kâmilde ḥayretdir

1322 Unutmaḳ bilmemek faḳr u fenâ ḫoş ʿayn-ı ḥayretdir
Hem açlıḳ nefy-i ḫâṭır nefy-i hestî zeyn-i ḥayretdir

1316-1322 Numaralı beyitler eserde yoktur. Fakat, 25^{b}’nin sonundaki “*li’l ḥayreti*” müşirinden yola çıkarak, *Mecmuʿatü’l-İnsaniyye*’de vr. 340^{a}’da yer alan, 1315 numaralı beyitten sonra gelen ve hayretle ilgili olan beyitleri -ihtiyaten- buraya eklemeyi uygun gördük. *Rûhu’ş-Şürûh*’un en son sayfası kesik olduğu için bu beyitlerin esere alınıp alınmadığını veya kaç tanesinin alındığını tesbir edemedik.

[*] “Gönül ve canın derdi hayret edilecek yerdir, hayrete sebeptir. Bunların hepsi hakkında haber ver.”

[**] “Akıllı kişi hayretin hem nazar hem de vuslat olduğunu zanneder. Elbette ârifin canındaki ilk haslet hayrettir.”

[***] “Hayretin en büyük sebepleri açlık ve uykusuzluktur. Öyleyse unutkanlık, kendini yok saymak, cevher gibidir.”

SONUÇ

Rûhu'ş-Şürûh, İbrahim Hakkı'nın "evlât eserlerim" dediği, müntehabât nev'inden derleme eserlerden biridir. Aynı mecmuada *Meşârikü'l-Yûh* ile birlikte yer alan bu eser, bazı araştırmacılar tarafından müellifin müstakil eserlerinden biri sayılmış, Bağdatlı İsmail Paşa ve Bursalı Mehmet Tahir gibi bazı araştırmacılar tarafından da -İbrahim Hakkı bu eseri 1776'da derlediğini belirttiği halde- eserleri arasında zikredilmemiştir. Ayrıca İbrahim Hakkı'nın torunlarından olan Celalettin Toprak, çalışmasında *Rûhu'ş-Şürûh*'u müellifin "Bu ol mecmûʿadır kim "*Maḫzenü'l-esrâr*" nâmıdır" mısraına dayanarak *Mahzenü'l-Esrar* adıyla kaydetmiş ve İbrahim Hakkı'nın *Mecmuʿatü'l-İnsaniyye* adlı eserinin sonuna eklendiğini belirtmiştir. Bu bilgiden hareket ederek araştırma yapmamıza rağmen biz eserin tamamını *Mecmuʿatü'l-İnsaniyye*'de göremedik. Sadece birkaç bölümün iki esere de alınmış olduğunu gördük. Katalogları ve bilgisayardaki veri tabanlarını ayrıca taradığımız halde tek nüshasına ulaşmış olmamız, eserin muhtevası konusunda kesin bir hükme varmamıza engel olmuştur.

Fakat bu tek nüshanın, İbrahim Hakkı'nın döneminde yaşamış olan amcaoğlu Yûsuf Nesim tarafından yazılmış olması, eserin İbrahim Hakkı'nın gözetiminde istinsah edilmiş veya onun denetiminden geçmiş olma ihtimalini ortaya çıkarıyor. Bu da nüshayı değerli kılmaktadır. Bu sebeple, bizden sonra eserin farklı bir nüshasına ulaşılsa da bunun muhtevayı çok fazla etkilemeyeceğini düşünüyoruz.

İbrahim Hakkı'nın, Rûhî'den, Nâbî'den ve kendi *Divan*'ından şiirler seçip oluşturduğu bu eserde yer alan ve *Divan*'ında olmayan 31-36 ile 1313-1321 rakamları ile numaralandırdığımız Arapça, Farsça ve Türkçe beyitleri husûsiyetle bu eser için mi yazdığını yoksa farklı bir eserinden seçerek mi buraya eklemiş olduğunu tesbit edemedik.

Ömrü boyunca insanlara dînî konularda nasihat eden ve onları irşad etmek için farklı ilimleri de kullanan âlim ve mutasavvıf İbrahim Hakkı'nın hangi konulara daha çok yöneldiğini ve insanlara daha çok neleri öğütlediğini bu eserinden anlayabiliyoruz.

Eski eserlerde, nazmın akılda kalıcılığı açısından daha fazla tercih edilmiş olduğu bilinen bir gerçektir. İbrahim Hakkı da, talebeler için tavsiyeler içeren

Tertîbü'l-Ulûm adlı eserini bile manzum olarak yazmış, nazmı mensur kitaplarının içerisinde de kullanmış, ifadelerine bu yolla akıcılık ve etkileyicilik kazandırmış; ele aldığı meselelerin akılda daha kolay kalmasını sağlamıştır.

İbrahim Hakkı divan şâirleri arasında sayılmamasına rağmen, bu şiirin estetik anlayışını, kalıplarını ve şekillerini, tekke şiirinin mevzularını ve halk şiirinin sadeliğini bulabileceğimiz eserler kaleme almıştır. Bu sebeple onun manzumelerinin sadece bir gruba dahil edilemeyeceğini, kendisini de çok yönlü şâirlerden olduğunu göstermiştir. İbrahim Hakkı, ne Nedim gibi bir divan şairi, ne Bursalı İsmail Hakkı gibi sadece tekke şairi, ne de Erzurumlu Emrah gibi yalnız halk şâiridir. Onun için söylenecek en isabetli söz, eserlerinde tasavvufî unsurların yoğun olduğu mutasavvıf bir şâir olduğudur.

İbrahim Hakkı'nın, Arapça, Farsça ve Türkçe'yi bir arada ve güzel bir şekilde kullanabildiğini de, bütün vezin aksamaları ve kafiye bozukluklarına rağmen, diğer yazdıklarında olduğu gibi bu eserde de görmüş oluyoruz.

Ayrıca seçtiği şiirlere dayanarak onun son derece ince bir edebî zevke sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sadece şâir olarak değil, devrin önemli bir mutasavvıfı, fikir adamı, ansiklopedisti ve âlimi olarak da karşımıza çıkan İbrahim Hakkı, zamanında ve hemen sonraki asırda da görmesi gereken kıymeti görmüş olsa da, aynı şeyleri bugün için söylemek zordur. Bu sebeple eserlerinin bütünüyle, günümüz imkânlarının kullanılarak yayınlanması ve geniş kitlelerin istifadesine sunulması gerekmektedir.

Rûhu'ş-Şürûh, müellifin çok fazla kimse tarafından bilinmeyen eserlerinden biridir. Derleme olduğu ve İbrahim Hakkı tarafından "evlat eser" olarak nitelendiği için yeterince ilgi görmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Oysa ağırlıklı olarak İbrahim Hakkı *Divan*'ından seçilerek oluşturulan bu mısralar, okuyuculara tasavvufî şiirlerin İbrahim Hakkı'nın gözünden güzel örneklerini sunmaktadır. İlâhî aşk, fakr u fena, seherde uyanık olma, açlık, hayret gibi temel tasavvuf kaidelerini esas alan beyitlerin yer aldığı bu eser, dînî nitelikli, manzum bir nasihat kitabı olarak da nitelendirilebilir.

"Mûtu ḳable en temûtû", "Men ʿarefe nefsehû feḳad ʿarefe Rabbehû" gibi çok bilinen ve tasavvufta da çokça kullanılan; hatta tasavvufun temeli sayılabilecek hadis-i şerifleri muhtevi beyitlerin bulunduğu eserde, ilgili bölümlerde işaret ettiğimiz gibi dînî edebiyatımızın temel kaynaklarından olan Kur'an ayetlerine de çokça yer

verilmiştir. Ayrıca peygamber kıssalarına da birçok beyitte rastlıyoruz. Eser, bu yönleri ile şerh edilmeye değerdir.

Aynı zamanda şekil özellikleri, muhtevası ve sade dili bakımından devrinin edebiyatında öne çıkan unsurlar hakkında fikir verebilecek bu eser, dini nitelikleri yanında edebî yönleri ile de üzerinde durulabilecek değerdedir.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

Acluni, **İsmail b. Muhammed**, *Keşfü'l-hafa ve Müzilü'l-ilbas Amma İştehere Mine'l-Ehâdîs Ala Elsineti'n-Nas*, II, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1932.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XII, tahkik: Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999.

Altınay, Ahmet Refik, *Lâle Devri*, Matbaa-i Hayriye, İstanbul 1937.

Altıntaş, Hayrani, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

Altıntaş, Hayrani, *Marifetnâme'de Tasavvuf*, Hasankale İbrahim Hakkı Hz.'nin Camii ve Külliyesini Yaptırma Derneği Neşriyatı, İstanbul 1981.

Arpaguş, Hatice Kelpetin, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001.

Avcı, **Seyit**, *Sûfilerin Hadis Anlayışı -Bursevî Örneği-*, Ensar Yayıncılık, Konya 2004.

Babanzâde, Bağdatlı İsmail Fehim Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâi'l-Müellifîn*, H.1338 / M.1920 ; trc. Kilisli Rifat Bilge ; tashih İbnülemin Mahmûd Kemal İnal, Avni Aktuç. - Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı, 1951.

Banarlı, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi,* MEB Yayınları, İstanbul 2004.

Başar, Zeki, *Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları,* Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.

Baydaş, Özden Gökhan, *Tillo'daki Mimari Eserler,* T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Belviranlı, Ali Kemâl, *Aruz ve Âhenk,* Mârifet Yayınları, Ankara 1995.

Binark, İsmet – Sefercioğlu, Nejat, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1977.

Buhârî, **Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail** , *el-Câmiu's-Sahîh*, IV, thk. Mustafa Dîb el-Bûğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987.

Bursalı, Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1333 / M. 1917.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Rehber Yayınları, Ankara 1997.

Ceylan, **Ömür**, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi, İstanbul 2000.

Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük, II,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

Çelebioğlu, Âmil, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Çelik, Muammer, *Erzurum Kitabı*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1997.

Darimî, **Abdullah b. Abdurrahman Ebû Muhammed**, *Sünen-i Dârimî*, I, Dâru'l-Kutubu'l-Arabî, Beyrut 1407.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2004.

Dinçer, Necmeddin, "*Büyük Halk Şairi Yunus Emre'nin Hayatı ve Hakiki Mezarı"*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul 1965.

Diclehan, Şâkir, *Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı*, İbrahim Hakkı Camii Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği, İstanbul 1980.

Erk, Hasan Basri, *Erzurumlu Bilginler*, Işıl Matbaası, İstanbul 1947.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Divan,* haz. Numan Külekçi - Turgut Karabey , Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Divan,* haz. Mustafa Güneş, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2008.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Divan***,** haz. Ulusoy Turgut, Pasinler: İbrahim Hakkı Camii Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği, 1974.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Mecmûʿatü'l-İnsâniyye,* Süleymâniye Ktp., Düğümlübaba, nr. 352.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Meşârikü'l-Yûh*, Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. nr: 3381/1.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Rûhu'ş-Şürûh*, Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Ef. nr: 3381/2.

Erzurumlu, İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1330.

Fatin, Davud, *Tezkire-i Hâtemü'l-Eşʾâr*, İstihkam Alayları Litografya Destgâhı, İstanbul 1271.

Fındıkoğlu, Ziyâeddin Fahri, *Erzurum Şâirleri*, Sanâyi-i Nefîse Matbaası, İstanbul 1927.

Fuzûlî, *Divan*, haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1950.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961.

Güftâ, Hüseyin, *Erzurumlu Şâir Hâzık*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2001.

Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dînî Hayat,* Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.

Güzel, Abdurrahman, *Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyâtı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Hayâlî, *Divan*, haz. Ali Nihat Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

İbn Hibbân, **Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî**, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belbân*, XII, tahkik: Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.

İbrahimhakkıoğlu, Mesih, *Erzurumlu İbrahim Hakkı,* Tatlı Dil Matbaası, İstanbul 1973.

İbrahimhakkıoğlu, **Uğur** *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve İki Torunu Feyyaz Efendi ile Zâkir Bey*, Ankara 1998.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyâtı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.

Karahan, Abdülkadir, *Eski Türk Edebiyâtı İncelemeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980.

Kasır, Hasan Ali, *Erzurum Şâirleri*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.

Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü,* İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

Kocatürk, Vasfi Mâhir, *Türk Edebiyâtı Târihi*, Edebiyat Yayınları, Ankara 1964.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Târihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960.

Köseoğlu, Nevzat, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1991.

Külekçi, Numan, *Erzurumlu İbrahim Hakkı: Hayatı-Kişiliği-Eserleri, Şiirlerinden Seçmeler*, Toker Yayınları, İstanbul 2002.

Levend, Âgah Sırrı, *Divan Edebiyatı*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 19243.

Müftizâde, Mehmet Nusret, *Târihçe-i Erzurum*, Ali Şükrü Matbaası, İstanbul 1922.

Müslim, **Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî**, *el-Câmiu's-Sahîh*, IV, thk: M. Fuad Abdulbakî, İstanbul 1981.

Nâci, Muallim, *Esâmîi*, Asadoryan Şirketi Mürebbiye Matbaası, İstanbul 1306.

Okay, Orhan, *Sanat ve Edebiyat Yazıları,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.

Özege, M. Seyfettin, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu,* Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1971.

Özyılmaz, Ömer*, Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Pala, İskender, *Akademik Divan Şiiri Araştırmaları*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

Pekolcay, Neclâ – Uzun, Mustafa - Eraydın, Selçuk – Tahralı, Mustafa – Subaşı, Hüsrev *İslâmî Türk Edebiyâtında Şekil ve Nev'îlere Giriş* , Kitabevi, İstanbul 1996.

Revnakoğlu, Cemâlettin Server, *Erzurumlu İbrahim Hakkı*, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 1961.

Revnakoğlu, Cemâlettin Server, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Mârifetnâme'si*, Erzurum Tarihini Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 1961.

Sâmi, Şemsettin, *Kâmûsu'l- Âlam*, I, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.

Sâmi, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 2007.

Sancar, M. Nureddin, *Tillo Evliyâları,* Mutlu Ofset, İstanbul 1993.

Soylu, Sıtkı, *Yunus Emre: Hayatı ve Mezarı Hakkında İncelemeler,* Larende Basımevi, Karaman 1965.

Süreyyâ, Mehmet, *Sicill-i Osmânî*, *I,* Matbaa-i Âmire, İstanbul H.1308 / M.1890,

Topaloğlu, Ahmet, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı, İstanbul 2005.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Mârifet Yayınları, İstanbul 1991.

Uraz, Murat, *Türk Edip ve Şâirleri*, Tefeyyüz Matbaası, İstanbul 1940.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi,* IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Ülken, Hilmi Ziyâ, *Türk Feylesofları Antolojisi*, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, İstanbul 1935.

Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992,

Yunus Emre, *Divan,* haz. Mustafa Tatçı, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

____________________*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, Ankara 1997.

_________________*Şükrü elçin Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, Ankara 1983.

_________________*Türk Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1971.

TEZLER

Hayrettin Karadeniz*, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Ahlak Felsefesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı, İslâm Felsefesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2006.

Çelik, Esmâ, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kenzü'l-Fütûh'u*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı, Türk İslam Edebiyâtı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Ömer Özyılmaz, *İbrahim Hakkı Erzurûmî'nin Tertîb-i Ulûm isimli Eserindeki Eğitimle İlgili Görüşleri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1986.

Ömer Özyılmaz, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre Çocuk Gelişimi ve Eğitimi,* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 1990.

Özdamar, Sebile, *Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Mârifetnâme Adlı Eserindeki İnsan İlişkileri,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlâhiyat Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

Toprak, Celâlettin, *Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Hocası Şeyh İsmail Fakîrullah*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1975.

MAKALELER

Aynî, M. Ali, “Şeyh İbrahim Hakkı”, *Dârü’l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası,* İstanbul 1914, II, s. 117–130.

Bingöl, Abdülkuddüs, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın İlim Anlayışı”, *Felsefe Dünyası*, Ankara 1993, 9, s. 14-20.

Can, Şefik, “Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Mârifetnâme’sinde Bulunan Hazreti Mevlânâ’ya Âit Şiirler”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci,* Konya Turizm Derneği, Ankara 1978, s. 53–61.

Ceviz, Nurettin “Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerine Ait Bir Yazma: Mecmûʿatü’l-İrfâniyye”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Erzurum 1996, sy. 25, s. 85-97.

Çağrıcı, Mustafa, “ İbrahim Hakkı Erzurûmî”, *DİA*, Ankara 2000, XXI, 305-311.

Çavuşoğlu, Hayrunnisa, “Erzurumlu İbrahim Hakkı”, *Türk Kültürü*, Ankara 1972, sy. 120, s. 1277–1282

Erdem, Hüsâmeddin, “Mârifetnâme’ye Göre Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Düşünce Dünyasından Bâzı Görünümler”, *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* Konya 2005, sy. 19, s. 7–15.

Kazar, Mehmet, “Erzurumlu İbrahim Hakkı, Hayatı, Kişiliği ve Eserleri”, *EAÜİF Dergisi,* Erzurum 2001, 333-350.

Kurbanov, Babek Osmanoğlu, “Rönesans Ruhlu Bir Şahsiyet Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri (1703–1780)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 1999, 11, s. 31–39.

Uzluk, Nâfiz, “Mârifetnâme Nüshaları”, *Çeşitli Yönleriyle Erzurum ve Çevresi* (Hazırlayan ve Tertipleyenler: Nusret Karasu, Nihat Yardımcı), Ulusal Verem

Savaşı Derneği XXI. Kongresi, (Yeni Desen Matbaası), Ankara 1968, s. 231-240.

Uzun, Mustafa, “Müntehabât”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 28-30.

Önal, Sami, “100. Ölüm Yıldönümünde Erzurumlu İbrahim Hakkı”, *Türk Kültürü,* sy. 98, Ankara 1970.

Özden, H. Ömer, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’ya Göre Vâr Oluş”, *EAÜİF Dergisi,* Erzurum 1995, sy. 12, s. 277–288.

Özcan, Abdülkadir, “ Lâle Devri”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 81–85.

Pala, İskender, “Osmanlılar (Edebiyat / Divan Şiiri)” *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 556-558.

Revnakoğlu, Cemâlettin Server, “İbrahim Hakkı Hazretleri’nin En Büyük Oğlu Fehim İsmail Efendi”, Çeşitli Yönleriyle Erzurum ve Çevresi, (Hazırlayan ve Tertipleyenler: Nusret Karasu, Nihat Yardımcı), Ulusal Verem Savaşı Derneği XXI. Kongresi, (Yeni Desen Matbaası), Ankara 1968, s. 249-254.

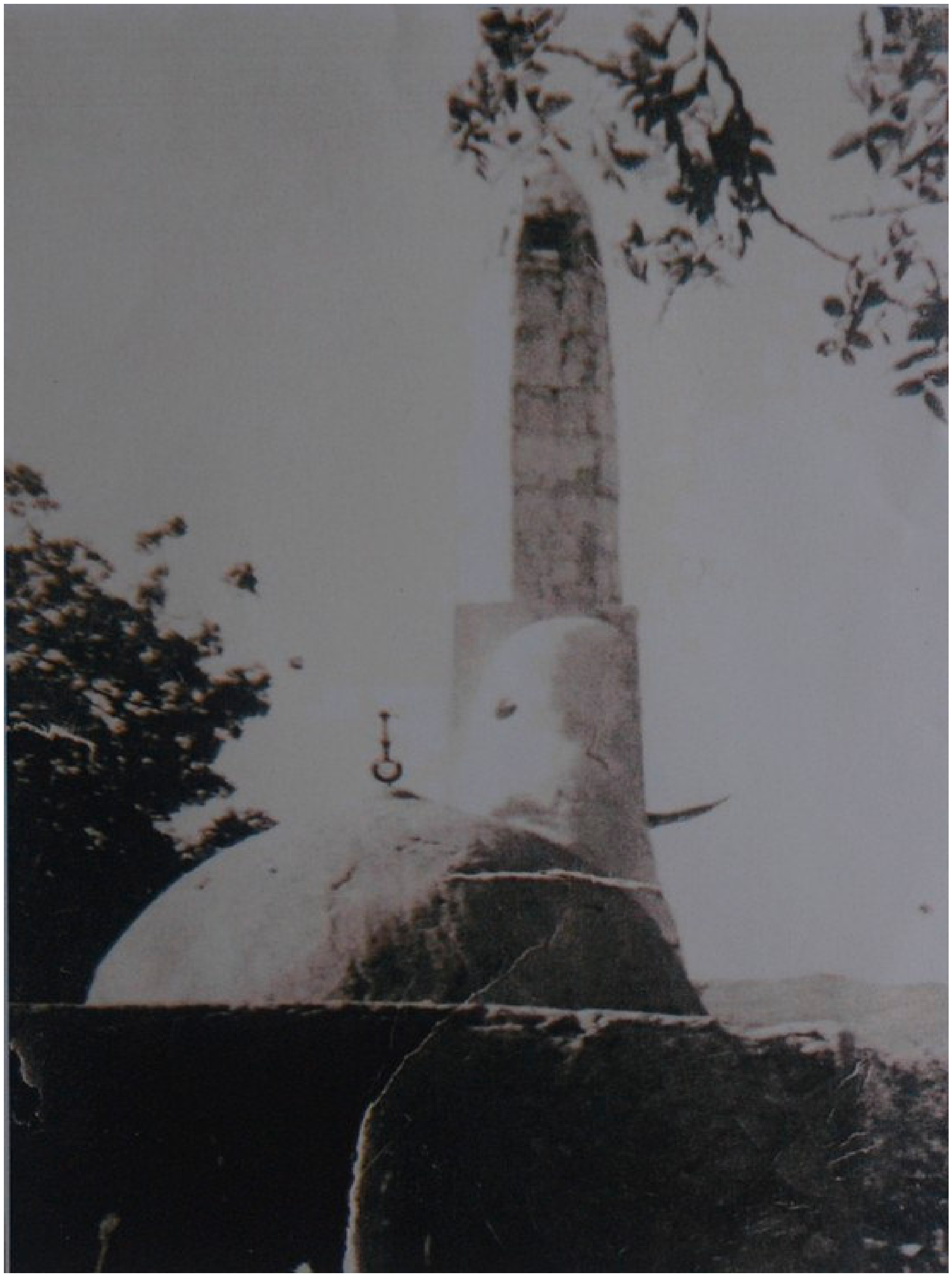
Topaloğlu, Bekir, “Mârifetnâme”, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 57–59.

Yıldırım, Mustafa, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’da Tekâmül Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 21, Erzurum 1995.

Yıldırım, Mustafa, “Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Bilimsel Yönü”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Erzurum 1999, sy. 11, s.27–30.

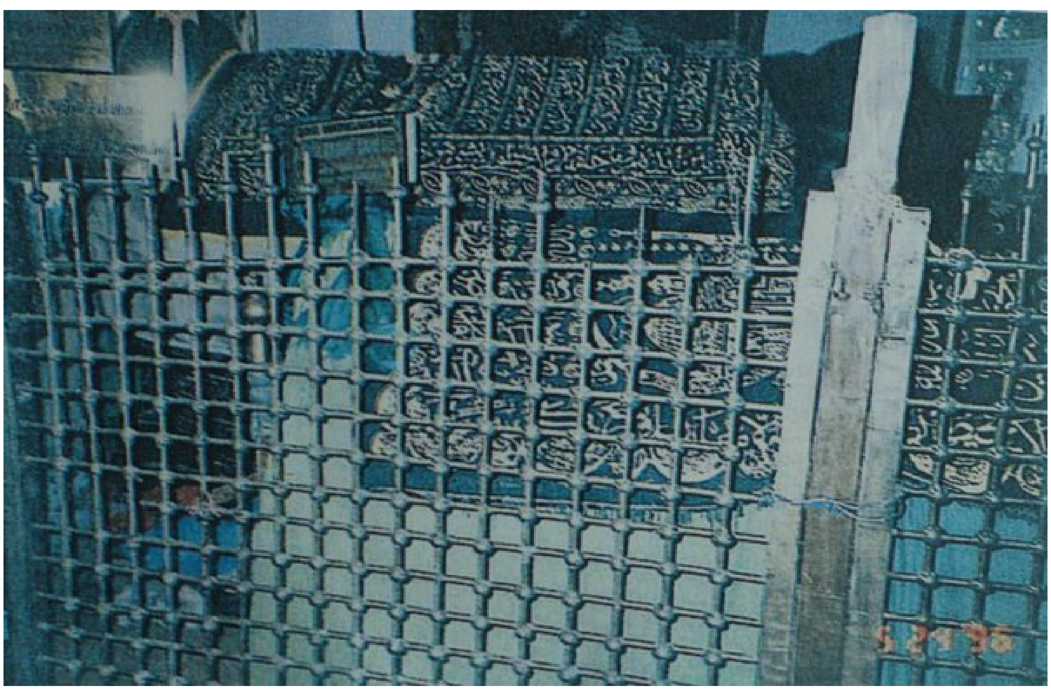
EK.1: RESİMLER

1. Resim: İbrahim Hakkı ve şeyhi İsmail Fakirullah'ın Türbesinin ilk hali.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 30.

2. Resim: İbrahim Hakkı ve Şeyhi İsmail Fakirullah'ın Türbesinin Bugünkü Hali.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 32.

3. Resim: Türbenin İçeriden Görünüşü**.**
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 45.

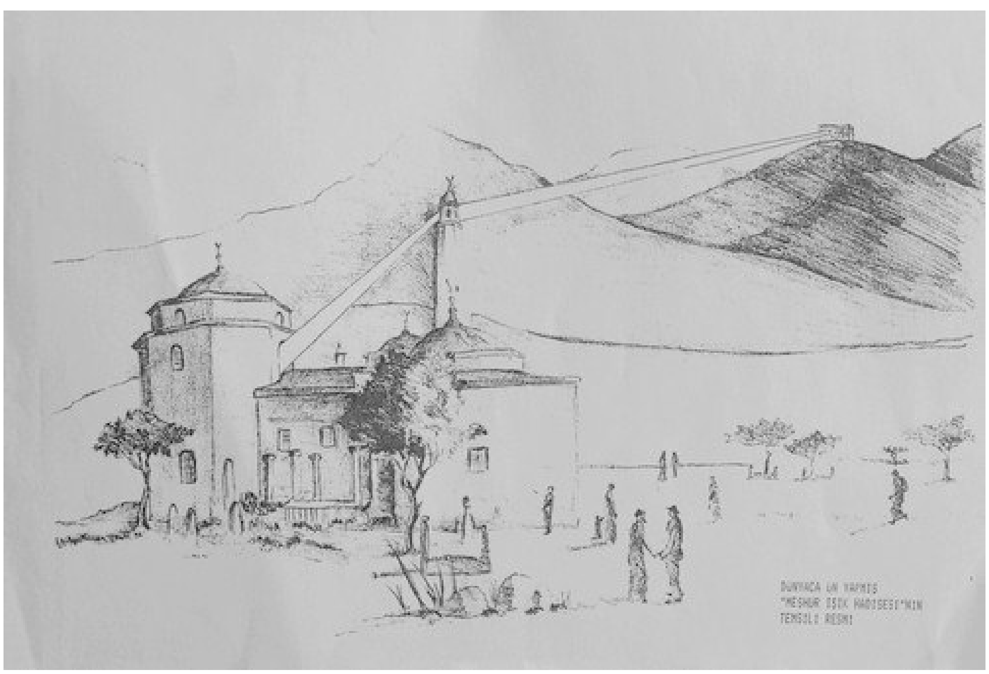
4. Resim: İsmail Fakirullah'ın Kabri.
M. Nureddin Sancar**,** *Tillo Evliyâları (Arka Kapak Fotoğrafı).*

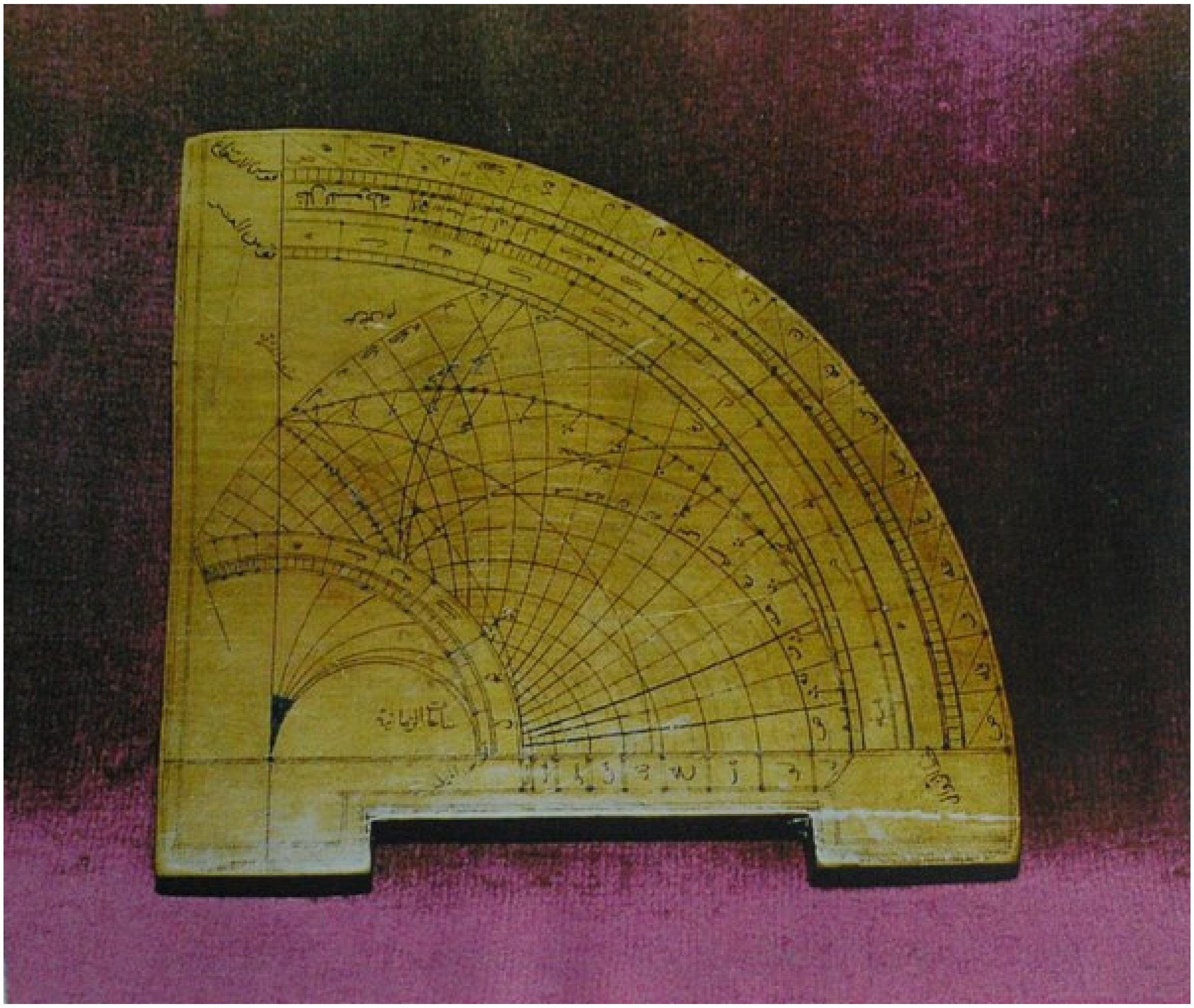
5. Resim: İbrahim Hakkı ve İsmail Fakirullah'ın Tillo'daki Ulu Cami'nin avlusunda bulunan çilehanelerinin kapısı.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 29.

6. Resim: Tillo’nun Doğusunda Bulunan, İbrahim Hakkı Tarafından Yapılan “Kal’atü’l-Üstad” Denilen Taş Duvar.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 44.

7. Resim: Dünyaca Ün Yapmış Meşhur Işık Hadisesinin Temsilî Resmi.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 43.

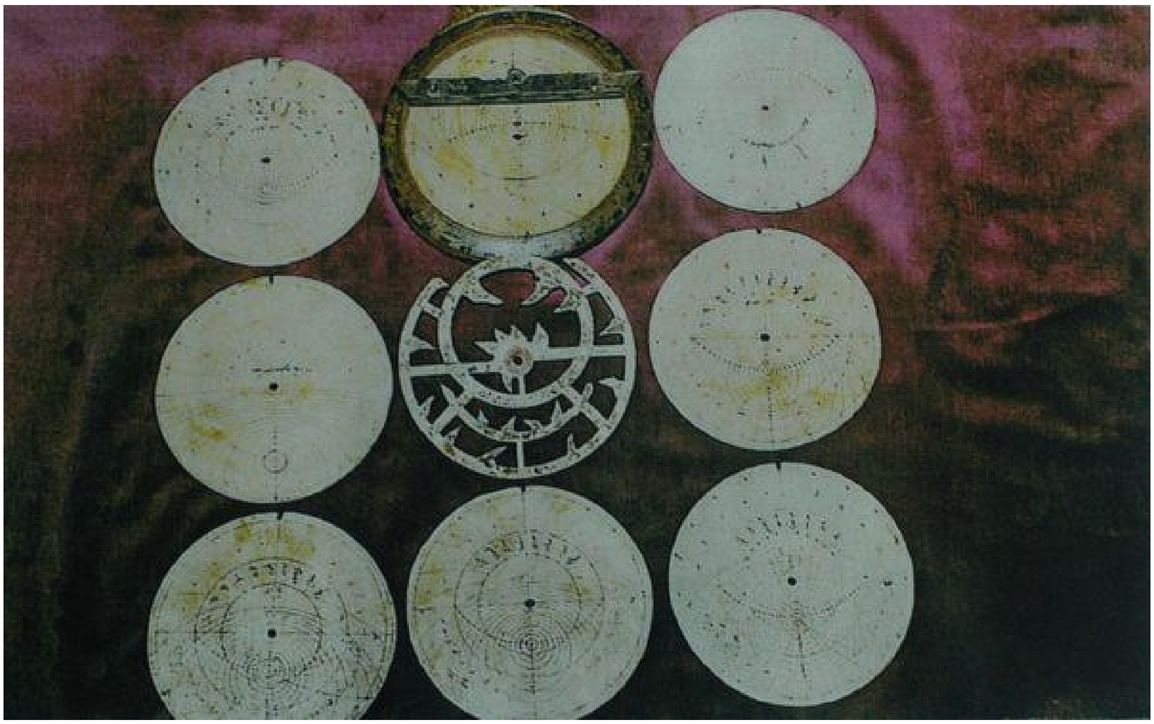

8. Resim: Rub'ul-Müceyyib: *:* İbrahim Hakkı'ya aittir. Ceyyip Tahtası da denilen bu alet, bulunulan yerin enlemini saatini, kıblenin yönünü, namaz vakitlerini, dağların yüksekliğini, nehirlerin genişliğini ölçme gibi birçok işlemin yapılmasına imkan vermektedir.

_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 51.

9. Resim: Küre ve Sehpası: İbrahim Hakkı'ya aittir. Dünyanın küre şeklinde olduğunu gösteren alettir. Mevsimlerin, burçların ve yıldızların yerini gösterir.
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 49.

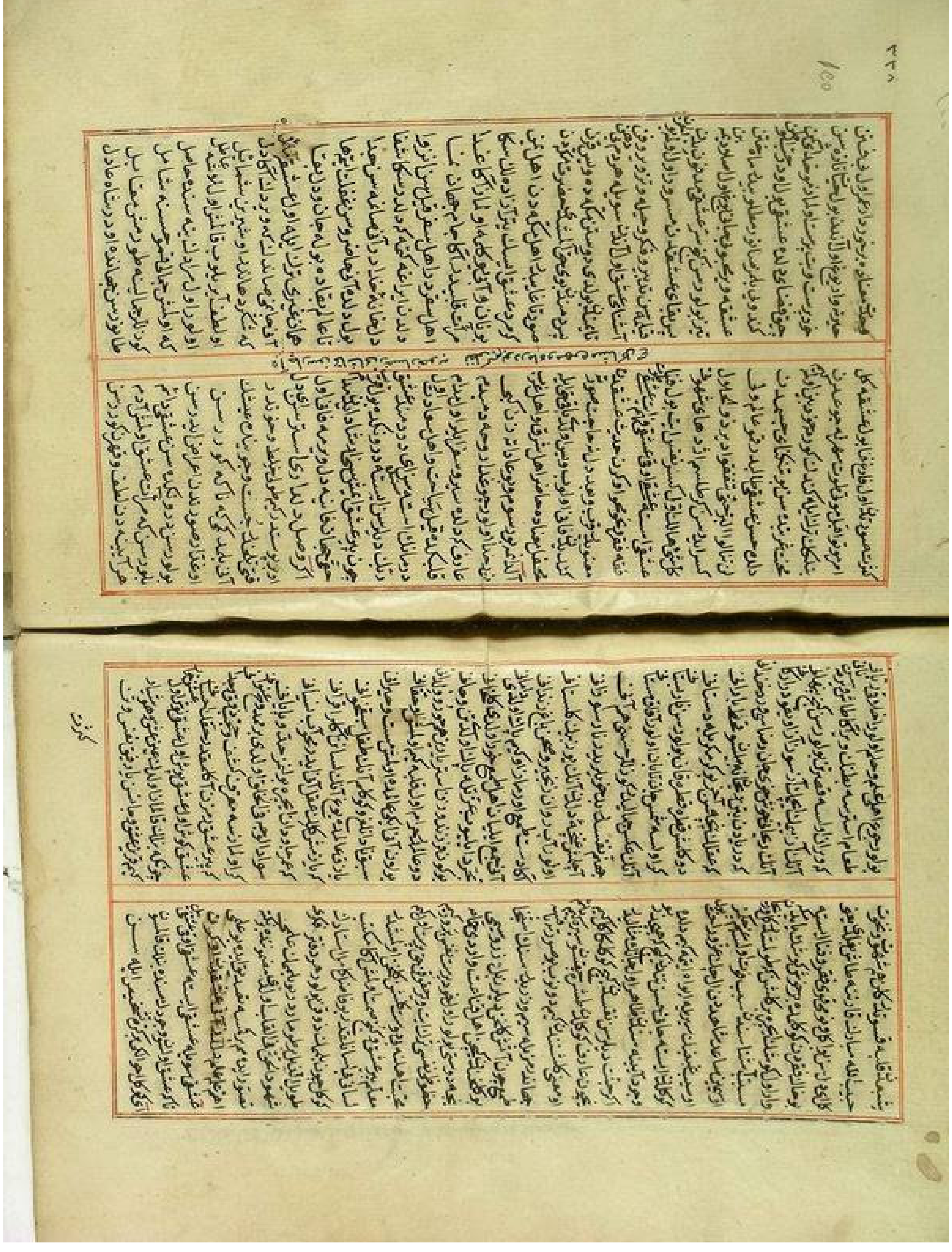
10. Resim: Usturlab: İbrahim Hakkı'ya aittir. Astronomik hareketleri gözlemlemeye yarayan bir alettir. Bu araçla bir takım yıldızların ne zaman ve hangi memleketlerden görüneceği, yerlerin yükseklikleri ve uzaklıkları, memleketlerin enlem ve boylamları, ayrıca iki yerin arasındaki açıklık ölçülür.

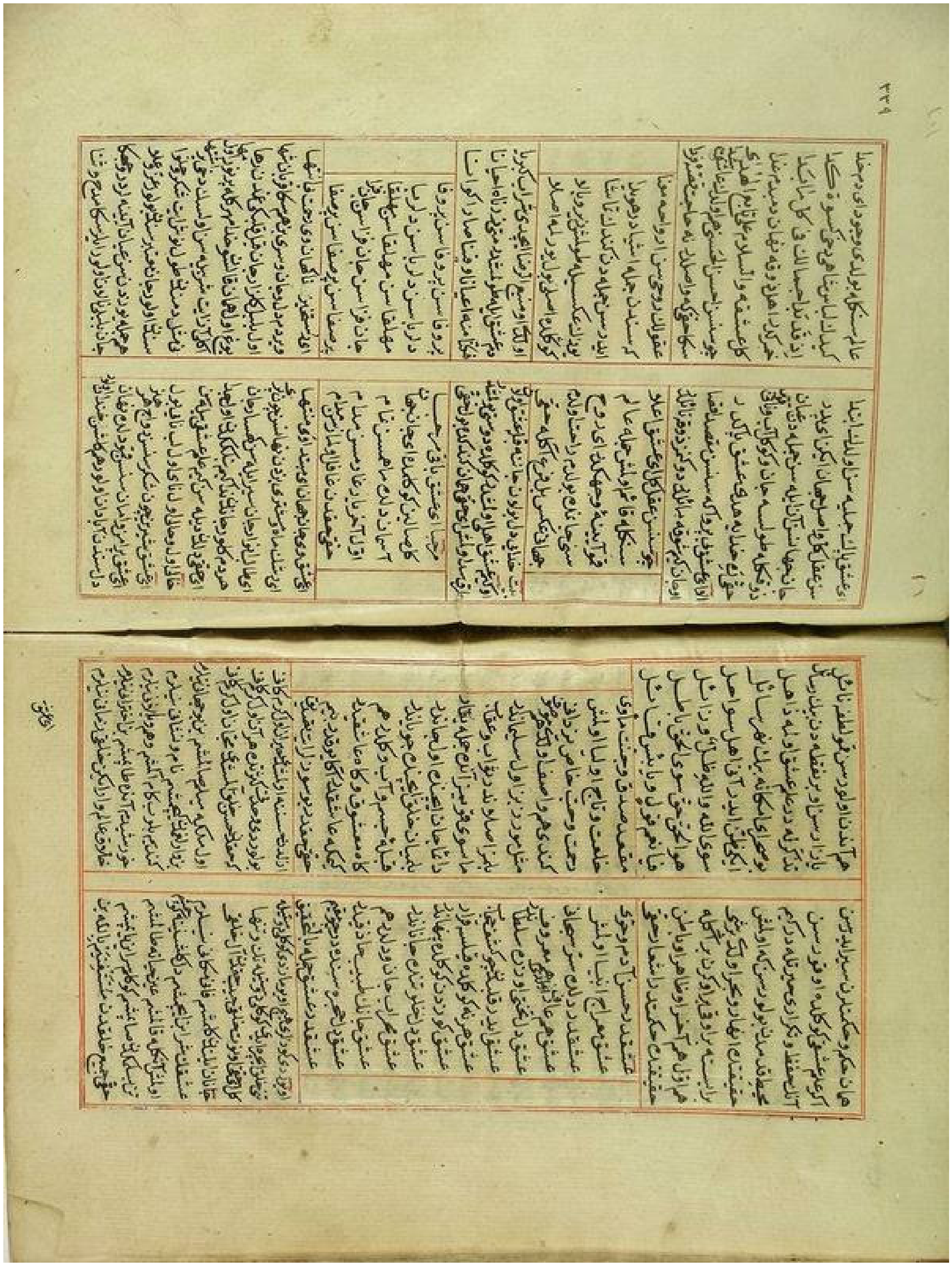
_____*Aydınlar (Tillo) Siirt,* Aydınlar İlçe Kaymakamlığı, s. 50.

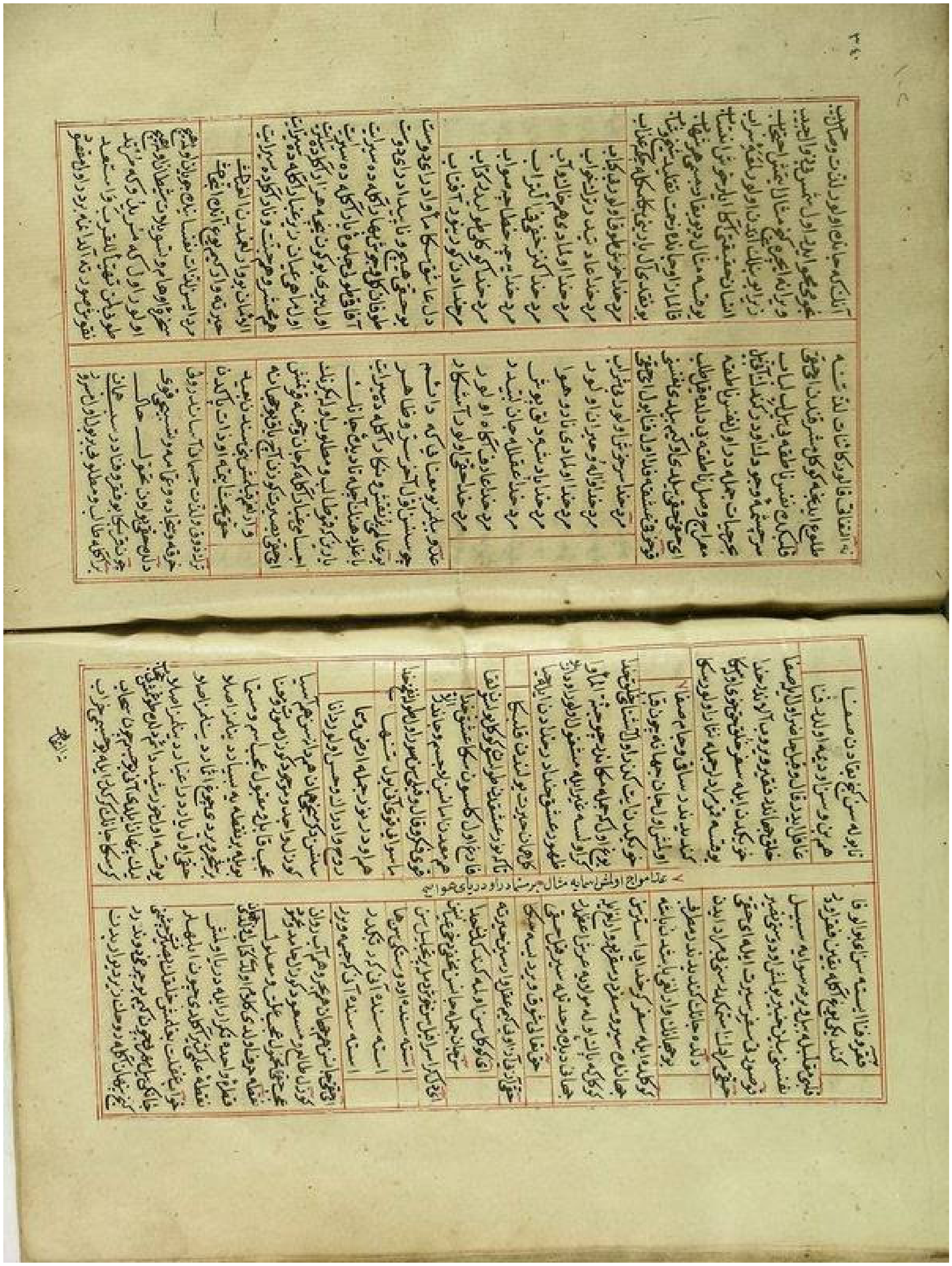
EK.2: ESERİN TIPKI BASIMI

فقر و فنا ایسته سن ای بو الوفا
کندیکی یوغ اکله یقین فقر او در

قلبی مقلبله بیل و یرمه سوایه سبیل
نفسنی بیلن خبیر بولمش او دوستی نصیر
توصورتی سفر سیرت ایله ای حقی
حقی مراد لی استمکده سنی بی مراد ایدن

دلکده جانك كند یدندر معارف
بو جهانك وارلغی باشدن باشه

کوکلده ایله سفر کر خدایی استرسن
جهانده سیر و سفرده سفر بو وار لغه
کوکلکه بالله او له مولایه عرش اعظم در
جهانی دیدن وحدته سیر قیل حقی

حق تعالی شوق و یردیسه سکا

حقی آرده آرا و اویکیم عقلوا رسین حیرته
ای کوکل سن او لمه کندکدن جدا
سن جان جمله جانسن مخفی سن خفی عیانسن
ای کر اسرافیل سن خوش نفخ ایله تجلیس سن

استه سنده اودوستکی سن ها
استه سنده آنی کورتکید ر
استه سنده آنی کرجیسه و یرر

ای حقی جانسن هم جهان هم بحر و هم آب روان
کوزل طالع و مسعود کوزل جامد و محمود
عجب حقی محول عجب علت و معلول
نقطه حرف اولدی کلام اولدکتاب اولدی
قطره واحده تکرار ایله دریا اولمش
نقطه علمی کثیر اکلدی چون ابلهلر
خواب غفلت بغلمش خلقك بصیرت چشمنی
جانکی بیل بحر عجون کیم بو جرعه یوندر در
کنج پنهان اکله دوحلت ز برد دیوار بدن

نابوله سن کنج بقادن صفا
هم بن و سن او دیمه اولدر فنا

غافل ایدر قال و قیل حاضر اول ای صفا
خلق جهاندن فقیر و یروب آلوردر خدا
خو یکدن ایله سفر خلق حق خوی او کا
بوقتسه فوز مراد در جمله نثار او لور سکا

کندیدن در ساقی و جام صفا
اولمش اول جان جهانه چون قبا

خو یکدن نایت کندر اول آشنا خلق خدا
یوغ اول کجمله مکاندر چو جنة المأوا
کر او لسه غیر ایله مشغول اولور او دار
ظهور عشق خدادر خدادن ایلة جدا

کل جهان حیرت بولندن قلبکا

تاکه نور عشقدن طولشو کوکل بولنش لقا

فارغ اول کلسون سکا عشق خدا
هم معدن اماسن لاجسم و جاندر

قوی فکر و قال و قیلی سن سور اول طولنخ خدا
ماسوایی قوی آنی بول تنها

هم او در نور جمله ارض و سما
روح و ادراك و حس اولوردانا

سنسن ذکر سبحی جهان هم دانسن هم آسیا
کوزل واجد و موجود کوزل صورت و معنا
عجب قابل و مقبول عجب اسم و مسما
بو بله بر نقطه یه بسیاددر بیلمز اصلا
بر تغیر و بردیجوغ اثماردر بیلمز اصلا
حقی اول یاردر اغیار در بیلمز اصلا
بوقتسه اول خورشید دائم دل طولنمش ابجاب
لیك پنهان ایلدی آنی بو جسم چون سحاب
کر سکا جانك کرکل ایله بو جسمی خراب

نه اتفاق قالور کائنات لذتنه
طلوع ایدیجه کوکل مشرقندن ای حقی
فلکده نفس ناطقه بی بیل لب لباب
سر چشمۂ وجودك او در کندك آنی بیل
بحر حیات جمله در اول نفس ناطقه
معراج وصل ناطقه بی دلده قیل طلب
ای حقی حقی بیلدی او کیم بیلدی نفسنی
تو حرفی نسقه فدا اول فنا بول ای حقی

مرد خدا سرخوش اولور بی شراب
مرد خدا واله و حیران اولور
مرد خدا اولمادی نار و هوا
مرد خدا پادشه دلق پوش
مرد خدا عقل ایله جان لبید ر
مرد خدا عارف آکاه اولور
مرد خدا حقی اولور آشکار

عذو بیلمز بو معنای که دائم
چو سنسن اول آخر سز و ظاهر
بو عالمی پر نقش و نکار اکله ده سیرایت
باعث دهنك آجله تا دیک جانك
یارین کم طالب و مطلوب اولمکرندك
اجسامی غبار اکله کوجان و جهنه قونمش
ای حقی بصیرت کوزن آچ باق بو جهانه

وار لعمر قیلمش بنی سندن بعیه
حقی بجنابته او ذات پاکدن

ترك ذوق و لذت جسمانی آسان دوقی
خرقه و سجاده و عمامه و تسبیحی قوی
دلده حقی بولون تحول حال
چون قرینکا بو فقر و فنا در سبب جان
براکه طالب و مطلوب بر بولا اوسرو

آنلکه جانده اولور لذت وصال حبیب
نجومی محو ایدر اول شمس فی زوال حبیب
ویرانه ابچره کنج مثال ایتمش احتجاب
زیرا بو بلك آندن اولور لمعۂ سراب
انسان حقیقتی اکا ایلر خوش انتساب
بو قتسه مثال دیو بقا دیمی هر شهاب
قالماز او جانده زحمت تقلید شیخ و شاب
بو نقدی آل یادینی بکاسکله جکم عذاب

مرد خدا خوش طوفان اولور بی کباب
مرد خدا عاد تید زرك خواب
مرد خدا اولمادی هم خاك و آب
مرد خدا کنز خفی فی التراب
مرد خدا یه چه خطا چه صواب
مرد خدا کو کلی طولید کتاب
مرد خدادن کوردینور آفتاب

دل عاشق سکا مأوا در ای دوست
بو حقی هیچ و ناپیدا در ای دوست
طوفان کل و جوش بهار اکله ده سیرایت
آفاقی طولی جلوه یار اکله ده سیرایت
اول بیری بو کون بنجه هزار اکده سیرایت
اول ماهی عیان زر غبار اکله ده سیرایت
هم محشر و هم جنت و نار اکده سیرایت

الامان بو وار لغمدن الغیاث
حیرته وار کیم یوغ آندن انبعاث

مردایس لذات نفسانیدن جویان او لدیغ
سخره اوهام و تسویلات شیطان او لدیغ
اولور اول که مرید و که مرتد
طولی لمن تهیا للقرب و استعد
نقوش صور ته آلدانمه برد را ول مقصود

جهانده کندیکی بیل حامد اولدی محمود
کر زبرۀ دو جهانسن نهایت مقصود
شراب وحدتی نوش ایلیان سوردلی ذوقی
کوکلدن ایلر او هر دم نه رکوع و سجود
او کیم مشاهد اولور بو وجود وحدتی
اوده همیشه دو عالمده شاهد و مشهود
ولی مراتبک احکامنی قبول ایلر
اولور وحدت ایدر کثرت ایچره معدود
جمیع خلقی سوردجون موحد ای حقی
اول اهل وحدت بو شفقت سعید و هم مسعود
کوکل بو نغمۀ پستکله دربلند وجود
بر نفخ صور اولور سن یا قیامت موعود
ترنکله آنکچون جهان اولور بر ذوق
که نفخ ایدر نفخات خدای حق ودود
جهانی طوتدی چو انفاس طیبک ای دل
بو عجز ذوقه طالوب حقی اولدی خوش نابود
کوکل نیز ایله وداع جهان کون و فساد
نه خوش ای روحه سفر قیل سفر مبارک باد
عیان کتاب خدادر درونک ای حقی
زهی صحایف تابان زهی بیاض و سواد
چو عشق سنده ایمش جان و دیر و دل سنده
خوش اوکله کندیکی سنسن او طالع مسعود
ابراعنه کتمه او یوب وهمه کندیکی تهمت
که نه حبه یی دکر حبیب ناموجود
محبت اودینه یان اول امین جهنمدن
که عشق اودنده یانار هر فلاوده تقلید
کمال خاک نبات و کمال حیواندر
کمال حیوان انساندر اولدر اصل بوند
کمال آدم اولور هم وصال عشق جلیل
که اولدر اصل مرادات و غایت هر امید
او کیم جهانی بو حکمتله سیر ایدر حقی
اول اهل دلدر او واسع دل اولدر عرش مجید
جان عشق اودینه یانسه سقرده امین اولور
فقر و فنایه ایرسه بولور دولت خلود
تو خلق و فرح صفاسی که جانه چوردر اول
کوکلده عشق ایله اول کیم اوده بو جایی
نه خبر فانی اولان بولدی دولت ابدی
اولمک ایلدی حقی سنی فنا انقیاد
دوستم دره لر آیینۀ دیدار کدی
نفسنی بلمش او عارف که خبردار کده
دل و دلدارک آراسنده بو جان حائل ایمش
عشقه جان ویرکه دیار دل اوده دلدار کده
جان و جانان و دل و دلبر و دین ای حقی
عشق و عشق که اول منبع گفتار کده
لطف ایدوب اول نور و هم نطق اولدی هم بصر
جمله حواس و هم زم سن بن هر بار بود
هم الیم اولدی هم آیاغم هم بو دکده خیاغم
دلده کلستان و باغم ای کل و گلزار بود
دیده دن اولدکسه نهان دلده سن ای جانجهان
جانده ایراغ اولمه جهان ای دل او دلدار بود
عشق اولدکده کورده نور دو کوکلده عز و سرور
ادراک هر بصیر اوده بو ده هر بصر
هر سوبلیوب اشیدن اودر جمله دن وفی
عارف ده آنی فهم ایدوب آندن آلور خبر
عشقودر یاد غار هر عاشق
دلده دلدار و جانده جاناندر
عشق بابای جمله عالمدر
هر اشیی خلقته لطف و احساندر

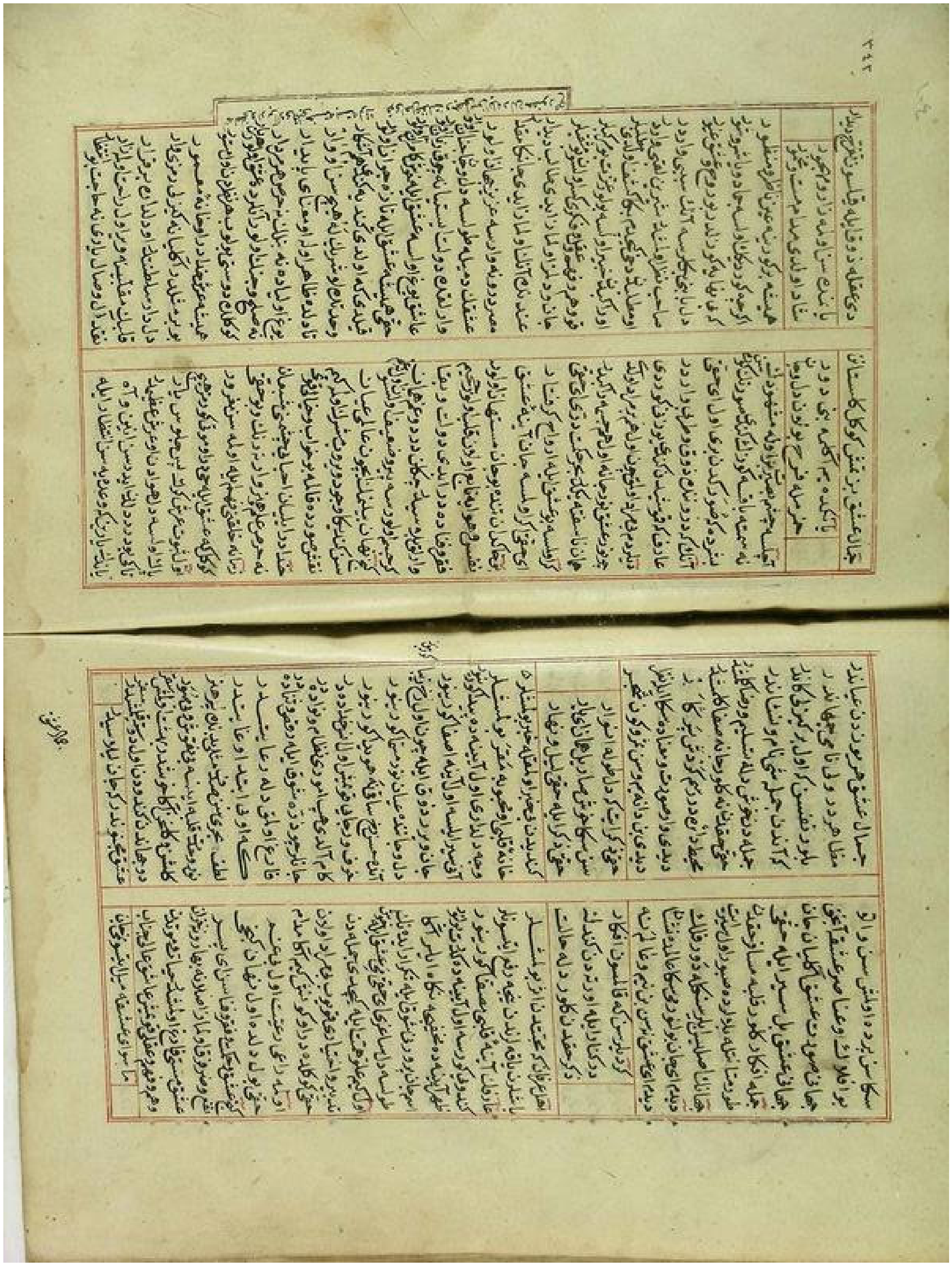
عشق ایله

٣٤١

عشق ایله فانی اولورسن عارف آگاه سن
فارغ و آزاد اولورسن قالماز اصلا اعتقاد
بار عارک سنده در هر نه دیلرسن سن اول
آچ الک طوت دامنک قیل کندیکی بوسه کشاد
سن کاکل سن حبیب بیل کیمسن ای حقی نه سن
صانمه جسمک کیم کوکلک غاربار و بار غار
دلده دردلدار داشم صانمه بردم دور اولور
کرچه دل غفلتله آندن دمبدم مهجور اولور
خواب غفلتدن او یانسه دل بولور دلدار فخی
جان اولور حاضر حضور ایلر کوکل مسرور اولور
استه سن دیدار دلدار دیو نظر قیل کوکلکا
خضر موسی کبی جان عاشق و دل طور اولور
سن کتاب الله سن ای جان سنده در جمله علوم
هر نه وار ایکی جهانده سنده هم مسطور اولور
عارف اولدکیم کور درنفسن بلور حقی جهان
او کیم نفسن بلدی بونده هم آنده کور اولور
عالم دلده حقک جنت و باغی وار در
جان عشاقک او کلشنده طور باغی وار در
وار ایکن دلده بو دولت فلکه یوق منت
عارفک طشره ده یوق میلی فراغی وار در
عشق و جان مجلۀ قلب ایچره چو داماد و عروس
بولسلر وصلت او دم قلده طوباغی وار در
خانۀ دل چون اولور خلوت او دم وصلتده
بویله حالتک غم عشق ایله داغی وار در
طشره دن خوف و رجا ایله حقی زیرا
شاه عشقک حرم دلده او تاغی وار در
اصل دو جهان دلدر اودر ذوق اشیا
معمورۀ عالم همه ویرانۀ دلدر
ای حقی کوکل صاحبیدر محرم دلدار
محروم لقادر او کم بیگانۀ دلدر
چو غم عشق بنی ایلدی بندن فارغ
عشق برده ملبه پرایتدی که او تمکیندر
تحفه و میر ایله اول کیم بزی تخویف ایلر
بلیدی منزل سلطان دل مسکیندر
چون جان ایله عشقه مایلم بن
بو زقات او کوزلده مایلمدر
ایلر کوکل آردوی دیدار
حیفا که بو جسم حائلمدر
عشقده ندر چون کوکلر قیمز بسطی مبکه
بن بلمکه شبهه سز هر جان ایچنده جان اودر
دوستک مراد یدر بزوم آنجق مرادمز
عالمده هر نه اولسه چون آنی خدا ایدر
ظلمتده قالمه قلبکا کل نور عشقی بول
حقی که مهر عشق سنی پرضیا ایدر

عشق دیرکیم ندر بو خوف و حذر
لیس فی الدار غیرنا دیار
سن چیق ای حقی اورته دن سیر ایت
کر جهان اولدی خلوت دلدار

عارفک جان و دلی مست لقا اولمشدر
نه بلا کلسه آکا عین عطا اولمشدر
هر کوکل دوستنی بر شفقه طریق ایله بولور
راه عرفانده یقین فقر و فنا اولمشدر
ماسوی فالمسه بردلده او بیت اللهدر
علم و حکمتله طولی ملک بقا اولمشدر
جان نمازنی کبی کندیدن اولمش فارغ
دم عشقکله برآن کیم او هوا اولمشدر
بو عالم عشقدن طولمش مکاندر
بو صحرا جمله کلدر ادعواندر

حقه عروج ذاته ایلیان عز و ج
آتش عشقه یانان موت و سفردن کچمش
جود لدا اصبع لطفیله قهری بیننده
اول لطف و قهر ایله مرآت قلبه ناظردر
چو بولدی لطف توجهده قهری غفلتده
وارلغکدن برآیاق طشره چیقسک
وارلغکدر که ایدر خانهٔ قلبک ویران
بلکک چون سنی و رابطه یقین دو تکلدر
عشق جان ویرکه دمندن ابدی حی اولسن
ما سوا فانی او دوب حق ایله اول ای حقی
کرد بلرسن سنده حقی کنج نهان عیان
اول زمانده که بو جانلدن او نهان ظاهردر
کفر و دینک اثر زلف و رخندر پیدا
سخطینک اثری قهر و رضاسینک لطف
لطف و قهری اثری دلده سرور و غمدر
کلسه غم بیل که کناه ایشلدک استغفار ایت
ای عشقمز وی جانمز هم دردمز هم درمانمز
حقی بز سیر ایدرز مرآت دلده بو احد
ای دلی فقیرمز کلشنمز بهارمز
دلده سن ای سرورمز حاضرمز حضورمز
اولمز اخیرمز ظاهرمز ضمیرمز
ناظرمز نظیرمز ناصرمز نصیرمز
عاشق و هم حبیبمز ناصب و هم نصیبمز
رافعمز دفیعمز صانعمز بدیعمز
جمله یه ایلدک عطا صحت و محنت و شفا
بز وسیله ذاتک اولدی چونکه مرتدی و نهان
جمالنا ستیان آنجق بزی کوردای شاه
همان سزاولبزناظر که حسنکی کوردی
لقای ذاتک ایدسن کرآرزوی عشق

بیلمش او رمزی خلقه ولمیز آشکار
حق اول فانی اولوب ملک بقا بولمشدر
کیمک بدندن ایمش دل نه شاه منظردر
آنکچون آیینه کی صاف و کدرسکدردر
دل اولسه حق ایله حقی ادخوش منوردر
اوله اول دمده جرم و کناهی مغفوردر
فانی اول کیم اوله کاشانهٔ قلبک معمور
محو اولوب دوسته یقین اول که هیچ اولماز دور
اسم و رسمک نه کاویردلده مدام اول حضور
وار او دیچونکه بو وارلقله سن اولما مغرور
اول سعادت مایه سیدر دلده ذوق و افتقار
تاب مهر ایله بو ذرات جهان ظاهردر
اول سببدندر دو کون سود و زیان ظاهردر
آنده دردوزخ و هم بونده جنان ظاهردر
امر و نهی اول فرح و غمده عیان ظاهردر
حق دلخوشلغی هر حینده نشان ظاهردر
لطف ایله ای جانانمز جان ایچره اولسن جانمز
بو قسه غضب ایلرمیدی غیرتله اول سلطانمز
وی ابدی شفیعمز محرم و یار غارمز
مایهٔ شکر و شورمز صبر ایله خوش قرارمز
یا کوه مرید و پیرمز مونس و غمکسارمز
دلبرد ستکیرمز جمله ده اختیارمز
مرهم و هم طبیبمز طالب کیمیا رمز
جامعمز لجیمز حاصل کار و بارمز
حق به بخش قیل فنا تا اوله فقر کارمز
حجابمز بز ناظر سکا ردایز بز
سکا بو عرصه ده هرچند هم لوا ایز بز
سکا چو آیینهٔ روی جانفزا ایز بز
قلوبه لطف ایله سیر ایت که خوش لقا ایز بز

علوهمت

علو همت ایله کندک آکله ای حقی
جمله صفا نکاه جهان آیینه در صفامز
کنج سن و طلسم بز ذاتکا بو نیک اسمز
کندیزدن طشره بو قدر احتیاج و شغلمز
دو تمزدر عشق پاک و پایه وارلقدر عدو
ای عشق پاک احسن هر دلده محبتمسن
ای اصل اصل عالم وی وصل نسل آدم
حقی بو پایه وارلق و لمشق اولوبه طادلق
کاشکی غیرکدن آکاه اولمایدی جانمز
خیلی محبوب اولدی بو دل لطف عشق پاک ایله

که صور عشق حقز بر دم خدا یز بز
بحر حیاتسن روان مثل آب حیاتمز
روح سن و چو جسم بز عشقده اصل ذاتمز
کیم دو عالم ایچره بسدر دلده که دلدادمز
پس بو بنلکده بلامز دشمن و اغیارمز
مطلوب عالم ایکن سنسز طلب کورمز
مادر سن و پدرهم سنسز نسب کورمز
اول فانی اولمه نادلق محو اول تعب کورمز
غیر یکی جو شرطا نماز بو جان معنی دائمز
دل دیم هم جان دیم بلکه بزده دائمز

بیتنه مزدر عشق و حیرت کارمز
کفت و کودن فارغ و آزاده یز
بزاما نتده عشقمز آلمش
کوکلمز چونکه طولدی نور عشق ایله
جمله شیئدن بزی کوردک ایچنده
بز بزی سیر ایلرز حقی مدام
همیشه خدمت عشق اولدی علم و عادتمز
یاد ایدک نادان ایت لمنازمز جهد لطف ایله اولدی
خدا چو آدمی خلق ایتدی صورتی اوزره
اوزردی آدمی صنعیله روح عشقنده
جفاسی ذوق و صفاده کوکلده ای حقی
حقی بولمش کوکلمز چونکه عشق خزینه صفا

شهرت و نام اولدی ننک و عارمز
عشقده راوضا عمر اطوارمز
پیر و کوکک آنی کم اولمش یارمز
عین یار اولدی قوا غیارمز
اولدی هپ آیینهٔ دیدارمز
عشقده چونکه فرقی ابصارمز
جمال طلعتیدر دولت و سعادتمز
که عکسی جنتیدر آنجق کا ارادتمز
بولدی احسن تقویم ایچون سیادتمز
نه غم که عشق ایله در خلقت و جبلتمز
تدللنده تدللدر اسکی عادتمز
حسن ایچون آیینه یز مرآته وجلوه

کالی بزم سلطانمز تخت دله خاقانمز
قطره یز عالمده لیکن دلده دریا اولمشز
سیر مز صحرای جانده غیری یردن فارغز
کیمسه یی ایچمانا ایچینه دکلده شانمز
ایچینده نادانه دوستزهم دعالر ایلرز
عاشقز مثل زلیخا دلبرز یوسف کبی
عجب نه عشق ایله محو اولدی بو کوکلمز

دل خلوتنده جانمز کوسترده بو دنیانمز
جوهرز دهرک بساطی اوزره یکتا اولمشز
کندی صحرا مزده سیاحز که صحرا اولمشز
یاد عادن جمله بز شفقتلی یابا اولمشز
کیم محو دن بزبزی محو تماشا اولمشز
بزبزی سومکله حقه محرم و تنها اولمشز
نه کنج مخفی یه کنجینه اولدی بو دلمز

چیقسه حقی چو طبعندن اولور ظاهر آکا
ای دل و دلدار مزد لدن غمکده نشاط
دلدن غمك ای عزیز شهد و شکردن لذیذ
لطف ایله باقسك دله دلبر اولور فرح ایله
سنده آلوده دل سرور سنده ابدی جان چنو
حقی دل ایتسه سکوت جانسوز ایدی قلب فوت
کوکلدن طالع حظ اولکه طشره چیقدی آرادان
کوکل که یار ایله یار اولدی یادی یاد ایتمز
خوی بر که ای عقلم بکا کل دلدن ایچ جوع
حقی همیشه حق ایله اول دلدن بول سرور
بکا کر فقر و فنا افتخاردر بالطبع
کوکل که آنده دلو دام ابد دمدم آرام
آب حیوانی کرانسان بو حیوانه ویر
وصل و هجران وصف خاص عاشق محبوبده
کبیر بری ایکی کورد بو جلوه که ایچره
دین و دنیا دی فی الحقیقه بر آکله
سن عشقه بولداشر اولکه آنی لدی بولدك
عشقك دسیله طولسه کوکل چاك اولور مدام
بن بردن یقیندر حق و لی آندن بعیدیز
فراق نفس ایله آنجق وصال یار اولان
و سعی کبی سن ایلدی سن کرتن فناسینه
نفسانی اوله آدم روحانی اول اکر
کندی حسن وجه دلبردن هویدا قیلدی عشق
صبغة الله رنگ سمایه حسن عشقدن شکوه
کاهی کورندی ظاهر و که مظهر اولدی عشق
بر عشق ایتدی ظهور و بطون ایچره غیری یوق
بر برده ذل و فقر و فنا خرقه سن کیوب
بر برده درد و غم ایله درد اولدی عاشق جمال
حقی همیشه عاشق و معشوق عشق بل

سرلوۀ لی حبل لعلی الله هبسط
وی همه عیار مزد لدن غمکده نشاط
ای بم افکار مز دلدن غمکده نشاط
ای غم غمخوار مز دلدن غمکده نشاط
محرم اسرار مز دلدن غمکده نشاط
ابر کهربار مز دلدن غمکده نشاط
ایکی جهانده او بر آشنادن آلمدی حظ
قالورن سوی ایله عشق و هوادن آلدی حظ
جان کوکلرینه جوق بچه رایله مجموع
ذوق حضوردن سنی نفس اولدی ممنوع
عنا و نام سوی نك و عاردر بالطبع
عجب نك او کوکل به قراردر بالطبع
بحر حق عندنده بولدی عین حیوانده فراغ
حقی عارفلر که بولمش وصل هجراندن فراغ
باقسه کرك آخر آنی داغ تا شفق
چشم دلخانده ایدی طلعت یوسف
البته حقی ایشر و لقادر بار خلوف
حقی بو عشق و صف حقدادر بار خلوف
بر غایت قربتدن هر بغایت دوردر مطلق
کم مرده وصل کندی لا جهان مهجوردر مطلق
تحقیق او لور سنکله خلود بقای عشق
دلخانه سنده حقی دیلرسن لقای عشق
چشم عاشقلرده بو آنی تماشا قیلدی عشق
بو عجب کیم سینه عشاق ماوا قیلدی عشق
معنی ایکن کوکلده چیقوب دلبر اولدی عشق
ذات ایله جسم و هم عرض و جوهر اولدی عشق
بر برده جمله خلقه سر و سرور اولدی عشق
بر برده جلوه لرله بری پیکر اولدی عشق
چون ایکی اسم مشتقه بر مصدر اولدی عشق

برقدم

برقدم یول کتمدکچه بولنمز اولماز آنی کیم
حوت بحری کورمدی تا چیقمدی بحردن
ظن ایدردم کیم جهان ایچره بکا بر یار یوق
کندی کثرت قالدی وحدت عشق ایچون خلوت جهان
کندی کنجینه دلده پنهان ایتمش و سننده طورن
طفل دل پرورده اولسه عشق شیر ایله آکا
آب علم و شیر حلم و خمر حب و شهد وصل
کوکل کیم باب مولود دیوغ آندن طشره بر شغلم
درون دلده بر عشق هنددر یار غارم کیم
کوکل که ایچدی می عشقی بزم وحدتده
او جان کم بولمش او جانانی خلوت دلده
مثال موج بو دریا به غرق اولوب بیلدك
تشفقله مراد ایدر ایسن ترك اختیار
تا کی کناره آلمه لیسن جسم مرده تی
نقاب ابلر اهل نظر منتظر دکل
عاشق که نقد عشق ایله کنج نهانی وار
بنکده وفا لادن جهل ایله ظلمتده در ای دوست
کل ای نکار قبل آیینه دن بو دل ادراك
تمام چهره خوبلر کوکلده سیرایت کیم
ندن تنزل اولماز بو یالك خلوته کیم
سکا چو نسخه مجموع کائنات اولدم
اکرچه ساحل آنده بنی هم آل البحر
بمله دریچه ظهورك وجودم اولدی سنك
سن آفتاب جهانسین چو سایه در حقی
نه دولتده کم دلدار دم سن اولدك
سرور دمدن صبغتم بو جهانه
بکا خصم اولسه عالم خلق غم یوق
صفا اکر جفا اربولسه جانم
سکا تعظیم ایدر دلبرده حقی

غایت قربندن اولدکه مانع دیدار یوق
وار لقکدن چیق که بو دریادن اولدکه وار یوق
بنکم ترك ایلدم کوردم که هیچ اغیار یوق
عشق ایتمش عالمده آندن غیر موجود یار یوق
دلدن اولدکه هیچ آکا گنجینه اسرار یوق
حاجت جنات تجری تحتها الانهار یوق
جنت عشق ایچره بو انهار وار اولجار یوق
آنك عشقیده آنجق دلده بر غیری نکار دم یوق
ایکی عالمده هم آندن جدا بر یار غار دم یوق
حدیث عشقده اول دلده غیری معنا یوق
آنکله دهر ایشی آندن غیری دعوا یوق
کم موج بحر ایله وار اولدی غیرده ریا یوق
عاشق که عشق یار اوله هیچ اختیاری یوق
اولجانی آل کناره که هرگز کناری یوق
فردا به اهل حال اوله تك انتظاری یوق
بولمش عنای قلبی آنك اعتقادی یوق
من احرقه عشقه فالنور هنالك
کونفتش غیردن اولدی بو دل چو آیینه پاك
دل اولدی مظهر تام و لطیف و صاف و پاك
اذا مررت بما وجدت فیه سوالك
دوا امید دکر فالدوم بن فنا ده کل و خاك
کم عشقك موج او بحر چو نفخا شاك
فلست تظهر لولای لم اکن لولاك
قم طلوع کونشدن بولور وجود و هلاك
انیس و مونس و یادم سن اولدك
دم ادم جو تکه غمخوار دم سن اولدك
نه قورقی چون تکه دلدارم سن اولدك
رفیق جمله اطوارم سن اولدك
دیوانکی ادم بوغ اقرارم سن اولدك

جهانی سیر ایدوب آفاقه هم سفر قیلدم   نظیر حسنکی چون کورمدم دیدم جانا
تنی قوس سنی جان بیلکه جان عالمسن   دخی خلاصهٔ نقد بر و بحر اولورلك
چو روح پاك سن انسان عین آدمسن   مدام شوق جمالکله دعقل ایدر افلاك
کوکلده ایلسك احوال عشق وجانی نهان   عیان کرامت اولور عشق و روح جوهر
خدای حفظ ایدن نی حفظ ایدر خدا حقی   دعا اولندی که الله ولی من والاك
کوکل خلاصهٔ عالمسن افسر افلاك   ولی نه فائده کیم کندك ایتمدك ادراك
چو آفتاب عیانسن زمین تندن نهان   مثال کوهر کانسن مقارن کل و خاك
جمال عشق الهی ایچون بر آینه سن   ولی نه حاصل اول آینه دن که اولمیه پاك
وجود جمله جهاندن غرض وجودکدر   فانکون فی الکون کائن لولاك
جهان سنکله اولور شاد و خرم و خندان   نیچون یاتوب اولورسن همیشه
اورو حی نور بسیط انکله موج بحر محیط   بو جسمی قوی کم بود ظلمت چشمهٔ حیوانك
حیات بولدی او کیم بیلدی نفسنی تحقیق   کیم اولدی عین بیلن اصلا نه غم کوردی
بیلدکسه کندکی جان چون شکر اولدی   جان عشق اولدی حیران چون کوهر اولدی
خوش خوبلی اولسه بر هم موقف خوش اولورلر   بی خوبلی اولسه مشکل هم آزاد اولدی
آینه دریا ... بول آنده هب صفاتك   حقی بل آنی ذاتك خوش منظر اولدی اولماك
آی روح سیر عالم امکان نکاکرك   دلدن سیاحت ایله بوزندان نکاکرك
وحدت کم مشرکیدر اولور خلوتك جهان   ترجیح غار و کوه و بیابان نکاکرك
کر مشربك وسیع ایسه بل جنت ایچره سن   سیر بهار و باغ و کلستان نکاکرك
جنتك ایجره ایلدی ... خاموش کادر تسبیح   ویرمك جواب مردم نادان نکاکرك
وقتده عقده غنچه مثالی چون آچیلور   بس اشتغال ناخن و دندان نکاکرك
چون دردکام اولور اولدی دوای محض   اظهار درد و خواهش درمان نکاکرك
دل خرم اولسه عشق ایله تبریز ...   اول دوستی ایسته حقی بو دشمان نکاکرك
جمال وعشق چندادن بولور بو موجودات   الهیات الهی ولاکه سوال
جهان مظاهر صنع وصفات مولوددر   بو سیر ذوق ایدر جان عارف جالون
ولیك مظهر انسان کم خاص مظهر اولدر   قیاس اولنماز انکا غیری مظهرات جانان
فلك ملکت بو نوع انسان مثالی بر جوهر   هزار بار آدم دم آنی بولمشم ذاتك
کمال علت غائیه نوع انسان ندر   دلیلی حقی ایدرسن طلب اوقی لولاك
خوش اول دل دردکه دلدادرسن ای دوست   خوش اولی جاندرکه جانانی سن اولدك
قوشاد لعله هم عشرتله طولمش   اول دل بیتی که مهمانی سن اولدك

کلاو

کل وکلزاری شیلر بلبل جان   که کلزار و کلستانی سن اولدك
موحد بولدی هر حالنده راحت   که هر بیداو بنهانی سن اولدك
بو حقی طالب درد کرم آنجق   امیدی شو که درمانی سن اولدك
دل اولسه عشق ایله روشن اولور عشوق خوش   جمال ایله اولور کلشن بیلور ریحانه لك ایتمك

ایکی جهانده همان عشق حقدر آی نجف   وما سواه خیال مزخرف باطل
هر کیمه بخت یار اولور ای دل   عشقه آکا یار غار اولور ای دل
دولت فقر عیب و عار اولماز   عارفه افتخار اولور ای دل
اول که قیلماز بو نقده وقته نظر   سخرهٔ انتظار اولور ای دل
عشق حقه کیم اولمادیسه شکار   نفسنه اول شکار اولور ای دل
کیمکه حقی جمال عشقی کوردر   جانینه اول نکار اولور دل

مظهر ذات وصفت آدم وعالمدر بل   جام جم کیم اشیدرسن دل آدمدر بل
اولسه دل عشق ایله فانی و سلیم و تسلیم   عشقه دعوا سن ایدرسه او مسلمدر بل
اکل اکر اولسه قلیل نفس اولور ذلیل   قلب اولور صاف وجمیل کوستره دلبر جمال
عشقه او کیم یار اولور کوکلی پر انوار اولور   حقی کوکل یار اولور عشق ایله قیلسك جدال
سن سن اول اصل وجود هم کرم آباد وجود   هر دم عشق ورد و دم عرفان سن اول
عالمه چون ای حسن علت غائیه سن   بل سنی کمسن نه سن جمله سلطان سن اول
عشقه برای حق واکر کندیکی بل یار غار   مژده که سن سن او یار حسنکه حیران سن اول
مقرر اولدی که جاننده بولمش اهل کمال   هزار حسن و جمال هزار جام زلال
سئوال صوفی صاف اولدی عاشق و معشوق   کلام زاهد خودبین فقط خیال و محال
اول که مطلوب دلدر جاننده قریب دلدن اول   لیکن آندن بی خبردر ده لیکن غافلدر اول
منزل جانانی دلده جان دن ایلرکن طلب   جان ایچنده بولدی آنی کیم انکا منزلدر اول
جان تنه میل و تعلقله تنزل ایلمش   روح انسان امر حقدر صانمه آب و کلدر اول
کرچه هر دلدر او کنج ذاته وادر کیزلی اول   لیك بو بیلك طلسم اولمش انکا مشکلدر اول
غیر بو ظن ایتدی کندی نیچون هوا یه اویدی   هر هوادن کیچسه ... تجرد کاملدر اول
لوح دلده محو قیل جمله نقوش غیری کیم   حقدن اودم هر نه بیلسن حق کل باطلدر اول
حقی حقدن غیری بر شی قالمشو قلبکده چون   ماسوادن قطع اولور دل دوستنه واصلدر اول
کندی نفسن بلمیان جاهلدر اول عارف دکل   هر جوابی کیم او سوبلر معنیده سائلدر اول
کیمکه بلمش نفسن اولمش ماسوادن ...   نطق ایدر کندی صفا بو حکمته نائلدر اول
جهانی اصلنه ورحقی عالم دله کل   کم اول جهان فراق اولدی بو جهان وصال

چون عشقدر سلطان جان خون تخت سلطانی کوکل
دریا وگوهر عشقدر هم مصر و شکر عشقدر
عالم اوددر آدم اوددر آدمده کی جوهر دم اوددر
هم جنت و نیران اوددر هم جود وهم غیر اوددر
اکوان وهم ازمان اوددر اول دخی پایان اوددر
جانلرده جوجویان اوددر دیلرده هم گویان اوددر
حق کوکلی عشقه یول وار اول نقشی [illegible]
مرآت دلدر قویمه کدر سن سنی کیددر
دل عرش مطلق اولسه بولور استوای حق
سلطان اوددر که سیر ایدر احوال عالمی
جنت اعلادن اعلادر رخیم ایوان دل
کندی یوردندن سوردی بهشتی آبا جان
اولدی بل آخری بل ظاهری بل باطنی
دلدر عشق ایلر جوهر دم بشقه دکیز [illegible]
جمله عالمدر محیط دلده بر موج [illegible]
چون بساط دلدر بسط اولمش بساط عشق حق
وار ایکن عالمده حقی بوبله بر عالی مقام
فضل حق ایروب بحال امر ذکر اولمش دل
کر شهید دلدن بودل مغلوب ایدی بادکل
دل غافل ایکن اول هر فکری ایدی مجهول
تلخ ایکن اولوب شیرین بر مهر اولوب [illegible]
حق جون اوله سیران اول حسنی اولور حیران
تو جان قولاغینه پنهان دیدی او رحمت کل
سنکله بیم سنکی بن مثال دیده ونور
کوکلم بیدی که نه ممکن فراقت ای جانان
تو جهان دهل اولمش جهان دهل ز تن
نقوشی فوج عصو کبی جمله نقشی ایله قبول
کیم دیجرسه عشق ایله طولمش بردر اول
خواب وجود ایلدی عاشقی مهجور کندیدن

عشق اولدی خاقان جهان اقلیم خاقانی کوکل
عالمده سرور عشقدر اول شاه جوپانی کوکل
هر دلده هم محرم اودر آنکله شادانی کوکل
هم جان وهم جانان اودر جانانه حیرانی کوکل
هم ظاهر و پنهان اودر اول گوهر کانی کوکل
شاهنشه فرمان اودر تسلیم فرمانی کوکل
سر دلده دلدار کله اول جون کان عرفانی کوکل
جانانی جانه گوستره تا کیم صفای دل
بونکته دن قیاس اولنور استوای دل
مرآت صاف اولنجه عالم نمای دل
آندن لطیفله تجلی ایلر اول سلطان دل
حسن وجهنده نمر تند نکارستان دل
آندن آنکلرسن ندن یایلدی جار ارکان دل
لاجرم هر دم بشقه دنلر اولور الوان دل
موجدن کیم اول عزیق جرفی پایان دل
اهل دل عالمده اولمش مبدم مهمان دل
قبله جان اولمالیدر حسن وهم احسان دل
همتله اولوب اعلا خوش معتبر اولمش دل
مطلوبه اولوب نائل اهل ظفر اولمش دل
حق مشکلی ایدی حل خوش بهره ور اولمش دل
طولمش ایدی او شهد و تین قند و شکر اولمش دل
مهر نیه اولمش جان روشن سحر اولمش دل
بیلکه اول دخی هر دم طرب شاد اول کوکل
بیل او نوبته قوکستون قو غلیظ و عقل
دهل زن اولمسه هرکز کوسلمز بو دهل
سنکله اولسه یا علوم جمیع [illegible]
حروف وصوتی قو حقی جهانی کیم جون بل
عاشق که عشق بن اول صاحب نظر در اول
وصلتده دلدار دمادم که جوخواب وجود [illegible]

دولتزیم

دوست دیسه نور عشقدر دل وجان عاشقه
نفع وضایه ایردی ابر نجوع وصمت ایله
ای حقی نار عشق ایله صاف ایله قلبکی
زرتنه اولمادی ناهد وغی آنجی بر لکدن
خلق بدنار سقر در که یقار صاحبنی
نفسنی اکلمیان مضطرب اولمش بر عمر
جون شترلر اسیر زنجیر اب اودم رقص جمل
علم زاده حقده بولمز جاده حق
سنکله جنت اولور دل ایمله دوزخده
او کیمسه کیم لحد سینه سی کلستاندر
لحدندر که بو افلاکه هر بو جان صیغماز
کهیبه آینه دوشنم تحفظ ایچون
کهی مجرد اولوب دو جهانی سیر ایدرم
دوست اصبعی بیننده جو یحود قلم بن
جون قلب تقلبده مقلبیله در آنجق
دریای عشقدر که نه آز تازه اکسیلور
بحر نفس که عشقده اولمش بوزی جهاد
حقی معاد و مبدا مز عشق ایمش جهان
عشقدر دربله در ونم طولیدر معمور
عشقدر جوهر جان جمله اوله جانان
محو عشق اولسم اولور جمله جهان بر جوهر
عشقدر اصل جهان فرعه دکشمز اصلی
محو عشق اولدی قونام ونشانم حقی

عشق دیر کیم داکما یارک بنم
جارسوی عالم ایجره جمله دن
نه دیلرسن ایستله انیده مله کیم
سنده دردم وار ایسه جاوزیکی
دولت دارینی حقی خلقه دیر
عشقدر برکیم جانده جانانک بنم

بالله که آفتابدن خوبتر در اول
دولتده باقیدر ابدی معتبر در اول
بو کیمیاکی عامل اولان عین زر در اول
مرد عارف که دروفی اولدر یای عسل
کوکلی جنتده او کیم اولدی قوخلقی کور دل
جان عارفدر اولان مست می عشق ازل
اولسه مست ابشتر اولمیاز ادب وعلم وعمل
نفع کرمی بزی کرم ایندی دکل شمس حمل
سنکله جمله دواییم بمله دا اولوردم
دیمز که قبرده مورانه بن غدا اولوردم
کجحنجه نفع وشتی واصل جندا اولوردم
علاوه خجیسه کیروب لابس ردا اولوردم
بو خاک وآب قویوب حقی بر هوا اولوردم
شعری یازادم دفتر اشعار دیدی بلم
انکار زنده بیلمدم اقرار دیدی بلم
ایلر تو جیله ظهور وبطون مدام
امواجیدر حوادث عالم علی الدوام
بر آن بر ده کثرت موهوم والسلام
ذوق خمریله دل وجان خوش اولور مسرور
یجون اوماد رمستغفدر ایراغ و عودم
هر نیه باقسم اودم ناظر و هم منظوردم
ظلمت فرعی قودم اصل ایله طولمش نوردم
غیری نسبتلری قوی عشق ایله بن مشهوردم

غمزیه عاشق که غمخوارک بنم
اول وآخر خریدارک بنم
برده دار جرم بسیارک بنم
کیم شفای جان بیمارک بنم
بو بیتر دولت که دلدارک بنم
هر کوکل تختنده سلطانک بنم

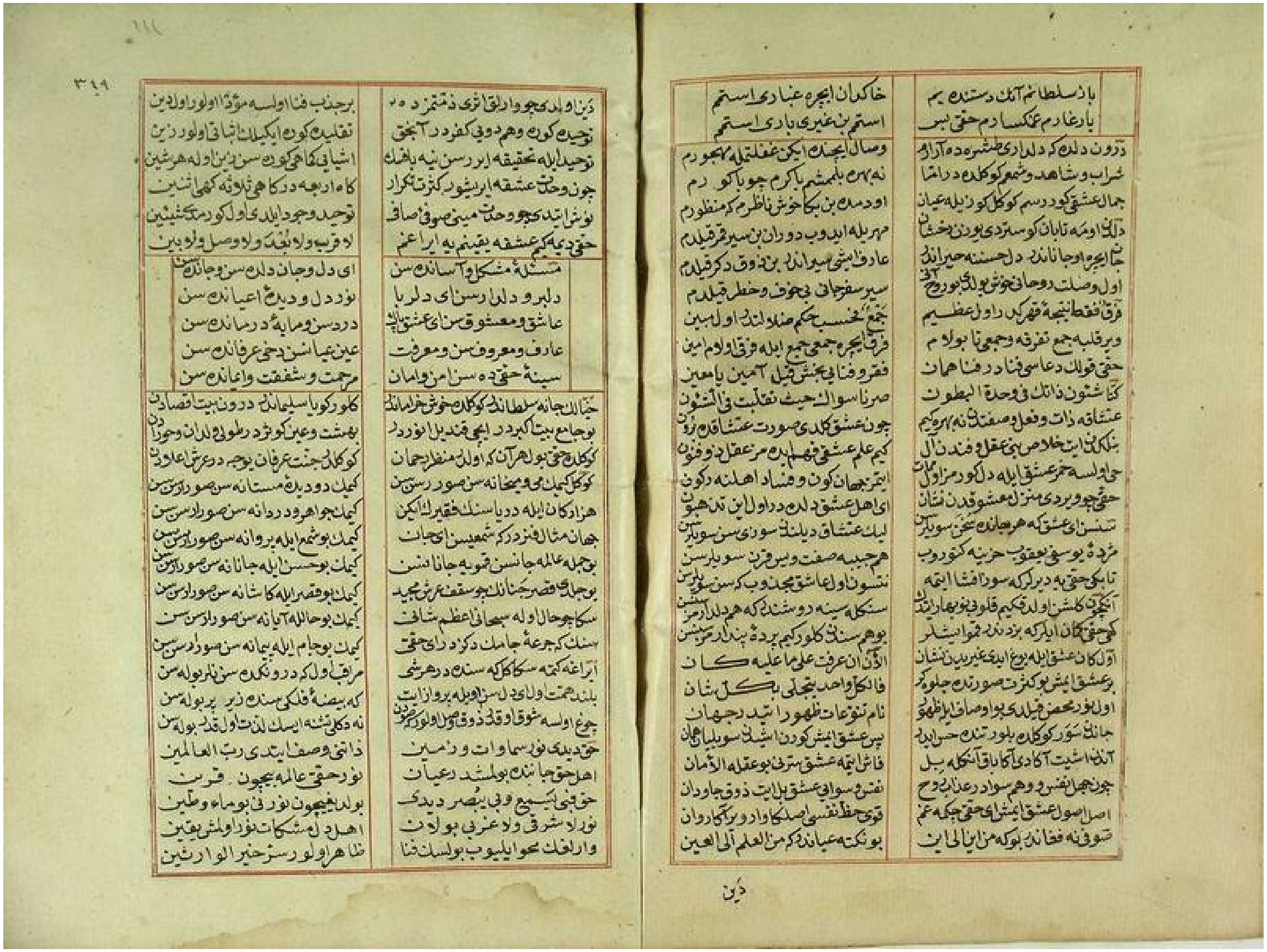
ایکی عالمده بنمسن بن سنك   هرنه دردك اولسه درمانك بنم
حزن ایله یانسه قلبك خانه سن   کیم بو ویرانه حجره مهمانك بنم
جان غمزك اندیشه لذات راحت اول   جان جاوید دل و جانك بنم
لطف اوور دسن کیم محتجم بن سکا   بلجه کوندن دیلك خواهانك بنم
ظاهر و باطن نه استرسن بنی   اول آخر چونکه جویانك بنم
اولمشم ای حقی هفت اعضا سکا   شش حدود دو جهان ارکانك بنم
اوزمهره سایه و همشاد و شدم ای حقی   بوکیم آفاق کون مهوار افلاکه محتجبیم
وجه دلداره بن نقاب ایمشم   چهره یاره بن حجاب ایمشم
شمس وجهی بنمله ستر اولمش   بن بکا ابر آفتاب ایمشم
دیده دل اوکنده وارلغ ایله   پرده ظلمت ارتیاب ایمشم
اول محیط محبت اوزره روان   بر دم عشقده چون حباب ایمشم
تاکه وارم عتاب باقیدر   موجب هجرت و عتاب ایمشم
دولودر لو عذاب هپ بکادر   علت موجب عذاب ایمشم
هرنه سویلرسه عشق ای حقی   خوش آکا قابل خطاب ایمشم

عشقدر عقله بنی صانمه که جسم بشرم   نه هوایم نه بخاردم که بن امر کرم
روح روحم که تعلق ایدرم آب و کله   نور محضم که ضیا بخش صفا و کدرم
دبع ایدن کوردم کندی جمالم تنها   طوطی جانمه دیلمرده چو شهد و شکرم
هرنه یه باقسم آنی کندی وجودم بولورم   بو مرایاده عیان کندی یی سیران ایدرم
خلقدن عارف و معروف بنم ای حقی   آن معشوقم و عشاقه نور بصرم
چو سنی عشقه اولدم دلدن محرم   کوزمده خلوت اولدی جمله عالم
چونکه ای حقی کوکله عشق بولدك   اصبت غاية الغايات فالزم
خلقدن تا کی اسیر غم بیهوده اولورم   ای دل انسیت عشق ایله که آسوده اولورم
دمبدم موج اورر اول بحر قدم قلبمده   حیف دلوث حدث ایله بن آلوده اولورم
وارلغم عشق ایله اکسلسه چو خورشید ایرم   ناقص اولدقجه بنه عشق ایله افزوده اولورم
مقتضای عشق اولدقجه سکر و حیرت   استر اولمی کم بولوسن نه بیوب هوده اولورم
آدم فقر و فنا ایچره سن ای حقی   تا کم ماکوم عمرم بوده و نابوده اولورم
خو بیله خسته یه ظن ایدر اول طبیب صحیح   مرضن شناسر کلدرندن آدی حکیم
حیات جسم کوکل خوش علیله نعمت اولور   نه ذوق اولور که اوله تن صحیح و روح سقیم
نه غم که فقر و مرض موت باردر نه حقی   اولورسه جان و کوکل خوش خوی ایله صاغ و سلیم

عجب

عجب حلاوت پنهان ویرر خلوق شکم   مثال چنك اولور آدم تهی نه بیش نه کم
براولسه کرشکم چنك او ساز اولور مهمل   نه ناله ایلر او مهمل خشب نه زیر و نه بم
دماغ و معده اوجدن یانارسه ای عاشق   بوسینه سوزش ایله ناله لر ایدر هردم
شکم تهی اولور دردایله ایکله نای مثال   شکم تهی اولور اشعار سویله مثل قلم
مثال دوزخ اولور معده خلق بد نارك   شکم پر اولسه نه اخلاق ایله طولر آدم
اوروج طوت دسن اولور دل مثال باغ جنان   خصال خوب ایله کوکل طولر وجود وحشم
اوروجله حقی بولور علم و حلم چوق حکمت   بو جسم او روجله سلیم اولدی جان دخی اسلم
بو کوکل بند ایکن ارض و سمایه دوشدم   بلمدم کندیمی اوهام سوایه دوشدم
خیلی اطرافه سکردوب آره دم دلداری   عین وصلتده ایکن غیر بلایه دوشدم
کرچه دوست اولدی بکا هر دم نزدیك ولی   آه کیم غفلت و جهل ایله جدایه دوشدم
بلمدم کیم کوکل بسته و جان خسته ایدم   بن بنی عشقه ویروب بحر صفایه دوشدم
نفسی دشمن بلوب اللهم صد بقم بولدم   فکر نفسی اونودوب ذکر خدایه دوشدم
تاکه دل خلوت اولوب دوست ایله تنها قالدی   هپ دعا کندی همان مدح و ثنایه دوشدم
اصل هر نغمه چو حقك نفس رحمتیدر   حقی بو نغمه دن اول ذوق نوایه دوشدم
عشق اهلنك شهادتیدر علم موبحق   چون مؤمنم شهادت و ایمانی استرم
عشقك جمالی عکسیدر انسانده حسن آن   دیدار عشقی کورمکه خوبانی استرم
دفع ایله بو نقابی او وجه جمیلدن   سیر رخ مشعشع تابانی استرم
قاتشق یادم آنکچون بو دیاره کلدم   بو قفسه بنده بر جهان ایچره نه کاره کلدم
همتم چونکه بلند ایدی اولندن حالا   خوش تماشای رخ و زلف و نکاره کلدم
عشق میدانه لو توقیع ایکی بر مرکب   تن براقیله روان بوس و کناره کلدم
یاری اغیار صانوب کندوی بیلمز جاهل   شکر کیم معرفت نفس ایله یاره کلدم
دربدر کزمه کوکل غاره نه کل ای حقی   که بن اول یار ایله بو خلوت غاره کلدم
هر اوز بجك ایدرسم سکا بنده بلورم   که بو شفاعت عرفان کناهکار اولدم
حقی حرف و صوته سیغماز وصف عشق   سویلدم بو نکته وصفن والسلام
فقیردیرکه جهان محنتندن آزادم   امیر دیرکه بلا سهمنه نشانه اولدم
فقیردیرکه قیامتده نه غم حسرت اولور   امیر و حقی دیر اول عمله بدکمان اولدم

بر خدادن غیری یاردن استم   اول کلك عندنده خاری استم
دو جهانی اهلنه ویردم همان   استرم دلداری دلداری استم
قاف دلده بولمشم سیمرغی بن   کرکس مرداری خوار استم

باز سلطانم آنك دستنده یم
بارغادم عکسادم حق نیم

خاکدان ایچره غبادی استم
استم بن غیری باری استم

دروندلده کم دلداری طشره ده آرام
شراب وشاهد وشمع کوکلده دائما
جمال عشقی کوردسم کوکل کوزیله عیان
دلدن اومه تابان کوستردی یوزن نحشان
جان ایچره اوجانانده دلحسنه حیران اندی
اول وصلت دوجهانی خوش بولدی بوروح
فرق فقط نتیجه قهرکیدر اول عظیم
ویرقلبه جمع تفرقه وجمعی تا بولام
حقی قولك دعاسی فناده رفنا همان
کما شئون ذاتك في وحدة البطون
عشاقه ذات وفعل وصفتده نه ایروکیم
بلکه کی ایت خلاص بنی عقلدن فندن آل
حی اولسه خمر عشق ایله دل کورمز اول ممات
حقی چوق ویردی منزل معشوقدن نشان
تنسن ای عشق که هرجانده نخن سویلرسن
مژده ٔ یوسفی یعقوب حزینه کتورب
تابکی حقی به دیرلرکه سودا فشا ایتمه
آنکچون کلشن اولدی کیم قلوب نوبهار ایتدی
کوزکشی کان ایلرکه یزدنده تموا ایشلر
اول کاندن عشق ایله بوغ ایدی غیریدن نشان
برعشق ایمش بو کثرت صورتده جلوه کر
اول بوز محض قیلدی بو اوصاف بالظهور
جانك سوز کوکلده بلور تنده حس ایدر
آنده اشیت آکادی آکا باق آنکله بیل
چون جهل نفس وهم سواد رعذاب روح
اصل اصول عشق ایمش ای حقی چیکه غم
شوقینه فناده بوکه من ایا الی ات

وصال ایچنده ایکن غفلتیله ایچوردم
نه یوم بیلمشم باکرم چو باکوردم
اودمدن بن بکا خوش ناظرم که منظوردم
مهر یله ایدوب دوران بن سیر قمر قیلدم
عارف ایتدی سیرانده بن ذوق ذکر قیلدم
سیر سفرجانی بی خوف وخطر قیلدم
جمع تحسب حکم ضلولت اول ایمین
فرق ایچره جمعی جمع ایله فرقده اولام امین
فقر وفنای بخش قیل آمین یا معین
صرنا سواك حيث تقلبت في الشئون
چون عشق کلدی صورت عشاقدن زون
کیم علم عشقی فهم ایدر عقل ذوفنون
ایتمز جهان کون وفساد اهلنه دکون
ای اهل عشق دلده داول این تنده چون
لیك عشاق دیلندن سوزی سن سویلرسن
هرحبیبه صفت ویرقرین سویلرسن
نشونا اول عاشق مجذوب کی سن سویلرسن
سنکله سینه روشندرکه هم دلدارمز
بوهم سندن کلور کیم پرده پندارمز
الآن ان عرفت علی ما علیه کان
فالکل واحد تجلی بکل شان
نام تنوعات ظهور ایتدی جهان
بیر عشق ایمش کوردن اشیدن سویلیان
فاش ایتمه عشق سرنی بو عقله الامان
نفس وسواس عشق بلا ایت ذوق جاودان
قوی حظ نفسی اصلکا وار وبرکجاودان
بو نکته عیاندر کم من العلم الی العین

دڭن

دین اولدی چو ودالق تری ذم تمزده
توحیدن کوره وهم دویی کفرده آنجق
توحید ایله تحقیقه ایررسن نیه باقلق
چون وحدت عشقه ایریشور کثرت تکرار
بوشرایتدی چو وحدت مبین صوفی صاف
حقی دیمه کیم عشقه یقینم یه ایرا غم

مسئله ٔ مشکل وآسانده سن
دلبر ودلدار سن ای دلربا
عاشق ومعشوق سن ای عشق ایله
عارف ومعروف سن ومعرفت
سینه ٔ حقیده سن امن وامان

جنانك جانه سلطانندن کوکلن خوش خرامانده
بوجامع بیت اکبرده ایچی قندیل نوردر
کوکلده حق بولهر آن که اولدر منظر رحمان
کوکل کیمك محو میخانه سن صوررسن بن
هزار کان ایله دریا سنك خقیرلك ایکن
جهان مثالفز درکه شمعیسن ای جان
بوجمله عالمه جانسن قنوبه جانانسن
بوجانده قصر جنانك بوسقفه عرش مجید
سکا بوحال اوله سبحانی اعظم شانی
سنك که جرعه ٔ جامك دکرده ای حقی
ایراغه کیمه سکاکه سنده دهرشی
بلند همت اولاده لسن اوبله پرواز ایت
چرخ اولسه شوق اوقدر ذوق وصل اولور موجود
حق دیدیك نور سماوات وزمین
اهل حق جانده بولمشدر عیان
حق بنی یسمع وبی یبصر دیدی
نور لاشرقی ولاغربی بولان
وارلغك محو ایلیوب بولسان فنا

برجذب فنا اولسه موئدا اولوراولدین
تقلیدن کورن ایکیلك اثباتی اولوردین
اشیانی کما هی کورن سن بن اوله هرشین
کاه ادبعه ده کاهی ثلاثه کهی اثنین
توحید وجود ایلدی اول کوره مکثنین
لاقرب ولابعد ولاوصل ولابین

ای دل وجان دلده سن وجانده سن
نوردل ودیده ٔ اعیانده سن
دردسن ومایه ٔ درمانده سن
عین عیانسن دخی عرفانده سن
مرحمت وشفقت واحسانده سن

کلورکو یا سلیماندن دروندن بیت اقصاده
بهشت وعین کوثرده طوبی لدن وحوردن
کوکلده جنت عرفان بوجه درعرش اعلادن
کیمك دودیده ٔ مستانه سن صوررسن سن
کیمك جواهر ودردانه سن صورارسن سن
کیمك بوشمع ایله پروانه سن صورارسن سن
کیمك بوحسن ایله جانانه سن صورارسن سن
کیمك بوقصر ایله کاشانه سن صورارسن سن
کیمك بوحالله آیانه سن صورارسن سن
کیمك بوجام ایله پیمانه سن صورارسن سن
مراقب اول که دروکده سن نه بوله سن
که بیضه ٔ فلکی سنده ذیر پر بوله سن
نه دکلی تشنه ایسك لذت اول قده بوله سن
ذاتی وصفا یندی رب العالمین
نور حقی عالمه بیچون قرین
بولدی بیچون نوری بوماء وطین
اهل دل مشکات نور اولمش یقین
ظاهر اولور سرخیر الوارثین

وحدتی کثرتده بولمش اهل حق
حقه تفویض ایله حقی سن سنی
ظاهرتنده قالان آتش فرقتده یانار
دوست همخانه جانده در نه عجب ای حق

کرعیاننده واقف ایسک کوز اعین
نحن اقرب دیر او من حبل الورید
شاد بشر جنتده جان ودل
جنت عرفانه داخل اوله نلر
حقی افراط ایله هم تقریبلی قوی

معین ایندی بو معنا فی حجت و برهان
هزار کره سکا بو سوزی دیدم تحقیق
نه یرده منصب وجاه اولسه عشقینه کوره
اوسنده ایچ که قوما زدلدن خوف موت وفنا
تن زنده جان اولدی وجان زنده جانان
چون نقطه حال اولدی صفا یی لدرویش
مست می عشق اولسه کوکل مضطر ایلمه
عارف که بولور جنت عرفانی جهاندن
ای حقی اکر معرفت نفسه ایرر سن
زنده جانانم ای جان بو سوزی فهم ایله
چون شراب ناب عرفانی ایچوب اولسه دل
کندیکی ایله کسه شاد ومنصف اول
کرچه بلدم دوستم بیلمیجه دردائم وفی
عارفلر جانی شهود یار ایله طولمش حضور
سر توحید خدایی ایتمه افشا مشرکه
بولدی حقی لذت جاویدی لطف حق ایله
ظلول عالم فانی ایله قالمه قلبکا کل
قوماذی عقودی حقی کامران اولدی
اکر سلطان عشقه بنده سن سن
اکر غمده ایر اولسه جمله عالم

آمنین و سالمین و غانمین
فاعل مختاری بول نعم المعین
باطن جانانه واران بولدی جنان عرفان
سن آنلر طالبیسن در بدر و سرکردان

این تمشی این تمشی این انت
عالمک مقصودی سن فالتفت این
خواجه ظن ایلر سعید رشاد بین
چشمنه عالم کوربنور دین بن
ایشارلر هر حالده اولنور بینین

کر دینی دو جهاندن بو حضرت انشان
که کندی قدر دیکی ایله ای خلاصه دوران
که عشقده عالم شاه وملکت خاقان
که بولدی حقی ومیتدن حیات جاویدان
جان راهبر دلدر و دل راهبر جانان
قوی ماضی ومستقبلی ذوق ایله سن آن
کیم بر طرب اولمش اوکوکل صاحبی شادان
خوف وخطری قالماز اولور هر ایشی آسان
بد خلقلق اولور محو وطولار قلبکا عرفان
کیم بو جانلر بوله سن تا سنده عشق ذوالمنن
هم خود سن آندن دیمه اصلا بر سخن
قلبکه بو قدرتدن قطع ایتمه اول سوزده
شمس بیدارندن اولمش قلبه حائل ایرتن
غافلن قلبندن قالمش عقده تخمین وظن
اکلمز آنی او کیم دیر بنلکیله سن اوین
جانه چون اولدی مبشر خلوتندن انجمن
او نوری بول که ظلال وظلمه لرکه جهاد
که هر زماندن جهان طیوکانی اولدی جهان
قو آغلادرسه خوش برخنده سن سن
اودم هم خرم و فرخنده سن سن

دخی

درون سینه ده کرکدن سن سن
شکر دنی کبی آکنده سن سن
که دائم عشق ایله باینده سن سن
بس آندن بخش ایدر کندی وجودن بجود
اکرز اکبی واقف اولورسک تاروبود ندن
او مجرد هم آتش بوی آلور خوش کندی وجودن
بصیرتله قوی سیر ایله کندی وجودنک
بلن دیر دیانده بلمز اول اسرار دیوذ دوذ ندن
کورندی که اول کنج نهاندلق کبودندن
اولورسن فارغ ایکی عالمدن نابود و بودندن
حسننه حیران اولور حقی اولور اول جاودان
بو قصه بیر ایه مستغنی نه کاف ولنکه بون
اولدی بر شانی هم اول دنیده کی فیکون
اولمد قجه مجنون لیلی ولیلی مجنون

اولسه ذکرک حق اولورسن جاودان
شاهد مذکوری بولدی بی کمان
ذات مذکور اولسه جانکی عیان
خاطره کلمز دل وجان وروان
اینمه فکر جاه ومال وخانمان

کر بیان تحریر ده قالدم خوشم بی سرو سامان
کسم عقلک باشن کیم ایلر آندن بو سرم دوران
ذهن حلواده ذدوغز ذهنی لودینه جریان
آنک عندنده کیم بولمش کوکل غمزده برطان
کر فی ذحمت کیر ذات بولسه کرد مسجد و دیران
حسام المرام مسئول ولکن لواعلی النشوة
وی نور محض ای بناده خوشی سن
چون بو بودکده سن بو سویلده خوشی سن
قلبکده یا او مجلس معناده خوشی سن
سن سنده حسن عشق تماشاده خوشی سن

دخی چاوش اولورسن فکر مثلی
اکر خالی اولورسن وارلغکدن
ویرای حقی بو عشق پاکه جانک
ایدر عشاقی اول عشق فانی بو وجودن
طریق خانه صیغمازدی که عالمه زاهد
چو عارف نفسنی بیلمش که سلطان وجودندن
نه اولمش اولاجقدن ازلدن تا ابد عارف
وجودی عشق اولاندر لوح محفوظ آندن دن
کداکیم دردیله اولمشدی شوق ایله درایکی اول
غم عشق ایچره ای حقی اکر فقر وفنا بولسک
فقر وفنا فی بولادن عشق همدمدن طولان
قول کرد در بو ظهورانه رموز ذو دو بوش
کندی هر آن بنجه شانی اظهار ایلمز
اولمادی بادیه ده دوندی و مقصودی طی

ای کوکل هیچ ایتمه فکر این وآن
فارغ اولسه کیم کندندن کوکل
دلدن قالماز ذکر اسما وصفات
قلبه مستولی اولنجه ذکر ذات
حقی حقدن استه بو بله دولتی

دلبر بو همتم کیم کندی کندمدن کچوب امان
بو مام نفس وهوا چشمکه اولدن فتنه دائم
چوم هما خانه عزت ذلیل ومنکسر دلدر
جهالک عزت ولذتلری بی قدر وقیمتدر
کوکل بیت خدادر غفلتدن جای بوالوشی
سکا رحم اودر سه نامرح اودمه سن بر اسیر
ای روح پاک جسم ایله دنیاده خوشی سن
کر بو بولدک کسه سکا نک کوکلندن در
اول بزم انسدن او وطنده ایراقمی سن
عالم سنکله در نیجه عالمده سن عجب

حقی صور درسی سکا ای نفس ناطقه
درون جانده آچیق جای جانان
کوکل مرآتی صاف اولسه ایچنده
سفینه مثلی قلبه انقلاب
قوکبری اول تمواد نادن ادن
بو حقی روح حق پرشور ایده اول
کوکل ایچ عشقه وارکه اوله قبله هر جان
سکده جسمی قوی کل قلبکا کسب صفا ایله
یتر بو بحر آب و کل جهان دلدن آکاه اول
جهان کروان سرادر کلدی بیله جا کوردی دیلر
جدادل دیلر عشقدن هر دمده ای حقی
اویومه طفل مثالی بو مهد جسمده سن
کل اوج بو مزبله دن مرغ زیرك اول ای جان
کوکلکه نور محبتله اولدی مالامال
قیود نفس ایله بند اولمه تندن آزاد اول
سوزلکن بویمی عشق حق وار ای حقی
کوکلك چون واقف اسرار اولور سن
تفکر کسب ایچون دحال بوکیم سن
حقه تسلیم اولوب سودا ایله طول
بوری حفظ ایله ترتیب جنون
کل ای حقی کوکل میخانه سینه
اگر جهاندن کوکلدن جدا ایدر سن
بو خاك جون وچرادن کذر ایدرسن اگر
ظهور ایدرسه اگر دلده عشق دردی
صفا بولورسن اگر بو ره عشقه یا قیدن
منازل هوس اولدیسه قطع اگر حقی
ای کوکل کچ هر هوسدن پاك اولوب کل راهه سن
بو جهان ویرانه سن بایقوش مثالی بکلمه
لا اله تیغن آل اشیاء ده لدن قطع قیل

دل جمله سنده عشق ایله تنهاده خوشمی
مدام اولمش کوکل مأوای جانان
کورینور خوش رخ زیبای جانان
ویرر اول جنبش دریای جانان
که اولدی قرب آواز نای جانان
لب شیرین شکرخای جانان
رفیق عقل و فهم اولمه که آنلر درسکا دشمان
که دل آیینه قدسی اولدی خاکستر خذلان
جنان و عرشه فرشی هب کوکلده سیر قیلور آن
قوجرند و حشرده کل ادن حسن عشقه اول حیران
اوقیایحی یا قیوم یا حنان یا منان
که آفتاب قیامت کورندی وزنه دن
که آشیان خطردر بو دامگاه محن
خیال و ظلمت غیر ایله مز آنی مسکن
که بلبلك یری کلشندر استمز کلخن
نه اولسه ظرفدن اولدر همان ترشح ایدن
او دم هرکا دردن بیکانه اولورسن
تمام باشدن باشه ایثار اولورسن
نیچون خودکام اولوب هشیار اولورسن
که هر تیدن بیزار اولورسن
که خوش بو سیله خوش خمار اولورسن
حضور و ذوق ایله ذکر خدا ایدرسین
وصال کلشنی ایچره صفا ایدرسین
جمیع درده دمندن دوا ایدرسین
درون سینه کی باغ بقا ایدرسین
مقامکی حرم کبریا ایدرسین
تاکه مقبول اولورسن شایسته اوله درکاهه سن
چون شهبك شاهینی سن اوج وار او شاهه سن
خوش خرام ایله جهان پاك اول اللهه سن

عشق ایله

عشق ایله عقلك ایشی یوقدر آچیق سویله
عشق حقده اهل عشقك یار غاری مبدٌ

شیر یزدان شیوه سن بیلن سه هر دو باهه سن
حقی افشا ایتمه ستر ایت هر دل کمراهه سن

خ
م

تو تن بو جهاندن کوکل اول جهان
اگر یار جان وخرد سن مدام
کوکلده غریب وغمی هم غریب
ولی یار حق و هوا سن اگر
مکر ناکهان اول عنایت ایروب
که بر جذبه دربیات عملدن کوره
سکوت ایله حقی که صمت ایچره وار

هوا یار تند دخدا یار جان
ایردسن او جانانه اندر جنان
دکلدر یری ارض ویا آسمان
برکده بو خاشاك ایله خاکدان
سنی جذب دلدار ایتمز ناکهان
عدد دن نشان جذبه در بی نشان
هزاران لسان و هزاران بیان

بولسه بو وارلغك عدم قلبکا او غره مزنده
حقی کوردن اول آفتی قالمدی صبر و طاقتی
قطره سن بحردن اما جدا اولمشما سن
عشق دریاسنه صال کندیکی خوف ایتمه صفیف
بحر ایله بحرسن امواج ایله محکوم هوا
طریق عشق عمید دخیبك نفس وهوا
خودبین اولد کسه طولو رخانه دل جنك وجدل
محو ایدوب وارلغکی عشق ایله وار اول حقی
برحمله مستانه مردانه ایدرسن
اول لعل که صیغمازنه یره نه کوکه تحقیق
قیل ایله بو ماری که اوکعبه بوله سن داه
قلبکده صباح اولسه طوغار شمس حقیقت
که آیت کرسیله بو جانه نرشته اوچسك
وبر بومه بو ویرانه بی کل کلشن عشقه

عشقده میله دمبدم خوش حرکات ایردهان
ایلسه حق عنایتی صبر و ثبات ایردهان
بنلکی قورسك اگر قطره دکلدر یاسن
کیج هوادن که بو عشقه حباب آسا سن
عشق ایله عارف حق علم ایله مولو تاسن
عشقدن موسی جان غیر ایله بر غوغا سن
بجود اولد کسه قو خلق ایله هم تنها سن
عشقسز بادشه اولسك دخی سن لا اولسن
بو علم و عملدن سن او معلومه ایرسن
کل قلبکا کیم اول دُر مکتومه ایرسن
افهامی قوسن دلدن او مفهومه ایرسن
مید وحدت آیرلمه که مذمومه ایرسن
اول احتیج بولوب حضرت قیومه ایرسن
خدمت اولای حقی او مخدومه ایرسن

چون کیجه دی نفسم بوسوز تنده
صیغمز دیدی حق ارض و سمایه
کون و مکاندن کیج قلبکا کل
قیلسك تماشا دیدار عشقی
کنج نهانی بحث و یا یان
ساقی و می هم محبوب و مطرب

کلشن کوردی دل دوزندن
کنزم بلندم دل مخزندن
سیر ایله عشقی دل مسکندن
کوثر آقار دل کلشندن
اولمش نمایان دل معدندن
دلدر قو طوت دل دامندن

حقی نظر قیل کیم جمله عالم
بصیرت اولسه تا کیم جمالنی کوره سن
کونش بودندر اکر سایه سیله قانع ایسك
اکرچه جمله جهاندن ظهور عشق اما
خیال باد مثالی خیال برده سنی
بو نزول ایله مبتلا عالم اولدی سراب
شکسته بسته بو بیچون تا ایچره حبس ایله
بو عشق پاکدن آل خوش بصیرت ای حقی
کیم بن و غم عالم ندر جهان قندن
دیار یار دمه وارمم نیچون بو منزله دن
نه مرکیم نه ده خرنده شکر بن قنده
بو صفا فوت اولسه سندن اولمه هیچ اندوهکین
او صفا بر بحر معنیدر که هر نقشه کلور
کر صو نقشنده کلورکه انمك واندن او ذوق
او صفا بو برده ار سر کوکلکا خوشلق ویرر
بس انی حقی امین سر حق اول تا مدام
قسمت بو ن و قلمده او قامت و ابرو
نشان وصلتی بولمش هزار کلشنده
هزار شکر که هجراندن غمندن آزادم
کوکل کوزنده ایراغ و یقین برابر اولور
برنه بیشه نیجه دو حال قلبك ای مجنون
بکا نه غم بو جدالق که دلده لیلی ایله
سوزمدن ایچه امید شفا دیدك ای حقی
کسلدی روضهٔ دلدن همان صو
عجب منبع در اول کیم جنبشندن
حیات اول دم بولور بو روضهٔ دل
روان و جانك اولدم شاد اولور کیم
کوکلده باغ عشق ای حقی آنجق
کوکل دلبرده در الحمد لله

چو در چوب کبید در دل خرمندن
باقی ایمدی صورتکا تماشالنی کوره سن
جهانه ایله نظر تا ظلالنی کوره سن
طوغنجه شمس او ظلالك زوالنی کوره سن
نقاب ایدر بو دینه تا خیالنی کوره سن
جهاندن ایله کذر تا دلالنی کوره سن
کوکل فضاسینه چیق تا مجالنی کوره سن
کم تا آنکله هر آنك کمالنی کوره سن
چو ملك بیم غم بادان و باو وان قندن
مناسبت نه وطن قندن خاکدان قندن
غم خزر و جود بادان و این و آن قندن
کیم اولدی ابتغه صورندن کلور هر بین یقین
قلب و معنیدن بولور خوشلق قوی اولور قرین
او صفانك برده سیدر دلبرو زر اب و زمین
ما سوی محو اولسه دلدن کنیه افلاك و زمین
روحکا ذوق و صفا بخش ایدر اول نعم المعین
که دل همیشه او دلبر ایله اولدی روی بو
چو سر کوفاخته بلبل فغان ایدر کوکو
کوکل که عشق ایله در همنشین و همزانو
کطوب عالم اولور باغ دلده مثل کدو
فراق یار ایله مجنون دیشریه سوزدر بو
بنا و یله یم که بلبلز بو بینی بیم یا او
حبیبی انت طبیبی فکیف لا ادجو
کل ای ساقی کرم قیل لوهمان صو
طولار هر دم نیجه بیك نهر جان صو
که اول یمدن طولر باغ جنان صو
او دریادن طوله جانك روان صو
او ساقیدن بولور بو کلستان صو
لبی کوزده در الحمد لله

نه وز

نه وزنی و دنیا ستردل نه زینت
چو دل دلبرله سیر ایلر جهانی
کوکل دوستن طانور تنها جهانی
ازلدن خمر عشقی ایچدی حقی
شکست اول سن ای ساقی ایچور رطل کران جانم
بو بنلکدن بعید اولسم کوزل ساعتدر اول ساعت
وجودم پرده اولمشدر بکا وصلکده ای جانم
جمالك جانه کوستر تا وجودم محو اوله زیرا
باقی ای حقی تعالی الله ددرو نجه خدیم برمه
ای بلبل جان قالمه حبس قفس تندن
ای طائر افلاککی ترك ایله تن خاکی
بو جنت جهانیدر هر خوف سکا نیدر
چون جسمیدر ای مطلق حکمکده دکل حقی
حقی تو بوا شباحی بول عالم ارواحی
بند ایله لبك نا ندن طولشو کهر دره
بو عالمی بل بیحجاب دلده درن علیینی
روز تنی دام ایلر اخلاقی تمام ایلر
نظر و محبتدر دل کلشن وحدتدر
حقی نیجه اول قائم هر کوندوزی اول صائم
ای دیده ندر او بیقو کل اویان نیجه لرده
باق هیئت عالمده بو حکمتلری سیر ایت
چون کوندن اولورسن نیجه اعیاد ایله غافل
غفلتله او بیقوده نه رواعید حقیره
جمله نیجه یقا ادیو به قیقومی سودرسن
عاشقلر او بیوماز نیجه سن هم او بیومه کیم
دلدر تحدادر آقی باك ایله سوادن
آزاده اولی حیرته وار فانی اول آندن
الله ایچون اول خلقه مقارن نیجه کوندن
عزیز باشك ایچون نیجه یا ایچون او نوم

نه سیم و زر ده در الحمد لله
رخی بی پرده در الحمد لله
عدو کم کرده در الحمد لله
هنوز اول شرده در الحمد لله
بنی بندن خلاص ایت ویر بو ساعت امان جانه
که کوریم بنی اول آن اولورسن عیان جانه
میاندن پرده یی رفع ایت قاتلشو تا کر جان جانه
فنا و فقردر تخم بقای جاودان جانه
طولیدر سودا ایله خرکه عیاندر حسن و آنجا
فانی اولور ای آلمه باقی آرسن سندن
بودانه تن تا کیده وقایله او خرمندن
وار اول وطن صلحیه راحت بول او مأمندن
دل بحره سن آنجق باق سیر ایله او رودندن
نوش ایله سن اول راحی باقی اول او سکنددن
کتسون ناوکدن جاندن کلسون نه هنوز دردن
قلبه نظر جان بین ویرسون نظر او دره
هم مست مدام ایلر جانی اثر دره
جان حجله وصلتده فتح اولدی درون
تا قلبه طوله دائم شهد و شکر دوره
کوکیدر لذات سیرنی سیران نیجه لرده
بو لصانعنی اول انکا حیران نیجه لرده
قوی غفلتی دلدر دن اویان نیجه لرده
شفقتله ندا ایلیه رحمن نیجه لرده
تا حی اولورسن حی ایله ای جان نیجه لرده
کوکلك کوزینه کورینه جانان نیجه لرده
قصرینه نزول ایلر او سلطان نیجه لرده
بول جان بقا اول انکا مهمان نیجه لرده
ای حقی بقا عشق او دینه یان نیجه لرده
او عودله لیلی فلکك شکار ایچون او یومه

نفسی قبول قیل ای حقی خلقی ایچنده
کیم ایچد رسه سنی حقدن آگاه سن آنی
چونکه حسن رخك دلده عیان جلوه کر اولدی
کار دلی بیچاره هجران برده ده داولدی
درمان وصالکله جوقنا اولدی نه چاره
وارلقده سنی طالب اولان بیخبر اولدی
بولدی دولت فقر ایچره فنادر قمو حقی
کیم وارلق ایله بلبل ایدنلر کل اولدی

انت شمس البقا وغیرک فی
کل شیء سواک لیس بشیء
ممکنه ممکن اولمدی قربك
اولمدیغچه بساط امکان طی
همدم عشق اولمز اول جان کیم
وارلغندن دکل تهی چون نی
درد عشق اولدی درسه عشاق
نغمه سی هم ایدر کوکلری حی
خم عشقکله در جهان مملو
جام هر نشئه در او جلده می
بیخود اول آندن ای حقی
ایر تا نغم عشق پی در پی

حسنکا شوقیله برکز ذاکر وار ایسه دی
دل کبی عشقکا بر مظهر اکر وار ایسه دی
دل وجان عندی اولان منظر خاص ای دوست
سکا بود لدن ایو منظر اکر وار ایسه دی
جائز در عرضه جوهر جان ودل سن
سندن اوز کرم بن بر جوهر اکر وار ایسه دی
کشور قلب سنکدر آکا حاکم سنسن
دلدن بر غیر یسته کشور اکر وار ایسه دی
جمله احوال صدور اولدیغی سندن صادر
سندن اوز کرد له بر مصدر اکر وار ایسه دی
حیرت عشقده ای دوست بن رهبر جان
عشقدن غیری بن رهبر اکر وار ایسه دی
درد عشق اولدی بکا شهد وشکر ای حقی
دلده اول غمدن الذ شکر اکر وار ایسه دی

طاشره یه سیل ایتمه ای دل سنده ایسته دلبرکی
ایچری کل سنده بول اول یار دغدغه هر برکی
دوست آرارسن دوست اوده کیم سنده ایرمز کی
برده وار جسمی قو جان دلبرندنی برکی
جانی بول جانانی طول ... کوز ...
ایکی عالمدن بری اول اوله سن سنده برکی
حقی فانی الهی صانمه عشق فانی فانیه
بو ایکی نفی ایچ آندن ایچ او باقی کوز ...
سن که ای دل دار واعسن اوده لدار مدام
آدم ... جسم وجان ... سر سرکی
نقش پرده دلبر جاننده جان دلبرلرکی
پرده یی رفع ایله سیر ایت حسن ... لرکی
خاموش اول حقی کوکل احوالن اظهار ایله
سری افشا ایتمه استرسن ... بو سرکی
الهی حقی عشقکله اویله قیل حیرات
کم مست اولوب اوده حفظ نفسیم بیانی
مزج دل بزاز اولوب بولسه هوای حیرتی
شمس جان نور ... فضای حیرتی
کر هزاران دولت ونعمت کوررسه اهل دل
کلمز آنك چشمنه استر نوای حیرتی
سنك کر درده وبلا ومحنته همه صافی
کیم بو کوکل جفالر دن وفای حیرتی
جان ندر بلك جان فی او اشو بو حیرت ...
قوی عبار فهم وفکری بول صفای حیرتی

حیرت

حیرت وبیخود لق استه سرو دااولق استه
کیم بو سرو دلك استرخاکپای حیرتی
کرچه لذات وصفا عالمده جوقدر لیك هیچ
بر صفا طوتمز دل وجان ایچره جای حیرتی
آفتاب عشق حق عاشقلری تابنده در
آرز وایلرلر اولمغله همای حیرتی
کردیلرسن دلده دلدار دکله اولمق دائما
عقلکا بیکانه اول بول آشنای حیرتی
فتح باب بیت دل حیرتدر ای حقی تمام
حیرته ویرسن نتغول آل اهلقای حیرتی
اولور سن ای کوکل حیران بولورسن وصل جانانی
که اولمز بحر فی پایان بنجه قطع ایده عقل آنی
اولور سن عشقه کر مائل کوکلدن دفع اولور جاهل
بولور سن سن هب کامل مودن سر عرفانی
قونفسی عشقه همراه اول قمو عالمده بوشاه اول
جهان سن جاندن آگاه اول ایده سن ذوق وجدانی
جهالتده جانی سن حقی فراغت ایله سن خلقی
بولورسن دلده هر دم ذوق ایرر جون فتح ربانی

بو فتحی سیر قیل مفتاح تاکی
اوساقی مستی اول بو راح تاکی
کوکل بحرین جون مرغاب اوزرین
سفینه ومنت وملاح تاکی
جوهر سیاح سن سیاح زاده
سکا امداد هر سیاح تاکی
بو جان کامل اولمش لوح محفوظ
صبیلر مثلی بو الواح تاکی
بیوده مشحون که مقسوم اولکدر
زمینی حفر ایك ای فلاح تاکی

اکر امواج دریا سوای بحر کوردن سن
یقین بیلدم که مکنده سما بیلمك اسمانی
مقام جمعده بحر ومد قوا بحر وقالشده
اوکیم بیری بر ندن فرق ایدر اسم ومسمانی
او احقی بیلکندك که سنسن نسخه جانانی
نهان وآشکاره کلی بیل اول نهان وپیدانی
کر خلیل بیلمسن ابین اول نادر هر بزوددن
نارا ایچنده بر کلستان ایلدم عاشق سنی
سن خبرشی اولدیکه جون حقی یخ کوکل کمیه
بن وجودم عین قرآن ایلدم عاشق سنی
اول دل که بولده حقده معراج دوقفی
بی حرف وصوت او قوداول آیات مصحفی
کنزده جسمی تولمات تا سر وحدت حق
وحی ایدر جانه هر دم بو ذات خفی
باقی لوح قلبکا کیم الهام حق تعالی
اسمادن ایندی آکاه اول آدم صفی
هر کیمکه ایردی فتقرم کندیندن آلدیسن
فرقان جمله صاندی مولا مکلفی
حقی اگر دیلرسن مست عشق اوله سن
کیم کثرت صوردن ترك ایله اجوفی
حساب وهندسه علم اولمش بلیشن نادانی
هدایه او قودك لیكن هدایت صانمه سن آنی
هدایت عشقی بولقدر دمند ندیشی بیلکه
کم اولیجر نفسنده بو نفخ روح انسانی
اوبحرك دور قاولمش نظام هیئت عالم
آنك شوقیله ایلرینه فلك بو رقص دورانی
اوبحر امواجیدر افلاك وارکان ومولید
اوده ماهیت اشیا اوده حکمت آنی طانی
بیورلت ... نه خوف ایتمه یقینده دو ...
دورنت سیر قیل خوشی بول کوکل تعشق ... سلطانی

بولور سن لر جانانی آکا بخش ایله بو جانی
سنکلن عشق و هم عرفان سنکلن حسن و احسان

کوکلن بیر تعلیم و بیم طفل ذبانداف
قبوللقطعی آیات او لدی حکمت اولدی تأویلی

جرقالدی لیکی دلسزاو قوردی جانم لیدن
یودم تشیا صویله هر نوا دجزوی بو حفظم

بکادل دیر که کنج فقر ایله مبل جهانا نجه
بجود و رخند ربو آکا هی عالم
کوکل کیم حق ایله حیرتلی اولسه

بو دیده دلدن دلدل دم بکا موتی که اولمازدی
دل اهلی بولمسینکه دلدن بونبات ذوق و حالی

عود ردو بلا حجب دنیادن کلور قلبه
قمو دنیا و ما فیها خیال و خوابدر اشبا

برحقندان غم کوردش بوده خوش کلشنه ایرشدی
خونام و شانی دو دیش اول سن کوردم بو نعمی
اکرتراب بسنه خلقی و ذوق و شهوت خلقی

دکلدی بولدن انوار جلالی و جمالی
دلدن چو نظرکاه رفیع شه حاضر

اول دلدن بولنماز رخ دلدار دن او دکم
دل عالمدن شمسی دکل شرقی و غربی

دل ملکی نی تو ایلیمه عقل موسوس
عالم کرخطا دایله دو نسخه حکمت

ای حق جهان خلقی نه بلسون دل و جانی
عشقلی طرفه کلسه دله دیکله او سازی

عشقلی بولی خوش بولدی او غاینده یقینی
چون باب رحمت آچیلور ای حقی هر کیجه

عشقلی ایچ اویان ای دل کیم باد صبا کلدی
ای عاشق و حافی وی عارف دلحاف
ویرخواب کچی امواته کل قاضی حاجاته

کوردن سن عالمه طولمش همیشه عون ربانی
هدایت بولدر ای حقی بو دعادر فقرلرشافی

دم تسلیم سر عشری بو ذاتودر بو دستانی
قمو تعلیمی اشکال اولدی کیم جهل ولکی برهانی

کرتانی مثلی تیدن دم او دام اولسه فرمانی
بیلنمی چونکه بو مکتبده کلی علم نادانی

نعیم مصرده مالکسز او یونسی قحط کنعانی
اولی قوی جمله تزویر و فسونی
درون تندن بولور جمله برونی

بکا یار اولمسه یادم آکا دل محرم اولمازدی
قو ماذدی شهوت جسمی اعزوا علم اولمازدی

قمو قیترک ایدیدم خوش کوکلدن ماتم اولمازدی
بلیدی خفته کیم دوست آنکیجون پر غم اولمازدی

دل آکاه اولسه کندندن او غیره همدم اولمازدی
او لو یکی پردرون فیه مادم پر دم اولمازدی

او شاه عشقه بو حقی کوکلدن محرم اولمازدی
حقدن دله هر آندن نظر دمشرق کافی

ناظر دراو سلطان و بودر منظر عالی
کیم نقش جهاندن اولور اول آینه خالی

بو قدر اوجهان ایچره بو ایام و لیالی
اول ملکه بو عشق اولدی جهان حاکم و والی

بو نسخه بی دل صاحبیدر قاری و تالی
کیم عالم دلدر بو جهاندن متعالی

کیم آندن ایدی جمله فلکلر تک و تازی
حقی بودر هی بول قوته دور دو د داری

یاد اولمه سندن استه او در بنه همدم
عشقلی یلی اسدی بل کیم جان صفا کلدی

تنها کیجه بول آنی کیم جان هدا کلدی
خوش باشله مناجاته آوان ثنا کلدی

قوی

قوی خواب و خیالاتی ترک ایله سحا اوقت
کثرت کی ندن کیم وحدت مینی صافا بج

خواب ایچره او لورد عشق ایچره او لور مکر
حق قوبوا غباری بول دلدن او دلداری

دوتن کیجه خوف و خطر کندی بخا تم کلدی
خسته جان تشنه جبکر دو شدلرایدم دلی

شکر شکری بوشکر اینه جاندن ساجد
خمر دیدار ایله دل کندیلکندن کندی

خلق او لم صاندیغی خوش وصلت بشرای حق
دوتن کیجه نادور ایتیدی جان خیال یار ایدی

لذت کفتار جانان جاندن قالمشدر هنوز
و که کندی خاطر مدن نه دیدی دو شلری کا

دو زچشمیمدن شب ظلمت اول رخسار سز
نوم اهل دل حضور حضرت دلدار اولور

عارفک چشمی اویور قلبی اویومار عشق ایله
خواب خوش اولسون حلال او لمسکیم دوکه

حسن عشقیدن چشم عشق ایله سیر ایلیان
ن طلسم کنج پنهاندن سهر ایله جوع ایله

قلب عارفده همان حکمت مولا او لدی
کیمکه غرق یم عشق او لمشی او وحدت بولمشی

کیمکه اول عشق جمالی کورو با ولمشی حیران
جان و دلدن ایچر ز باده عشقی هردم

لذت جاندن دیله سن فارغ و آزاد اول کیم
و آرلغم قفلنی چون آچدی کلید حیرت

عاقلن خاطری خطرله مکدر او لمش
عجب عشق و عجب عشق نه دریا در الهی

عجب باده خمرا عجب حسن دلارا
سن عین عیانسن وار مدرسن ای دوکی

سن بخت سعید مسن هم و عدو مسن

بول عشق ایله حالاتی کیم شوق لقا کلدی
سن صاییمه وجود لک هیچ اول نور ضیا کلدی

آگاه اولولک آدملر چون عون خدا کلدی
فرقتایله اسحاری کیم وقت لقا کلدی

ظلمت شبدن روان آب حیاتم کلدی
ناکهان وقت سحر عذب فراتم کلدی

کورده دلبر شیرین حرکاتم کلدی
عشق خوش مشرب و پاکیزه صفاتم کلدی

عبد اکبر دراو صاغه که مماتم کلدی
کوزلرم کرچه اویوردی عقل و دل هشیار ایدی

الله الله اولده شیرین لب شکر گفتار ایدی
کرچه کادم تا سحر اول سوزلری تکرار ایدی

ای خوش اول شبلر کچشم دلده اول رخسار ایدی
چونکه هردم آرزو سی دلدن اول دیدار ایدی

کیم ازلدن عشق آکا هر حالده یار غار ایدی
آنی کیم حقی آنکیچون بردمان بیدار ایدی

غرق بحر وحدت اولدی موج طوفان کورمدی
آب حیات نحقی طلسمی کنج پنهان کورمدی

جانی خوش مظهر انوار تجلی اولدی
لو جرم کوکلی اوی مسجد اقصا اولدی

تا ابدی خبر و واله و شیدا اولدی
جرعه ای خمر ازلیه ده دریا اولدی

عارف و کامل اولان فارغ و یکتا اولدی
فتح باب دل اولوب وقت تماشا اولدی

عاشقک کوکلی محبتله مصفا اولدی
کوزلرده نه کوزلکه دعنادر الهی

عجب بحر مصفا نه معنادر الهی
کل ای وجه دوامسن یار مدن سن ای دوکی
کل ای عمر عزیز مسن کار مدن سن ای دوکی

ذکرنا اولدسه برخدا قالیه سندن ماسوا | امن و امان سنکله دروصف ایدم کوکلی
اولماسه کبرایله دیا سن جان و بیت کبریا | کنج نهان سنکله دروصف ایدم کوکلی
اولسه غلاف تن جدا آینه سن جهان نما | عین عیان سنکله دروصف ایدم کوکلی
بلکی کیمسه جوهرک عالمه طولدی کوزلک | ذوق جهان سنکله دروصف ایدم کوکلی
اصل جهانسک ای کوکل وصله مکان سن کوکل | کون و مکان سنکله دروصف ایدم کوکلی
حکمکه حقی بلن درجانی سنکله دزن دد | جمله جهان سنکله دروصف ایدم کوکلی
سکا اولدلکی عالمی بردلدار تیزکی | بر معز و دغیر اولدلک بویادغار تیزکی
چو کثرت عالمی خواب و خیال ظلدر آلد [illegible] | یو دلمر یوقدر کل سن سکابر وار تیزکی
سراب کثرتی هو شراب شراب وحدتی نوش ایت | چو سنده نجوش ایدا اول قلزم زخار تیزکی
یتر غفلتدن [illegible] حضور حقه کل شاد اول | نجو سن سنکسرسن ای دل اول بیدار تیزکی
بو عالم خلقدن اعراض ایدوب اول وحدتی نهان بول | سکا سندن یقین اول واحد قهار تیزکی
دهانک بند ایدوب اسرار عشقی عقله فاش ایتمه | چو بیندی عشقه جانان کفتن اسرار تیزکی
چو سالک هجرت اولدی [illegible] | ای ابراهیم حقی خلقه بو کفتار تیزکی
هرمرادک سنده ایسته خوش لطف بول ای کوکل | ابحری کل عالمک پادشاه اول ای کوکل
درد عشق حقه یانوب اوک اولای کوکل | عشق حقدن غیری برشی ایتمه مأمول ای کوکل

حیرته وارکیم یقیننده حقه اول یول ای کوکل
بحر عشقه طال سن اندن مدام طول ای کوکل

آرزی [illegible] قلبی ایله قوت | دهر [illegible] فکری [illegible] کوکل قیلسون سکوت
اولمه دن اولکیم سنی حق ایده حی لا یموت | هوش [illegible] یعنی [illegible] حق بولغلی [illegible]

حیرته وارکیم یقیننده حقه اول یول ای کوکل
بحر عشقه طال سن اندن مدام طول ای کوکل

بحر عشقه طال صوبه دوشمش مد دیقین | اول نفس بحرده محو اول قالمه سن هیچ اول امین
عالم و آدم قوچون نفس واحد در یقین | جمله یی کندک کورور سن سویله اصلی [illegible]

حیرته وارکیم یقیننده حقه اول یول ای کوکل
بحر عشقه طال سن اندن مدام طول ای کوکل

هر بریه باقسک آنی بلکم [illegible] | کثرت صورتده قالمه وحدت معنایه طال
مست اولوب وحدت میندن ذوق [illegible] | عارف اول فقر و فنادن خوش [illegible] بول

حیرته وارکیم یقیننده حقه اول یول ای کوکل
بحر عشقه طال سن اندن مدام طول ای کوکل

سن جان و جهانمسن هم امن و امانمسن | بل کنج نهانمسن دارمدن سن ای دوجی
سن راحت روحسن هم فتح و فتوحسن | بر جام صبوحسن غارمدن سن ای دوجی
سن قدر و براتمسن هم آب حیاتمسن | کل عین نجاتمسن یارمدن سن ای دوجی
سن عین حضورمسن هم حزن و سرورمسن | بل کوزده که نورمسن نارمدن سن ای دوجی
حقی بیلدی دروشیم فریاد که دلریشم | امداد کرمی خویشم جارمدن سن ای دوجی
خدا معبود بالحقدر آکا طاعت ایکن [illegible] | کم معبود ایلمک نفسی بیزد ایمدی [illegible]
کوکلدن لذتده بیدار ایدی بولمق ستین حقی | او نودوب ترک ایدرد اول آدر روی [illegible]
با ادی جفت کردون یو انمزد ایمدی | سلطان همت هما مون همانمزد ایمدی
عشق ایتدی لدن الفت رفع اولدی [illegible] | درد و غم محبت درمانمزد ایمدی
همت براق جانی چرخه چیقاردی آنی | سیر ایلد نجهانی سیرانمزد ایمدی
چیقدی قسمای جانه ایردک بو عشق و آنه | حکم ایلیان نجانه جانانمزد ایمدی
ای حقی شهد و قند اولدی حق میله [illegible] | کیم عمر عشق مقبول عمانمزد ایمدی

شمس آزاد دیر که آفتاب فنی | هر یکا صوآقاد که آب فنی
دونکیجه خواب دیدم دن صود دی | ای جهان سیر ایدندی خواب فنی
مست کندین آزار صورا رخلقه | دیر که اول بجود و خراب فنی
دور ایدر باده اهل عشر فنی | مجلس ایجندن دیر شراب فنی
جمله سرکشته مضطرب قالمش | راحت اولمش بی اضطراب فنی
جمله سی پرده لوده کندین آزاد | عارف نفس ایدر حجاب فنی
دوست خوش بی نقاب سیر ایلر | دیر بچون عجب نقاب فنی
کنج دل فتح ایدی چو فقر و فنا | نه صورار سن که فتح باب فنی
شمس روحک کوکلدن سیر ایله | صور رمه حقی که آفتاب فنی

لیلی و مجنون ایراسنده دیکیسی بیله | آینه سن عشق هله قوی بو غلاف تندک
عالم جان بحر صفا صوتن کندرکا | [illegible] درآنی بویکا جنبش موج مددک
جمله که آب اولسه کرک ساحلی یابولسکرک | چونکه ایکی دن ایلق اولمازاو بحر احدک
چونکه بوجانلر برا ولور عکس ایراول اصلی | بحر نیه هر موج کلور فتح او نجشم خردک
قالمسه بو جلد جمدی سیر ایدی اول بو رصدک | حقی چو بیلدن احدک هیچ سیار سن عددک
وصف لقاسنکله دروصف ایدم کوکلی | نطق و بیان سنکله دروصف ایدم کوکلی
هر هنرک کالبسن هر کودلک جانلیسن | حسن ایله آن سنکله دروصف ایدم کوکلی
شوق و طرب که سندن در ذوق و طرب [illegible] | عشق ایله جان سنکله دروصف ایدم کوکلی

قول

حق حقی جاننده بولجق ناموج ایله بیلدی نهان … خوش بکا سرّ معیتله معین در هر زمان
اول بکا سندن یقینده سن ایراغ اولمه عیان … عین بیت الله ایکن دل طولمشدر غیری کمان

حیرته وارکیم یقینده حق اولیبولی کوکل
بحر عشقه طالدم سندن دمبدم طولدی کوکل

نعمت عظمای جمعیتده ایدلر بر زمان … دوستندن آیدن بو عذاب غفلتی جهله نهان
آشنای حق ایکن بیگانه اولدق بی گمان … عین بیت الله ایکن بتخانه اولمشدر جهان

حاضر حق اول حضور دایت غافل اولمه هر زمان

آب ونانی قوی بو جسمه ذکر حق اولسون ادام … ذوق ذکر الله ایله دل مطمئن اولسون تمام
حیرته وارکیم اوده دل بیتنه باب السلام … حق ایله هر حالده اول تا اول سندن اولکلام

حاضر حق اول حضور دایت غافل اولمه هر زمان

ای کوکل هر نه دیلرسن سندن ایسته سن بول … کر سعادتمند ایسک کندیکدن بول اولدق بول
باب حیرتده حضور وحضرته ایله حلول … ماسوادن فارغ اول عشقله دم سندن بردم اول

حاضر حق اول حضور دایت غافل اولمه هر زمان

نفسنی لوشی بیلن دل حق بلور آگاه اولور … رؤیت و سمع و کلام هر ایشی الله اولور
جمله اشیادن آکا بر آن تماشاگاه اولور … قندن اولسه حق آنکله دائما همراه اولور

حاضر حق اول حضور دایت غافل اولمه هر زمان

حق حقدن غافل اولمه حاضر اول ایل حضور … دل نظرگاه خدادر صاف قیل کیم طوله نور
شاه طهرلردن یقینده حق بکا سن اولمه دور … وهم و فهم و فکری قوی طال حیرته اول پرسرور

حاضر حق اول حضور دایت غافل اولمه هر زمان

کرچه ادنا قوللرز بز کوکلمز چه بکلرز … جسم خاکز لیکن آندن روح ایله منفکلرز
عشق ایله جانانجهانز عقلله ملکلرز … کلمشز دنیا دکرمانده نوبت بکلرز

دانه تن اوندر اولیجه مرغ جانی اکلرز

اسباب جسمی بو نفس ایلمشز طورز و طومان … عین بیت الله ایکن دل ایتمشز غیری مکان
مقصد اقصایی قومشز قیلمشز میل جهان … کلمشز دنیا دکرمانده نوبت بکلرز

دانه تن اوندر اولیجه مرغ جانی اکلرز

حق حقی جان و دلدن استیان بولمش قریب … هر ایشی تیمش آنکله مطمئن اولمش عجیب
غافل حقدن آنکچون قالمشز مسکین غریب … کلمشز دنیا دکرمانده نوبت بکلرز

دانه تن اوندر اولیجه مرغ جانی اکلرز

نه اولورسه قوی که اولسون خوش بر بوز کرز … هر قضا باشادن کلسون قوی بو نفس اولسون

جان

٣٥٧

جان گلستانی آچلسون تن باغی صولسون … تن بوده دلداری بولسون مطمئن اولسون

تن بو جان جانانه ایرسون عشق ایله طولسون

جانه جانان کرکدر غیری نیمسون … جمله فی ترک ایتدک کوکلم وصلته ایرسون
نام ونشانم جمله وارم هپ بیله کتسون … تن بوده دلداری بولسون مطمئن اولسون

تن بو جان جانانه ایرسون عشق ایله طولسون

بیخودلغله چو دام اولورسن … آزاد جمیع دام اولورسن
دل دلدار ایله بردوام اولورسن … گنج فرعدن اصل اصلکا کل

قوی فرعیت فصلی وصلکا کل

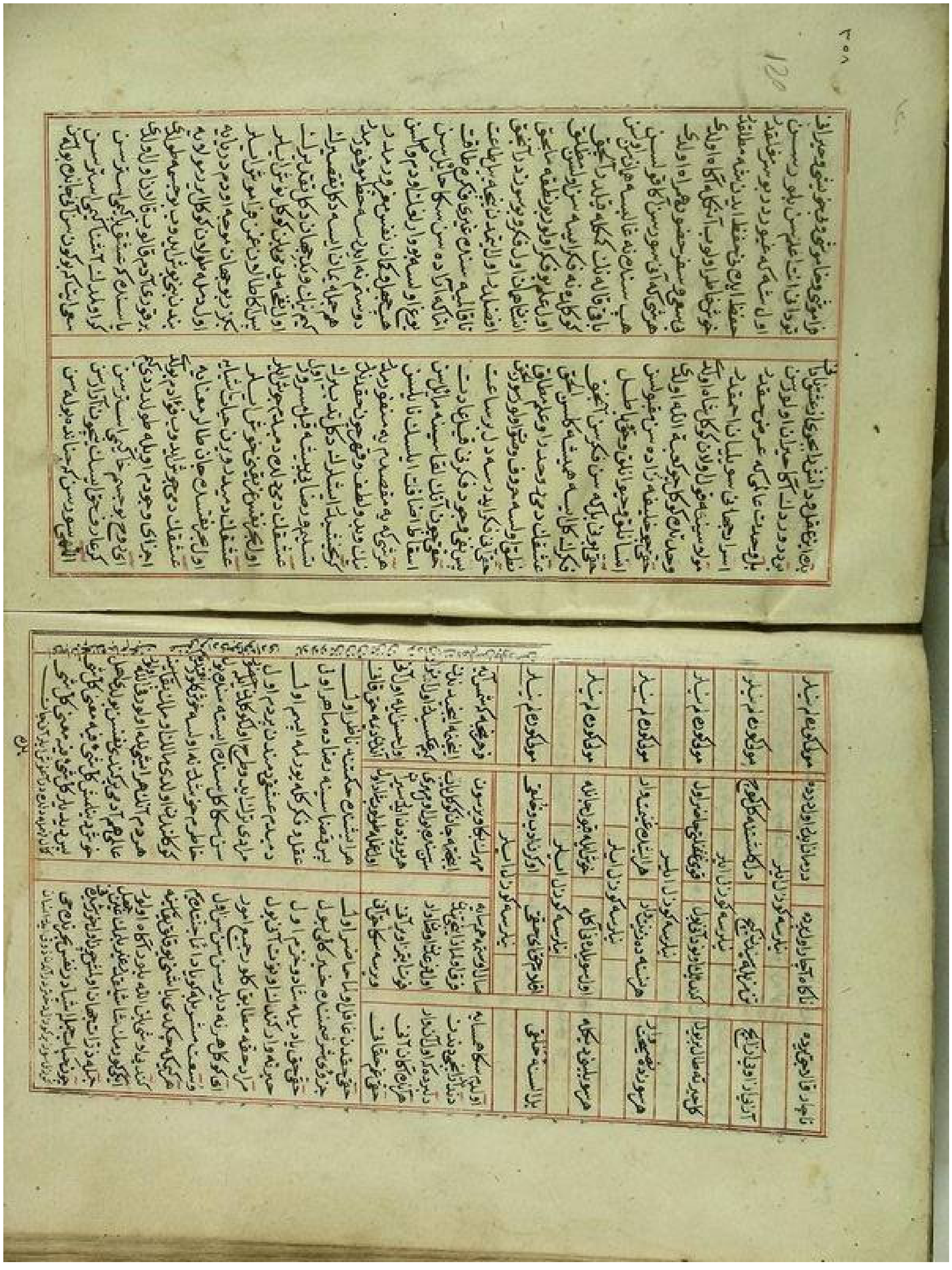
ظاهرده طلسم جسم و جانسین … باطنده دفینه نهانسین
جان دیدی سن آچان باقیه کانسین … گنج فرعدن اصل اصلکا کل

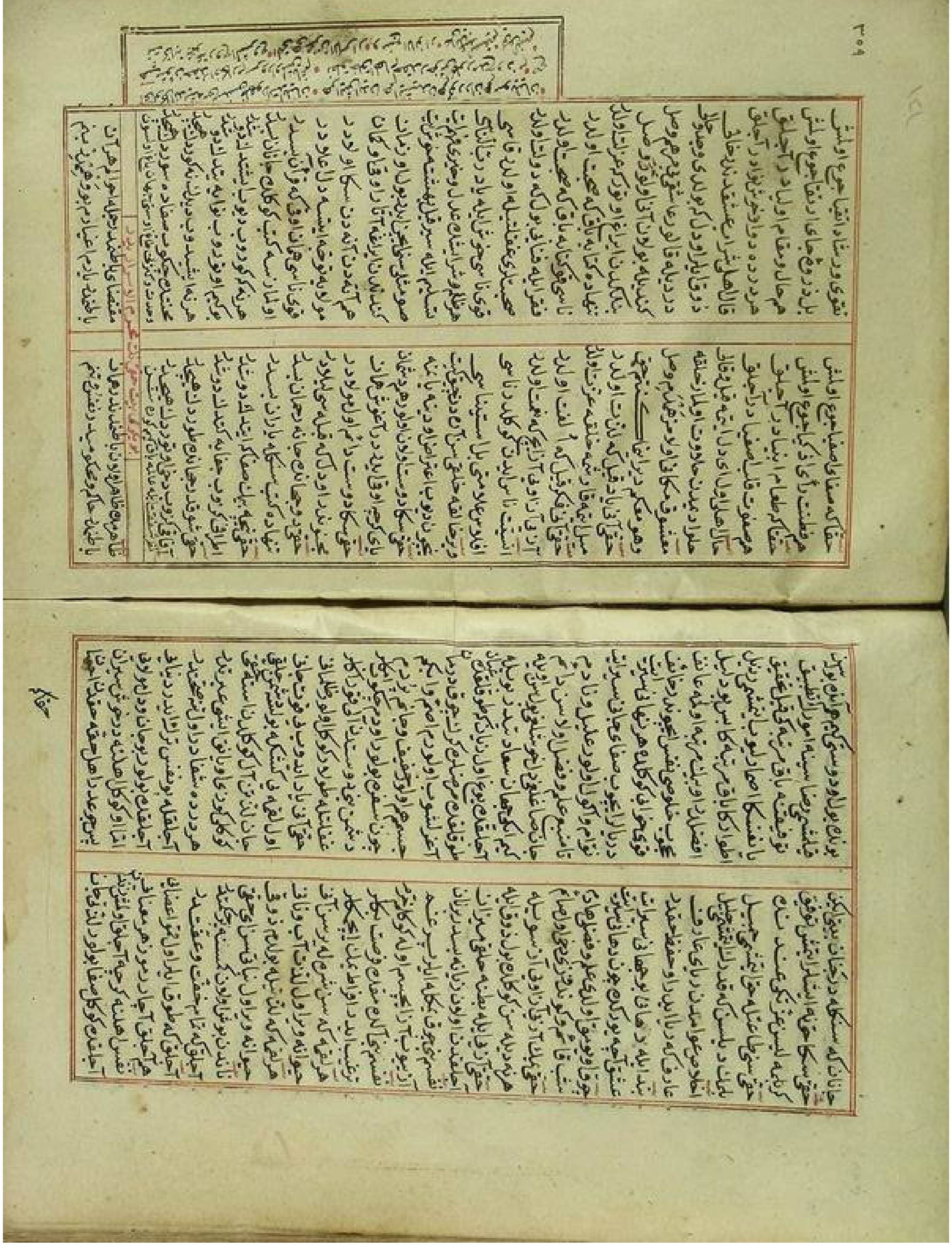
قوی فرعیت فصلی وصلکا کل

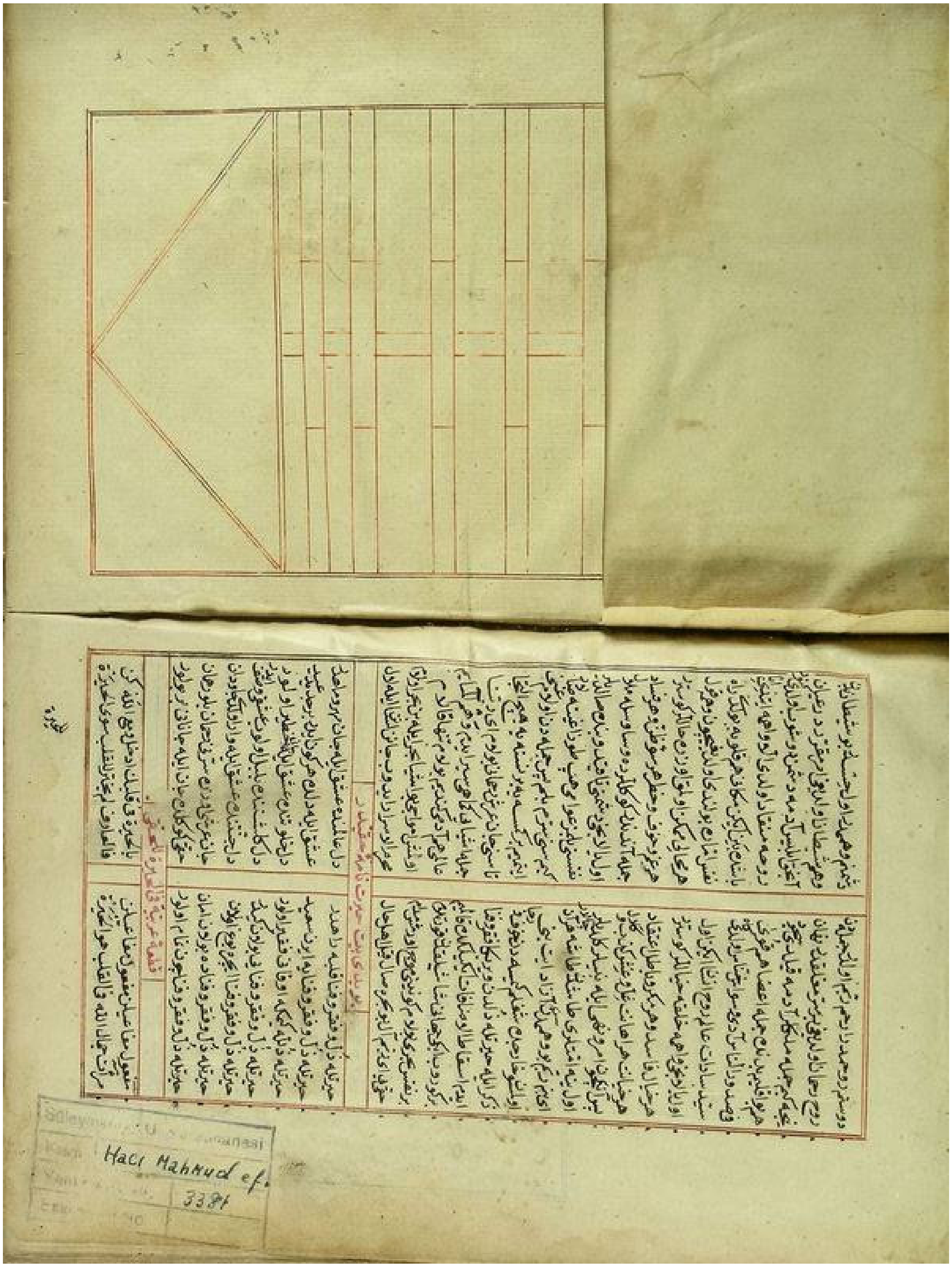
حق دیلنه اولماز اهل حالسن … طالعله سعید و نیک فالسن
چون زاده برتو جمالسن … گنج فرعدن اصل اصلکا کل

قوی فرعیت فصلی وصلکا کل

حق شرلری خیر ایلر	ظن ایتمه که غیر ایلر	عارف آنی سیر ایلر	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
سن حقه توکل قیل	تفویض ایدر و رلحنجول	صبر ایله و راضی اول	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
قلبکی آکا بر کل ایله	تقدیر قضادر کل ایله	تدبیریکی ترک ایله	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
بر ایشه مراد ایتمه	اولدیسه عناد ایتمه	حقدن نه اولور دایمه	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
دلدن غمی دور ایله	رنجکله حضور ایله	تفویض امور ایله	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
مؤمن ایشی نه اولماز	عاقل غو یحنه اولماز	عارف دلی تنگ اولماز	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
خوش صبر جمیلدر	تقدیر کفیلدر	الله کم وکیلدر	مولی کورلم نیلر
	بیلرسه کوزل ایلر		
هر دلده آنک آدی	هر جانده آنک یادی	هر قوله در امدادی	مولی کورلم نیلر

Haci Mahmud ef.
3381

باطنده حاکم ومحکوم ید نفس وتنم　　باطنده یارم اغیارم بو وهمده بنم
دوستم دوحده ماحرم دیتم اولدیجه دن　　دشمنم وهمده اول حسد بو شیطان بدن
روحم رحمان اولدی بو سر مغلقده نهان　　وهم شیطان اولدیغی امر مقرر درعیان
نیجه کیم جمله ملکلر آدمه قیلدی سجود　　آنجق ابلیس آدمه دشمن دوشوب اولدی کنود
هم بو اقلیم بدنده جمله اعضا هم قوی　　روضه منقاد اولدی الا واهمه ایتدی ابا
فی صدور الناس آدی وسواس خناس اولدی کاه　　باشده بیتی ایکن مکانی هم قلوبه بولدی راه
سید سادات عالم روح انسان ایکی ایله　　نفس اماره بولندی اولدیغیچون واهمه قول
اول بلاء نجی واهمه خلقه خیالی کوستر　　هر محالی ممکن اوله اوزره حالی کوستر
هر خیال فاسد وهر مکر وباطل اعتقاد　　هر غم وخوف وخطر هر سوء ظن هر فساد
هر خیانت هر اهانت غل وغش کذب وکلال　　جمله اندندر کوکلده وسوسه وسوسه ملال
پس ایکی جون امرونهی ایله نبیلر کلدیلر　　اول بالاینجی دشمنی تاقید وبند ایلدیلر
اول بیه اشاری طاشدن طاشه هر آن جالدیلر　　نفسنی بیلمز عوامی هپ طوزاغنه صالدیلر
ای بنم دیتم بو وهمدن سن آزاده ات بنی　　کیم سنی سیر ایتم بیلم پس جمله دن اولایم غنی
اولمسون خارجده شغلم کیمسه دن جوقه تنی　　ایتمیم بر کمسه یه بولنسه به هیچ التجا
ذکر ایله حیرتده ذلدن وبر کا فقر وفنا　　تا سنی جان عرش رحمانی بولایم ای ربنا
ایلیم اسقاط الاضافات ایچکده قلبم　　جمله اشیانی کما هی سیر ایدم هم آلایم
بر کورو بایکی جهانی شاشیلقدن قورتلایم　　عالمی هر آدمی کندیم بولایم تنها قالایم
بر نفس بحری بولایم کوتینی موج اوزره دایم　　اولمشیا مواجی بو اشیا بحرایله بن بحر اولایم
حقی بنی ای ربم آل بو بحره صالدیغم امهال　　محرم الاسرار ایدوب جانی لسان ایله لال

بو بندی بیت حیرت نامه حقیندر

حیرتله ذل وفقر وفنا قلبه راهدر　　دل عالمنده عشق ایله جان مهروماهدر
حیرتله ذل وفقر وفنا ایله ایرن سعید　　عشق ایله دلده هو کورن ایدر بوجد عید
حیرتله ذالله کیمکه او فانی فقیر اولور　　دل خلوتنده عشق ایله جانی خطیر اولور
حیرتله ذل وفقر وفانی بولان کیدر　　دل کلشننده بلبل اولوب عشق وصف ایدر
حیرتله ذل وفقر وفنا ایچره بوغ اولان　　دل جنتنده عشقله وار اولدی جاودان
حیرتله ذل وفقر وفناده بولان امان　　جان عرشی اوزره سرنی رحمانی بولور همان
حیرتله ذل وفقر وفنا جون تمام اولور　　حق کوکلده جان ایله جانانی بر اولور

قطعه عربیه فی الحیرة للحق

مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن　　بالحیرة فی قلبك ادخل ومع الله کن

مرأت

مرأت جمال الله فی القلب هو الحیرة　　فالعارف لم یختر للقلب سوى الحیرة
للحیرة اسباب کالتقی لا فکاره　　والجوع ونسیانه والتقی لا ثاره

قطعه فارسیه فی الحیرة له

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن　　درد دل وجان جای حیرت آمد [illegible]
زیرکی ظلمتست وحیرت هم نظام وقت　　لا جرم در جان عارف حیرت آرد خصلت
اعظم اسباب حیرت جوع باشد هم سهر　　پس بنسیان تقی خاطر تقی خود جوان کهر

قطعه ترکیه فی الحیرة له

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن　　صفا حیرتده در ای دل صفا عشق حقیقتده
خوب بر بیت انسهان وجانان دلده حیرتدر　　انکچون جمله دن اقدم دلکاملده حیرتدر
اونوتمق بیلمك فقر وفنا خوش عین حیرتدر　　هم آجلق تقوی خاطر تقوی هستی زین حیرتدر

قطعه عربیه فی التسلیم للحق الفقیر

دم ساکنا لا تضطرب روحا لطفا فیه　　اعلم له لا قول والافعال کن فی وحدته
ما یوجد الا ما یرید اترك مرادك تستقم　　واترك تدابیرك له فوض وسلم نفسك

وله قطعه فارسیه

ساکن شو اندر قبضه قدرت مباش ای دل پریش　　او را بدان هر قول وفعل الله یفعل ما یرید
چون اختیار فعل وترك او راست تو ما دخیل　　ترك مراد خویش کن وز فکر ها آزاد شو

وله قطعه ترکیه

ساکن اول ای دل ادب ایله قبضه قدرتنده سن　　جمله قول وفعل اکند ربکه سن وحدتنده
چون آنکه رهبت حق سن همان اماده اول　　هر مرادك ترك ایدوب هر فکردن آزاده اول

وله بیت فی القضاء والقدر

بازلش منوطست هر خیر وشر　　بدین معنی است آن قضا وقدر

وله بیت

هر نفس آلدقجه ای حقی کوکلدن ایچ مدام　　هر دمك بر کاسه در وحدت میندن [illegible]

وله رحمة الله تاریخ المجموعة الانسانیة

بو انسانیه درلب الکتب علم تصوفدن　　بو انسانیه در تجرید ایدن قلبی تصرفدن
بو انسانیه نك هر بیتی بر اقلیم حکمتدر　　بو انسانیه نك هر حرفی بر سر حقیقتدر
بو انسانیه نك حکمت سودیی نوش ایدان قلبده　　شجاعت کسب ایدر بی خوف ورجا لی قور اولور کامل
بو انسانیه درهر دم انیس قلب آکاه　　بو انسانیه در اغیار جلیس اولیاء الله
جو یك یوز یمشی لیده بو نك جمع تمام اولدی　　جهانده سندن ای حقی بو خوش تحفه کرم اولدی